



Europaval

Henrik Oscarsson

Sören Holmberg

med bidrag av
Per Hedberg & Stefan Dahlberg

Europaval

Henrik Oscarsson • Sören Holmberg
med bidrag av
Per Hedberg • Stefan Dahlberg

Europaval



Statsvetenskapliga institutionen
Göteborgs universitet

Adress:
Statsvetenskapliga institutionen
Göteborgs universitet
Box 711
405 30 GÖTEBORG

Beställningar:
www.valforskning.pol.gu.se
Fax: 031-773 45 99
Tfn: 031-773 12 27, 031-773 46 66

Europaval
Henrik Oscarsson, Sören Holmberg, Per Hedberg, Stefan Dahlberg
Upplaga 1:1
ISBN: 1091-89246-27-6
© Författarna
Administrativ redaktör: Kerstin Gidsäter
Omslag: Henrik Oscarsson och Henny Östlund
Omslagsbild: Photo European Parliament – Architecte: Association des architectes du CIC: Vanden Bossche sprl, C.R.V. s.a., CDG sprl, Studiegroep D. Bontinck
Tryck: Grafikerna Livréna i Kungälv AB, 2006
Europaval utgör rapport nr 23 i Statistiska centralbyråns skriftserie Valundersökningar.

Att mångfaldiga innehållet i denna bok, helt eller delvis, utan medgivande av författarna, är förbjudet enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Förbudet gäller varje form av mångfaldigande, såsom tryckning, kopiering, bandinspelning etc.

Innehåll

	Förord	7
1.	Sveriges tredje Europaparlamentsval Det empiriska underlaget	9
2.	Andra rangens val Medierna • Partierna • Väljarna • Demokrati på lågvarv	15
3.	Rekordlågtd valdeltagande Förklaringar till variation i valdeltagande • Metod- problem • Mobilisering • Demografi • Social status • Politisk motivation • EU-åsikter • Icke-röstarna förklarar sig • Effekter av sociala resurser, politisk motivation och EU-åsikt • Rekordlågtd valdeltagande	25
4.	Personröstning Populära och impopulära kandidater • Vem personröstar och varför? • Spelar åsikter någon roll för valet av kandidat?	59
5.	Socioekonomiska skiljelinjer Kön och ålder • Stad-land • Yrke och klass • Socioekonomisk tillhörighet och röstning i EUP-val • Hur ser det ut i övriga EU?	69
6.	Stor rörlighet Byta parti • Att avvika från partiidentifikationen • Partibytten influerade av EU/euro-åsikter • Politisk misstro • Röstningsskäl enligt väljarna själva • Rörlighet jämfört med övriga EU	85
7.	Ideologisk röstning Väljarnas perceptioner av junilistan • Från ja eller nej till nyanserade ställningstaganden? • Väljarnas sakfrågeåsikter • Väljarna förklarar sitt partival • Ett nationellt val om EU- medlemskapet	107

8. Kunskap och förtroende	131
Kunskaper om EU • Förtroendet för EUs institutioner • Att rösta utifrån kunskap och/eller förtroende • För få systembärare	
9. En europeisk partirymd?	153
Betydelsen av heuristik för politisk representation • En kartläggning av den europeiska partirymden • Samstämmiga vänster-högeruppfattningar • Graden av endimensionalitet bland EU:s medlemsländer • Skapar enkla partisystem ökad demokratisk legitimitet? • Ett paneuropeiskt partisystem?	
10. Det vill sig inte	179
Vid sidan av och i skuggan • Att EU-rösta i EU-val • Socioekonomisk kamp i EU-valen • Något måste göras	
Referenser	187
Författarna	195
Appendix	197

Förord

Boken *Europaval* handlar om opinionen i EU-frågor och om svenskt väljarbeteende i samband med Europaparlamentsval. Den har skrivits inom ramen för det valforskningsprogram som sedan femtio år verkar inom Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. I samarbete med Statistiska centralbyrån startades den göteborgska valforskningen åren 1954-56. Vi är alltså något äldre än Europeiska unionen. Romfördraget slöts först 1957. Sedan dröjde det till 1979 innan det första Europaparlamentsvalet hölls.

Sverige har hittills haft tre EUP-val – 1995, 1999 och 2004. Vår studie har fokus på det senaste valet 2004, men innehåller också systematiska jämförelser bakåt till de två första EUP-valen i Sverige. Huvuddelen av våra analyser bygger på en intervjuundersökning med röstberättigade svenskar som genomfördes i samarbete med Statistiska centralbyrån strax efter Europaparlamentsvalet den 13 juni 2004. Motsvarande studier genomfördes också 1995 och 1999. Bokens analyser bygger också på resultat från en internationellt jämförande väljarstudie som omfattar ett tjugotal av EUs medlemsländer. Det betyder att svenska väljare kan jämföras med väljare i andra EU-länder. Vi kan sätta in Sverige på en länderjämförande karta.

Delar av resultaten från valundersökningen 2004 har tidigare publicerats av Henrik Oscarsson och Sören Holmberg i SCB-publikationen *Valet till Europaparlamentet* (SCB 2005). Den rapporten innehåller dessutom en omfattande specialundersökning genomförd av Richard Öhrvall m fl vid SCB kring det låga valdeltagandet i EUP-valet.

Forskningsmässigt huvudansvariga för 2004 års valundersökning har Henrik Oscarsson och Sören Holmberg varit. Per Hed-

berg har haft ansvaret för kodning, filbyggande och databearbetningar. För utskrifter och redigering av hela boken har Kerstin Gidsäter ansvarat. Kodningen av intervjuuppgifterna har gjorts av Malin Forsberg. Inom Statistiska centralbyrån har Richard Öhrvall haft huvudansvaret för undersökningen med Ingrid Fekkes som ansvarig för fältarbetet. Själva intervjuarbetet har gjorts av ett hundratal av SCBs fältombud från hela landet.

Författararbetet har fördelats något. Per Hedberg har skrivit kapitel 3 och Stefan Dahlberg har samförfattat kapitel 9 med Henrik Oscarsson. Appendix A och B har sammanställts av Malin Forsberg och Per Hedberg, medan Stefan Dahlberg satt samman Appendix C och D. Övriga kapitel inklusive kapitel 1 och 10 står Henrik Oscarsson och Sören Holmberg gemensamt för.

Europaparlamentsvalen är dumt nog förlagda till sommaren. Det sänker inte bara valdeltagandet. Det gör det också svårt att genomföra väljarundersökningar och få människor att ställa upp för ofta timslånga intervjuer. Boken *Europaval* tillägnas alla de 2 100 urvalspersoner som trots allt ställde upp och lät sig intervjuas sommaren 2004. Det är tack vare dem som vi vet något om vad som hände bland väljarna i Europaparlamentsvalet 2004.

Göteborg i maj 2006

Henrik Oscarsson

Sören Holmberg

Kapitel 1

Sveriges tredje Europaparlamentsval

Analyser av lågt och fallande valdeltagande, av valframgångar för små, udda partier och av avslagna, nationaliserade valkampanjer har starkt kommit att prägla studierna av europeiska väljares beteende i Europaparlamentsvalen. Sedan premiären 1979 har den akademiska forskningen i ämnet nästan uteslutande levererat dåliga nyheter om hur Europavalen ständigt underpresterar i förhållande till normativt högt ställda krav på valrörelsens karaktär, partiets kampanjer, politisk representation och medborgerligt deltagande.

Ur ett snävt forskningsperspektiv finns dock skäl att vara entusiastisk. Europaval skiljer sig nämligen på många punkter så dramatiskt från nationella val att det i praktiken har uppstått ett slags experimentliknande situation: Väljarkårerna som går till val i nationella val och Europaval är desamma. Men de agerar annorlunda. Hur kan detta komma sig?

De centrala forskningsuppgifterna handlar om att nogsamt kartlägga och karaktärisera avvikelserna i politiskt beteende mellan nationella val och europaval och att sedan söka giltiga förklaringar till avvikelserna. Varför är Europaparlamentsval så annorlunda till karaktären jämfört med nationella val? Ligger förklaringen i de politiska strukturerna, i EUs institutionella uppbyggnad, i avsaknaden av ett fungerande paneuropeiskt partisystem? Är det nationella aktörers tillkortakommanden som gör valrörelserna trista och ointressanta? Eller handlar det också om

medborgarnas missnöje, okunskap och bristande förtroende för EUs institutioner och den politik som bedrivs inom ramen för det europeiska samarbetet?

Det tredje svenska Europaparlamentsvalet 2004 bjöd på gott om dramatik i flera av de frågor som utgör högingressanta forskningsområden. Valdeltagandet sjönk till ett nytt bottenrekord (37,9 procent). Alla etablerade riksdagspartier utom centerpartiet blev stora förlorare, i synnerhet socialdemokraterna som gjorde sitt sämsta val (24,6 procent) sedan landstingsvalet 1912.

Utmanarpartiet *junilistan* slog ett nytt hastighetsrekord i svensk politisk historia. Så sent som 11 februari 2004 presenterade Nordeas förre chefsekonom Nils Lundgren och förre riksbankschefen Lars Wohlin styrelsen för ett nytt politiskt parti. Junilistans uttalade strategi var att söka representera de ”politiskt hemlösa” svenska väljare som i grunden är positiva till det svenska EU-medlemskapet men som inte önskar en fortsatt europeisk integration. Partiets strategi lyckades. Endast fyra månader efter bildandet erövrade junilistan hela 14,5 procent av rösterna och tre av Sveriges 19 mandat i Europaparlamentet. Det rekordet lär bli svårslaget.

Vår ambition med den här boken är att systematiskt pröva flera av de etablerade föreställningar om Europaparlamentsval som finns representerade i internationell forskningslitteratur. I förstone handlar det om att pröva i vilken utsträckning beskrivningen av EUP-valen som ett slags *andra rangens nationella val* alltså håller streck även för svenska förhållanden.

Boken innehåller fördjupade analyser av samtliga tre typer av politiskt beteende som är aktuella i samband med Europaparlamentsval: valdeltagande, partival och personval. Varför är intresset för Europaparlamentsvalen så lågt? (kapitel 2) Varför avstår så många väljare från att delta i Europavalen? (kapitel 3). Vilka väljare valde att rösta på junilistan och hur kan partiets framgångar förklaras? (kapitlen 6 och 7). På vilket sätt använde väljarna sig av möjligheterna att personrösta i samband med 2004 års Europaparlamentsval och vad fick kryssandet för konsekvenser (kapitel 4)?

Bokens frågeställningar sträcker sig längre än det svenska Europaparlamentsvalet 2004. Vi kan genom jämförelser med svenska riksdagsval och andra länders EUP-val belysa ett antal mer generella problemställningar som berikar våra kunskaper om europeiska väljares politiska beteende. Exempel på sådana frågeställningar är i vilken utsträckning det är samma sociala, ekonomiska och politiska faktorer som strukturerar väljarnas beteende i Europaparlamentsval som i riksdagsval? Är svenska väljares röstningsbeteende i större eller mindre utsträckning strukturerat efter socioekonomiska skiljelinjer jämfört med andra europeiska länders väljare (kapitel 5). I vad mån kan väljarnas röstningsbeteende i Europavalen förklaras av medborgarnas åsikter om EU (kapitel 6 och 7) och av medborgarnas EU-kunskaper och förtroende för EUs institutioner? (kapitel 8). Vi har också genomfört analyser av EU-medborgarnas uppfattningar om sina respektive länders partisystem i anslutning till Europavalen. Syftet är bl a att bedöma grundläggande förutsättningar för att ett paneuropeiskt partisystem såsmåningom skall kunna växa fram och hur det i så fall kan komma att se ut (kapitel 9).

Det empiriska underlaget

Förutom att närgranska svenskt väljarbeteende i 2004 års Europaparlamentsval har vi haft väl förspänt när det gäller möjligheterna att genomföra analyser med värdefulla jämförelsepunkter. Vi kan spåra centrala trender och utvecklingslinjer bakåt till de två tidigare svenska EUP-valen 1995 och 1999. Vi kan också göra direkta jämförelser med studier av väljarbeteende i samband med ordinarie svenska riksdagsval under senaste halvseket, ända tillbaka till 1956. I tillägg deltar Valforskningsprogrammet i Göteborg sedan drygt tio år tillbaka i ett europeiskt forskarsamarbete som möjliggör komparativa studier av väljarbeteendet i övriga EU-länder som anordnade Europaparlamentsval i juni 2004.

Den svenska *Europaparlamentsvalundersökningen 2004* ingår i den långa serien av besöksintervjuundersökningar som statsvetenskapliga institutionen har genomfört tillsammans med Sta-

tistiska centralbyrån (SCB) sedan 1950-talet. I urvalet 2004 ingick sammanlagt 2 692 röstberättigade svenska medborgare boende i Sverige.¹

Europaparlamentsvalundersökningarna är eftervalsundersökningar. SCBs fältarbete inleddes på måndagen efter valsöndagen den 13 juni och pågick intensivt fram till midsommarhelgen. När den första etappen av fältarbetet avslutades i början av juli hade 39 procent av intervjuerna genomförts. Fältarbetet gick på sparlåga under sommaren för att sedan intensifieras igen i samband med uppföljningsetappen som startade den 1 september.

Svarsfrekvensen i EUP-valundersökningen 2004 blev 78 procent 2004, vilket är något högre än i motsvarande undersökning 1999 (75 procent), men lägre än i den första EUP-valundersökningen 1995 (84 procent) som genomfördes på hösten. I likhet med de andra valbeteendeundersökningarna består bortfallet till stor del av personer som SCB aldrig lyckas komma i kontakt med (9 procent). Elva procent vägrade att ställa upp för intervju och två procent kunde inte delta i studien på grund av sjukdom.

Den största skillnaden mot tidigare fältarbeten är att andelen fullständiga intervjuer har minskat från 72 procent 1995 och 63 procent 1999 till endast 54 procent 2004. Det är framförallt de extremt förkortade intervjuerna som har blivit vanligare. De har ökat från 8 procent 1995 till 26 respektive 37 procent 1999 och 2004. En orsak till ökningen är att intervjupersonerna för första gången erbjuds förkortade versioner av intervjun redan i samband med den första etappen av fältarbetet. Trenden mot att allt fler respondenter väljer att besvara ett kortare formulär är känd sedan tidigare. Vårt motdrag har varit att förlänga de förkortade intervjuerna genom att lägga till fler frågor. Våra förkortade intervjuer är alltså inte lika förkortade längre.

Träffsäkerheten i 2004 års Europaparlamentsvalundersökning är mycket god när det gäller partival. Den genomsnittliga av-

¹ I urvalet ingick inte röstberättigade utlandssvenskar (109 688 personer) och inte heller röstberättigade unionsmedborgare som inte är svenska medborgare (47 776 personer).

vikelsen från det officiella valresultatet är endast 0,9 procentenheter. Det är något bättre än vid de två senaste undersökningarna 1995 (1,0) och 1999 (1,1). Junilistans väljare är svagt underrepresenterade (-1,7 procentenheter) samtidigt som det finns en viss överrepresentation av miljöpartiets, folkpartiets och moderaternas väljare (+1,3, +1,3 respektive +1,1 procentenheter).

Tabell 1:1 Officiella valresultat i svenska Europaparlamentsval 1994-2003 samt träffsäkerheten i 2004 års Europaparlamentsvalundersökning (procent, procentdifferenser)

	officiellt valresultat			EUP04	Diff
	1995	1999	2004		EUP04
vänsterpartiet	12,9	15,8	12,8	12,8	±0,0
socialdemokraterna	28,1	26,0	24,6	23,6	-1,0
miljöpartiet	17,2	9,5	6,0	7,3	+1,3
centerpartiet	7,2	6,0	6,3	6,7	+0,4
folkpartiet	4,8	13,9	9,9	11,2	+1,3
kristdemokraterna	3,9	7,6	5,7	4,7	-1,0
moderaterna	23,2	20,7	18,2	19,3	+1,1
junilistan	-	-	14,5	12,8	-1,7
övriga	2,8	0,5	2,2	1,6	-0,6
Summa procent	100,0	100,0	100,0	100,0	
Valdeltagande	41,6	38,8	37,9		
Antal svarspersoner				771	

Kommentar: De officiella valresultaten är hämtade från SCB/Valmyndigheten. Mandatfördelningen (19 mandat) efter 2004 års Europaparlamentsval blev följande: Vänsterpartiet 2 (-1), socialdemokraterna 5 (-1), miljöpartiet 1 (-1), centerpartiet 1 (oför.), folkpartiet 2 (-1), kristdemokraterna 1 (-1), moderaterna 4 (-1) och junilistan 3 (+3). Resultaten från 2004 års Europaparlamentsvalundersökning har kontrollerats mot röstlängderna. Bland respondenterna i Europaparlamentsvalundersökningen var valdeltagandet 40,7 procent, enligt kontroller mot röstlängderna. Den tydliga överrepresentation av röstande bland intervjupersoner som man bör förvänta sig i de här sammanhangen var den här gången mycket blygsam. Antalet intervjupersoner i 2004 års Europaparlamentsvalundersökning som röstade i riksdagsvalet var 855. Av dem uppgav 54 personer (6,3 procent) inte vilket parti de röstade på medan 30 (3,5 procent) angav att de hade röstat blankt.

Den europeiska valundersökningen – European Election Study 2004 (EES 2004) – genomfördes samtidigt i 23 av de 25 medlemsländer som gick till val i juni 2004. Till skillnad från den stora svenska besöksintervjuundersökningen var EES 2004 en telefonintervjuundersökning med mellan 500-1 600 respondenter i varje land.² I vår bok ligger EES-undersökningen till grund för ett flertal analyser som ger ett värdefullt europeiskt perspektiv på svenska väljares röstningsbeteende i Europaparlamentsvalen.

² I Sverige genomfördes ingen särskild telefonundersökning. Sverige deltar i EES-samarbetet med SCBs sedvanliga besöksintervjuundersökningen (n=2 100). För mer information om *European Election Study*, se projektets hemsida: <http://www.europeanelectionstudies.net/>

Kapitel 2

Andra rangens val

Etta andra rangens nationella val. Så karaktäriseras Europaparlamentsvalen oftast i den internationella forskningen (Reif & Schmitt 1980; Schmitt & Thomassen 1999; Franklin 2000; Holmberg et al. 2001). Europaparlamentsvalen är *andra rang* eftersom samtliga aktörer – väljare, partier och medier – uppfattar att det står mindre på spel än i de förstarankade nationella valen. Huvudorsaken står att finna i det institutionella ramverket: I EU-parlamentsvalen utses ingen regering på basis av valresultatet. Det bedrivs inga alleuropeiska valkampanjer. EU har ett outvecklat partisystem. EU har dessutom allttjämt en begränsad beslutskompetens över de nationella parlamenten. Följdriktigt satsar partierna mindre på att bedriva kampanjer, medierna satsar mindre på sin valrörelsebevakning och många väljare uteblir från valurnorna.

Europaparlamentsvalen är *nationella* eftersom de tenderar att handla, inte om vilka frågor som finns eller kommer att finnas på Europaparlamentets bord, utan om inrikespolitiska frågor. Inte sällan straffar väljarna stora partier och regeringspartier för den politik de bedriver på hemmaplan. I många länder fungerar Europaparlamentsvalen som ett ”barometerval” – ett slags opinionsmätning om hur den sittande regeringen sköter sitt jobb och den nationella ekonomin.

Tidigare studier har visat att svenska Europaparlamentsval visserligen är lågstimulusval i den meningen att partiaktiviteterna, mediebevakningen och väljarintresset är mycket lägre än i riksdagsval. Å andra sidan tycks svenska Europaparlamentsval handla mycket mer om europafrågor än vad de i allmänhet gör i andra EU-länder. En viktig slutsats är att svenska väljare EU-

åsiktsröstar i större utsträckning än sina kollegor i de andra unionsländerna (Gilljam & Holmberg 1998; Holmberg et al. 2001).

Etablerade föreställningar bör som bekant sättas på hårda prov. Vi lämnar frågeställningen om EU-åsiktsröstning till senare kapiatel och ger oss direkt i kast med frågeställningen om huruvida det svenska Europaparlamentsvalet 2004 kan karaktäriseras som ett andra rangens val: I vilka avseenden skiljer sig egentligen Europaparlamentsvalen från våra ordinarie riksdagsval? För att besvara en sådan frågeställning är det, enligt vår mening, inte lämpligt att begränsa sig till att utvärdera väljarna. Även andra viktiga aktörer i den representativa demokratin – medierna och partierna – måste inbegripas i en samlad analys.

Medierna

Mediernas intresse för att bevaka Europaparlamentsvalen är klart svagare än i samband med riksdagsvalen (Andersson 2005). Trenden är dessutom fallande. Antalet nyhetsinslag minskar för varje Europaparlamentsval. Mediernas bevakning av 2004 års Europaparlamentsval var av allt att döma mindre intensiv än 1999 (Abrahamsson & Strömbäck 2004). Det faller in i ett generellt europeiskt mönster där intresset för Europaparlamentsvalet är som högst i samband med premiärvalen i respektive land för att sedan sjunka i efterföljande val (Franklin 2000).

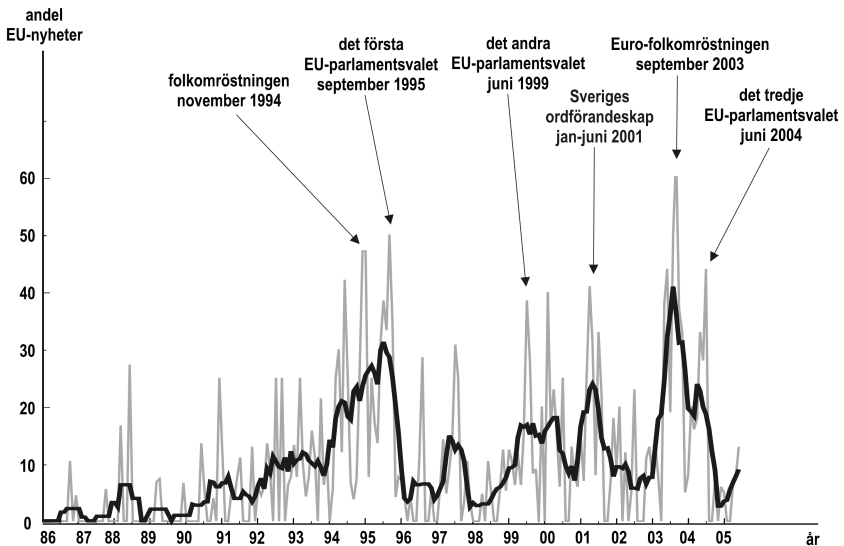
Låt oss göra ett illustrativt nedslag med hjälp av den så kallade Rapportstudien som genomförs av Kent Asp vid institutionen för journalistik och masskommunikation i Göteborg. Sedan 1979 har innehållet i TV-Rapports 19:30-sändning analyserats.

Tidsserien i figur 2:1 visar att andelen EU-nyheter i TVs Rapportsändningar har ökat långsamt under de senaste tjugo åren. Men rapporteringen varierar kraftigt. I samband med val, folkomröstningar och särskilda händelser, som t ex det svenska ordförändskapet i EU under våren 2001, ökar rapporteringen dramatiskt. Den mest intensiva och uthålliga EU-relaterade medie-rapporteringen ägde rum inför och i samband med 2003 års folkomröstning. 2004 års Europaparlamentsval bevakades i un-

gefar samma utsträckning som 1999, men i klart mindre utsträckning än i ”premiären” 1995.

Det är ingen djärv gissning att junilistans framträdande på den politiska scenen innebar att intresset för valet 2004 blev större än vad det annars hade varit. Även om den tidigare refererade trenden mot *lägre* bevakning av EUP-valen inte helt kan bekräftas av våra innehållsanalyser står det klart att mediebevakningen åtminstone inte har vuxit med tiden. Även Sverige tycks alltså passa in i den europeiska trenden mot allt svalare mediebevakning. Konsekvenserna blir att väljarnas tillgång på valinformation blir sämre, vilket i sin tur leder till att intresset minskar ytterligare.

Figur 2:1 Den månatliga andelen politiska nyhetsinslag i TV:s Rapportsändningar som berör den Europeiska unionen 1986-2005 (procent)



Kommentar: Data kommer från den så kallade Rapportstudien som sedan 1979 genomförs av Kent Asp vid institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Den inbegriper innehållsanalyser av de politiska nyheterna i ett urval av Rapports sändningar.

Partierna

Speciella studier av riksdagspartiernas kampanjinsatser i samband med Europaparlamentsval 2004 har vi inte själva genomfört (se dock Andersson 2005). Men partiernas insats kan förstås indirekt bedömas genom att låta väljarna vittna i målet. Kontaktytorna mellan partier och medborgare är föremål för kontinuerliga mätningar i de svenska valundersökningarna (Esaiasson 1990). Andelen väljare som erhållit valinformation via direkta partikontakter vid sidan av medierna i samband med riksdagsvalrörelserna har varit stabil under den senaste tioårsperioden (se tabell 2:1).

Tabell 2:1 Andel väljare som har haft direkta kontakter med de politiska partierna i samband med riksdagsvalen 1994, 1998 och 2002 samt vid Europaparlamentsvalen 1995, 1999 och 2004 (procent)

Typ av kontakter	Riksdagsval			Europaparlamentsval		
	1994	1998	2002	1995	1999	2004
Läste valbroschyr eller trycksak	60	60	59	38	47	46
Besökte något av partiernas hemsidor på Internet	–	8	9	–	3	5
Var på valmöte	11	10	10	3	4	5
Var i kontakt med valarbetare på arbetsplatsen	7	5	6	2	3	2
Fick besök i bostaden	1	0	1	0	0	0
Blev uppringd i bostaden	7	10	2	4	6	2

Kommentar: Resultaten är hämtade från 1994, 1998 och 2002 års valundersökningar samt från 1995, 1999 och 2004 års Europaparlamentsvalundersökning. Intervjufrågorna som används i samband med Europaparlamentsvalen lyder: "Inför årets val till EU-parlamentet, läste Du någon valbroschyr eller liknande trycksak från något parti?", "Inför årets val till EU-parlamentet, besökte Du något av partiernas hemsidor på Internet?", "Inför årets val till EU-parlamentet, var Du på något valmöte eller annat arrangemang som anordnats av något parti?", "Inför årets val till EU-parlamentet, fick Du något personligt besök i Din bostad eller blev Du uppringd av något parti?", "Inför årets val till EU-parlamentet, var Du i personlig kontakt med någon valarbetare på Din arbetsplats?". Svartalternativen var "Ja", "Nej" och "Vet inte/Vill ej svara". Vet inte/Vill ej svara ingår inte i analysen. Antal svarspersoner som ingår i analyserna 2004 är 1 124.

Sex av tio väljare uppger att de läst valbroschyrer och trycksaker. Betydligt lägre andel har varit på valmöte (10 procent), besökt partiernas hemsidor på Internet (9 procent) eller mött valarbetare på sin arbetsplats (6 procent). Hembesök är numera nästan helt försvunna från svenska valrörelser.

Den största förändringen under senare år är att de telefonkampanjer som användes i 1994 och 1998 års riksdagsvalrörelser minskade kraftigt 2002. De personliga direktkontaktorna mellan partirepresentanter och medborgare är idag sällsynta inslag i svenska valrörelser. Det är alltså ingen överdrift att säga att den svenska väljarkåren i huvudsak inhämtar information om partiernas politik *indirekt* från massmedierna och från varandra. Att använda internet som informationskälla är alltså jämt blygsam.

Jämförelserna av partiernas aktivitetsgrad i riksdagsval och Europaparlamentsval förstärker den etablerade bilden av Europaparlamentsvalen som ett andra rangens val. Resultaten visar att kontakterna mellan väljare och politiska partier är klart mindre frekventa i Europaparlamentsval än i riksdagsval. Fyrtiosex procent av väljarna uppger att de läst valbroschyr eller trycksak i samband med 2004 års Europaparlamentsval, jämfört med omkring 60 procent vid riksdagsvalen.

Vad gäller förändringar över tid har broschyrläsandet ökat klart mellan det första Europaparlamentsvalet 1995 och de två senare valen 1999 och 2004. I övrigt är det mycket små förändringar. Den enda statistiskt säkerställda förändringen gäller andelen väljare som blivit uppringda i bostaden av något politiskt parti som minskade från 6 procent 1999 till 2 procent 2004. I valundersökningarnas data finns alltså inget som tyder på att de politiska partierna hade mer intensiva kontakter med väljarna i 2004 års Europaparlamentsval än i samband med de tidigare EUP-valen.

Väljarna

I Valdimer O Keys klassiska opinionsbildningsteori liknas väljares reaktioner på politiska stimuli med reflektionerna av ljudvågor i en ekokammare (*echo chamber*): De signaler som det poli-

tiska systemet (aktörer och institutioner) sänder till väljarna reflekteras i deras beteenden (Key 1966). Key lärde oss att man inte kan vänta sig att väljare ger annorlunda eller mer sofistikerade responser på politiska stimuli än den politiska kontexten tillåter. Om det politiska systemet levererar svaga, svårtolkade och förvanskade stimuli och där alternativen är svåra att urskilja, ja då kan man också förvänta sig ett dåligt underbyggt och irrationellt väljarbeteende. Men i val med god tillgång till information, tydliga spelregler och med klara skillnader mellan alternativen kan man följaktligen förvänta sig bättre informerade väljare och bättre underbyggda beslut. Key räddade väljarna undan den kritik som i hans ögon oskäligen riktades mot dem – att de är alltför okunniga och ointresserade. Istället riktades sökarljuset på institutionella faktorer och på de politiska aktörerna.

När man betygsätter väljarnas insats bör man således ha i åtanke hur mycket och vilken slags information om Europaparlamentsvalet som egentligen nådde väljarna? Vi har redan konstaterat att det finns betydligt mindre information tillgänglig för väljare i samband med Europaparlamentsval än i riksdagsval. Medieuppmärksamheten i samband med valet handlade dessutom till stor del om hur ointresserade partier, medier och väljare var. Signalerna till väljarna var mycket tydliga: Europaparlamentsval är inte viktiga, och det står inte särskilt mycket på spel.

Medborgarnas egna värderingar av valens viktighet bekräftar att denna syn är mycket utbredd. I samband med riksdagsvalen uppger närmare sju av tio att de bryr sig mycket om vem som vinner eller förlorar. Motsvarande andelar har varit avsevärt lägre i samband med 1995, 1999 och 2004 års Europaparlamentsval (42, 42 respektive 37 procent).

Ytterligare indikatorer på skillnaderna i temperatur mellan riksdagsval och europaparlamentsval är att medborgarnas politiska intresse tenderade att vara något svagare i samband med valet 2004. Andelen som betraktar sig som mycket eller ganska intresserade av politik har varit 3-4 procentenheter lägre vid Europaparlamentsvalen än vid riksdagsvalen (se tabell 2:2).

Det specifika intresset för EU-frågor bland svenska väljare befinner sig i fritt fall – andelen EU-intresserade väljare har minskat

från 51 procent 1995 via 45 procent 1999 till endast 38 procent. Samma trendmässiga nedgång återfinns när det gäller väljarnas medieexponering för EU-frågor som minskat från 42 till 26 procent under samma period. I själva verket uppger svenska väljare att de var mer exponerade för EU-frågor vid riksdagsvalet 2002 (32 procent) än vid det senaste Europaparlamentsvalet (26 procent). Ännu en mycket dålig nyhet om våra Europaparlamentsval.

Tabell 2:2 Intresse för politik, intresse för europafrågor, uppfattningar om valets viktighet och medieexponering för EU-frågor i samband med riksdagsvalen 1994, 1998 och 2002 samt vid Europaparlamentsvalen 1995, 1999 och 2004 (procent)

	Riksdagsval			Europaparlamentsval		
	1994	1998	2002	1995	1999	2004
Andel "mycket" eller "ganska" intresserade av politik	58	56	54	54	52	51
Andel "mycket" eller "ganska" intresserade av EU-frågor	-	-	-	51	45	38
Andel som "brydde sig mycket om vilka partier som vann eller förlorade"	-	-	69	42	42	37
Andel som läser 'i stort sett allt' eller 'ganska mycket' om EU-frågor	-	-	32	42	34	26
Andel som uppfattar skillnaderna mellan partierna som "mycket" eller "ganska" stora	-	-	-	-	-	37

Kommentar: Frågan om politiskt intresse lyder: "Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?". Svartalternativen är "mycket intresserad", "ganska intresserad", "inte särskilt intresserad" och "inte alls intresserad". Frågan om intresse för EU-frågor lyder: "Hur pass intresserad är Du av EU-frågor". Frågan om valets viktighet lyder: "Hur viktigt tycker Du årets val [till Europaparlamentet] var? Brydde Du mycket om vilka partier som vann eller förlorade eller tycker Du att det inte spelade så stor roll?". Frågan om medieexponering lyder: "När Du läser om politik i dagstidningarna: Hur mycket brukar Du läsa av det som handlar om ... ?".

En av de bekymmersamma konsekvenserna av lågstimulusval är att väljarnas beslutsunderlag krymper. När väljarnas kunskaper i EU-frågor och kunskaper om partiers och kandidaters politik faller riskerar kvaliteten i rösthandlingen att försämrans. Vi hamnar längre från idealbilden av den informerade och upplyste väljaren. Hur var det ställt med väljarnas kunskaper i samband med 2004 års EUP-val? Analyser av våra flitigast använda kunskapsmått ger inget tydligt svar på frågan (se tabell 8:1) Jämfört

med det första Europaparlamentsvalet 1995 var väljarna mer kunniga om antalet medlemmar i EU, men mindre kunniga om hur många platser Sverige har i parlamentet.

Jämförelser med 2003 års eurofolkomröstning – som med alla mått mätt måste betraktas som ett högstimulusval – visar att väljarna var betydligt mer kognitivt mobiliserade i samband med folkomröstningen än vid 2004 års Europaparlamentsval (se tabell 8:2). I samband med eurofolkomröstningen 2003 svarade nämligen en större andel väljare rätt på EU-relaterade kunskapsfrågor om var EU-kommissionen har sitt högkvarter, vad en euro är värd, riksdagspartiernas inställning till EMU-medlemskap och när nästa val till Europaparlamentet infaller. Kunskaperna om EU var systematiskt högre vid folkomröstningen än vid 2004 års Europaparlamentsval. Den lägre kunskapsnivån 2004 hänger naturligtvis samman med den generellt lägre valtemperaturen. Analysen bekräftar än en gång att nivån på medborgares politiska faktakunskaper inte är stabil utan kan förändras snabbt beroende på faktorer som valtemperatur, mediebevakning och utformningen av partiernas kampanjer. Den negativa kunskapsutvecklingen mellan folkomröstningen 2003 och Europaparlamentsvalet 2004 innebar att väljarna hade mycket sämre förutsättningar att göra ett bra jobb vid valurnorna.

Slutligen den kanske mest uppmärksammade och tydliga indikatorn på väljarnas ljumma inställning till Europaparlamentsvalen: Lågt valdeltagande. Med junilistan som utmanare och med samtidiga val i tio nya medlemsländer saknades inte förutsättningar för ett ökat valdeltagande. Ändå sattes ett nytt trist bottenrekord. Endast 37,9 procent av de röstberättigade deltog i det svenska Europaparlamentsvalet 2004. Det fallande intresset för att delta i valet är förstås en naturlig konsekvens av att såväl mediebevakningen som partiernas kampanjverksamhet minskar.

De ständigt sjunkande valdeltagandenivåerna har blivit en följetong i valen till Europaparlamentet (Franklin 2000). Även den europeiska trenden mot med ett sjunkande valdeltagande i Europaparlamentsvalen fortsatte 2004. Den nya bottennoteringen lyder på 45,5 procent i genomsnittligt valdeltagande i EUs 25 medlemsländer. Särskilt allvarligt inför framtiden var det över-

raskande svaga valintresset i EUs nya medlemsländer. Om föreställningen att intresset brukar vara som störst i premiärvalen är korrekt går EU-parlamentsvalen en än mörkare framtid till mötes.

Lågt valdeltagande är särskilt allvarligt om man kan visa att soffliggandets effekter på valutslaget blir avgörande för mandatfördelningen. Och det låga valdeltagandet fick, precis som i tidigare EUP-val, konsekvenser för valresultatet (se tabell 2:3). Röstare och soffliggare skiljer sig nämligen åt när det gäller politiska preferenser. Sedan tidigare vet vi att det i första hand är socialdemokraterna som brukar förlora i storleksordningen 5-6 procentenheter – alltså ungefär ett parlamentsmandat – på den svaga väljarmobiliseringen (Hedberg, Oscarsson & Bennulf 2001). Motsvarande siffra var klart högre 2004 (9 procent) vilket motsvarar åtminstone två mandat i parlamentet.

Tabell 2:3 Valresultatet i Europaparlamentsval – officiellt och beräknat inklusive icke-röstare (procent)

	EUP 1995		EUP 1999		EUP 2004	
	officiellt	med icke-röstare	officiellt	med icke-röstare	officiellt	med icke-röstare
vänsterpartiet	12,9	12	15,8	14	12,8	11
socialdemokraterna	28,1	33	26,0	32	24,6	34
miljöpartiet	17,2	21	9,5	9	6,0	6
centerpartiet	7,2	7	6,0	5	6,3	6
folkpartiet	4,8	4	13,9	11	9,9	10
kristdemokraterna	3,9	3	7,6	7	5,7	3
moderaterna	23,2	20	20,7	21	18,2	18
junilistan	–	–	–	–	14,5	11
övriga partier	2,7	1	0,5	1	2,2	1
summa procent	100	100	100	100	100	100
antal personer		1 974		1 600		1 576

Kommentar: De officiella valresultaten är hämtade från valmyndigheten och SCB. Parti för icke-röstare har tagits fram med hjälp av en fråga om vilket parti vederbörande skulle ha röstat på om han/hon hade röstat respektive med hjälp av en fråga om allmän partisympati i nämnd ordning. Siffrorna hämtade från urvalsundersökningen har avrundats till heltal.

Den summerade avvikelserna mellan det slutliga officiella valresultatet och vår hypotetiska valresultat om alla icke-röstare också

hade röstat är alltså mycket stor: 8,2 procentenheter 1995, 6,8 procentenheter 1999 och 9,7 procentenheter 2004. Det är en viktig indikator på att valresultaten i våra Europaparlamentsval speglar folkviljan dåligt. Fördelningen av de svenska mandaten i Europaparlamentsvalet hade blivit annorlunda om fler medborgare utnyttjat sin rösträtt: Socialdemokraterna hade tagit minst ett mandat, sannolikt från junilistan, och kristdemokraterna hade förlorat sitt enda mandat i Europaparlamentet.

Demokrati på lågvarv

2004 års svenska Europaparlamentsval var utan tvekan ett lågstimulusval – ett andra rangens val (*second order election*). Ätminstone om man jämför med svenska riksdagsval och folkomröstningar. Medierna rapporterade mindre, partierna var mindre aktiva, väljarna mindre intresserade och mindre kunniga än vad som brukar vara fallet i samband med andra val.

De flesta av valets karaktärsdrag stämmer alltså mycket väl in på de etablerade teorierna om andra rangens val. Men för att kunna besvara följdfrågan om huruvida EUP-valet 2004 också kan beskrivas som ett andra rangens *nationellt* val behöver vi genomföra djupare analyser av varför väljarna röstade som de gjorde. Teorin om andra rangens nationella val förutsätter nämligen att väljarna i stor utsträckning använder sig av irrelevant information om regeringens hantering av nationella frågor kring exempelvis ekonomi och välfärd när de bestämmer partivalet. Grundhypotesen är att valhandlingen till stor del representerar ett stöd för eller en protest mot hur den sittande regeringen sköter sig på hemmaplan. Rent konkret gäller frågeställningen hur stora inslag av åsiktsröstning i EU-relaterade sakfrågor som var styrande för svenska väljares röstningsbeteende 2004. Den frågeställningen besvarar vi på två sätt i den här boken, dels genom att undersöka orsakerna till väljarrörlighet (kapitel 6), dels genom att pröva åsiktsröstningsteorier för väljarbeteende (kapitel 7). Men först skall vi gräva vidare i orsakerna till det låga valdeltagandet i 2004 års Europaparlamentsval.

Kapitel 3

Rekordlågt valdeltagande

I det svenska valet till Europaparlamentet 2004 röstade endast 37,9 av den röstberättigade befolkningen. Det innebar att 62,1 procent eller 4 243 406 röstberättigade personer avstod från att rösta. I jämförelse med det första valet till Europaparlamentet 1995 har valdeltagandet sjunkit med 3,7 procentenheter. En jämförelse med valdeltagandet i riksdagsvalet 2002 visar att deltagandet i Europaparlamentsvalet 2004 var 42,2 procentenheter lägre.

Den vikande trenden för deltagande i valen till Europaparlamentet delar vi med flera medlemsländer. För unionens samtliga medlemsländer sjönk valdeltagandet från 50 procent 1999 till 46 procent 2004. Som framgår av tabell 3:1 minskade deltagandet förutom i Sverige även i Danmark, Tyskland, Grekland, Spanien, Frankrike, Österrike och Portugal. Kraftigast var tillbakagången i Spanien där valdeltagandet sjönk från 63 procent 1999 till 45 procent 2004. Nivån på det svenska valdeltagandet placerar oss på 20 plats, sist bland de tidigare medlemsländerna. Bakom oss har vi fem nya medlemsländer med ett valdeltagande under 30 procent; Tjeckien, Slovenien, Estland, Polen och Slovakien. I Slovakien var det endast 17 procent av de röstberättigade som sökte sig till valurnorna. Det högsta valdeltagandet återfinns i länder som har eller har haft valsysteem med inbyggd röstplikt, men där återfinns även Malta med ett valdeltagande på 82 procent.

Det finns tecken som tyder på att hur länge man varit medlem i EU inverkar på valdeltagandet, såtillvida att det genomsnittliga valdeltagandet 2004 var högre i länder med lång medlemserfa-

renhet jämfört med länder med kortare tid inom unionen. Det genomsnittliga valdeltagandet 2004 i de nio länder som varit medlemmar sedan åtminstone 1979 var 58 procent. Till Europaparlamentsvalet 1984 var Grekland, Spanien och Portugal nya medlemmar. Det genomsnittliga valdeltagandet för dessa tre länder var 2004 49 procent. Samtidigt som Sverige blev medlem i EU anslöt även Finland och Österrike. Dessa tre länder uppvisade 2004 ett genomsnittligt valdeltagande på 40 procent. Valdeltagandet i de länder som för första gången röstade till Europaparlamentsvalet 2004 varierade kraftigt, från 82 procent i Malta till 17 procent i Slovakien. Den genomsnittliga siffran för de tio nya medlemsstaterna blev 40 procent. Risken finns att valdeltagandet

Tabell 3:1 Deltagande i valen till Europaparlamentet i samtliga medlemsländer 1979-2004 (procent)

	1979	1984	1989	1995	1999	2004
Belgien	91	92	91	91	91	91
Luxemburg	89	89	87	89	87	89
Malta	--	--	--	--	--	82
Italien	85	83	81	75	71	73
Cypern	--	--	--	--	--	71
Grekland	--	77	80	71	75	63
Irland	64	48	68	44	50	59
Danmark	48	52	46	53	51	48
Litauen	--	--	--	--	--	48
Spanien	--	69	55	59	63	45
Tyskland	66	57	62	60	45	43
Frankrike	61	57	49	53	47	43
Österrike	--	--	--	68	49	42
Lettland	--	--	--	--	--	41
Holland	58	51	47	36	30	39
Portugal	--	72	51	36	40	39
Finland	--	--	--	60	31	39
Storbritannien	32	33	36	36	24	39
Ungern	--	--	--	--	--	38
Sverige	--	--	--	42	39	38
Tjeckien	--	--	--	--	--	28
Slovenien	--	--	--	--	--	28
Estland	--	--	--	--	--	27
Polen	--	--	--	--	--	21
Slovakien	--	--	--	--	--	17
Samtliga	63	61	59	57	50	46

Kommentar: I Belgien, Grekland, Cypern och Luxemburg återfinns system med röstpikt (SCB 2005).

blir ännu lägre i de nya medlemsländerna då studier visat att valdeltagandet sjunker något i det andra valet då ”nyhetens behag” har försvunnit (Franklin 2000).

Valen till Europaparlamentet har i litteraturen beskrivits som andra rangens val. Varken partier, väljare eller massmedia uppfattar Europaparlamentsvalen som lika betydelsefulla som de nationella parlamentsvalen. Möjligheterna att påverka politiken är mindre, både ur väljarnas och partiernas synvinkel. Vid Europaparlamentsval är det ur maktsynpunkt mindre som står på spel för partierna. Partiernas mobilisering av väljare sker därför inte lika intensivt som vid nationella val. Det resulterar bland annat i avslagna valkampanjer där partier och massmedier inte satsar lika mycket och innehållet i kampanjerna ofta består av inrikespolitik istället för EU-politik. Det är faktorer som får många väljare att avstå från att rösta.¹

Förklaringar till variation i valdeltagande

I västerländska demokratier sägs nivån på valdeltagandet vara en termometer som visar hur väl demokratin fungerar. Ett högt valdeltagande innebär att partisystemet och politiken har stimulerat väljarna att gå till valurnorna. Ett högt valdeltagande ger de styrande legitimitet att föra den politik de gått till val på. Ett lågt valdeltagande kan innebära motsatsen, det vill säga att partisystemet och politik inte motiverar väljarna att gå till valurnorna och därmed att den valda regeringen saknar stora gruppers åsikt om den politik som skall föras. Eftersom valdeltagandet i nationella parlamentsval är högre än i Europaparlamentsval är risken för akuta legitimitetsproblem betydligt större i Europaparlamentsvalen. Därmed blir risken större för att vissa grupper systematiskt under- eller överrepresenteras bland de relativt få som röstar.

¹ Reif 1997; Reif & Schmitt 1980; Norris 1997; Norris 1999; van der Eijk & Franklin 1996; van derEijk 1999; Blondel et al 1998; Schmitt 1999.

Under lång tid har det saknades forskning kring svenskt valdeltagande.² Forskning kring valdeltagande aktualiserades dock i samband med det kraftigt fallande valdeltagandet i 1998 års riksdagsval och det låga valdeltagandet och sjunkande valdeltagandet i de två första Europaparlamentsvalen.³ I internationell forskning har förklaringar till variation i politiskt deltagande och valdeltagande varit många.⁴ De övergripande teoretiska resonemangen har sökt förklaringar hos individen, i skilda parti- och valsystem och i olika kontextuella förhållanden i vilka väljarna göra sina val.

Henrik Oscarsson är en bland flera forskare som tagit på sig uppgiften att på ett överskådligt sätt strukturera tidigare forskning. Faktorer som påverkar valdeltagande kan sökas i egenskaper hos individen, i institutionella förhållanden inom de politiska systemen och i kontextuella förhållanden.⁵ På individnivå har det förts fram två typer av förklaringar till variation i valdeltagande. Den första handlar om väljarnas egna resurser, dels i form av social status och dels i form av social integration. Inkomst, utbildning och klass är exempel på faktorer som skiljer väljare med hög social status från väljare med låg social status. Civilstånd, ålder och födelseland är exempel på faktorer som skiljer väljare med hög social integration från väljare med låg social integration. Den andra typen av individuella förklaringar handlar om väljar-

² I samband med 1988 års riksdagsval och det då vikande valdeltagandet genomförde Sören Holmberg en undersökning om sociala och politiska faktorer betydelse för valdeltagande (Gilljam & Holmberg, 1990).

³ Bennulf & Hedberg 1999; Westholm & Teorell 1999; Teorell & Westholm 2000; Hedberg, Oscarsson & Bennulf 2001; Strömblad 2003; Oscarsson 2004. Se även Elklit, Möller, Svensson & Togeby 2005; Narud & Valen 1999 och Aardal 2002 för senare forskning kring valdeltagande i Danmark respektive Norge och Gilljam & Holmberg om valdeltagande i Europaparlamentsvalet 1995.

⁴ Campbell et al 1960; Lipset 1960; Almond & Verba 1963; Milbrath 1965; Verba, Nie & Kim 1972; Wolfinger & Rosenstone 1980; Crewe 1981; Rosenstone & Hansen 1993; Verba, Schlozman & Brady 1995; Powell 1986; Jackman & Miller 1995; Franklin, van der Eijk & Oppenhuis 1996; Franklin 1996; Franklin 2004, Miller 1992; Aldrich 1993; Aardal 2002; Strömblad 2003; Oscarsson 2000; Oscarsson 2004.

⁵ Oscarsson 2004; Aardal 2002; Elklit, Möller, Svensson & Togeby 2005.

nas motivation, politiska engagemang och förmågan att ta till sig politiska budskap. Exempel på faktorer som ligger bakom motivationsförklaringar är politiskt intresse, partiidentifikation, politisk nyhetskonsumtion och normer för rösträttens utnyttjande. På individnivå söks alltså svar på frågan varför en del väljare avstår från att rösta medan andra röstar bland sociala och bland politiska egenskaper.

I jämförelse med förklaringar som tar sin ansats i egenskaper hos individen utgör forskningsområdet om kontextuella förklaringar mer obruten mark. Kontextuella förklaringar lyfter fram betydelsen av hur olika förhållanden i väljarnas närmiljö påverkar valdeltagandet. Kontextuella förklaringar delas in i social och politisk kontext. När det gäller den sociala kontexten analyseras förhållanden i den närmiljö i vilken väljarna lever och bor. Det kan handla om vilken grad av arbetslöshet, grad av valdeltagande och grad av aktivitet som råder i individens sociala omgivning. Politisk kontext avser egenskaper i de kampanjer och den politik som partierna går till val på. Skillnader mellan partierna, vad som står på spel i valen, ovisshet om utgången och graden av engagemang och satsning i valkampanjen är faktorer som påverkar valdeltagandet. Det är kontextuella faktorer som kan bidra till att förklara olika nivåer i valdeltagande mellan skilda riksdagsval, men också olika nivåer i valdeltagande mellan olika typer av val – t ex Europaparlamentsval och riksdagsval.

Komparativa studier av olika partisystem och olika valsystem bidrar med förklaringar av skillnader i valdeltagande mellan olika länder. Vissa system gör det lättare för väljare att avge sin röst än andra. Ju lättare det rent praktiskt är för medborgarna att rösta desto högre valdeltagande. Institutionella faktorer som verkar för ett högre valdeltagande är t ex proportionella valsystem framför majoritetsvals system, söndagsröstning framför vardagsröstning och enkammersystem framför tvåkammersystem. Valdeltagandet ökar även i länder där det är inbyggt röstplikt i valsystemet och där det är möjligt att rösta i förtid. Mark Franklin menar att institutionella faktorer har ett högre förklaringsvärde i förhållande till individuella förklaringar när det gäller att förstå skillnader i valdeltagande mellan olika länder. Skillnaden i val-

deltagande mellan t ex Sverige och USA handlar mer om institutionella skillnader i val- och partisystem än i skillnader mellan svenska väljare och amerikanska väljare.⁶ Institutionella förklaringar lär oss mindre när det gäller förståelsen av kraftiga förändringar av valdeltagandet inom ett och samma system. Med allt annat lika inom parti- och valsystem mellan två val, får förklaringar till ett förändrat valdeltagande sökas på annat håll.

I samtliga tre genomförda Europaparlamentsval i Sverige har formerna kring valen varit desamma. De institutionella faktorerna som gynnar ett högt valdeltagande är att valdagen infaller på en söndag, röstningen sker till ett enkammersystem, valsystemet är proportionellt och att det för väljarna finns möjlighet till förtida röstning.⁷ Däremot är det många kontextuella förhållanden kring valen som snarare bidrar till att sänka valdeltagandet. Några exempel är: Väljarna känner i ringa mån till vilka partigrupper som finns i Europaparlamentet, vilka styrkeförhållanden som råder mellan partigrupperna och vilka som är ledare och representanter för partierna i Europaparlamentet; valet är förlagd till en olycklig tidpunkt i början av sommaren då skolan just slutat och planering för midsommarfirande och semestrar just börjat; partiernas insatser är inte lika intensiva, engagerande och omfattande som vid riksdagsval; massmedierna uppmärksammar inte Europaparlamentsvalen lika intensivt som vid en valrörelse till ett riksdagsval; väljarna uppfattar inte Europaparlamentsvalen som lika betydelsefulla som riksdagsval; det står lite på spel i de svenska Europaparlamentsvalen såtillvida att spänningen om regeringsbildningen efter valet saknas och att det snarare handlar om att fylla 19 svenska stolar i Europaparlamentet. I denna mening är de svenska Europaparlamentsvalen lågstimulival som inte gynnar ett högt valdeltagande.

Ett lågt valdeltagande behöver dock nödvändigtvis inte innebära negativa konsekvenser för demokratin. Det blir det först när de röstades och icke-röstades sammansättning skiljer sig åt på

⁶ Franklin 1996.

⁷ I och med att möjligheten att rösta på posten försvinner i riksdagsvalet 2006 finns det möjligheter att studera vad förändringen av denna institutionella faktor betyder för valdeltagandet inom ett och samma politiska system.

ett markant och systematiskt sätt. För demokratin och Europaparlamentets representativa legitimitet blir ett lågt valdeltagande ett problem när de röstande representerar andra sociala och politiska grupper och står för andra politiska åsikter än vad icke-röstande gör. Det är därför viktigt att inte bara diskutera valdeltagandets nivå utan också studera om skillnader föreligger mellan röstande och icke-röstande och vad dylika skillnader i så fall består i. Syftet med detta kapitel är att beskriva hur valdeltagandet såg ut i det svenska valet till Europaparlamentet 2004. I vilken utsträckning skiljde sig valdeltagandet åt i olika befolkningsgrupper? Vilka sociala och politiska sammansättningar hade röstande jämfört med icke-röstande och vilka förändringar har skett jämfört med tidigare svenska Europaparlamentsval?

Metodproblem

När det gäller analyser av valdeltagande i surveyundersökningar är de behäftade med vissa problem. Ett gäller bortfallet av personer som inkluderas i de slumpmässiga urvalen av valmanskåren men som avstår från att ställa upp för intervju. Vi vet att personer som avstår från intervju inte är helt jämförbara med personer som ställer upp för intervju. Det politiska engagemanget är t ex högre bland personer som svarar jämfört med bland personer som avstår. Det medför att valdeltagandet blir högre bland svarande och lägre bland dem som avstår från intervju. I valundersökningen 2004 visar registeruppgift om det faktiska valdeltagandet att 41 procent röstade bland de svarande medan motsvarande siffra bland dem som avstod från intervju bara var 26 procent. Ett annat problem är att personer tenderar att anpassa sina svar till vad som anses politiskt korrekt, t ex att vid intervjutillfället säga att man röstade, fast man i själva verket avstått från att rösta.⁸ Andelen personer som felaktigt uppgav att de röstade fastän de var icke-röstare 9 procent i 2004 års valundersökning. Båda dessa problem har vi möjlighet att korrigera för. SCB tillhandahåller Valundersökningarna en registeruppgift om inter-

⁸ Granberg & Holmberg 1991 och Granberg & Holmberg 1992.

vjupersonernas valdeltagande. Det ger oss möjlighet att kontrollera om intervjuarens uppgivna uppgift om röstning är korrekt eller felaktig. Problemet att andelen röstare överskattas bland svarande och underskattas bland dem som avstår från att intervjuas löser vi genom att applicera vikter i de analyser som genomförs. Bland svarande viktas uppgiften om röstning upp bland icke-röstande eftersom de underskattas och uppgiften om valdeltagande viktas ned bland röstare eftersom de överskattas. Resultaten i detta kapitel är viktade om inte annat anges.

Mobilisering

Jämför vi valdeltagande i riksdagsval med valdeltagandet i Europaparlamentsval finner vi att knappt hälften av väljare som röstar i riksdagsval också går till valurnorna i Europaparlamentsval. Resultaten i tabell 3:2 visar att bland röstberättigade som röstade i 2002 års riksdagsval var det 44 procent som också röstade i valet till Europaparlamentet 2004. Motsvarande siffror mellan valen 1994 och 1995 samt mellan valen 1998 och 1999 var vid båda tillfällena 45 procent. Mobiliseringen av nya väljare från riksdagsval till Europaparlamentsval är svag. Bland icke-röstare i riksdagsvalet 2002 var det endast 6 procent som röstade i Europaparlamentsvalet 2004. Även vid de två tidigare valtillfällena har mobiliseringsgraden av icke-röstare i riksdagsval till Europaparlamentsval varit liten. Motsvarande siffra var mellan valen 1994 och 1995 8 procent och mellan valen 1998 och 1999 5 procent.

Partiernas engagemang att mobilisera sina sympatisörer är mindre i Europaparlamentsval jämfört med riksdagsval. Resultaten i tabell 3:2 visar att det högsta valdeltagandet i valet 2004 återfinns bland sympatisörer till folkpartiet (49 procent), moderaterna (47 procent) och centerpartiet (45 procent). Valdeltagandet bland sympatisörer till de övriga partierna varierar mellan 34 och 37 procent. Jämfört med valet 1999 ökade valdeltagandet något bland sympatisörer till moderaterna och var oförändrat bland sympatisörer till socialdemokraterna. Bland sympatisörer till de övriga partierna var det en lägre andel som röstade 2004

jämfört med valet 1999. I valet 2004 är det första gången det bland samtliga partiers sympatisörer återfinns färre röstare än icke-röstare. I valet 1995 röstade en majoritet bland vänsterpartiets sympatisörer, vilket även gällde bland sympatisörer till centerpartiet, moderaterna och kristdemokraterna i valet 1999.

Tabell 3:2 Andel röstare bland partiernas sympatisörer vid Europaparlamentsvalen 1995, 1999 och 2004, samt andelen röstare vid Europaparlamentsvalen bland röstare och icke-röstare i riksdagsvalen 1994, 1998 och 2002 (procent)

	1995	1999	2004
<i>valdeltagande 1994</i>			
röstade	45		
röstade inte	8		
<i>valdeltagande 1998</i>			
röstade		45	
röstade inte		5	
<i>valdeltagande 2002</i>			
röstade			44
röstade inte			6
<i>partipreferens</i>			
vänsterpartiet	52	38	37
socialdemokraterna	41	33	34
centerpartiet	43	51	45
folkpartiet	42	55	49
moderaterna	49	42	47
kristdemokraterna	47	60	37
miljöpartiet	45	38	35
ingen preferens	27	30	30

Kommentar: Uppgiften om valdeltagande i riksdagsvalet 1994 utgörs av minnesdata från intervjutillfället i samband med Europaparlamentsvalundersökningen 1995. Valdeltagande för 1998 och 2002 är hämtade från respektive valårs röstlängder.

Hur skulle utgången av valet 2004 sett ut om icke-röstarna mobiliserats till att rösta? Resultaten redovisas i tabell 2:3. Det är framförallt socialdemokraterna som förlorar på det låga valdeltagandet i Europaparlamentsvalen. Om icke-röstarna röstat i det senaste valet hade socialdemokraterna ökat sin andel av rösterna

med 9 procentenheter. Det är en högre siffra jämfört med de två tidigare Europaparlamentsvalen. Vid 1995 års val skulle socialdemokraterna ökat sin andel av rösterna med 5 procentenheter och vid 1999 års val med 6 procentenheter om även icke-röstarna hade gått till valurnorna.

Demografi

Omfattande forskning har visat hur social status och social integration påverkar medborgarnas valdeltagande. Mönstren är tydliga. Resursstarka människor röstar i högre grad än resurssvaga. Unga, låginkomsttagare, arbetare och lågutbildade röstar i mindre utsträckning än äldre, höginkomsttagare, högre tjänstemän och högutbildade. Väljare som lever i parförhållanden och som går i kyrkan röstar i högre utsträckning än de som lever ensamma och som inte ingår i en kyrklig gemenskap. Bland arbetslösa och väljare med utländsk bakgrund är valdeltagandet lägre jämfört med mer socialt etablerade grupper. Kunskapen om olika sociala faktorerers samband med rösthandlingen är således stor. Vi vet också att det sjunkande valdeltagandet i de svenska riksdagsvalen inneburit ökade skillnader mellan socialt resursstarka och socialt resurssvaga. Undersökningar av valdeltagande i samband med Europaparlamentsvalet 1999 visar att dessa skillnader är än mer accentuerade vid denna typ av val där valdeltagandet är lågt.⁹ Här avser vi att beskriva hur valdeltagandet såg ut i olika samhällsgrupper Europaparlamentsvalet 2004.

Valdeltagandet i Europaparlamentsvalet minskade med 1 procentenhet jämfört med valet 1999 och har sedan 1995 minskat med 4 procentenheter. I tabell 3:3 redovisas förändringar i valdeltagandet i Europaparlamentsvalen 1995 – 2004 efter kön, ålder, bostadsort, civilstånd, och uppväxtland. För att validera resultaten har vi kunnat jämföra dem med de omfattande valdeltagandeundersökningar som Statistiska centralbyrån genomfört. (Statistiska centralbyrån 1997, 2000, 2005).¹⁰

⁹ Hedberg, Oscarsson & Bennulf 2001

¹⁰ I samband med riksdagsvalen och valen till Europaparlamentet har SCB genomfört omfattande valdeltagandestudier baserade på stora urval. Urvalet i

Tabell 3:3 Valdeltagande i olika befolkningsgrupper vid valen till Europaparlamentet 1995, 1999 och 2004 (procent)

	1995	1999	2004	skillnad 99-04	skillnad 95-04	antal personer 2004
kön						
man	40	36	37	+1	-3	1343
kvinna	43	41	38	-3	-5	1361
ålder						
18-22	28	24	23	-1	-8	107
23-30	35	26	30	+4	-3	435
31-40	35	30	26	-4	-9	523
41-50	42	36	33	-3	-9	462
51-60	46	45	44	-1	-2	530
61-70	53	56	52	-4	-1	392
71-80	50	54	57	+3	+7	256
bostadsort						
glesbygd	36	30	35	+5	-5	378
mindre tätort/liten stad	42	36	35	-1	-7	448
större stad	42	40	38	-2	-4	981
Stockholm, Gbg, Malmö	48	48	44	-4	-4	429
civilstånd						
gift/sambo	45	41	41	±0	-4	909
ensam: änka/änkling	43	55	50	-5	+7	49
ensam: frånskild/ogift	32	31	28	-3	-4	366
uppväxt						
Sverige	42	40	39	-1	-3	1929
Norden	27	31	38	+7	+11	63
annat land i Europa	35	28	28	-1	-7	197
samtliga	42	39	38	-1	-4	2704

Kommentar: Data från Europaparlamentsvalundersökningarna 1995, 1999 och 2004. När det gäller resultaten för kön, ålder, uppväxt och personer boende i Stockholm, Göteborg och Malmö bygger resultaten på registeruppgifter för hela urvalet, alltså även från personer som inte intervjuats. Indelningen landsbygd, mindre tätort och större stad/tätort bygger på uppgifter noterade av intervjuarna och avser därför endast personer som intervjuats.

2004 års undersökning omfattade drygt 42 000 personer. I SCB:s undersökning låg valdeltagandet 0,4 procentenheter över det faktiska valdeltagandet 1995, 1 procentenhet högre 1999 och 0,4 procentenheter lägre 2004.

I valet 2004 var valdeltagandet bland kvinnor 38 procent och bland män 37 procent. I våra resultat gick valdeltagandet tillbaka med 3 procentenheter bland kvinnor men upp 1 procentenhet bland män. I SCB:s undersökning återfinns 39 procent röstande bland män och 38 procent bland kvinnor. Valdeltagandet har sedan 1999 års val ökat med 1 procentenhet bland män och sjunkit 1 procentenhet bland kvinnor. Om några slutsatser skall dras om förändringar i valdeltagande mellan män och kvinnor är SCB:s resultat tillförlitligare då det bygger på ett större urval.

Mark Franklin menar att besluten om att delta eller inte delta i demokratiska val grundläggs i tidiga år genom socialisation (Franklin 2004). Vanan att rösta etableras under exponeringen för de tre första valen väljare ställs inför. Röstning vid det första valet ökar sannolikheten att delta i ett andra val och deltagandet i ett andra val ökar sannolikheten att delta i det därpå följande tredje valet. Efter det tredje valet har vanan att rösta etablerats, vilket innebär framtida deltagande i val oberoende av specifika kontextuella förhållanden vid valen. På motsvarande sätt sker socialisationen av icke-röstare. Bland väljare som tidigt avstår från att rösta ökar risken för att de utvecklar ett permanent avståndstagande för att gå och rösta.¹¹

Henrik Oscarsson har genomfört en omfattande kohortanalys när det gäller valdeltagande i Sverige från 1956-2002 (Oscarsson 2004). Resultaten visar att livscykelmodellen, som innebär ökat valdeltagande med stigande ålder, är tydlig i äldre generationer men inte helt passar in för yngre generationer. Både 1970- och 1980-tals generationerna har snarare följt den allmänna nedåtgå-

¹¹ De förändringar mot ett minskat valdeltagande som skett i västliga demokratier har enligt Franklin en stor del av sin förklaring i demografiska förändringar. I början av 1970-talet blev en ovanligt stor grupp unga väljare röstberättigade, dels på grund av att ålderskullen var ovanligt stor, dels på grund av att rösträttsåldern sänktes i många länder. Förstagångsväljare röstar i mindre utsträckning än äldre och eftersom ålderskullen var så stor blev andelen permanenta icke-röstare också förhållandevis stor. Franklin menar att det sjunkande valdeltagande vi ser i många västdemokratier beror på den förhållandevis stora grupp icke-röstares vandring genom ålderspyramiden. Med ökad ålder ersätter denna yngre grupp med lägre valdeltagande äldre grupper med högre valdeltagande. Det totala valdeltagandet kommer då att sjunka något.

ende trenden i det svenska valdeltagandet än ökat sitt valdeltagande med stigande ålder. Unga generationer tycks svagare i utvecklingen av en individuell röstnorm och istället mer påverkade av i vilken kontext valen genomförs, i betydelsen av hur spännande valen är och hur tydligt de politiska alternativen drivs i valrörelserna. Däremot är Oscarsson inte lika pessimistisk när det gäller Franklins slutsats att icke-röstandet socialiseras till en permanent företeelse. Oscarssons analyser visar att det är ovanligt att icke-röstandet blir permanent. Många avstår att rösta vid ett riksdagsval för att rösta vid ett annat. Snarare är det röstnormen som försvagats och inneburit att väljarna inte röstar lika plikttroget vid varje återkommande val.¹²

Valdeltagandet ökar med stigande ålder. Det gäller även i Europaparlamentsvalet 2004. I den yngsta åldersgruppen var det endast 23 procent som röstade i valet. Det är bara i åldersgrupperna över 60 år där fler röstar än stannar hemma. Skillnaden i valdeltagande mellan den äldsta och yngsta åldersgruppen var 34 procentenheter, vilket är en betydligt större skillnad än vid riksdagsval.¹³ Det är således de äldsta medborgarna som medverkar till att det låga valdeltagandet i Europaparlamentsvalen inte är än lägre.

Förändringarna i valdeltagande inom de olika åldersgrupperna har varit små mellan valen 1999 och 2004. Ett tydligt sjunkande valdeltagande under samtliga tre val återfinns bland väljare i medelåldern. I åldersgrupperna mellan 31-50 år har valdeltagandet minskat med 9 procentenheter. Däremot ökar valdeltagandet i den äldsta åldersgruppen med 7 procentenheter.¹⁴

Mot bakgrund av Franklins och Oscarssons studier är resultaten oroande. Oscarsson menar att den kontext i vilka riksdagsva-

¹² Teorell & Westholm 1999.

¹³ Resultat från valundersökningen i samband med riksdagsvalet 2002 visar att valdeltagandet var 70 procent bland de yngre väljarna, 87 procent i åldersgruppen 61-70 år och 81 procent i den äldsta åldersgruppen.

¹⁴ SCB visar en något högre andel röstande i den näst äldsta åldersgruppen jämfört med den äldsta. Det är ett mönster vi känner igen sedan tidigare, nämligen att valdeltagandet avtar något i åldern 70 år och uppåt. Därför kan valdeltagandet i åldersgruppen 71-80 år vara något överskattad i valundersökningen 2004.

len utspelas har blivit en viktigare faktor när det gäller att förklara valdeltagande. Tama valrörelser, otydliga alternativ och lite som står på spel innebär ett lägre valdeltagande, framförallt bland yngre generationer och bland förstagångsväljare. Problemet när det gäller svenska Europaparlamentsval är att det är precis i denna kontext av lågstimulifaktorer som de beskrivs. I och med att den traditionella normen om plikten att rösta på sikt försvinner med äldre medborgare och bland yngre istället ersätts med mer ad hoc liknande faktorer för att delta eller inte delta riskerar valdeltagandet i Europaparlamentsvalen att ytterligare minska i framtiden. Inte minst mot bakgrund av att många av de stimuli som kan motivera väljare att rösta i riksdagsval i det närmaste per definition saknas i Europaparlamentsval.

Om vi förlitar oss på Franklins forskningsresultat blir bilden än mer dyster. Det låga valdeltagandet i Europaparlamentsvalen ger betydligt större utrymme för att socialisationsprocessen utvecklar permanenta icke-röstare än vad fallet är i riksdagsval. När så många som tre av fyra förstagångsväljare avstår från att rösta och när samtidigt valdeltagandet i medelåldersgrupper sjunker kan det innebära svårigheter att se på vilket sätt processerna för en utvecklad röstvana skall etableras. Om valdeltagandet inte ökar bland dem som idag är i medelåldern kommer vi att få se ännu lägre valdeltagande i framtida svenska Europaparlamentsval.

I Europaparlamentsvalen har valdeltagande varit högre i Stockholm, Göteborg och Malmö än i övriga landet. Det har gällt vid samtliga tre val. Vid valet 2004 var valdeltagandet 44 procent i Stockholm, Göteborg och Malmö medan det på landsbygd och i små tätorter var 35 procent. Enligt resultaten i tabell 3 har valdeltagandet gått tillbaka i samtliga ortstyper sedan 1995.¹⁵

¹⁵ Siffrorna för Stockholm, Göteborg och Malmö i tabell 3 bygger på registeruppgifter om bostadsort och omfattar hela urvalet, alltså även personer som inte intervjuats. Indelningen landsbygd, mindre tätort och större tätort/stad bygger på uppgifter noterade av intervjuarna och omfattar således endast intervjuade personer. I SCB:s valdeltagandeundersökningar var valdeltagandet högst i Stockholm följt av Göteborg och Malmö vid samtliga tre val. Vid samtliga tre val har valdeltagandet sjunkit i samtliga tre städer. Mellan valen 1995 och 1999

En av de bakomliggande faktorer som betyder mest för att delta i val är om man lever i ett parförhållande eller ej. Giftna och sammanboende tenderar att rösta i högre grad jämfört med ensamstående. Familjen och partnern bildar en miljö där man motiverar varandra till att delta. Resultaten i tabell 3 ändrar inte på tidigare kunskap.¹⁶ Valdeltagandet bland giftna och sammanboende är högre än bland ensamstående. I samband med valet 2004 var valdeltagandet bland giftna och sammanboende 41 procent och bland ensamstående 31 procent. I tabellen särredovisas valdeltagande för änka/änklingar och för frånskilda ogiftna. Bland änka/änklingar återfinns ett förhållandevis högt valdeltagande. Resultatet får tolkas med försiktighet eftersom antalet undersökningspersoner är få.¹⁷ Vi har emellertid visat att sambandet med ålder och valdeltagande är förhållandevis starkt i svenska val till Europaparlamentet, vilket skulle kunna förklara det relativa höga valdeltagandet bland änkor/änklingar. Därtill handlar det om personer som har varit giftna och därmed varit vana att delta i valen.

Analysen av sambandet mellan valdeltagande och uppväxtland måste tolkas med försiktighet eftersom de bygger på ett litet antal undersökningspersoner med uppväxt i annat land än Sverige. Resultaten pekar dock på ett väl igenkänt mönster, nämligen att valdeltagandet bland personer med utländsk bakgrund är lägre jämfört andra.

Social status

Undersökningar om valdeltagandet i samband med det svenska Europaparlamentsvalet 1999 visar att social status spelar en större roll för valdeltagande i Europaparlamentsval jämfört med riksdagsval. Mönstret är starkare och skillnaderna tydligare – valdeltagandet är högre i sociala högstatus grupper jämfört med

sjönk valdeltagandet mest tillbaka i Stockholm (-4 procentenheter). Mellan valen 1999 och 2004 var tillbakagången störst i Malmö (-5 procentenheter).

¹⁶ Motsvarande resultat visar även SCB:s valdeltagandeundersökning.

¹⁷ I SCB:s undersökningar särredovisas inte valdeltagandet bland änkor och änklingar. De redovisar giftna och ej giftna.

Tabell 3:4 Valdeltagande i olika socioekonomiska grupper vid valen till Europaparlamentet 1995, 1999 och 2004 (procent)

	1995	1999	2004	skillnad 99-04	skillnad 95-04	antal per- soner 2004
yrke						
industriarbetare	31	24	22	-2	-9	125
övriga arbetare	35	30	29	-1	-6	289
tjänsteman, lägre	43	40	33	-7	-10	161
tjänsteman, mellan	51	49	44	-5	-7	356
tjänsteman, hög	57	56	58	+2	+1	192
småföretagare	38	37	34	-3	-4	82
jordbrukare	40	47	45	-2	+5	19
studerande	40	33	35	+2	-5	81
klass						
arbetarklass	34	28	27	-1	-7	415
medelklass	49	47	44	-3	-5	809
inkomst						
låg	38	30	30	±0	-8	668
medel	40	38	37	-1	-3	1360
hög	50	49	48	-1	-2	672
sysselsättning						
förvärsarbetare	40	36	35	-1	-5	902
arbetslösa/i åtgärder	30	24	26	+2	-4	91
facklig tillhörighet						
LO	33	28	26	-2	-7	394
TCO	47	46	39	-5	-8	282
SACO	64	60	60	±0	-3	117
privat/offentlig tjänst						
offentlig	47	43	42	-1	-5	497
privat	39	36	36	±0	-3	779
utbildning						
låg	37	35	35	±0	-2	225
medel	39	32	29	-3	-10	675
hög	54	52	53	+1	-1	418
Samtliga	42	39	38	-1	-4	2704

Kommentar: När det gäller yrkesgruppen jordbrukare är antalet personer litet, 46 1995, 32 1999 och 19 2004. Klass har skapats med yrkesvariabeln som utgångspunkt. Till arbetare har industriarbetare och övriga arbetare förts. Tjänstemannagrupperna, småföretagare och jordbrukare har förts till medelklass. Inkomst bygger på registeruppgift och avser samtliga personer i urvalet, alltså även personer som inte intervjuats. Inkomstvariabeln har skalats så att 25 procent av personerna i urvalet återfinns i den lägsta respektive högsta inkomstgruppen. Övriga 50 procent återfinns i gruppen medelinkomsttagare. Till lågutbildade har de förts som endast har obligatorisk utbildning. Till högutbildade har de förts som har studerat eller studerar på högskole-/universitets nivå, övriga har förts till gruppen med medelutbildning.

sociala lågstatus grupper. Vi vet också att det minskande valdeltagandet i riksdagsvalen inte sker osystematiskt. Det minskar mer i vissa socioekonomiska grupper än i andra. Tillbakagången i valdeltagandet mellan Europaparlamentsvalen 1995 och 1999 visade även tecken på ökade valdeltagandeklyftor. I tabell 3:4 redovisas valdeltagande efter social status som yrke- och klasstillhörighet, inkomstnivå, förvärvsarbetande och facklig tillhörighet.

Resultaten visar djupa valdeltagandeklyftor mellan olika socioekonomiska grupper. I 2004 års Europaparlamentsval var valdeltagandet 22 procent bland industriarbetare jämfört med 58 procent bland högre tjänstemän, 26 procent bland LO-anslutna jämfört med 60 procent bland SACO-anslutna, 27 procent bland väljare i arbetarklass jämfört med 44 procent bland väljare i medelklass och 35 procent bland lågutbildade jämfört med 53 procent bland högutbildade. Skillnaderna återfinns vid samtliga tre val. Vid 1995 års val var skillnaden i valdeltagande 26 procentenheter mellan industriarbetare och högre tjänstemän, 1999 var skillnaden 32 procentenheter och 2004 ökade den till 36 procentenheter. Någon liknande stor ökning av valdeltagandeklyftorna återfinns inte när det gäller klass, inkomst, facktillhörighet och utbildning.

En jämförelse av förändringar i valdeltagande mellan de tre valen visar att tillbakagången på riksnivå återspeglas i många yrkesgrupper. En lite kraftigare tillbakagång mellan 1995 och 1999 ersätts med en liten svagare tillbakagång mellan 1999 och 2004. Men det finns undantag. I grupperna lägre tjänstemän och tjänstemän i mellanställning minskar valdeltagandet mer mellan 1999 och 2004 än bland andra yrkesgrupper, tillbakagången är 7 respektive 5 procentenheter. Tillbakagången i dessa grupper återspeglas också bland TCO-anslutna där valdeltagandet minskar med 7 procentenheter mellan 1999 och 2004.

Politisk motivation

En del i de individuella förklaringarna till variation i valdeltagande handlar om medborgarnas politiska motivation. Det kan handla om politiskt engagemang i form av intresse, kunskap och

mediekonsumtion. Det kan också handla om förtroende för partier och politiker samt i vilken utsträckning man identifierar sig med något särskilt parti. Tillsammans med faktorer som beskriver väljarnas sociala resurser är faktorer som gäller väljarnas politiska motivation viktiga när det gäller att förstå varför människor väljer att rösta eller inte rösta.

Tabell 3:5 Valdeltagande efter politiskt intresse, intresse för EU-frågor, medieexponering, kunskap och grad av partiidentifikation vid valen till Europaparlamentet 1995, 1999 och 2004 (procent)

	1995	1999	2004	skillnad 99-04	skillnad 95-04	antal personer 2004
politiskt intresse						
mycket intresserad	65	65	67	+2	+2	107
ganska intresserad	53	49	49	±0	-4	538
inte särskilt intresserad	30	28	27	-2	-3	559
inte alls intresserad	13	17	14	-3	+1	125
ser Rapport/Aktuellt						
6-7 dagar i veckan	47	45	46	+1	-1	646
3-5 dagar i veckan	43	41	32	-9	-11	351
1-2 dagar i veckan	38	33	32	-1	-6	188
mera sällan	33	31	21	-10	-12	116
aldrig	37	33	31	-2	-6	30
partiidentifikation						
stark anhängare	56	56	52	-4	-4	183
svag anhängare	49	44	44	±0	-5	292
enbart partipreferens	35	33	34	+1	-1	598
ingen partiidentifikation	25	28	30	+2	+5	254
kunskap om EU						
liten	33	35	31	-4	-2	607
stor	51	47	43	-4	-8	722
politiker förtroende						
stort förtroende	54	46	46	±0	-8	502
litet förtroende	37	34	32	-2	-5	820
intresse för EU-frågor						
mycket intresserad	67	71	74	+3	+7	70
ganska intresserad	53	56	52	-4	-1	398
inte särskilt intresserad	32	28	31	+3	-1	690
inte alls intresserad	18	16	18	+2	±0	174
läser om EU-frågor i dagstidningar						
läser i stort sett allt	66	79	77	-2	-9	35
läser ganska mycket	54	54	55	+1	+1	260
läser inte särskilt mycket	37	36	37	+1	±0	666
läser ingenting/nästan ingenting	22	23	22	-1	±0	262
samtliga	42	39	38	-3	-1	2704

Kommentar: I frågan om politikerförtroende har svarsalternativen mycket stort förtroende och ganska stort förtroende slagits samman till stort förtroende och svarsalternativen mycket litet förtroende och ganska litet förtroende slagits samman till litet förtroende. Kunskap om EU bygger på fyra kunskapsfrågor. I 1995 och 1999 års undersökningar handlade frågorna om att kunna svara på hur många länder som är medlem i EU, i vilken stad EU-kommissionen har sitt högkvarter, hur många röster Sverige har i ministerrådet och antalet svenska representanter i EU-parlamentet. I 2004 års undersökning byttes frågan om Sveriges antal röster i ministerrådet till en fråga om hur många länder som infört euron som valuta. Personer som svarat 0 eller 1 rätt har förts till kategorin med liten kunskap om EU och personer som svarat 2 till 4 rätt har förts till kategorin med stor kunskap om EU. Att inte ett mer finfördelat kunskapsindex används beror på svårigheter att skapa en likadan skalning i de tre undersökningarna. Andelen svarande med stor kunskap om EU var 1995 51 procent, 1999, 37 procent och 2004 56 procent.

I tabell 3:5 redovisas valdeltagandet mot bakgrund av väljarnas intresse, mediekonsumtion, partiidentifikation och kunskap.

Politiskt intresse, mediekonsumtion och partiidentifikation är faktorer som är starkt kopplade till deltagande i Europaparlamentsval. Väljare med ett med stort politiskt intresse, som ofta ser på TV-nyheter och som känner sig som starka anhängare av ett parti deltar – föga överraskande – i högre utsträckning i Europaparlamentsval jämfört med dem som inte är intresserade av politik, som inte tar del av TV-nyheter och som saknar identifikation till något parti. Vid valet 2004 var valdeltagandet bland väljare med stort intresse för politik 67 procent, medan det bland väljare utan intresse för politik endast var 14 procent, en skillnad på 53 procentenheter. Motsvarande siffror när det gäller intresse för EU-frågor var 74 respektive 18 procent, en skillnad på 56 procentenheter. Bland väljare som dagligen ser nyhetsprogram på TV var valdeltagandet 46 procent jämfört med 23 procent bland väljare som aldrig eller bara sällan ser nyhetsprogram, en differens på 23 procentenheter. Bland de få väljare som läser allt om EU-frågor i dagstidningar var valdeltagandet 77 procent jämfört med 22 procent bland de som inte läser någonting eller bara lite, en skillnad på 55 procentenheter. Det är alltså stora valdeltagandeklyftor mellan politiskt engagerade väljare och politiskt oengagerade väljare, och kanske än större om engagemanget inriktas på EU-frågan.

Kunskapsmättet i tabell 3:5 bygger på svaren från fyra kunskapsfrågor om EU.¹⁸ Tre av frågorna har ställts i samtliga tre undersökningar, medan en av frågorna i 2004 års undersökning var helt ny. Politiskt kunniga väljare röstar i högre utsträckning jämfört med politiskt okunniga. Resultaten från 2004 visar att valdeltagandet var 43 procent bland väljare med stor kunskap om EU, medan motsvarande siffra bland dem med liten kunskap var 31 procent. En valdeltagandeklyfta mellan kunniga och okunniga återfinns i samtliga tre val. I 2004 års valundersökning ställdes ytterligare kunskapsfrågor om EU, vilket tillåter att ett mer finfördelat kunskapsindex har kunnats konstrueras.¹⁹ Resultaten visar på tydliga skillnader i valdeltagande mellan väljare med mycket liten kunskap om EU jämfört med väljare med mycket stor kunskap om EU. Bland väljare med mycket liten kunskap var valdeltagandet 17 procent jämfört med 55 procent bland väljare med mycket hög kunskap, en skillnad på 38 procentenheter.

Jämför vi resultaten från 2004 års val med valen 1995 och 1999 är det partiidentifikationens betydelse för deltagande i Europaparlamentsvalen som förändrats mest. Vid 1995 års val var skillnaden i valdeltagande mellan starkt partiidentifierade och väljare utan partiidentifikation 31 procentenheter, 1999 sjönk differensen till 28 procentenheter och i det senaste valet var skillnaden nere i 22 procentenheter. Sedan 1995 har andelen röstande ökat bland väljare utan partiidentifikation, varit stabil bland per-

¹⁸ Kunskap om EU bygger på fyra intervjufrågor. I 1995 och 1999 års undersökningar handlade frågorna om att kunna svara på hur många länder som är medlem i EU, i vilken stad EU-kommissionen har sitt högkvarter, hur många röster Sverige har i ministerrådet och antalet svenska representanter i EU-parlamentet. I 2004 års undersökning byttes frågan om Sveriges antal röster i ministerrådet till en fråga om hur många länder som infört euron som valuta. Personer som svarat 0 eller 1 rätt har förts till kategorin med liten kunskap om EU och personer som svarat 2 till 4 rätt har förts till kategorin med stor kunskap om EU. Att inte ett mer finfördelat kunskapsindex används beror på svårigheter att skapa en likadan skalning i de tre undersökningarna. Andelen svarande med stor kunskap om EU var 1995 51 procent, 1999, 37 procent och 2004 56 procent.

¹⁹ I kapitel 8 beskrivs hur kunskapsindexet är konstruerat.

soner med enbart partipreferens och sjunkit bland svaga och mycket starka partianhängare. Även om bara drygt hälften bland dem med stark partiidentifikation röstar i Europaparlamentsval ser det ut som banden till partierna betyder mindre för valdeltagandet i Europaparlamentsval idag än tidigare. Ett tecken på partiernas försvagade förmåga att mobilisera sina anhängare.

EU-åsikter

Tidigare undersökningar har visat att åsiktsskillnaderna i olika politiska sakfrågor mellan röstare och icke-röstare varit små, men med ett viktigt undantag.²⁰ Valdeltagande i de svenska Europaparlamentsvalen kan till viss del förklaras av vilken ståndpunkt väljarna intar till det svenska EU-medlemskapet. Det är en effekt som minskar, men kvarstår efter kontroller för andra för faktorer. Sveriges representanter till EU-parlamentet väljs i större utsträckning av väljare som är positiva till EU än av väljare som är negativa till EU.²¹ Motsvarande samband har tidigare inte funnits i andra medlemsländer i EU. En undersökning av det tyska valet till Europaparlamentet 2004 visar dock för första gången att inställning i EU-frågan hade betydelse för om tyskarna gick till valurnorna eller valde att stanna hemma.²² I tabell 3:6 redovisas betydelsen av EU-åsiikt för valdeltagande i de svenska Europaparlamentsvalen.

Vid samtliga tre val återfinns en likartad effekt av EU-åsiikt på valdeltagande. I 2004 års undersökning var valdeltagandet bland åsiktsmässigt tydliga EU-förespråkare 49 procent jämfört med 31 procent bland åsiktsmässigt tydliga EU-motståndare. Skillnaden är 18 procentenheter mellan bestämda förespråkare och bestämda motståndare, det vill säga nästan en identisk lika stor effekt som 1995 och 1999. Men jämförs samtliga väljare med en åsiikt i EU-frågan finner vi att skillnaden i valdeltagande minskar, från 18 procentenheter 1995 till 13 procentenheter 2004. Som en bakomliggande faktor för att förklara valdeltagande i svenska Euro-

²⁰ Bennulf, Hedberg & Oscarsson 2000

²¹ Gilljam & Holmberg 1998; Hedberg, Oscarsson & Bennulf 2001

²² Schmitt 2005; van der Eijk 1999

paparlamentsval avtar väljarnas EU-åsikt något i betydelse i valet 2004. Resultaten visar också att det lägsta valdeltagandet återfinns bland väljare som saknar uppfattning om det svenska EU-medlemskapet (29 procent 2004). Men i denna grupp har valdeltagandet ökat med 8 procentenheter sedan valet 1995.²³

Tabell 3:6 Valdeltagande och EU-åsikt vid valen till Europaparlamentet 1995, 1999 och 2004 (procent)

	1995	1999	2004	skillnad 99-04	skillnad 95-04
EU-åsikt					
för EU	56	50	46	-4	-10
emot EU	38	35	33	-2	-5
skillnad	+18	+15	+13		
EU-åsikt					
för EU, bestämd åsikt	59	53	49	-4	-10
för EU, tveksam	48	41	38	-3	-10
ingen uppfattning	21	22	29	+7	+8
emot EU, tveksam	33	37	37	±0	+4
emot EU, bestämd åsikt	40	34	31	-3	-9
skillnad	+19	+19	+18		
samtliga	42	39	38	-1	-4

Kommentar: Resultaten bygger på svaren från två intervjufrågor. Den första frågan löd: "Är Du i huvudsak för eller emot det svenska medlemskapet i EU eller har Du ingen bestämd åsikt i frågan?" Till personer som svarat att det i huvudsak var för eller emot det svenska EU-medlemskapet ställdes följdfrågan: "Har Du en bestämd uppfattning i den här frågan eller känner Du Dig mera tveksam?" Överst i tabellen redovisas resultatet från den första frågan och nederst resultatet bland personer med en bestämd, tveksam eller ingen åsikt om det svenska EU-medlemskapet. Skillnaden anger andelen förespråkare minus andelen motståndare respektive andelen förespråkare med en bestämd åsikt minus andelen motståndare med en bestämd åsikt.

²³ Frågan om korstryck varit en av förklaringarna till det låga valdeltagandet i svenska Europaparlamentsval undersöktes i samband med valet 1999 (Hedberg, Oscarsson & Bennulf 2001). Korstryck beskriver ett fenomen där väljaren har en annan uppfattning än sitt parti i någon viktig politisk sakfråga. Väljare som kommer i en sådan psykologisk konflikt kan hellre välja att avstå från att rösta än rösta på ett annat parti. Resultaten visar att endast en svag korstryckseffekt kvarstår efter kontroll för andra faktorer.

När det gäller åsikter om EU-medlemskapet finns det alltså en koppling till valdeltagande, men återfinns motsvarande skillnader i valdeltagande när det gäller andra EU-relaterade åsikter? Många av åsikterna när det gäller olika förslag inom EU är naturligtvis kopplade till frågan om vad man anser om medlemskapet överhuvudtaget. Oberoende av denna koppling är valdeltagandet högre bland euro-förespråkare än bland motståndare till euron, det är högre bland väljare som vill utvidga EU jämfört med väljare som inte vill ha fler länder i EU, det är högre bland dem som vill minska jordbruksstödet inom EU jämfört med dem som inte vill minska jordbruksstödet inom EU och det är högre bland väljare som inte vill införa strängare gränskontroller jämfört med väljare som ser positivt på strängare gränskontroller. Däremot finns bara små eller inga skillnader alls i valdeltagande när det gäller frågorna om Sverige fullt ut bör delta i EU:s försvarssamarbete, om EU bör ha en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik och i frågan om förslaget till ny grundlag.

Icke-röstarna förklarar sig

Vi har i det föregående studerat hur väl olika egenskaper överensstämmer bland gruppen röstare jämfört med gruppen icke-röstare i de svenska Europaparlamentsvalen. Det har gällt resurs egenskaper i form av social status och social integration, politiska motivations- och engagemangsfaktorer och åsiktsmässiga faktorer. Det är faktorer som vi vet påverkar valdeltagande och som tydligt gjorde så i 2004 års Europaparlamentsval, liksom i de tidigare två Europaparlamentsvalen. Men många av dessa faktorer uppger inte väljarna själva som motiv för att avstå från att rösta. Väljarna förklarar inte sitt avståndstagande från att delta i Europaparlamentsval med motiven att man är ung, arbetar inom industrin, inte är gift eller att man endast genomgått obligatorisk skolutbildning. För väljarna är skälen andra. För att öka förståelsen om varför många avstår från att rösta, både i Europaparlamentsval och riksdagsval, måste vi vända oss till väljarna själva. Väljarnas egna motivbilder av varför de inte röstar är inte oviktig när det gäller att studera valdeltagande. De subjektiva förklaring-

**Tabell 3:7 Icke-röstarnas egna motiv till att avstå från att rösta.
Resultaten från en öppen fråga om varför väljare inte
röstade i Europaparlamentsvalet 2004**

	intresse	kunskap	valets betydelse	EU-åsikt	förhinder
kön					
man	26	29	18	12	20
kvinna	24	34	13	11	22
ålder					
18-30	28	34	13	3	28
31-60	26	32	16	13	20
61-80	17	24	17	21	16
utbildning					
låg	24	32	13	18	13
medel	24	34	16	11	22
hög	28	26	16	10	27
bostadsort					
landsbygd	30	31	18	12	14
mindre tätort/liten stad	24	36	19	9	16
större stad	26	30	14	12	26
Stockholm/Göteborg/Malmö	15	28	8	15	28
yrke					
industriarbetare	23	40	11	16	18
övriga arbetare	22	30	16	11	19
lägre tjänstemän	27	39	17	9	18
mellan tjänstemän	26	29	13	12	24
högre tjänstemän	23	26	17	15	23
småföretagare	31	22	25	19	12
jordbrukare	29	29	43	29	0
studerande	32	35	10	0	42
facktillhörighet					
LO	27	32	17	14	18
TCO	24	37	14	7	23
SACO	30	23	17	10	23
politiskt intresse					
mycket/ganska intresserad	20	21	22	17	27
inte särskilt/inte alls intresserad	28	38	11	9	18
EU-intresse					
mycket/ganska intresserad	17	27	16	14	29
inte särskilt/inte alls intresserad	28	33	15	11	19
EU-åsikt					
för EU	24	31	17	2	29
emot EU	27	26	15	23	17
EU-kunskap					
stor kunskap	22	25	22	16	20
varken stor eller liten kunskap	22	33	14	12	24
liten kunskap	30	34	13	8	19
partiidentifikation					
stark anhängare	24	25	15	7	29
svag anhängare	36	27	16	8	27
enbart partipreferens	21	36	17	11	21
ingen partiidentifikation	24	29	11	19	14
partisympati					
v	21	15	23	19	25
s	28	39	12	8	23
c	27	35	27	12	12
fp	25	40	18	2	25
m	20	28	22	6	26
kd	40	5	20	35	25
mp	17	33	10	7	23
samtliga	25	32	15	12	21

Kommentar: I valundersökningen 2004 ställdes en helt öppen fråga om väljarna motiv för att inte delta. För varje svarsperson har upp till fem motiv noterats. I tabellen redovisas andelen icke-röstare som nämnt något motiv. Antalet undersökningspersoner uppgår till 525 stycken. Det innebär att vissa resultat baseras på ett mycket litet antal personer och får tolkas med stor försiktighet. Exempelvis utgör gruppen jordbrukare endast 7 personer. EU-kunskap avser systemkunskap om EU. Hur kunskapsindexet är konstruerat förklaras i kapitel 8.

arna kompletterar den bild som de objektiva bakgrundsanalyserna gett oss.

I valundersökningen i samband med Europaparlamentsvalet 2004 ställdes en helt öppen fråga om vilka motiv icke-röstarna hade till att inte delta i valet. Resultaten redovisas tabell 3:7.²⁴

När icke-röstarna själva anger vilka motiv de har till att inte delta i valet är okunskap om valet det vanligaste, 32 procent. Det rör sig om att man känner till för lite, är för dåligt insatt, vet för lite om EU-frågor eller saknar tillräckligt med information för att delta. En fjärdedel, 25 procent, anger ointresse som motiv för att inte delta i Europaparlamentsvalet. Det handlar framförallt om svar i termer av att man saknar intresse rent allmänt, men också preciserat till just valet eller EU-frågor. Frågorna om intresse och kunskap tangerar varandra innehållsligt. Tillsammans är det 54 procent som anger ointresse eller okunskap som skäl till att avstå från att rösta. Vi vet att valdagen för Europaparlamentsvalen passar dåligt för svenska förhållanden. Det tredje mest förekommande motivet handlar om att man hade förhinder att rösta. Drygt var femte icke-röstare, 21 procent, anger förhinder som motiv för att inte delta i valet. Det handlar framförallt om att tiden inte räcker till (10 procent) eller att man var bortrest (9 procent). Vi har tidigare konstaterat att Europaparlamentsvalen är ett lågstimulival jämfört med riksdagsval. Frågan om valets ringa betydelse anges också som motiv till att avstå från att delta i valet (15 procent). Här återfinns motiv av karaktären att det

²⁴ Ingen person uppgav mer än 3 motiv. Andelen som angav 1 motiv var 79 procent, andelen som angav två var 18 procent och andelen som angav 3 motiv var 4 procent. I tabellen redovisas andelen som nämnt motiv. I vissa fall förekommer att t ex olika kunskapsmotiv både nämnts som första och andra motiv. I analysen behandlas denna typ av svar som om man nämnt motivet en gång.

inte spelar någon roll vem som vinner, valet gäller inte mig – det är för långt bort, Sveriges saknar inflytande i EU och att man själv inte känner att den egna rösten kan påverka.

EU-frågan nämner 12 procent som motiv för att inte rösta i EU-parlamentsvalet 2004. Innehållsligt handlar motiven i huvudsak om två saker; dels avstår väljare från att rösta på g a att de är motståndare till EU; dels avstår väljare att rösta på grund av att de är besvikna på EU eller det svenska medlemskapet. Bland andra motiv till att avstå anges saknat förtroende för svenska politiker och för EU och upplevelser av att skillnaderna mellan partierna är små vilket innebär svårigheter att göra ett val.

I tabell 3:7 redovisas också andelen som nämner intresse, kunskap, valets betydelse, EU-åsikt och förhinder som motiv för att avstå från att rösta bland olika sociala och politiska grupperingar i befolkningen. Redovisningen i tabellen är rik på data och allt kan inte kommenteras.²⁵ Mönstret när det gäller motiv om bristande intresse visar att det är ett vanligare motiv att framföra bland unga än bland äldre och bland boende på landsbygd jämfört med boende i Stockholm, Göteborg och Malmö. Intressemotiven har också en naturlig koppling till i vilken grad man är intresserad av politik i allmänhet och EU-politik i synnerhet. En lika naturlig koppling återfinns mellan motiveringar om bristande kunskap för att avstå rösthandlingen och kunskap om EU. De som motiverar icke-röstning utifrån kunskapsbrister är vanligare förekommande bland icke-röstare med liten kunskap om EU jämfört med icke-röstare med stor kunskap om EU. Likt motiveringar om bristande intresse är avsaknad av kunskaper en vanligare motivering till icke-röstning i yngre åldersgrupper än i äldre.

Motiveringar om att utgången av valet saknar betydelse nämns oftare av män, äldre och boende på ren landsbygd och små tätorter jämfört med kvinnor, yngre och boende i Stockholm, Göteborg och Malmö. Denna typ av skäl för icke-röstning är också mer förekommande bland politiskt intresserade och kunniga

²⁵ Antalet undersökningsspersoner uppgår till 525. Det innebär att vissa resultat baseras på ett mycket litet antal personer och får tolkas med stor försiktighet. Exempelvis utgör gruppen jordbrukare endast 7 personer.

icke-röstare jämfört med bland icke-röstare som inte är politiskt intresserade och har liten kunskap om EU.

Att avstå från rösthandlingen med motiveringar om eget motstånd mot EU eller besvikelse över EU är kopplat till ålder såtillvida att äldre oftare nämner denna typ av motiveringar jämfört med yngre. Det är också en mer förekommande motivering bland låg- jämfört med högutbildade icke-röstare. Därför kan det synas lite paradoxalt att motiveringen oftare nämns bland icke-röstare med hög kunskap om EU och med stort politiskt intresse än bland icke-röstare som har liten kunskap om EU och litet politiskt intresse. När det gäller EU-åsikt föreligger en koppling till partianhängarskap. Icke-röstare utan någon partidentifikation nämner ofta motståndet mot EU som motiv för att inte rösta jämfört med icke-röstare som känner ett anhängarskap till något parti.

Förhinder eller bortrest nämns av var femte väljare som ett motiv till att inte rösta. Förhinder är ett dubbelt så vanligt motiv bland unga jämfört med bland äldsta. Högutbildade, storstadsbor, högre tjänstemän eller tjänstemän i mellanställning nämner oftare förhinder som motiv jämfört med andra. Förhinder är vanligare bland politiskt intresserade och intresserade av EU-frågor än bland icke-röstare som har litet intresse av politik och EU. Det är också ett vanligare motiv bland EU-förespråkare och partidentifierade än hos EU-motståndare och icke-röstare utan partidentifiering. Den beskrivning resultaten ger av väljare som anger förhinder som motiv är en beskrivning av egenskaper som annars verkar positivt för valdeltagande. Kanske ser vi här att den illa valda tidpunkten för valet påverkar valdeltagandet.

I föregående analys har vi utgått från väljarnas egna motiv till varför de inte röstade utan någon form av styrning. De har fritt fått gå tillbaka i sitt minne och erinra sig vilka skäl som gjorde att de inte röstade på valdagen. Blir resultaten andra om vi istället styr svaren genom att precisera ett antal viktiga motiv? I tabell 3:8 redovisas resultaten från en dylik intervjufråga om olika motiv till att inte rösta.

Tabell 3:8 Motiv till icke-röstning 1995, 1999 och 2004. Andel icke-röstare som nämnde respektive motiv som ett av det absolut viktigaste eller ett ganska viktigt motiv för att inte rösta (procent)

	1995	1999	2004	VU 2002	FoU 2003
inte tillräckligt insatt i vad EU-parlamentsvalet/riksdagsvalet/folkomröstningen handlar om	71	66	72	34	42
inte intresserad av EU-frågor/EMU-frågan	36	46	46	---	29
negativ till EU	45	40	41	---	8
inte intresserad av politik	31	38	39	37	35
EU-parlamentsvalet är inte viktigt/EU-parlamentet har för litet inflytande	36	30	38	---	---
upptagen/bortrest/sjuk/olyckshändelse	19	26	31	44	44
inte överens i EU-frågor/viktiga sakfrågor/EMU-frågan med det parti jag anars tycker bäst om	22	16	19	25	7
krångligt med personröstning	27	15	18	---	---
ingen möjlighet att rösta på enbart EU-positiva kandidater eller på enbart EU-negativa kandidater i mitt parti	12	9	13	---	---

Kommentar: Intervjufrågan löd: ”Hur viktiga var följande skäl till att Du inte röstade i EU-parlamentsvalet?” För varje skäl erbjöds fyra svarsalternativ: ett av de absolut viktigaste skälen, ganska viktigt skäl, inte särskilt viktigt skäl och inte alls viktigt skäl. Samtliga intervjuade icke-röstare ingår i procentbasen. VU 2002 avser resultaten från Valundersökningen i samband med riksdagsvalet 2002 och FoU 2003 avser resultatet från Valundersökningen i samband med folkomröstningen 2003.

Framförallt är det brist på kunskap som anges som ett viktigt motiv för att inte rösta. Nästan tre av fyra icke-röstare (72 procent) ansåg sig i 2004 års val inte vara tillräckligt insatt i vad Europaparlamentsvalet handlade om för att gå och rösta. Resultaten visar också att motiven för att inte rösta mer utgår från bristande kunskaper om vad valen handlar om när det gäller Europaparlamentsval än när det gäller riksdagsval. I riksdagsvalet

2002 motiverade 34 procent av icke-röstarna sitt val att inte rösta utifrån sina egna otillräckliga kunskaper om vad valet handlade om. Motsvarande andel i folkomröstningen 2003 var 42 procent.

Efter tre Europaparlamentsval ligger motiven om bristande kunskaper på samma höga nivå. Önskvärt hade kanske varit om resultaten visat en något lägre siffra nio år efter det första Europaparlamentsvalet. Fler Europaparlamentsval har inte skapat valrörelser som inneburit större kunskaper bland medborgare som avstår från att rösta. Orsaken kan bland annat ligga i bristande eller otydlig information från partier, myndigheter och massmedier, men det kan också handla om en ovilja från väljarnas sida att ta till sig information.

För det senare talar att nästan hälften av icke-röstarna (46 procent) anger saknat intresse för EU-frågor som ett viktigt motiv för att inte rösta. Ointresserade väljare har svårare att ta till sig information och kunskaper jämfört med intresserade väljare.²⁶ Vid det första Europaparlamentsvalet 1995 var det 10 procentenheter färre som angav bristande intresse som ett viktigt skäl till att inte rösta. Möjligtvis ser vi här en effekt av nyhetens behag och att det året innan hållits folkomröstningen om EU-medlemskapet. Men med det minskade valdeltagandet har motiven om bristande intresse ökat.

EU-frågan har betydelse för om väljare deltar i Europaparlamentsval eller inte. I 2004 års val angav hela 41 procent att deras negativa inställning till EU var ett viktigt motiv för att avstå från att rösta. Betydelsen av en negativ hållning till EU för valdeltagande ligger i stort sett på samma nivå 2004 som vid det första valet 1995.

Den största förändringen av vilka motiv som är viktiga för att *inte* delta i Europaparlamentsvalen återfinns bland icke-röstare som anger förhinder att rösta.²⁷ Andelen som anger förhinder

²⁶ Korrelationen mellan frågorna om kunskap och intresse för EU är .39.

²⁷ Korrelationerna mellan samtliga motiv är positiva men med olika styrka. Men det finns ett undantag. När det gäller förhinder uppvisar det motivet en negativ korrelation med samtliga övriga motiv. Det innebär att för de flesta icke-röstare

ökade med 7 procentenheter mellan valen 1995 och 1999, och med ytterligare 5 procent enheter mellan valen 1999 och 2004. Det första svenska Europaparlamentsvalet var ett septemberval. De två senare valen har hållits i juni månad. Resultaten visar att en institutionell förändring av valens tidpunkt kan ha medverkat till ett lägre valdeltagande. Men det förklarar inte att andelen icke-röstare som anger förhinder fortsätter att öka sedan valet 1999. Möjligtvis spelar svenska folkets ökade flexibilitet vid semesteruttag en liten roll i sammanhanget. I den öppna frågan om motiv till att inte rösta var det 9 procent som angav att de var bortresta på valdagen.

Effekter av sociala resurser, politisk motivation och EU-åsikt

Orsaksfaktorer som handlar om människors sociala resurser och politiska motivation verkar inte oberoende av varandra. För att ge en bild av hur olika bakgrundsfaktorer påverkade valdeltagandet i Europaparlamentsvalet 2004 måste vi ta hänsyn till hur de är kopplade till varandra. Det åskådliggörs bäst genom att komplettera de tidigare bivariata analyserna med multivariata analyser för att undersöka hur de påverkar valdeltagandet under kontroll för varandra.

Analysen utgår från en modell lanserad av Henrik Oscarsson (Oscarsson 2004). Tre kluster av förklaringar specificeras – människors resurser i form av bland annat social status, social integration och grad av politiska motivation. I de multivariata analyserna används som mått på social status inkomst, klass och utbildning. Som mått på social integration utnyttjas civilstånd, ålder och kunskap. Och som mått på väljarnas politiska motivation används politiskt intresse och partiidentifikation.²⁸ Modellen redovisar direkta effekter på valdeltagande, utan hänsyn taget till indirekta effekter via andra faktorer.

som anger förhinder är inget av de övriga motiven särskilt viktiga för låta bli att delta i Europaparlamentsvalet.

²⁸ I analyserna har logistisk regression använts. Samtliga variabler är kodade mellan 0 och 1.

Tabell 3:9 Sociala resurser, politisk motivation och EU-åsiktens betydelse för deltagande i Europaparlamentsvalet 2004 (bivariata och multivariata logistiska effekter)

	bivariat b	modell 1		modell 2	
		b	std fel	b	std fel
intercept	--	-3.00	.24	-3.14	.25
inkomst	0.85	0.06*	.21	-0.02*	.21
klass	0.72	0.28*	.15	0.24*	.16
utbildning	0.98	0.76	.21	0.72	.22
kunskap	1.56	0.88	.24	0.82	.24
ålder	1.19	1.15	.22	1.17	.22
civilstånd	0.43	0.27*	.14	0.28	.14
politiskt intresse	1.20	0.85	.13	0.82	.13
partiidentifikation	0.60	0.37	.13	0.34	.13
EU-åsikt	0.73	--	--	0.49	.16
antal personer		1289		1289	
Nagelkerkes R ²		.20		.20	

Kommentar: Samtliga variabler är kodade mellan 0 och 1. I den beroende variabeln står 1 för röstare. Inkomst är fem-ställig där 0 står för mycket låg inkomst och 1 för mycket hög inkomst (0-0.25-0.50-0.75-0.1). Klassvariabeln är dikotom där arbetare har värdet 0 och medelklass värdet 1. Studerande har förts till medelklass. Utbildningsvariabeln är tre-ställig där lågutbildade har värdet 0, mellanutbildade värdet 0.5 och högutbildade värdet 1. För konstruktion av kunskapsvariabeln se kapitel 8. Kunskapsvariabeln är fem-ställig där 0 står för mycket liten kunskap om EU och ett för mycket stor kunskap om EU (0-0.25-0.50-0.75-1). Ålder är kategoriserat i en trikotomi där 18-30 åringar har värdet 0, 31-60 åringar värdet 0.5 och 61-80 åringar värdet 1. Ogifte har värdet 0 och gifta värdet 1. Personer med mycket eller ganska stort intresse för politik har givits värdet 1 och personer som inte är särskilt eller inte alls intresserade har värdet 0. Personer som känner anhängarskap till något parti har i partiidentifikationsvariabeln värdet 1 och personer som inte känner anhängarskap värdet 0. EU-åsikt är femställig där 0 är kodat för personer som är bestämt tar avstånd från Sveriges medlemskap i EU, 0.25 för dem som tar avstånd från EU-medlemskapet, .50 för dem som inte har någon uppfattning, .075 för dem som är för ett medlemskap och 1 för dem som är bestämt för det svenska medlemskapet i EU. Koefficienter markerade med * innebär att de *inte* är signifikanta på .05-nivå.

Resultaten från de multivariata analyserna visar att både faktorer relaterade till sociala resurser och politiska motivation har –

inte helt överraskande - betydelse när det gäller att förklara valdeltagande i Europaparlamentsval. Hög utbildningsnivå, hög kunskap om EU, stort politiskt intresse och känslan av anhängarskap till ett enskilt parti ökar sannolikheten för att rösta i Europaparlamentsval. Den starkaste förklaringsfaktorn återfinns emellertid i väljarnas ålder. Äldre tenderar att rösta i högre utsträckning än yngre. Det fenomenet har naturligtvis inte sin orsak i människors faktiska ålder utan är kopplat till egenskaper som äldre innehar mer av än yngre. Frågan är vad dessa egenskaper utgörs av när sambandet kvarstår efter kontroller för andra faktorer som till exempel politiskt intresse, kunskap och partidentifikation.²⁹ En förklaring kan ligga i röstnormen, det vill säga den individuella känslan av att det är en medborgerlig plikt att gå och rösta. Bland äldre finns en gammal normstyrd vana att delta i val, en vana som yngre generationer inte utvecklat och kanske inte heller kommer att utveckla i lika hög grad som dagens äldre en gång gjorde. Resultaten visar också att den bivariata effekten för EU-åsikt försvagas, men kvarstår under kontroll för effekterna av sociala resurser och politiskt intresse. Icke-röstning i svenska Europaparlamentsval är till en del en politisk protesthandling bland EU-motståndare.

Rekordlåg valdeltagande

Valdeltagandet i det svenska valet till Europaparlamentet 2004 var rekordlåg hur vi än jämför. Det var det lägsta som noterats i något av de tre Europaparlamentsval som genomförts i Sverige och det var det lägsta som noterades i något av de femton gamla medlemsstaterna. En jämförelse mellan andra och första rangens val är kanske inte helt oproblematiske men faktum är att inte ens hälften bland dem som röstade i riksdagsvalet 2002 också röstade i Europaparlamentsvalet 2004.

²⁹ Henrik Oscarsson har visat att när det gäller valdeltagande i riksdagsval försvinner effekten av ålder medan effekten av civilstånd kvarstår under kontroll för andra bakgrundsfaktorer (Oscarsson 2004). I Europaparlamentsval tycks förhållandet vara det omvända; effekten av ålder kvarstår medan effekten av civilstånd försvagas.

Det låga och fortsatt sjunkande valdeltagandet väcker oro. Med stora skillnader mellan de väljare som deltar respektive inte deltar har risken ökat att de svenska EU-parlamentarikerna tillsätts av väljare som varken socialt eller politiskt representerar befolkningen. Vid tidigare Europaparlamentsval har stora valdeltagandeklyftor påvisats mellan olika sociala och politiska grupper i befolkningen. Det är inget som resultaten från 2004 års valundersökning ändrar på och frågan är med vilken legitimitet svenska EU-parlamentariker kan hävda att de representerar den svenska befolkningen.

Samtliga bakomliggande individuella faktorer som förklarar variationer i valdeltagande när det gäller parlamentsval påverkar också deltagandet i Europaparlamentsval. Men sambanden är starkare och klyftorna större. *Social status* spelar en extra stor roll för valdeltagande i Europaparlamentsval. Klyftorna i valdeltagande mellan sociala högstatusgrupper och sociala lågstatusgrupper är djupa. I denna mening är valdeltagande i Europaparlamentsval en klassfråga. Valdeltagandet är klart lägre bland arbetare jämfört med medelklass, det är klart lägre bland låginkomsttagare än bland höginkomsttagare, det är klart lägre bland LO-anslutna än bland SACO-anslutna och det är klart lägre bland lågutbildade än bland högutbildade. Klyftorna kan illustreras genom att jämföra deltagandet bland lågutbildade arbetare med deltagande högutbildade tjänstemän. Bland arbetare med låg inkomst och låg utbildning var valdeltagandet i 2004 års Europaparlamentsval 20 procent. Bland tjänstemän i hög- eller mellanställning, med hög utbildning och hög inkomst var valdeltagandet 62 procent – en skillnad på 42 procentenheter. I riksdagsvalet 2002 var motsvarande skillnad bara 16 procentenheter.

Politisk motivation är starkt kopplat till valdeltagande i Europaparlamentsval. Väljare med stort politiskt intresse, hög grad av partiidentifikation och som ofta tar del av nyheter har ett betydligt högre valdeltagande jämfört med personer som har ett lågt politiskt intresse, ingen partiidentifikation och som i liten utsträckning tar del av nyheter. I den första gruppen var valdeltagande i Europaparlamentsvalet 2004 hela 61 procent medan det

endast var 25 procent i den senare – en skillnad på 36 procentenheter.

Kunskap i EU-frågor är ytterligare en stark bakomliggande faktor när det gäller att förklara skillnader i valdeltagande vid Europaparlamentsvalen. Okunniga väljare avstår i betydligt större utsträckning från att rösta än kunniga väljare. När väljarna själva uppger sina egna motiv för att inte delta i Europaparlamentsvalen är just kunskap om valen det starkaste skälet för att avstå från att rösta. Trots att tre Europaparlamentsval genomförts och att därmed kunskapen om vad valen handlar borde ha ökat tycks inte styrkan i motivet att avstå från att rösta på grund av okunskap minska. Icke-röstning motiverades i lika hög grad av okunskap 2004 som 1995.

Europaparlamentsvalet karaktäriseras alltså av stora systematiska skillnader i valdeltagande mellan olika grupper i samhället. För många grupper har skillnaderna dessutom ökat sedan det första valet 1995. EU-politiker hoppas på ett högre valdeltagande i framtida Europaparlamentsval. Det är dock inte mycket som talar för det. Om det skall ske krävs det radikala förändringar för att göra valen mer spännande, intressanta och engagerande. Institutionella förändringar som att till exempel flytta valdagen till en mer lämplig tidpunkt skulle sannolikt endast ge marginella effekter. Istället finns det tecken på att valdeltagandet ytterligare kan gå tillbaka. Det handlar till exempel om att vi i det senaste valet kunde se ett minskat valdeltagande i tjänstemannasektorn, att kopplingen till partidentifikation har försvagats något och att valdeltagandet upprätthålls av äldre generationer, medan det sjunker i yngre åldersgrupper. Risken för ytterligare sjunkande valdeltagande i svenska Europaparlamentsval är stor.

Kapitel 4

Personröstning

Personröstningsystemet har rönt få framgångar sedan det infördes i Sverige, först på prov i samband med 1994 års riksdagsval och sedan i full skala i premiärvalet till Europaparlamentet 1995 (SOU 1996:66). Andelen väljare som utnyttjar sin rätt att rösta på person har varit endast 29,9 respektive 26,0 procent i riksdagsvalen 1998 och 2002. Det finns flera orsaker till den dåliga uppslutningen (Holmberg & Möller 1999). Spärren i personvalssystemet är mycket hög, 8 procent, vilket starkt begränsar väljarnas reella inflytande över vilka kandidater som skall företräda partiet. I vårt partidominerade politiska system känner väljarna dåligt till partiernas kandidater. Flertalet av de väljare som inte personröstar motiverar sitt beteende med att det helt enkelt råder brist på valinformation om kandidaterna – en brist som såväl partierna själva som medierna får hållas till ansvar för (Holmberg & Oscarsson 2004).

Förutsättningarna för ett meningsfullt personröstande är bättre i Europaparlamentsvalen än i riksdagsvalen. Åtminstone i teorin. För det första är hela Sverige en enda valkrets. Partierna presenterar alltså samma kandidatlista för alla väljare. Det innebär bättre möjligheter för väljare och medier att erövra relevant valinformation om ett mindre antal toppkandidater för varje parti. För det andra är spärren till personvalet lägre än i riksdagsval, fem procent istället för åtta. Det ökar sannolikheten för att personröstningsystemet skall ha någon påverkan på vilka 19 kandidater som skickas till Bryssel.

I Europaparlamentsvalen är andelen personröster mycket riktigt högre än i riksdagsvalen, 46,5 procent 1995 och 66,2 procent

1999 – delvis som ett resultat av det lägre valdeltagandet. Men de reella effekterna av personröstningssystemet har ändå varit små. I 1995 års Europaparlamentsval förändrade personröstningen inte sammansättningen av parlamentsledamöterna alls (Gilljam & Holmberg 1998:82). Vid valet 1999 blev två kandidater som nominerats högt på partilistorna utslagna på grund av de fått för få kryss i förhållande till konkurrerande partikamrater (Holmberg m fl 2001:100).

I samband med 2004 års Europaparlamentsval valde 58,95 procent av de svenska väljarna att personrösta (vilket endast motsvarar 22,3 procent av medborgarna om man tar hänsyn till det låga valdeltagandet). Inget rekord i det avseendet, men den här gången blev omkastningen av kandidater större än tidigare. Fyra kandidater lyckades tack vare många personröster kryssa sig förbi högre placerade partikamrater. Tredjeplacerade folkpartisten Maria Carlshamre kryssade sig förbi den andralistade Olle Schmidt som därmed förlorade sin plats i Europaparlamentet. Hos kristdemokraterna passerade tredjeplacerade Lennart Sacré-deus listtvåan Helena Halldorf Romero. Och socialdemokraterna Åsa Westlund och EU-kritikern Anna Hedh lyckades med konststycket att bli invalda i Europaparlamentet på personröster trots dåliga utgångslägen – 7:e respektive 31:a (!) plats. Därmed petades i realiteten fjärde och femteplacerade Göran Ferm och Monica Green från s-mandat de annars hade vunnit (se tabell 4:1).

Flest personröster av alla fick vänsterpartiets Jonas Sjöstedt (174 633 eller 54,34 procent) följt av junilistans Nils Lundgren (132 254 eller 36,39 procent). Utöver dessa två var det ett antal kandidater som fick många personröster i förhållande till storleken på det egna partiet – hit hör kristdemokraternas Anders Wijkman (37,29 procent), centerpartiets Lena Ek (36,05 procent) och folkpartiets Cecilia Malmström (33,43 procent).

I Europaparlamentsvalundersökningen tillfrågades intervjupersonerna om de kände till någon eller några av de personer som stod på partiernas valsedlar. Resultaten visar att det är fler medborgare som säger sig känna till partiernas kandidater (39 procent) än som väljer att personrösta (effektiv andel personröstning bland medborgarna var 22,3 procent). Varför? Vi vet från tidiga-

re analyser av icke-personröstare att *informationsbrist* och *motstånd mot personval* brukar vara de vanligaste motiveringarna till varför man avstår från personröstning.

Tabell 4:1 Andel personröster bland invalda EU-parlamentariker 2004 och bland kandidater som klarade femprocent-spärren (procent)

kandidat	parti	placering på valsekeln	antal personröster	andel personröster	utfall av valet
Charlotte Cederschiöld	m	2:a	84 596	18,45	invald på plats och personalval
Gunnar Hökmark	m	1:a	74 764	16,31	invald på plats och personalval
Anna Ibrisagic	m	3:a	28 174	6,15	invald på plats och personalval
Christofer Fjellner	m	4:a	13 505	2,95	invald på plats
Lena Ek	c	1:a	56 698	36,05	invald på plats och personalval
Leif Zetterberg	c	6:a	13 479	8,57	ej invald, för få personröster
Hans Lindqvist	c	3:a	8 887	5,65	ej invald, för få personröster
Cecilia Malmström	fp	1:a	82 827	33,43	invald på plats och personalval
Maria Carlshamre	fp	3:a	17 451	7,04	invald på personröster
Anders Wijkman	kd	1:a	53 213	37,29	invald på plats och personalval
Lennart Sacrédeus	kd	3:a	27 982	19,61	invald på personröster
Inger Segelström	s	1:a	79 855	12,94	invald på plats och personalval
Åsa Westlund	s	7:a	41 987	6,81	invald på personröster
Anna Hedh	s	31:a	32 436	5,26	invald på personröster
Jan Andersson	s	2:a	25 672	4,16	invald på plats
Ewa Hedqvist Petersen	s	3:a	20 576	3,34	invald på plats
Jonas Sjöstedt	v	1:a	174 633	54,34	invald på plats och personalval
Eva-Britt Svensson	v	2:a	7 315	2,28	invald på plats
Carl Schlyter	mp	1:a	25 710	17,19	invald på plats och personalval
Eva Goês	mp	2:a	14462	9,67	ej invald, för få personröster
Paulo Silva	mp	24:a	8 353	5,58	ej invald, för få personröster
Yvonne Ruwaida	mp	4:a	7 926	5,30	ej invald, för få personröster
Nils Lundgren	jl	1:a	132 254	36,39	invald på plats och personalval
Lars Wohlin	jl	2:a	22 263	6,13	invald på plats och personalval
Hélène Goudin	jl	3:a	10 585	2,91	invald på plats
Sten Andersson	sd	1:a	7 763	27,43	ej invald, inget vunnet mandat

Kommentar: Uppgifterna är sammanställda med hjälp av valmyndighetens rapporter från Europaparlamentsvalet 2004 (www.val.se).

Analysen av vilka kandidater som väljarna spontant namnger (tabell 4:2) visar att resultaten väl speglar kandidaternas allmänna valframgångar. I topp på kändislistan hittar vi Jonas Sjöstedt som nämns av hälften av de som svarade att de känner till någon kandidat (20 procent), följt av junilistans Nils Lundgren (18 procent), moderaternas Gunnar Hökmark (14 procent), socialdemo-

kraternas Inger Segelström (13 procent). Den EU-kritiska socialdemokraten Anna Hedh nämndes av 11 procent, liksom centerpartiets Lena Ek.

Tabell 4:2 De mest kända kandidaterna inom respektive parti i 2004 års Europaparlamentsval (andel som nämner)

Kandidat	andel av samtliga medborgare som nämnt kandidaten	andel av egna partiets väljare som nämnt kandidaten
Jonas Sjöstedt (v) 1:a	20	52
Eva-Britt Svensson (v) 2:a	1	1
Inger Segelström (s) 1:a	13	15
Anna Hedh (s) 31:a	11	9
Göran Ferm (s) 4:a	5	2
Åsa Westholm (s) 7:a	1	1
Carl Schlyter (mp) 1:a	3	9
Eva Goës (mp) 2:a	2	5
Lena Ek (c) 1:a	11	40
Hans Lindqvist (c) 3:a	1	6
Cecilia Malmström (fp) 1:a	6	17
Maria Carlshamre (fp) 3:a	3	8
Anders Wijkman (kd) 1:a	10	47
Lennart Sacredéus (kd) 3:a	3	17
Gunnar Hökmark (m) 1:a	14	26
Charlotte Cederschiöld (m) 2:a	5	9
Nils Lundgren (jl) 1:a	18	36
Lars Wohlin (jl) 2:a	1	6
nämnda icke-kandidater		
Margot Wallström	16	-
Göran Persson	3	-
Marit Paulsen	2	-

Kommentar: Frågan lyder: ”Känner Du till namnet på någon eller några av de personer som stod på partiernas valsedlar i årets EU-parlamentsval?” (39 procent svarade ja på frågan, n=515). Följdfrågan var: ”Vilken eller vilka personer känner Du till?”. Intervjupersonerna fick möjlighet att nämna upp till fyra kandidater och fick dessutom uppge vilket parti kandidaten tillhörde.

Av de som svarade ja på frågan om de känner till någon eller några personer på partiernas valsedel var det en inte oansenlig andel som nämnde personer som inte alls kandiderade till Europaparlamentsvalet 2004. Det tredje vanligaste svaret på den öpp-

na frågan om kandidater till Europaparlamentet var nämligen helt felaktigt, om än förklarligt: EU-kommissionären Margot Wallström (16 procent). Bland de icke-kandidater som nämndes fanns en lång rad rikspolitiker, riksdagsledamöter och partiledare, däribland statsminister Göran Persson (3 procent) och den tidigare parlamentsledamoten Marit Paulsen (2 procent).

En sak är att namnge en kandidat till Europaparlamentet. Det är en annan sak att känna till vilket parti de kandiderar för. Den efterföljande kunskapsfrågan visar dock att en stor majoritet av kandidat-kännarna också känner till kandidatens parti. Genomsnittlig andel korrekta parti-placeringar för de 18 kandidater som tagits med i tabell 4:2 är 94 procent.

Populära och impopulära kandidater

I Europaparlamentsvalundersökningarna ställer vi frågor om popularitet för ett urval av kandidater (se tabell 4:3). De olika kandidaterna betygssätts på en skala från -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt). Popularitetsmätningarna ger oss samtidigt ytterligare möjligheter att analysera kandidat-kännedom eftersom att många intervjupersoner aktivt svarar att de inte känner till kandidaten. Resultaten visar att väljarnas genomsnittliga kännedom om kandidaterna ökade svagt mellan 1995 och 1999 års Europaparlamentsval, från 40 till 44 procent, men har sedan sjunkit tillbaka till en ny bottennotering. I genomsnitt kände endast 33 procent av väljarna till de kandidater vi frågade om.

Jämförelsen haltar så tillvida att det är olika många och dessutom olika kandidater som omfrågats vid olika tillfällen. Och variationerna i kandidat-kännedom är mycket stora. Folkpartiets kandidat 1999 Marit Paulsen innehar fortfarande rekordet i kandidat-kännedom i ett Europaparlamentsval (88 procent). Andra för väljarna välkända namn har varit miljöpartiets Per Gahrton (83 respektive 78 procent) och socialdemokraterna Pierre Schori (82 procent) och Maj-Lis Löf (75 procent).

Tabell 4:3 Svenska väljare känner till och tycker om kandidaterna till Europaparlamentet 1995, 1999 och 2004 (andel kännedom och medeltalspopularitet)

person	parti	1995		1999		2004	
		känd	pop	känd	pop	känd	pop
Maj Britt Theorin	s	66	+0,7	59	+0,5		
Staffan Burenstam Linder	m	65	-0,3	63	-0,7		
Per Gahrton	mp	83	+0,5	78	-0,2		
Hadar Cars	fp	53	-0,2				
Karl Erik Olsson	c	44	+0,5	46	+0,3		
Maj-Lis Löf	s	75	+0,2				
Hans Lindqvist	c	29	+0,3	34	-0,1	21	-0,0
Jonas Sjöstedt	v	16	+0,9	30	+0,8	41	+0,4
Karin Starrin	c	21	+0,3				
Holger Gustavsson	kd	13	-0,0				
Eva Eriksson	fp	14	+0,5				
Birgitta Sacrédeus	kd	13	+0,2				
Wilhelm Agrell	sl	38	+0,6				
Björn von der Esch	f-euk	30	+0,2				
Marianne Eriksson	mp			19	+0,1		
Cecilia Malmström	fp			17	+0,3	21	+0,2
Gunilla Carlsson	m			23	+0,7		
Pierre Schori	s			82	+0,7		
Marit Paulsen	fp			88	+1,0		
Görel Thurdin	c			48	+0,2		
Anders Wijkman	kd			59	+0,7	47	+0,5
Inger Schörling	mp			28	-0,1		
Anneli Hulthén	s			19	+0,4		
Ingrid Näslund	kd			14	+0,2		
Lena Ek	c					29	+0,2
Gunnar Hökmark	m					54	-0,2
Charlotte Cederschiöld	m					33	+0,1
Maria Carlshamre	fp					25	+0,2
Inger Segelström	s					39	+0,1
Anna Hedh	s					31	+0,3
Carl Schlyter	mp					29	-0,0
Eva Goës	mp					51	-0,3
Lennart Sacrédeus	kd			36	-0,8	31	-0,5
Birgitta Swedenborg	jl					15	+0,0
genomsnitt alla kandidater		40	+0,3	44	+0,2	33	+0,1
genomsnitt kvinnliga kandidater		38	+0,3	35	+0,3	31	+0,1
genomsnitt manliga kandidater		41	+0,3	53	+0,2	37	+0,0

Kommentar: Intervjufrågan lyder: ”På det här kortet finns en skala som Du tidigare använde för att tala om hur mycket Du allmänt sett gillade respektive ogillade de olika partierna och partiledarna. Vi använder också samma skala för att bedöma hur mycket Du gillar respektive ogillar några av partiernas kandidater i EU-parlamentsvalet. Om jag nämner ett namn Du inte känner till eller inte vet tillräckligt mycket om, säg bara till”. Ogillar-gillarskalan går från -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt). Siffrorna i tabellen är genomsnittlig poäng på ogillar-gillarskalan för de olika kandidaterna (pop) samt andel intervjupersoner som velat placera kandidaterna på skalan (kännedom). sl=sarajevo-listan, f-euk=fria eu-kritiker.

I 2004 års Europaparlamentsval är kandidatkännedomen lägre än tidigare. De mest kända kandidaterna var moderaternas Gunnar Hökmark (55 procent) och miljöpartiets Eva Goës (51 procent).

Manliga och kvinnliga kandidater skiljer sig inte åt när det gäller genomsnittlig popularitet, men skillnaderna i kännedom är dramatiska. Manliga kandidater är systematiskt mer välkända för väljarna än kvinnliga kandidater. Skillnaden till männens fördel var sju procentenheter 2004, vilket var större än 1995 (3 procentenheter) men klart mindre än 1999 (18 procentenheter).

Marit Paulsen är alltså den mest populära kandidaten i EUP-valens historia med en genomsnittspoäng på +1,0, även om kandidater som Jonas Sjöstedt 1995 (+0,9), Maj-Britt Theorin 1995 (+0,7), Gunilla Carlsson 1999 (+0,7), Pierre Schori 1999 (+0,7) och Anders Wijkman 1999 (+0,7) inte är långt efter. Ingen av 2004 års kandidater är i närheten av dessa snittbetyg, inte ens vår mest kände och långlivade parlamentariker Jonas Sjöstedt vars popularitet har minskat över tid i takt med att han blivit mer känd utanför det egna partiet (+0,4 2004). Istället var Anders Wijkman den mest populära EUP-kandidaten 2004 (+0,5). Populariteten för de EUP-kandidater vi valt att mäta i undersökningarna är långsamt fallande.

Kandidaternas relativa okändhet lämnar litet utrymme för extremt positiva eller negativa omdömen. Den neutrala mittpunkten av skalan är osedvanligt flitigt utnyttjad om vi jämför med motsvarande bedömningar av de mer kända partiledarna. I popularitetsbotten återfinns Lennart Sacrédeus (-0,8 1999) och Staffan Burenstam Linder (-0,7 1999).

Vem personröstar och varför?

Tidigare studier av personröstningen i svenska riksdagsval har visat på mycket små skillnader i kryssningsbenägenhet mellan olika befolkningsgrupper. Till skillnad från många andra typer av politiskt beteende tenderar personröstningen att vara ett lika vanligt fenomen i nästan alla sociala grupper. Personröstningen har därför blivit utnämnt till den mest politiskt jämlika formen av deltagande (se Holmberg och Oscarsson 2004).

Tabell 4:4 Andel personröstande väljare i Europaparlamentsvalen 1995, 1999 och 2004 (procent)

	EUP 1995	EUP 1999	EUP 2004
samtliga (urvalsskattning)	45	65	56
män	44	61	55
kvinnor	45	68	58
15-30 år	49	67	51
31-60 år	44	64	56
61-85 år	44	66	59
industriarbetare	45	55	71
övriga arbetare	50	62	57
lägre tjänstemän	42	73	58
medel tjänstemän	47	67	54
högre tjänstemän	44	57	53
företagare	44	78	61
jordbrukare	53*	76*	70*
studerande	45	66	60
låg utbildning	48	62	52
medel utbildning	42	67	60
hög utbildning	49	65	54
född i Sverige	46	65	57
född utanför Sverige	53	70*	59
mycket intresserad	54	73	66
ganska intresserad	45	65	60
inte särskilt intresserad	45	64	48
inte alls intresserad	30*	36*	33*
mycket stort förtroende	52*	63*	82*
ganska stort förtroende	48	66	54
ganska litet förtroende	45	66	58
mycket litet förtroende	43	54	58
vänsterpartiet	45	53	64
socialdemokraterna	46	65	60
centerpartiet	57	80	64
folkpartiet	45	83	56
moderaterna	43	59	54
kristdemokraterna	57	72	87
miljöpartiet	39	47	38
junilistan	–	–	43
övriga partier	67*	–	44*

Kommentar: Det totala antalet respondenter som besvarade frågan om personröstning var 987 personer 1995, 720 personer 1999 och 590 personer 2004. Vissa skattningar i tabellen bygger således på mycket få intervjupersoner. De skattningar som bygger på färre än 30 intervjuade har markerats med en stjärna.

Resultaten från Europaparlamentsvalet 2004 bekräftar vad vi tidigare vet om personröstningen i samband med riksdagsvalen. Sambanden med kön, ålder, utbildningsnivå, yrkesgrupp och födelse-land är högst blygsamma (se tabell 4:4). Starkt politiskt intresserade personer tenderar dock att personkryssa i större utsträckning än personer som inte alls är intresserade av politik.

Centerpartiets och kristdemokraternas väljare är de flitigaste personröstarna också enligt Europaparlamentsvalundersökningarna – vilket till en del förklaras av att dessa partiets väljarkår har en tydligare landsbygdsprofil än de andra partierna. Landsbygdsbor personkryssar i högre utsträckning än stadsbor. I samband med valet 2004 var miljöpartiets och junilistans väljare klart under rikssnittet i personröstning (38 respektive 43 procent).

Spelar åsikter någon roll för valet av kandidat?

Vi vet från tidigare att svenska väljare låter ideologi och sakfrågeåsikter väga mycket tungt i röstningskalkylen vid valet av parti. Men åsiktsröstar väljarna även när de beslutar sig för vilken kandidat de vill stödja? Det är framför allt aktuellt när det gäller de partier där det förekom såväl EU-kritiker som EU-anhängare på listorna. Socialdemokratiska väljares framkryssning av EU-kritikern Anna Hedh från 31:a plats på listan är förstas i sig självt ett tungt belägg för att många väljare *de facto* tagit hänsyn till kandidaternas åsikter i EU-frågor när de röstade.

Vi vet från tidigare analyser av väljarnas skäl till personröstning i samband med riksdagsvalen att kandidatens *grupptillhörighet* (region, kön, klass och ålder) och *personliga egenskaper* (pålitlig, kompetent, sympatisk) är ungefär lika vanligt förekommande motiveringar till personkryssning som kandidatens *politiska åsikter*. Åsiktsröstningen är framför allt aktuell vid valet av parti och inte i lika stor utsträckning när det gäller valet av kandidat (Holmberg & Oscarsson 2004).

Möjligheterna att genomföra analyser av åsiktsröstning på personvalet i 2004 års Europaparlamentsval är begränsade eftersom personkryssarna endast utgör drygt hälften av de knappt fyrtio

procent som över huvudtaget röstade. Även de flitigast kryssade kandidaterna representeras av få kryssare i vårt urval.

Ett försök till en mer formell jämförelse mellan de socialdemokratiska väljare som kryssade Anna Hedh och de som kryssade någon av de andra s-kandidaterna visar att det trots det ringa antalet intervjupersoner är möjligt att belägga statistiskt signifikanta skillnader. Ensidiga t-test visar att de *sex* (!) intervjupersoner som uppgav att de röstade på Anna Hedh placerade sig snittmässigt något längre till vänster på vänster-högerskalan än de 39 övriga s-kryssarna ($t=+1.97$). Hedh-kryssarna hade också som väntat en mer EU-kritisk genomsnittspoäng på vårt EU-index¹ än de s-väljare som kryssat för någon av de andra s-kandidaterna ($t=-2.37$). När specifika EU-relaterade sakfrågeståndpunkter analyseras är det endast åsiktsskillnader om förslaget att Sverige bör utträda ur EU som är signifikanta ($t=+2.92$). Liknande jämförelser av personkryssandets ideologiska grundvalar är inte statistiskt meningsfulla att genomföra för andra partier. Men just i fallet Anna Hedh är det alltså högst sannolikt att det förekom åsiktsröstning i EU-frågor. EU-kritiska vänstersocialdemokrater såg en möjlighet att via en Hedh-röst kanalisera sina politiska preferenser genom personvals systemet utan att behöva byta parti eller ligga på sofflocket.

¹ Vårt EU-index är ett additivt index som består av åtta EU-relaterade åsiktfrågor (jfr tabell 7:3) samt respondenternas självplaceringar längs två elvgradiga skalor (inställning till EU-medlemskap och till ett framtida Europas förenta stater).

Kapitel 5

Socioekonomiska skiljelinjer

En av väljarforskningens mest klassiska förklaringsmodeller – den sociologiska modellen – håller långsamt på att bli mindre relevant. Åtminstone i västvärlden där vi har längre mätserier och kan följa utvecklingen över de senaste trettio-fyrtio åren. Den gamla sanningen, som aldrig var mer än en halvsanning, att människors sociala vara bestämmer det politiska röstandet, har blivit allt mindre sann. Grupptillhörigheter och socioekonomiska omständigheter strukturerar inte lika mycket väljarnas röstande idag som tidigare under 1950- och 1960-talen. Klassröstningen, som hittills varit kärnan i den sociologiska modellen i västvärlden, har minskat över hela den industrialiserade världen (Oskarsson 2005).

Helt uträknad är dock inte den sociologiska modellen. Alla samband minskar inte över tid. När det exempelvis gäller ålder, kön och anställningssektor (offentlig/privat) kan vi tvärtom se vissa tecken på ökande samband i Sverige. Och klassröstningens nedgång har bromsats upp något under senare år (Holmberg och Oscarsson 2004).

Den sociologiska modellens operativa motor är egenintresset. Sambandet mellan social grupptillhörighet och röstning uppkommer enligt modellen genom tre olika processer – en politisk, en psykologisk och en sociologisk (Holmberg 2000). Den politiska processen innebär att olika sociala gruppers intressen politiseras av de politiska partierna. Partierna preciserar ståndpunkter och formulerar program som representerar olika gruppers intres-

sen. Den psykologiska processen utspelar sig sedan på individnivå och innebär att väljarna försöker vara rationella och stödja partier som företräder deras dominerande socioekonomiska egenintresse.

Den sociologiska processen återfinns också på individnivå och kan betraktas som ett slags komplement eller alternativ till den psykologiska processen. Den sociologiska processen förutsätter dock inte att människorna medvetet väljer parti utifrån sina egenintressen. Ett samband mellan social tillhörighet och röstning kan uppstå ändå. Orsaken till det är att väljare från olika socioekonomiska grupper inte bara har delvis olika intressen. De har också en tendens att leva och umgås i olika miljöer. Och sammanhållna miljöer tenderar att ge upphov till samhörighetskänslor och politiska vanor som influerar hur man röstar. Grupptillhörigheter kan med andra ord utöva ett tryck som gör att människor väljer parti efter sitt sociala egenintresse utan att alltid vara helt medveten om det. Ett dylikt partival är alltså inte alltid medvetet rationellt ur individens synpunkt, men utfallet blir ändå rationellt sett utifrån den sociologiska modellen. Socioekonomiskt sett röstar väljarna "rätt" utan att veta om det. De ger sin röst till partier som företräder deras sociala egenintresse.

Det statsvetenskapligt centrala i den sociologiska modellen är förekomsten av olika sociala grupper som omfattar delvis olika åsikter/intressen och som företräds av olika partier. Det gör det möjligt för väljare att kanalisera sina sociala önskningar via röstsedeln i enlighet med den particentrerade demokratimodellen. Klasskampen kan utkämpas vid valurnorna.

Idealt sett säger alltså en studie av sambandet mellan olika sociala tillhörigheter och partival någonting om vilka motsättningar som finns i ett samhälle, i vad mån skilda intressen politiserats, och om människor förmår kanalisera sina sociala egenintressen på valdagen.

Att den sociologiska modellen fungerar i nationella val råder ingen tvekan om, även om relevansen minskat något. Frågan är hur modellen fungerar i Europaparlamentsval. Manifesteras människors sociala vara även när de röstar fram kandidater till EU-parlamentet? Om det är så kan det tolkas på två olika sätt.

Antingen så att EU-politiken och partiernas positioneringar i EU-frågor är relaterade till väljarnas sociala tillhörighet och egenintresse. EU kan exempelvis vara kopplat till olika klass-, köns- eller regionintressen och det är människorna medvetna om och tar hänsyn till det när de röstar. Eller så slentrianröstar många väljare utifrån gammal vana eller utifrån inrikespolitiska stridsfrågor och vi får ett gammalt igenkännbart socialt mönster även i EUP-röstningen.

I Sveriges två första Europaparlamentsval 1995 och 1999 återfann vi i de flesta fall de välkända socioekonomiska röstmönstren. Men med vissa smärre avvikelser som kan tolkas som att väljarnas EU-åsikter spelat en självständig roll för partivalet. Det vill säga att röstandet inte bara påverkades av slentrian och inrikespolitik. Det innehöll en dos EU-åsikter också.

När vi nu skall studera sambandet mellan olika socioekonomiska faktorer och röstningen i Sveriges tredje EUP-val skall vi alltså inte förvänta oss några drastiskt avvikande resultat från det gamla välkända. Grundtipset är att vi kommer att känna igen oss mycket väl. Hypotesen är att röstningen i Europaparlamentsval struktureras av sociala faktorer i ungefär samma utsträckning och i samma konfigurationer som röstningen i nationella riksdagsval. EUP-val är inte några självständiga och annorlunda val än riksdagsval. De har ännu inte hunnit växa ur riksdagsvalens skugga. De övernationella EUP-valen är än så länge endast andra rangens val; bleka kopior av de nationella parlamentsvalen.

Kön och ålder

Könsskillnader i röstningen har tenderat att vara något större i Europaparlamentsval än i riksdagsval. Ett användbart mått på styrkan i könsröstningen är om vi summerar procentskillnaderna i kvinnors och mäns röstande för de olika partierna. De adderade procentdifferenserna för de sju större partierna ger följande resultat för riksdagsvalen 1994, 1998 och 2002 – 20, 25 respektive 11. Motsvarande procentskillnader för EUP-valen 1995, 1999 och 2004 är 22, 24 och 17; genomsnittligt något högre siffror än

för de senaste riksdagsvalen, men inte mycket.¹ Åsikter i EU-frågor kan dock vara en faktor bakom den något starkare köns-polariseringen i EUP-valen. Kvinnor är mer negativa till både EU och euron än män. Svensk politiks nya konfliktlinje - EU-dimensionen – skiljer inte bara partierna åt. Den separerar också män och kvinnor.

I EUP-valet 2004 känner vi igen det könsmonster i röstningen vi sett under senare år (se tabell 5:1). Socialdemokrater och moderater är starkast bland män medan vänsterpartiet och miljöpartiet har flest väljare bland kvinnor. För övriga partier, inklusive junilistan, är könsskillnaderna små i partivalet.

Tabell 5:1 Kön, ålder, bostadsort och partival 2004 procent)

	partival 2004									summa procent	antal pers	valdel- tagande
	v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	övr			
Kön												
kvinna	14	23	9	7	11	4	17	13	2	100	381	38
man	11	25	5	6	12	5	22	13	1	100	390	37
Ålder												
18-30	19	18	13	4	14	4	14	13	1	100	105	28
31-60	14	22	8	6	13	5	18	12	2	100	416	34
61-80	8	29	3	9	7	5	23	15	1	100	250	54
Bostadsort												
landsbygd	15	16	8	19	6	8	15	11	2	100	135	35
tätort	14	28	5	7	8	4	15	16	3	100	149	35
stad	13	27	6	3	12	4	22	12	1	100	357	38
storstad	10	17	13	4	17	2	23	14	0	100	126	44

Kommentar: Resultaten för andelen röstande har nedjusterats.

När det gäller ålder känner vi också igen senare års röstningsmonster i EUP-valet 2004. Precis som i riksdagsvalen tenderar v och mp att vara starkast bland unga väljare medan framförallt s och c har mest stöd bland äldre. Även moderaterna fick 2004 sitt starkaste stöd bland äldre väljare. Det är dock ett mönster vi inte har sett i de senaste riksdagsvalen. Resultaten för junilistan uppvisar ett något starkare stöd bland äldre än bland yngre. Ålders-

¹ Junilistan är medräknad i resultaten för valet 2004.

gruppernas partiröstning 2004 är inte överraskande med tanke på att mest negativa åsikter om EU, euron och ett EU som ett Europas förenta stater återfinns bland unga människor medan äldre är mer positiva. Ett sådant åldersmönster fanns 1994 i folkomröstningen, liksom 2003 i euro-omröstningen, och det återfinns också i våra opinionsmätningar i samband med EUP-valet 2004. Unga är något mer EU-kritiska än äldre. EU-attityder kan med andra ord ligga bakom delar av det åldersmönster vi ser i partivalet 2004. Junilistans stöd i olika åldersgrupper avviker dock från mönstret i och med att listan fick flest röster bland äldre väljare.

Stad-land

En av de riktigt gamla klassiska skiljelinjerna i svensk politik har fått förnyad näring av EU-diskussionerna. Det gäller motsättningen mellan landsbygd och stad. Människor på landet är klart mer negativa till EU-medlemskapet och det mesta som är associerat med unionen än människor i storstäderna. Det syntes tydligt i folkomröstningarna 1994 och 2003 men också i EUP-valen 1995 och 1999, framförallt när det gäller stödet till mp som var klart större på landsbygden än i storstäderna.

Bilden är inte lika entydig i EUP-valet 2004 (se tabell 5:1). Miljöpartiet fick exempelvis inte mest stöd på landsbygden 2004. Röstandelen var större i storstäderna, som den också var i riksdagsvalet 2002. När det gäller vänsterpartiet fick man dock ett starkare stöd på landet än i storstäderna i EUP-valet, tvärtemot hur det brukar se ut i riksdagsval. Övriga riksdagspartier fick det röststöd i EUP-valet 2004 som vi brukar se i samband med riksdagsval med mest stöd på landsbygden för c och kd, mest stöd i storstäderna för fp och m, och mest stöd i tätorter och mindre städer för s. Junilistan uppvisar ett förhållandevis jämnt röststöd oberoende av boendeort.

Stad-landskiljelinjens röstmönster 2004 avslöjar alltså inte ett lika tydligt avtryck av åsikterna i EU/EMU-frågor som valen 1995 och 1999. De mest EU/EMU-kritiska partierna 2004 – v, mp, c och jl – fick 53 procent av rösterna på landsbygden mot 41

procent i storstäderna; ett visst samband men inte ett direkt starkt samband. I EUP-valet 1999 fick v, mp och c 57 procent på landsbygden mot endast 21 procent i storstäderna; ett mycket tydligare samband.

Yrke och klass

En annan gammal konfliktlinje i svensk politik – klasskampen – har också visat sig ha en påtaglig relevans i EU-sammanhang. Arbetare har ända sedan folkomröstningen 1994 varit klart mer negativa till EU/EMU än framförallt högre tjänstemän och företagare. I folkomröstningen om valutan 2003 röstade t ex 68 procent av industriarbetarna nej till euron medan 66 respektive 53 procent av högre tjänstemän och småföretagare röstade ja (Oscarsson och Holmberg 2004). EUP-valet 2004 bröt inte mönstret. Kopplingen mellan klass och partival var stark, precis som i riksdagsvalen, även om sambandet var något svagare än i de tidigare EUP-valen. Klassröstningen minskar långsamt i EUP-valen, på samma sätt som i valen till riksdagen.

Resultaten i tabell 5:2 bjuder därför inte på några större nyheter när det gäller hur olika yrkesgrupper röstade 2004. Det mesta känns igen från tidigare.

Vänsterpartiet fick mest stöd av studerande och arbetslösa, socialdemokraterna av industriarbetare och LO-medlemmar, centerpartiet av jordbrukare, folkpartiet av studerande och SACO-medlemmar och moderaterna av högre tjänstemän och småföretagare. Kristdemokraterna och miljöpartiet hade ett någorlunda jämnt stöd från de flesta yrkesgrupper. Detsamma gäller junilistan som dock, om vi skall urskilja några grupper med extra starkt stöd, enligt våra resultat fick mest röster bland arbetslösa och LO-medlemmar.²

² I SVTs Vallokalsundersökning 2004 röstar arbetslösa inte mer på junilistan än förvärvsarbetande (13 mot 15 procent). I Vallokalsundersökningen (Valu) är inte heller den fackliga tillhörigheten lika starkt kopplad till partivalet 2004 som är fallet i vår valundersökning. Enligt Valu 2004 röstade 16 procent av LO-medlemmar på junilistan jämfört med 18 procent bland TCO-are och 13 procent bland SACO-medlemmar (Hernborn, Holmberg och Näsman 2005).

**Tabell 5:2 Yrke, utbildning, facklig tillhörighet och partival
2004 (procent)**

	partival 2004									summa procent	antal pers	val- delt
	v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	övr			
Förvärvsarbete												
förvärvsarbetande	13	20	11	7	10	5	19	14	1	100	375	35
arbetslös	32	12	0	8	12	4	4	20	8	100	25	26
Yrkesgrupp												
industriarbetare	19	45	10	0	7	3	3	7	6	100	31	22
övrig arbetare	12	27	6	11	3	9	11	19	2	100	91	29
lägre tjänstemän	18	25	5	5	13	2	14	15	3	100	60	33
mellantjänstemän	16	22	10	6	11	6	15	13	1	100	184	44
högre tjänstemän	6	18	6	6	11	3	36	13	1	100	140	58
småföretagare	11	11	11	6	6	5	36	14	0	100	36	34
jordbrukare	0	10	0	50	10	0	20	10	0	100	10	45
studerande	23	6	6	3	26	11	17	8	0	100	35	35
Fack												
LO	19	36	7	3	4	2	7	19	3	100	117	26
TCO	21	20	10	7	10	3	12	16	1	100	135	39
SACO	13	20	9	4	17	2	27	6	2	100	86	60
Utbildning												
låg	8	45	5	8	2	5	10	15	2	100	88	35
mellan	15	24	5	8	9	7	15	15	2	100	229	29
hög	14	12	11	5	15	3	28	11	1	100	267	53
Sektor												
offentlig	18	25	7	7	10	5	14	13	1	100	246	42
privat	10	19	9	7	10	5	25	13	2	100	330	36

Kommentar: Resultaten för yrkesgrupp omfattar även personer som ej förvärvsarbetare. Pensionärer har förts till sin tidigare yrkesgrupp. Giftna och sammanboende kvinnor som ej förvärvsarbetare har klassificerats efter makens yrkesgrupp. Resultaten för facklig tillhörighet och sektor omfattar dock enbart förvärvsarbetande. Hög utbildning inkluderar alla med minst påbörjad högskoleutbildning. Låg utbildning omfattar personer med enbart obligatorisk utbildning (folkskola, grundskola, plus en kort yrkesskola). Intervjupersonerna har själv fått ange vilken sektor de arbetar i. Andelen röstande är nedjusterad.

Något speciellt genomslag av EU-attityder är inte lätt att identifiera i dessa resultat. Sambanden ser i allt väsentligt likadana ut som i ett vanligt riksdagsval. EU-aspekten har potentiellt haft en klart mer påtaglig effekt när det gäller valdeltagandet. Andelen personer som gick och röstade 2004 var endast 22 procent bland EU-kritiska industriarbetare mot hela 58 procent bland mer EU-

positiva högre tjänstemän. Deltagarklyftan var lika stor fackligt sett. Bland LOs medlemmar röstade endast 26 procent mot 60 procent bland SACO-medlemmar. Skillnaderna är större än motsvarande deltagandedifferenser i riksdagsvalen. I riksdagsvalet 2002 deltog 68 procent av industriarbetarna mot 91 procent bland högre tjänstemän, en skillnad på 23 procentenheter jämfört med en skillnad på 26 procent i EUP-valet. När det gäller fackmedlemskap röstade LO-folket till 71 procent 2002 mot 93 procent bland SACO-anslutna, en skillnad på 22 procent jämfört med 34 procent i EUP-valet.

Många arbetare var utsatta för korstryck i EUP-valet. Deras partisympati med socialdemokraterna drog åt ett håll (=gå och rösta på s), samtidigt som deras EU-åsikt drog åt ett annat (=rösta på ett EU-kritiskt parti). Lösningen på denna konflikt mellan *loyalty* och *voice* blev *exit* för många. Det vill säga att de satt hemma och avstod från att rösta. Bland arbetare som röstade socialdemokratiskt 2002 blev valdeltagandet 34 procent om de var positiva till det svenska EU-medlemskapet och 27 procent om de var negativa. EU-frågan fick effekter på valdeltagandet och det märks tydligast hos grupper med mest positiva respektive negativa inställningar till unionen.

Socioekonomisk tillhörighet och röstning i EUP-val

Resultaten hittills har med emfas visat att det finns ett mycket klart samband mellan människors sociala grupp tillhörighet och partival i Europaparlamentsval. Och kopplingarna är ofta minst lika starka som motsvarande samband vid riksdagsvalen. Ett sätt att sammanfattande demonstrera hur graden av samband ser ut återfinns i tabell 5:3. Vi har valt att redovisa de bivariata sambanden mellan ett 10-tal olika sociala variabler och partivalet i EUP-valen 1995, 1999 och 2004. En jämförelse görs också med motsvarande resultat i de senaste riksdagsvalen. Det sambandsmått som används är Cramers V som antar värdet 0 om det inte finns någon skillnad mellan hur olika grupper röstar (t ex mellan kvinnor och män). Ju mer olika skilda grupper röstar desto högre blir sedan V-värdet med 1,0 som maxsiffra.

Tabell 5:3 Sambandet mellan socioekonomisk tillhörighet och partival i EUP-valen 1995, 1999 och 2004 (Cramers V)

Socioekonomisk grupp	1995	1999	2004	genomsnitt tre EUP-val	genomsnitt tre riksdagsval
Klass (2 kategorier)	.27	.26	.22	.25	.30
Yrkesgrupp (7 kategorier)	.21	.21	.19	.20	.20
Fack (6 kategorier)	.22	.27	.24	.24	.20
Utbildningsnivå (3 kategorier)	.24	.27	.26	.26	.21
Egen inkomst (5 kategorier)	.16	.16	.16	.16	.14
Sektor (2 kategorier)	.16	.16	.17	.16	.14
Stad-land (4 kategorier)	.18	.24	.19	.20	.15
Region (8 kategorier)	.13	.14	.15	.14	.10
Kyrkogång (4 kategorier)	.22	.22	.29	.24	.19
Ålder (7 kategorier)	.16	.12	.15	.14	.10
Kön (2 kategorier)	.14	.16	.10	.13	.12
Civilstånd (4 kategorier)	.13	.10	.12	.12	.09

Kommentar: Resultaten bygger på valundersökningar vid EUP-valen 1995, 1999 och 2004. Det valda sambandsmättet, Cramers V, visar den statistiska samvariationen mellan olika gruppindelningar och partivalet. Mättet visar hur stor relevans för partivalet olika indelningar har. Om det inte hade funnits några skillnader alls mellan olika gruppers röstning hade sambandet varit 0. Ju högre Cramers V-mått, desto mer relevant är den sociala stratifieringen. Genomsnittet för riksdagsvalen gäller för valen 1994, 1998 och 2002. Följande kategorier har använts: *Ålder:* (18-21, 22-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69, 70+), *Kön:* (man, kvinna), *Utbildning:* (låg, medel, hög) där kategorin hög utbildning har reserverats för högskole/universitetsexamen, *Civilstånd:* (ensamstående, sammanboende/gift, änka/änkling), *Kyrkogång:* (uppgiven kyrkogångsfrekvens; svarsalternativen mer specificerade 2004), *Yrke:* (industriarbetare, övriga arbetare, lägre tjänstemän, mellan tjänstemän, högre tjänstemän, företagare, jordbrukare), *Klass:* (arbetarklass, medelklass, studenter borttagna ur analysen), *Fackförening:* (ej fackansluten förvärsarbetande, LO, TCO, SACO, arbetsgivarförening, övrig sammanslutning), *Inkomst:* (indelad i fem percentiler 15-20-30-20-15), *Stad-land:* (ren landsbygd, mindre tätort, större tätort, Sthlm+Gbg+Malmö), *Sektor:* (offentlig sektor, privat sektor), *Region* (Stockholm, Östra Mellansverige, Småland med öarna, Sydsverige, Västsverige, Norra Mellansverige, Mellersta Norrland, Övre Norrland).

Tre huvudslutsatser kan dras av resultaten. För det första, utfallen ser ungefär likadana ut i samtliga tre EUP-val, med ett visst undantag för klassröstningen som har minskat något om vi jämför valet 1995 med valet 2004. Men huvudmönstret är stabilt. Sambandet mellan social struktur och röstning i EUP-val har inte ändrats under tioårsperioden 1995-2004 när Sverige långsamt har vuxit in i rollen som EU-medlem. De socioekonomiska konflikter som manifesterades i röstningen i det första EUP-valet finns fortfarande kvar i huvudsak oförändrade år 2004. Någon läkningsprocess kan inte iakttas, men heller inte några fördjupningar av tidigare sår.

Slutsats nummer två är att det i allt väsentligt är samma sociala omständigheter som är starkt respektive svagt relaterade till röstningen i EUP-valen som i riksdagsvalen. En rangordning av gruppvariablerna ser ungefär likadan ut i båda fallen. Starkast samband uppvisar klass- och utbildningsfaktorerna, följda av kyrkogång och skiljelinjen stad-land och med de demografiska variablerna tillsammans med region och sektor i botten.³ Den socioekonomiska kamp som utkämpas via valurnorna i riksdagsvalen utkämpas också på valdagen när EU-parlamentariker skall väljas.

Slutsats nummer tre är att även om den socioekonomiska kampen är densamma i de båda fallen är den oftast tydligare och skarpare i EUP-valen än i riksdagsvalen. Sambanden mellan social grupp tillhörighet och partival tenderar i samtliga fall utom två att vara *starkare* i Europaparlamentsvalen än i valen till riksdagen. De två undantagen har signifikativt nog att göra med klass och yrke, de sociala fenomen som en gång tiden var med och konstituerade det svenska partisystemet och gav stadga åt vår traditionella vänster-högerdimension. När det gäller framförallt klasstillhörigheten är alltså kopplingen till partivalet starkare i riksdagsvalen än i EUP-valen. Klasskampen via valurnan är fort-

³ Det relativt höga V-värdet för kyrkogång 2004 kan vara orsakat av att svarsalternativen för intervjufrågan om kyrkogång var något annorlunda utformade än i studierna 1995 och 1999. Det höga V-värdet för stad-landvariabeln 1999 har dock ingen mätmissig förklaring. Det speglar en extra stor stad-landpolarisering i det valet.

farande starkare i val till riksdagen i Sstockholm än i val till parlamentet i Bryssel. När det däremot gäller övriga kamper – könskampen, generationskampen, regionala och religiösa motsättningar och kampen mellan landsbygd och storstad – utkämpas de mer påtagligt vart femte år i valen till EU-parlamentet.

När vi konstaterar att EUP-valen oftast ger upphov till större sociala klyftor i röstandet än riksdagsvalen skall man inte glömma det låga valdeltagandet i Europaparlamentsvalen. De större klyftor som kan iakttas i EUP-valen återfinns bland den minoritet om 35-40 procent som deltar i valen. Vilket dock inte innebär – som en slags kompensation – att valdeltagandeklyftorna mellan olika sociala grupper skulle vara mindre i EUP-val än i riksdagsval. Det är snarare tvärtom i de flesta fall. Skillnaderna i valdeltagande är oftast större mellan olika grupper i Europaparlamentsval än i val till riksdagen. EUP-val ger alltså i alla avseenden upphov till större sociala skillnader i röstningen än de normala riksdagsvalen. Svenska samhällets potentiella gruppkonflikter syns generellt sett något tydligare när vi väljer till Bryssel än när vi väljer till Stockholm. Undantaget är klasskampen som fortfarande är mest påtaglig när vi väljer nationellt.

Hur ser det ut i övriga EU?

Frågan är hur typiska de svenska resultaten är i jämförelse med övriga EU-länder. Är den sociala struktureringen av EUP-valen ovanligt stark eller ovanligt svag i Sverige? Tidigare kunskap på området är mycket bristfällig. Utifrån tidigare forskning kan vi eventuellt förvänta oss att klassröstningen är jämförelsevis stark i Sverige och att den religiösa röstningen hamnar något lägre i internationell jämförelse.

Det komparativa projektet *European Election Study 2004*, som omfattar ett tjugotal EU-länder, gör det möjligt att empiriskt och landjämförande undersöka sambanden mellan ett antal socioekonomiska bakgrundsvariabler och partivalet i EUP-valet 2004.

Sex sociala variabler har valts ut – kön, ålder, subjektiv klass, utbildningsnivå, boende i stad eller på landsbygd och kyrkogång.

Mätkvaliteten är inte alltid den bästa i alla länder och i vissa fall är svarsvariansen mycket olika för de olika variablerna. Men i huvudsak gör vi bedömningen att datamaterialet håller för de jämförelser vi gör.

Resultaten i tabell 5:4 omfattar tjugotre EU-länder. Vi saknar endast Litauen och Malta bland de nuvarande medlemmarna. Cramers V har använts som sambandsmått precis som i de svenska mätningarna. Definitionerna av de olika variablerna är dock inte helt desamma som i vår svenska studie. Resultaten för Sverige i tabell 5:4 är därför inte exakt desamma som vi redovisat för Sverige tidigare. Nu utnyttjar vi samma något grövre mått i Sverige som i de övriga EU-länderna. I resultatredovisningen har länderna rangordnats efter i vilken utsträckning som olika sociala variabler strukturerar partivalet. Högst placeras det land som genomsnittligt uppvisar de största sociala skillnaderna i röstningen (Polen) medan det land som har minst sociala skillnader i partivalet hamnar lägst (Italien).

Ett sätt att läsa resultaten är att länder med hög rangplacering har EUP-val som via partivalet reflekterar sociala motsättningar medan länder med låga rangplaceringar antingen har mindre sociala motsättningar och/eller har partival som dåligt avspeglar de socioekonomiska konflikterna i samhället. Med tanke på vilka länder det är som ligger lågt på rangordningen är den senare tolkningen den troligaste. Länder som är lågt placerade på rangordningen tenderar att ha EUP-val som avspeglar samhällets sociala motsättningar dåligt. Ur EUP-valsynpunkt behöver det senare dock inte betraktas som en svaghet. Det går att argumentera för att EUP-valen inte har – eller inte bör ha – att göra med inre sociala motsättningar. Den sociala kampen skall än så länge utkämpas via nationella val, inte i Europaparlamentsvalen.

Utfallet av vår analys är dock intressant oavsett hur vi normativt betraktar EUP-valens roll. Huvudmönstret i resultaten är att högt upp på rangordningen med största socioekonomiska skillnader i röstningen hamnar några östeuropeiska stater, främst Polen och Tjeckien, och de tre nordiska länderna Finland, Sverige och Danmark samt Österrike och Frankrike. Mot botten hamnar flera sydeuropeiska länder som Grekland, Cypern, Portugal, Spa-

nien och Italien. Tyskland placerar sig strax över mitten medan Storbritannien kommer längre ned på sextonde plats.

Tabell 5:4 Sambandet mellan social grupptillhörighet och val av parti i EUP-valet 2004. En jämförelse mellan tjugotre EU-stater (rangplacering, Cramers V)

	Kön	Ålder	Subj. klass	Ut-bildn	Stad-land	Kyrko-gång	Genomsn rangplats	Genomsn Cramers V
1. Polen	2.21	4.24	1.37	1.30	1.33	3.29	2,0	.29
2. Tjeckien	9.13	2.25	3.35	3.23	7.19	1.36	4,2	.25
3. Finland	3.19	9.21	2.36	8.18	4.22	5.25	5,2	.24
4. Slovakien	5.17	5.23	8.23	4.23	2.25	4.26	4,7	.23
5. Slovenien	1.22	13.16	12.20	13.17	3.24	2.36	7,3	.23
6. Österrike	21.06	1.26	9.22	2.28	5.22	8.23	7,7	.21
7. Frankrike	4.16	6.22	5.28	9.18	14.11	13.20	8,5	.19
8. Sverige	13.10	17.15	6.24	5.21	6.21	12.21	9,8	.19
9. Danmark	10.13	12.17	4.30	6.21	10.16	19.12	10,2	.18
10. Tyskland	6.14	7.22	18.17	10.18	11.14	11.22	10,5	.18
11. Holland	7.14	8.22	7.24	19.13	13.12	9.23	10,5	.18
12. Estland	16.09	3.25	15.18	14.17	8.19	17.14	12,2	.17
13. Belgien	8.14	14.16	19.15	11.18	-	14.20	13,2	.17
14. Irland	15.10	18.15	16.18	15.16	9.18	10.23	13,8	.17
15. Luxemburg	17.08	-	10.22	7.19	20.06	-	13,5	.14
16. Storbritannien	14.10	19.14	11.21	12.18	15.11	21.10	15,3	.14
17. Grekland	11.13	10.20	20.13	20.11	18.10	15.18	15,7	.14
18. Portugal	18.08	15.16	21.12	18.14	16.11	7.24	15,8	.14
19. Ungern	19.08	16.16	17.18	17.15	19.07	16.15	17,3	.13
20. Spanien	23.04	20.14	22.11	22.10	17.11	6.25	18,3	.13
21. Cypern	22.06	11.18	13.20	16.16	21.06	22.05	17,5	.12
22. Lettland	12.12	21.13	23.09	21.11	12.14	20.11	18,2	.12
23. Italien	20.08	22.13	14.19	23.09	22.06	18.14	19,8	.12
Genomsnitt Cramers V	.12	.19	.21	.18	.15	.21		

Kommentar: Analysen har gjorts efter samma principer som i tabell 22. Antalet kategorier som använts är två för kön, tre för ålder, två för subjektiv klass, tre för utbildning, 4 för stad-land och 4 för kyrkogång.

Sverige hamnar som väntat relativt högt när det gäller klass-röstning (sjätte plats), men också när det gäller röstningsskillna-

der mellan olika utbildningsnivåer (femte plats) och mellan stad och landsbygd (sjätte plats). Klart lägre placeringar får Sverige när det gäller köns- och ålderskillnader i partivalet (trettonde respektive sjuttonde plats). Detsamma gäller den religiöst inspirerade röstningen (tolftte plats).

Ett illustrativt sätt att läsa resultaten är att se vilken social faktor i varje land som är starkast kopplad till röstningen i EUP-valen. En sådan analys säger mycket om vilka sociala kamper som utkämpas via valurnorna i EU-sammanhang: Polen (klass), Tjeckien (religiositet), Finland (klass), Slovakien (religiositet), Slovenien (religiositet), Österrike (utbildning), Frankrike (klass), Sverige (klass), Danmark (klass), Tyskland (religiositet), Holland (klass), Estland (ålder), Belgien (religiositet), Irland (religiositet), Luxemburg (klass), Storbritannien (klass), Grekland (ålder), Portugal (religiositet), Ungern (klass), Spanien (religiositet), Cypern (klass), Lettland (stad-land) och Italien (klass).

Europas två klassiska konfliktdimensioner dominerar klart med elva länder där klasskillnaderna är störst i partivalet mot åtta länder som uppvisar störst röstningsskillnader mellan frekventa kyrkobesökare och mindre frekventa kyrkobesökare. Övriga sociala grupperingar hamnar i topp i några enstaka länder; ålder i Estland och Grekland, utbildning i Österrike och stad-landsbygd i Lettland. Könsskillnader i röstningen toppar inte i något land. Ser vi till genomsnittet för V-värdena för alla studerade länder hamnar också kön sist med ett snitt på .12 mot .21 för variablerna i topp, klass och religiositet.

Om vi kombinerar våra resultat från analysen av de sociala röstningssambanden med resultaten från vår analys av kopplingen mellan EU-åsikt och partival (se kapitel 6) får vi fram en mycket intressant fyrfältstabell där vi kan urskilja två huvudgrupper av länder – en som har EUP-val där både EU-åsikter och sociala motsättningar avspeglas relativt tydligt i partivalet och en annan där varken EU-åsikter eller socioekonomiska konflikter syns särskilt klart i röstningen (se tabell 5:5).

Tabell 5:5 EUP-valen som forum för åsiktsröstning och social tillhörighetsröstning

	Starkt samband mellan EU-åsikt och partival	Svagt samband mellan EU-åsikt och partival
Starkt samband mellan social grupptillhörighet och partival	Sverige; Danmark; Polen; Slovakien; Frankrike; Österrike; Finland	Holland; Tyskland
Svagt samband mellan social grupptillhörighet och partival	Lettland; Storbritannien; Belgien	Estland; Italien; Grekland; Ungern; Irland; Portugal; Cypern; Luxemburg; Spanien

Kommentar: Data har hämtats från tabell 14 och tabell 5:4. Länder med rangplats 1 – 10 i tabell 14 har klassificerats som länder med ett starkt samband mellan EU-åsikt och partival. Övriga länder med rangplats 11 – 21 har klassificerats som länder med ett svagt samband. Länder med rangplats 1 –11 i tabell 5:4 har klassificerats som länder med ett starkt samband mellan social grupptillhörighet och partival. Övriga länder med rangplats 12 – 23 har klassificerats som länder med ett svagt samband.

Sverige återfinns bland de länder som har val där såväl EU-åsikter som sociala konflikter reflekteras i EUP-valen I samma ländergrupp återfinns också Finland och Danmark tillsammans med exempelvis Polen och Frankrike. EUP-valen i dessa länder kanaliserar samhällenas sociala motsättningar likväl som åsiktsbrytningarna utefter EU-dimensionen.

I ländergruppen där EUP-valen varken fungerar som en arena för sociala motsättningar eller som ett forum för åsiktsmotsättningar i EU-frågor finns alla de sydeuropeiska staterna Italien, Grekland, Portugal, Cypern och Spanien, men också ett land som Irland.

En nord-syduppdelning är tydlig som i så många andra sammanhang som har att göra med Europeiska unionen. En möjlig slutsats – kanske en något hemmafärgad sådan – är att Europaparlamentsvalen fungerar bättre i norr än i söder. Vad det mer

exakt är som brister i söder vet vi inte. Heta kandidater för analys är dock partisystemens utformning och valkampanjernas inriktning, och kanske också mediernas insatser.

Det faktum att Sverige kommer någorlunda bra ut i vår analys betyder dock inte att EUP-valen fungerar väl i Sverige. Åsiktsröstningen och socialröstningen till trots, betyget kan inte bli särskilt högt med ett valdeltagande under 40 procent. Det omdöme vi avgav efter att ha studerat EUP-valet 1999 gäller i än högre grad idag (Holmberg m fl 2001: 246). Vi sa: ”Europaopinionen behöver en effektiv kanal för att kunna göra sin röst hörd. Europaparlamentsvalen skulle kunna vara en sådan effektiv kanal, men är det inte idag. Något måste göras.” Mycket lite har hänt sedan dess annat än att valdeltagandet har sjunkit ytterligare. Något måste fortfarande göras!

Kapitel 6

Stor rörlighet

Europaparlamentsval brukar kallas andra rangens val. De betyder än så länge inte lika mycket som nationella val. Alla aktörer från väljare till partier och medier engagerar sig mindre. Partierna sätter inte av lika mycket ekonomiska och personella resurser som i riksdagsval. Massmedierna täcker EUP-valen klart sämre än nationella parlamentsval. Och inte minst signifikativt, väljarna tenderar att sitta hemma istället för att gå och rösta. Valdeltagandet i Europaparlamentsvalen är klart lägre än i nationella val i de flesta EU-länder, inte minst i Sverige (Reif & Schmitt 1980, van der Eijk 1999, van der Eijk & Franklin 1996, Blondel, Sinnott & Svensson 1998, Hedberg, Oscarsson och Bennulf 2001).

Med tanke på att det är så få som röstar i EUP-valen skulle man kunna tänka sig att de som verkligen går och röstar skulle vara ovanligt engagerade och kanske också mer än vanligt partitrogna. Lågstimulusval som EUP-valen är skall inte mobilisera många osäkra och tveksamma väljare. Hypotesen är snarare att lågstimulusval främst engagerar intresserade och övertygade personer. Sistaminutenbeslut under valspurtens avslutande dagar skall vara mindre vanliga i EUP-val än i ett riksdagsval.

Men så var det inte i EUP-valen 1995 och 1999 och så blev det inte heller 2004. Hypotesen stämmer inte. De fåtaliga väljarna i Europaparlamentsval är inte mer klara över sitt partival än väljare i riksdagsval. Läget är snarare det omvända. EUP-väljare tenderar i genomsnitt att bestämma sitt partival senare än riksdagsväljare. Om något är EUP-väljare alltså snarast *mer* osäkra,

inte mindre osäkra, än väljare i nationella val. Andelen partiväljare som angav att de bestämt sitt val under sista veckan före valet var 42 procent såväl 1995 som 1999 och 44 procent 2004. Det är en högre andel senbeslutande väljare än i riksdagsvalen, men inte en dramatiskt högre andel. Väljarnas osäkerhet har ökat också i riksdagsvalen. Andelen partiväljare som uppger att de bestämde sitt val under sista valveckan var 27 procent 1994 men har sedan ökat till 36 procent 1998 och 35 procent 2002.

Föga överraskande visar det sig vara junilistans väljare som i störst utsträckning anger att de bestämde sig först under valets sista dagar. Hela 69 procent av junilistans väljare uppger att de fattade sitt beslut under valets sista vecka; totalt en femtedel anger att de bestämde sig först under själva valdagen. Med sådana siffror är det förståeligt att alla opinionsmätare missade junilistans stora valframgång. Institutet hade slutat mäta när junilistan fördubblade eller kanske till och med tredubblade sitt väljarstöd under valrörelsens tre-fyra sista dagar. Junilistans stora vinster i valspurten är en viktig lärdom inför framtiden. Man måste mäta ända in i kaklet. Rörligheten och andelen senbeslutande väljare är så hög idag att det inte håller att slå sig till ro förrän valdags morgon gryr; och även det kan visa sig vara för tidigt om många väljare bestämmer sig först i valbåset. Och denna nyvunna sanning gäller EUP-val såväl som riksdagsval.

En annan sanning som ännu en gång bekräftades 2004 är att sena beslut under valspurten inte är detsamma som eftertänk-samma beslut. Väljare som fattar sitt partival sent under valrörelser tenderar *inte* att vara de politiskt mest kunniga. De tenderar tvärtom att vara bland de mer okunniga. De mest kunniga väljarna väntar inte in i det sista med att bestämma sig. Störst tendens att fatta sistaminutenbeslut finns bland väljare med relativt dåliga kunskaper om politik. Bland väljare med bäst kunskaper om EU uppgav 35 procent att de avgjorde sitt partival under sista veckan före valet 2004. Motsvarande andel bland personer med sämst kunskaper var 55 procent.

Svenska valrörelser inför riksdags- såväl som EUP-val leder alltså till mer senfärdiga beslut bland fåkunniga väljare än bland mångkunniga. Så måste det kanske vara. Ju mindre man vet des-

to svårare att fatta beslut. Men man kan också vända på resonemanget. Ju mer man vet desto mer att avväga innan man beslutar sig. Och ett rationellt beslutsfattande bör väl innebära att man väntar till alla argument och fakta är på bordet innan man beslutar sig. Det faktum att många insatta väljare har beslutat sitt partival långt innan valdebatten är avslutad är alltså inte någonting självklart positivt. Det vore kanske bra om inte bara okunniga väljare väntade in i det sista innan de bestämmer sig. Även kunniga väljare kan lära sig något under valspurten och måhända ändra sig.

Byta parti

Det finns två hävdvunna metoder att tillgå om man vill studera partibyten. Den ena innebär att man frågar intervjupersonerna om hur de röstade inte bara i det aktuella valet utan också i tidigare val. Den andra metoden innebär att man om möjligt utgår ifrån paneldata där samma intervjupersoner tillfrågas om sitt partival vid olika valtillfällen. I det första fallet är minnesfel den största felkällan. I det andra fallet panelmortalitet, det vill säga att många människor inte låter sig intervjuas två gånger.

När det gäller EUP-valen har vi tidigare provat metod nummer ett och den fungerade inte. Minnesfelen blev alldeles för stora. Många människor kunde inte eller ville inte komma ihåg hur de röstade 1995 när de tillfrågades 1999 (Holmberg m fl 2001). I valundersökningen 2004 försökte vi därför inte få svarspersonerna att komma ihåg hur de röstade 1999. Panelundersökning – metod nummer två – använder vi när vi studerar rörlighet i riksdagsval, men hittills har vi inte haft resurser att genomföra någon panelmätning i samband med två på varandra följande Europaparlamentsval. Och någon panelstudie genomfördes heller inte 2004.

Det betyder att vi inte har några bra mått på väljarrörligheten mellan olika EUP-val. Vi tvingas konstatera att vi inte vet hur vanligt det är med partibyten mellan på varandra följande Europaparlamentsval. Och det innebär också att vi inte heller vet mellan vilka partier som bytarströmmarna tenderar att gå, eller vil-

ken typ av väljare det är som byter oftast. En typ av rörlighet som vi däremot har viss information om är partibytten i EUP-val i förhållande till närmast föregående riksdagsval. Intervjufrågor om hur man röstade i föregående riksdagsval finns regelmässigt med i valundersökningarna och minnesfelen har hittills inte varit avskräckande stora. Resultaten har en acceptabel tillförlitlighet.¹ Minnesfelen i mätningen 2004 är dock något större än vi sett tidigare. Orsaken är framförallt att många moderater inte kommer ihåg – eller inte vill komma ihåg – att de röstade på folkpartiet i valet 2002.

Resultaten i tabell 6:1 visar partibytarströmmarna mellan riksdagsvalet 2002 och EUP-valet 2004 skall alltså läsas med viss försiktighet. Den ”sanna” rörligheten var med all sannolikhet större än vad som framgår i tabellen.

Tabell 6:1 Vart gick väljarna från riksdagsvalet 2002? (procent)

riksdags- valet 2002	partival 2004									icke- röstn	summa procent	antal pers.	
	v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	övr				
v	32	5	4	0	0	0	0	3	0	1	55	100	133
s	5	26	2	0	2	0	1	5	0	1	58	100	600
mp	13	0	21	1	0	0	0	9	0	5	51	100	82
c	0	1	2	29	2	1	4	4	4	2	51	100	106
fp	4	0	3	1	30	1	8	8	0	1	44	100	161
kd	0	0	5	4	6	24	4	5	0	2	50	100	100
m	0	2	0	1	4	2	37	7	1	1	45	100	314

Kommentar: Valdeltagandet 2002 och 2004 har kontrollerats mot de offentliga röstlängderna.

Och detta sagt trots att andelen väljare som uppger att de bytt parti mellan 2002 och 2004 är rekordhögt – hela 38 procent. I

¹ Det genomsnittliga minnesfelet – beräknat för sju partier plus en grupp övriga partier – för uppgiften om hur man röstade 2002 är 1,9 procentenheter; ett inte helt bra resultat. Motsvarande resultat 1999 för minnesdata tillbaka till valet 1998 var ett snittfel på endast 0,9 procentenheter. Huvudorsaken till det sämre resultatet 2004 är att andelen m-röster 2002 överskattas och andelen fp-röster överskattas. En tolkning av resultatet är att många moderater som röstade på folkpartiet 2002 inte längre vill kännas vid vad de gjorde under intryck av stämningen under valsporten 2002.

EUP-valen 1995 och 1999 var motsvarande rörlighet 29 respektive 30 procent. Men det är klart, 2004 gällde rörligheten en tvåårsperiod medan perioden endast var ettårig 1995 och 1999; en rimlig tolkning är att ju längre period desto större sannolikhet för partibytan. Andelen partibytare i riksdagsvalen har i de senaste valen hållit sig något över 30 procent, och då handlar det om fyraårsperioder. En partibytarandel på 38 procent 2004 är alltså en klart hög siffra, den högsta siffra av detta slag vi har uppmätt i någon svensk valundersökning. Huvudorsaken till den extra stora rörligheten heter naturligtvis junilistan. Ett nytt parti som går från 0 procent till 14,5 procent gör inte det utan många partibytan från de gamla partierna.

Men den allra vanligaste formen av rörlighet mellan riksdagsvalet 2002 och EUP-valet 2004 är inte partibytan. Det är bytan till icke-röstning. Samtliga partier tappade ungefär halva sin väljarkår i Europavalet 2004 – mest socialdemokraterna med 58 procent, minst folkpartiet och moderaterna med 44 respektive 45 procent. Socialdemokraterna lyckades alltså endast få stöd av strax över fyrtio procent av sina väljare från 2002. Partiets dåliga mobilisering är dock inget unikt för 2004. Även i EUP-valen 1995 och 1999 mobiliserade socialdemokraterna något färre än femtio procent av sina väljare från närmast föregående riksdagsval. Socialdemokraternas svaga resultat i Europavalet har ett klart samband med en oförmåga att få de egna sympatisörerna att gå och rösta (jfr. tabell 2:3).

Bäst på att få röststöd av gamla väljare från 2002 också i EUP-valet 2004 var moderaterna, följda av vänsterpartiet och folkpartiet. Cirka en tredjedel av dessa partiers väljare från 2002 fortsatte att rösta på partiet 2004. Det är inga imponerande andelar, även om de är de högsta 2004. Klara majoriteter av alla partiers gamla väljare stannade antingen hemma i EUP-valet 2004 eller gick och röstade på ett annat parti. De partier som fick ut lägsta andelar av sina gamla väljare att stödja dem 2004 är miljöpartiet (21 procent), kristdemokraterna (24 procent) och socialdemokraterna (26 procent). För alla tre partierna är det fråga om de sämsta mobiliseringssiffrorna någonsin i ett EUP-val.

Partibyten till junilistan är en av orsakerna, men inte alltid den viktigaste. Många andra former av partibyten förekom också. Kristdemokraterna till exempel tappade ungefär lika mycket röster till mp och fp som till junilistan. Socialdemokraterna förlorade lika många väljare till vänsterpartiet som till junilistan. När det gäller miljöpartiet gick fler väljare till vänsterpartiet än till junilistan.

Junilistans framgång 2004 kom till stånd genom partibyten från alla andra partier, och unikt nog i någorlunda likartade proportioner. Relativt sett vann junilistan ungefär lika mycket från alla sju riksdagspartier. Lägst andel partibytare kom från vänsterpartiet (3 procent). Högsta andelarna partibytare kom från moderaterna och folkpartiet, men också från miljöpartiet (7, 8 respektive 9 procent). Socialdemokraterna tappade 5 procent av sina väljare från 2002 till junilistan 2004. Junilistan lyckades med andra ord i sin strävan att appellera brett till väljare på båda sidor om blockgränsen i svensk politik.

På samma sätt som junilistan var EUP-valets stora vinnare, var socialdemokraterna valets stora förlorare. Partiet gjorde det sämsta valet någonsin sedan vi fick demokratiska val i Sverige.² Valresultatet blev endast 24,6 procent. Den kortsiktiga tillbakagången sedan riksdagsvalet 2002 förklaras främst av en och samma faktor som manifesterades på tre olika sätt. Faktorn är EU-motstånd, som fick utlopp genom ett mycket lågt valdeltagande bland socialdemokratiska EU-skeptiker och genom partibyten till junilistan och till vänsterpartiet. Socialdemokraternas EU-positiva profil kostade på.

² Vi får gå tillbaka till fördemokratisk tid, till landstingsvalen 1910 och 1912, för att hitta än sämre valresultat för socialdemokraterna. I landstingsvalen 1910 och 1912 fick socialdemokraterna endast 16,8 respektive 21,8 procent av rösterna. I riksdagsvalen 1911 och 1914 lyckades socialdemokraterna bättre, och dessutom bättre än i EUP-valet 2004. Resultatet blev 28,5 procent (1911) respektive 26,4 procent (1914). Källa är den historiska valstatistiken i SCBs *Allmänna valen 2002*.

Att avvika från partiidentifikationen

Att EUP-val är något annat än riksdagsval syns inte bara när det gäller det låga valdeltagandet och den stora rörligheten. Det märks också tydligt om vi studerar genomslaget för väljarnas allmänna partisympati. Det vill säga i vilken utsträckning man följde sin partiidentifikation när man röstade. I riksdagsval brukar cirka 85-90 procent av väljarna rösta i enlighet med sin partiidentifikation. Enkelt uttryckt, man brukar rösta på det parti man allmänt sett tycker bäst om. Man röstar på sin förstapreferens. Så enkelt är det inte i EUP-valen. Andelen som röstat i enlighet med sin partiidentifikation har varit klart lägre, 79 procent 1995 och 77 procent 1999. I Europavalet 2004 sjönk den andelen ytterligare till endast 70 procent. Många väljare röstar med andra ord inte på sina normala favoritpartier i EUP-valen.³

Någon slags slumpmörlighet är det dock inte fråga om. Mönstren i avhoppet från partiidentifikationen känner vi igen från partitytaranalysen mellan valen 2002 och 2004. Resultaten i tabell 6:2 demonstrerar hur väljare med olika allmänna favoritpartier *de facto* röstade i EUP-valet 2004.

Socialdemokraterna var sämst på att mobilisera sina egna anhängare att gå och rösta, bäst var folkpartiet och moderaterna. Socialdemokraterna, tillsammans med miljöpartiet, var också sämst på att få sina sympatisörer att stödja det egna partiet. Endast 27 procent av socialdemokraternas sympatisörer, och 25 procent av miljöpartiets, röstade på sitt parti 2004. Motsvarande siffror för folkpartiet och moderaterna är 39 respektive 44 procent.

³ Vi har också mätt hur människor skulle rösta "om det var riksdagsval idag". Antalet svarande är något fler än för fråga om "bästa parti" som ingår i frågesviten för partiidentifikationen. Orsaken är att den förstnämnda frågan också ingick i våra förkortade intervjuer, vilket inte partiidentifikationsfrågorna gjorde. Andelen väljare som röstade på ett annat parti i EUP-valet än de uppgav att de skulle stödja om det var riksdagsval är 29 procent, alltså nästan exakt lika många som röstade på ett annat parti 2004 än de allmänt tyckte bäst om. Den senare siffran var 30 procent.

Tabell 6:2 Bästa parti och partival 2004 (procent)

bästa parti 2004	partival 2004										icke- röstn	summa procent	antal pers.
	v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	övr	blankt			
v	34	2	5	0	1	0	0	1	1	2	54	100	111
s	5	27	2	0	0	0	1	6	0	2	57	100	425
mp	6	0	25	3	0	0	0	7	0	3	56	100	68
c	0	1	2	37	3	0	3	3	2	3	46	100	76
fp	2	0	1	0	39	2	7	6	0	1	42	100	112
kd	0	0	0	5	4	34	0	4	0	0	53	100	47
m	0	0	0	0	1	4	44	7	0	0	44	100	221
inget parti	6	5	5	2	3	2	3	7	1	3	63	100	240

Kommentar: Intervjufrågan om bästa parti löd: ”Vilket parti tycker du bäst om?” eller ”Är det något parti som Du ändå tycker Dig stå närmare än de andra partierna?” Den senare fråga ställdes till personer som förklarade att sig inte vara anhängare av något särskilt parti. Frågorna ingår i ett batteri frågor som avser att mäta riktningen på intervjupersonernas partiidentifikation. Valdeltagandet 2004 har kontrollerats mot de offentliga röstlängderna.

Junilistan rekryterade främst röster från väljare som identifierade sig som mp-, m-, s- och fp-anhängare. Mellan 6 till 7 procent av dessa partiers sympatisörer röstade på junilistan i EUP-valet. Motsvarande andel var klart lägst för vänsterpartister – endast 1 procent. Slutsatsen står sig. Junilistan var framgångsrik i att vinna röster på båda sidor av den svenska blockgränsen. Med ett visst undantag för vänsterpartiet lyckades junilistan relativt sett vinna ungefär lika många röster från alla andra partier.⁴

⁴ Resultaten blir med nödvändighet osäkra med så förhållandevis få intervjuade personer som röstade. Slutsatserna blir dock i huvudsak desamma om vi vidgar analysen och studerar hur sambandet mellan allmän partisympati och röstning 2004 ser ut i andra undersökningar som exempelvis i SVTs Vallokalsundersökning och i SOM-undersökningen (Hernborn m fl 2005, Holmberg & Weibull (red) 2005). I den följande redovisningen visas andel väljare bland de olika partiernas sympatisörer som bytte till junilistan enligt SOM, Valu och Valundersökningen (Vu). När det gäller Vu redovisas resultat från två olika mätningar – först en med parti definierad som ”bästa parti” och därefter en med parti mätt som ”parti om riksdagsval idag”. En femte siffra är tillagd. Den är ett enkelt medeltal av de fyra mätta siffrorna. Procenten är i samtliga fall beräknad bland röstande, inte bland samtliga. Mätningen i SOM gäller bästa parti, i Valu parti om det är riksdagsval idag, i Vu finns båda varianterna. Bland allmänna v-sympatisörer/potentiella v-väljare i riksdagsval röstade enligt SOM 7 procent på junilistan, enligt Valu 11 procent och enligt Vu 2 respektive 10 procent; i ge-

Partibyten influerade av EU/euro-åsikter

En rimlig hypotes är att många partibyten 2004 var influerade av väljarnas allmänna inställning till EU och mer specifikt av åsikterna om euron. Vi vet från tidigare studier av EUP-valen 1995 och 1999 att EU-åsikter spelar en stor roll för svenska väljares ställningstagande i Europavalen (Gilljam och Holmberg 1998, Holmberg m fl 2001). Jämfört med de flesta andra länder i EU är svenskt väljarbeteende i EUP-val ovanligt mycket strukturerat av EU-dimensionen. I många EU-länder brukar inrikespolitiska problem och regeringsfrågor spela en större roll än EU-frågor.

Tabell 6:3 Partival 2004 bland EU-anhängare och EU-skeptiker (procent)

fråga: "Är Du i huvudsak för eller emot det svenska medlemskapet i EU eller har Du ingen bestämd åsikt i frågan?"

åsikt om EU-medlemskapet	partival 2004									summa procent	antal pers.	valdel- tagande
	v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	övr			
i huvudsak för	6	26	3	8	16	4	29	8	0	100	452	46
i huvudsak emot	26	18	16	7	4	4	2	19	4	100	229	33
ingen åsikt/vet ej	14	29	6	2	6	8	12	22	1	100	89	28

Kommentar: Uppgifterna om valdeltagandet har vägts ned.

nomsnitt 8 procent. Motsvarande resultat för övriga partier är: för s 13, 12, 14, 9, snitt 12; för mp 17, 14, 18, 14, snitt 16; för c 19, 15, 5, 12, snitt 13; för fp 10, 9, 11, 6, snitt 9; för kd 17, 19, 9, 15, snitt 15; för m 14, 15, 12, 9, snitt 13. För fyra partier (s, mp, fp och m) är resultaten hyfsat likartade i alla fyra undersökningarna. För v, c och kd finns något större skillnader. Och i alla tre fallen är det Vu ("bästa parti") som har mest avvikande, lägre siffror, för andelen bytare till junilistan än vad som finns i SOM, Valu respektive Vu ("parti om riksdagsval idag"). Slutsatsen att v-sympatisörer hade en lägre tendens än genomsnittet att byta till junilistan står sig dock i alla fyra undersökningarna, liksom att mp-anhängare hade en högre i alla fyra. Socialdemokrater och folkpartister hade en lägre tendens än snittet att byta till junilistan i tre av fyra mätningar. För m-, c-, och kd-sympatisörer gäller tvärtom att de hade en högre än genomsnittlig tendens att byta till junilistan i tre av fyra studier. Alltså var det fyra partier som relativt sett tappade flest väljare till junilistan 2004 – mp (16 procent), kd (15 procent), m (13 procent) och c (13 procent). Minst förlorade v (8 procent), tätt följt av fp (9 procent) och sedan s (12 procent). Siffrorna inom parenteserna är medeltalen för andelen bytare till junilistan i de fyra mätningarna.

Tabell 6:4 Partival 2004 bland väljare som röstade ja respektive nej till euron (procent)

röstning om euron 2003	partival 2004									summa procent	antal pers	valdeltagande
	v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	övr			
röstade ja	3	30	4	5	17	4	32	5	0	100	374	50
röstade nej	22	16	12	8	5	6	6	22	3	100	331	39
blankt/ickeröstn	27	23	9	5	5	9	18	0	4	100	22	9

Kommentar: Uppgifterna om valdeltagandet är nedjusterade.

Resultaten i tabellerna 6:3 och 6:4 tyder på att EU-åsikterna betydde mycket för röstningen även 2004. Analyserna gäller dels hur EU-anhängare respektive EU-motståndare röstade 2004, dels hur ja- respektive nej-röstare till euron 2003 röstade i EUP-valet året därpå.

Mönstret är mycket tydligt i båda analyserna. Allmänna EU-anhängare och ja-röstare från 2003 röstade mycket annorlunda 2004 än allmänna EU-motståndare och nej-röstare. De statistiska sambanden är starka. Mätt med hjälp av eta-måttet, som teoretiskt kan variera mellan .00 och 1.00, är sambandet .52 mellan EU-åsikt och partival 2004. Motsvarande eta-värde för kopplingen mellan väljarnas linjeval 2003 och EUP-röst 2004 är ännu något starkare, .55.⁵ Att sambanden är så likartade är inte förvånande. Det beror på att EU- och EMU-åsikter hittills varit mycket nära förbundna med varandra i svensk opinion. Korrelationen(r) mellan åsikterna var .70 vid tiden för EUP-valet 2004.

Ett slående sätt på vilket vi kan illustrera att vi verkligen har att göra med starka samband är att notera att en klar majoritet av EU-motståndare (61 procent) stödde vänsterpartiet, miljöpartiet eller junilistan. Liksom att en ännu tydligare majoritet av EU-anhängare (83 procent) röstade på något av de EU-positiva parti-

⁵ I eta-analyserna har av tekniska skäl partival (åtta partier) definierats som oberoende variabel och EU-åsikt respektive ja/nej-röst 2003 som beroende variabler (i båda fallen i form av dikotomier). Motsvarande samband var än starkare i EUP-valet 1999 – hela .61 för kopplingen mellan EU-åsikt och röstningen och .64 för sambandet mellan EMU-åsikt och partival. I båda fallen var EMU/euro-åsikten starkast relaterad till partivalet.

erna (s, c, fp, kd eller m). En tydlig åsiktsröstning har förekommit.

I det sammanhanget är det värt att lägga märke till att junilistan fick ett klart starkare stöd bland EU-motståndare än bland EU-anhängare. Junilistans ställningstagande för EU men emot euron hade uppenbarligen inte i sin första del trängt igenom särskilt väl bland de många väljarna. I sin andra del, det vill säga motståndet mot euron, hade junilistan fått ut budskapet något bättre. Som framgår av resultaten i tabell 10 röstade endast 5 procent av euro-förespråkare på junilistan mot hela 22 procent bland motståndare. Åsiktsröstande euro-motståndare var junilistans kärnväljare.

Åsiktsröstningen syns tydligast för partier som är mest EU-profilerade. Vänsterpartiet och miljöpartiet på den EU-negativa sidan fick nästan bara röster bland EU- respektive euro-motståndare. På samma sätt fick de mest EU-positiva partierna folkpartiet och moderaterna i allt väsentligt sina röster från enbart EU-anhängare och euro-förespråkare. Partier med mer luddig EU-profil hämtade i större utsträckning sina röster från båda lägren. Det gäller främst kristdemokraterna och centerpartiet men också socialdemokraterna. För alla dessa tre partier, men främst för socialdemokraterna, betydde det att partiet fick ett relativt svagt stöd i båda lägren. Det är inte alltid en fördel att ha en låg profil. I socialdemokraternas fall blev resultatet en mycket svag röstutdelning bland EU-positiva väljare (omkring 26-30 procent) och ett ännu svagare stöd bland EU-motståndare (16-18 procent). Fast det är klart, i det senare fallet skall man kanske bedöma ett stöd på strax under 20 procent som en bra siffra med tanke på att partiet officiellt är för euron och positivt till EU-medlemskapet. Det är uppenbart att åsiktsröstning utifrån EU/EMU-frågan inte kan förklara hundra procent av väljarnas beteende i EUP-valet 2004.

Att åsiktsröstningen inte är hundraprocentig men bra på väg kan ytterligare demonstreras genom att studera partibytena mellan riksdagsvalet 2002 och EUP-valet 2004 bland väljare som röstade ja respektive nej i euro-omröstningen 2003. Resultaten av en sådan analys redovisas i tabell 6:5.

Tabell 6:5 Partibyten mellan riksdagsvalet 2002 och EUP-valet 2004 bland väljare som röstade ja respektive nej i folkomröstningen om euron 2003 (procent)

riksdags- valet 2002	euro- röst 2003	partival 2004										icke- röstrn.	summa procent	antal pers.
		v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	övr	blankt			
v	ja	38	25	0	0	0	0	0	0	0	0	37	100	16
	nej	33	1	7	0	0	0	0	4	0	1	54	100	93
s	ja	1	41	2	1	3	0	1	3	0	0	48	100	234
	nej	9	18	3	0	1	0	1	9	0	1	58	100	264
mp	ja	14	0	36	0	0	0	0	0	0	0	50	100	14
	nej	13	0	19	2	0	0	0	12	0	7	47	100	59
c	ja	0	5	0	50	5	0	10	0	0	0	30	100	20
	nej	0	0	3	29	1	1	3	7	6	1	48	100	70
fp	ja	0	0	2	1	43	1	10	4	0	0	39	100	89
	nej	11	0	5	2	15	2	2	15	0	4	44	100	54
kd	ja	0	0	3	10	10	26	8	0	0	0	43	100	39
	nej	0	0	7	0	4	26	2	9	0	4	48	100	46
m	ja	0	2	0	1	5	1	50	3	0	1	37	100	203
	nej	1	1	1	3	4	4	14	16	3	0	53	100	77

Kommentar: Valdeltagandet har kontrollerats mot de officiella röstlängderna för alla tre valen. Någon uppjustering av andelen icke-röstare har inte gjorts.

Människor som inte hade samma euroåsikt som sitt parti uppvisade två tydliga tendenser. Dels stannade de oftare hemma och röstade inte, dels – om de gick och röstade – hade de en klar benägenhet att byta parti. Den första tendensen att avstå från att rösta om man är utsatt för korstryck är välkänd inom väljarforskningen. *Exit* är en utväg om man dras mellan två lojaliteter – i det här fallet den egna åsikten och troheten mot det egna partiet. Man avstår från att ta tjuren vid hornen. Att byta parti är att gå ett steg längre. Det är mer *voice*.

Korstryckshypotesen när det gäller valskolkande 2004 stämmer för väljare från fem av sju partier. De avvikande väljarna är vänsterpartister och centerpartister. Bland dem var valdeltagandet 2004 inte lägre bland ja-röstare från 2003 (=partiavvikande

åsiikt) som det borde ha varit enligt hypotesen. Det var tvärtom lägre bland euromotståndare (=partiåsiikt). För övriga fem partier stämmer dock korstryckshypotesen. Och skillnaderna i valdeltagande är ofta mycket stora, upp emot 10-15 procentenheter. Ja-partierna var mycket mer framgångsrika med att mobilisera sina ja-anhängare än sina euromotståndare. I miljöpartiets fall predicerar hypotesen att det skall vara lättast att mobilisera nej-röstare och det lyckades partiet nätt och jämnt med.

Bytarmönstren 2004 är mycket tydligt påverkade av väljarnas euroåsiikter. Bland väljare som röstade både 2002 och 2004, och som hade samma euroinställning som sitt parti bytte 28 procent parti. Motsvarande andel är hela 55 procent bland väljare med partiavvikande euroåsiikter. Partibytarna gick oftast till partier med mer passande åsiikter i eurofrågan. En majoritet av röstande euromotståndare bland s-, fp- och m-väljare från valet 2002 bytte exempelvis parti 2004, oftast till ett euronegativt parti.

Bytena till junilistan är också mycket avslöjande. Det var i allt väsentligt enbart euromotståndare från övriga partier som gick över till junilistan. Mycket få euroanhängare bytte till Nils Lundgrens nya parti. Åsiiktröstningen på junilistan var med andra ord mycket tydlig. Störst tendens att gå över till junilistan fanns bland folkpartiets och moderaternas euromotståndare.

Resultaten vi fått är inte beroende av att vi just analyserat euroåsiikterna. Utfallet av analysen blir mycket likartat om vi istället studerar den allmänna inställningen till EU-medlemskapet.⁶ Väljare med en partiavvikande åsiikt om EU tenderade i alla par-

⁶ Ett mycket likartat stöd för korstryckshypotesen för vi också i SCBs partisympatiundersökning. Människor som i maj 2004 sympatiserade med ett EU-förespråkande parti men var allmänt negativa till Sveriges EU-medlemskap hade ett lägre valdeltagande i EUP-valet än samma partiers EU-positiva sympatisörer. Det gäller för alla EU-förespråkande partier utom för kd. För de EU-negativa partierna håller korstryckshypotesen för v-sympatisörer (lägst valdeltagande bland EU-positiva), men inte för mp-sympatisörer (borde haft lägst valdeltagande bland EU-positiva, men hade lägst valdeltagande bland EU-negativa). SCB/PSU visar också att socialdemokraterna totalt sett lyckades sämst med att mobilisera sin sympatisör att gå och rösta. Bäst lyckades folkpartiet. Valdeltagandet är kontrollerat mot röstlängderna i SCB/PSUs data. Se vidare Sollander & Öhrvall 2004.

tier utom vänsterpartiet att avstå från att rösta klart mer än väljare med partianpassade åsikter. Skillnaderna är i flera fall mycket stora, 20-30 procentenheter. När det gäller tendensen att byta parti var den klart lägre bland väljare som omfattade sitt partis EU-inställning (31 procent) än bland personer som hade en partiavvikande EU-åsikt (55 procent). Bland exempelvis EU-negativa s-, fp- respektive m-väljare från 2002 bytte hela 54, 69 och 77 procent parti 2004. Samma sak bland EU-positiva mp-väljare, 64 procent bytte parti 2004.

Det är helt uppenbart att EU/euro-frågor, precis som i EUP-valen 1995 och 1999, spelade en mycket stor roll för hur svenska väljare röstade och bytte parti 2004. Valet blev i stor utsträckning ett EU-val, inte ett inrikespolitiskt val.

Politisk misstro

En konkurrerande hypotes är att röstning i EUP-val har mycket att göra med politisk misstro. Och att det framförallt skulle gynna EU-kritiska partier; i valet 2004 kanske främst junilistan. En prövning av hypotesen visar att det inte finns mycket substans i den, åtminstone inte i valet 2004. Människor med mycket politisk misstro har i första hand en stark tendens att inte gå och rösta. Valdeltagandet 2004 var 19 procentenheter lägre bland personer som själva angav att de hade ett mycket litet eller ganska litet förtroende för svenska politiker jämfört med personer som uppgav att de hade ett mycket eller ganska stort förtroende.

Ser vi på partivalet är det framförallt två partier som fick extra många röster bland människor med låg politikertilltro. Det var moderaterna och junilistan, men inte vänsterpartiet eller miljöpartiet. Ett parti fick ett klart starkare röststöd bland människor med hög politikertilltro – socialdemokraterna. När det gäller partibyten till junilistan var det något vanligare än genomsnittligt bland politikermisstroende väljare från vänsterpartiet, socialdemokraterna och moderaterna, mycket vanligare bland väljare från centerpartiet och miljöpartiet och mindre vanligt än genomsnittet bland väljare från folkpartiet och kristdemokraterna. Inget rakt resultat med andra ord. Det starka utslaget för mp- respekti-

ve c-väljare skulle möjligen kunna tolkas som en indikation på att politisk misstro spelat en roll för dessa väljare. De kommer ju från partier som likt junilistan är emot euron.

Om vi med hjälp av multipel regressionsanalys testar effekten av euroåsikt och politisk misstro på röstning på junilistan visar det sig att vi får en tydlig effekt för eurofaktorn men ingen signifikant självständig effekt för den politiska misstron. Allmän politisk misstro är ingen stark konkurrent till EU-faktorn när det gäller att förklara svenska väljares partival 2004.

Röstningsskäl enligt väljarna själva

Att EU-frågor stod i centrum för svensk folket när de röstade 2004 framgår mycket tydligt när väljarna själva fick uppge vad som motiverade dem när de valde parti. Vi frågade helt öppet om vilka frågor som var viktiga för partivalet. Trettiofyra procent angav explicit någon EU-fråga. Andelen personer som utpekade andra frågor utan explicit koppling till EU var lägre, 21 procent. En så hög andel som 45 procent kunde eller ville inte ange någon viktig fråga.

Ett tecken på att EU-inslaget i EUP-valet 2004 dock kanske var något mindre centralt än i de tidigare EUP-valen är att andelen väljare som explicit angav EU-frågor som viktiga var något lägre i vår studie 2004 än i motsvarande mätningar 1995 och 1999. Andelen väljare som uppgav EU-frågor som viktiga partivalsfrågor var 49 procent 1995 och 38 procent 1999 mot endast 34 procent 2004.⁷ Det tycks alltså som om EUP-valen i Sverige långsamt börjat likna motsvarande val i de gamla EU-länderna, det vill säga att EU-inslaget blir mindre trots att det är EU-politiken som valen bör handla om.

Ett visst underlag för en dylik tolkning kan man få genom att studera hur svenska väljare besvarat en annan intervjufråga om

⁷ Andelen partiröstande personer som utpekade frågor utan explicit koppling till EU var 15 procent 1995, 18 procent 1999 och 21 procent 2004. Andelen väljare som inte angav någon fråga var 36 procent 1995, 44 procent 1999 och 45 procent 2004. Resultaten bör tolkas med viss försiktighet dock. Mätningarna är grova. Det är inte alldeles lätt att entydigt avgränsa vad som är en EU-fråga.

skäl för partivalet; men denna gång en fråga med fasta svarsalternativ. Vi frågade hur viktiga fyra preciserade röstningsskäl var för valet av parti i EUP-valet 2004. Skälen var EU-frågor, Svensk politik, Gammal vana/Lojalitet med mitt parti och Kandidaterna på valsedlarna. Intervjufrågan har fyra svarsalternativ från "ett av de absolut viktigaste skälen" till "inte alls viktigt skäl". Resultaten som redovisas i tabell 6:6 visar att EU-frågor utpekades mest som viktigast för valet av parti. Dock utpekades EU-frågor inte lika mycket 2004 som 1999 eller 1995.

Tabell 6:6 Väljarna anger skäl för sitt partival i EUP-valen 1995, 1999 och 2004 (procent)

fråga: "Hur viktiga var följande skäl för hur Du röstade i EU-parlamentsvalet?"

skäl	partival 2004								samtliga partiröstande
	v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	
EU-frågor									
1995	91	76	87	83	77	75	84	-	83
1999	88	74	88	62	74	72	84	-	79
2004	78	68	80	69	66	60	71	82	73
Svensk politik									
1995	60	78	45	65	56	78	79	-	66
1999	72	84	51	49	42	77	77	-	66
2004	58	70	55	67	69	63	76	33	63
Gammal vana, partilojalitet									
1995	15	55	4	35	37	21	40	-	32
1999	8	54	8	40	15	8	39	-	28
2004	32	64	11	51	30	33	50	3	38
Kandidaterna på valsedlarna									
1995	27	42	37	60	31	67	34	-	39
1999	45	47	41	55	87	62	36	-	52
2004	70	37	24	64	49	83	40	41	47

Kommentar: Svarepersonerna frågades om vart och ett av skälen. Intervjufrågan omfattade fyra svarsalternativ: "ett av de absolut viktigaste skälen", "ganska viktigt skäl", "inte särskilt viktigt skäl" och "inte alls viktigt skäl". Resultaten i tabellen visar andelen svarepersoner som angav något av de två förstnämnda alternativen. Samtliga partiröstande ingår i procentbasen.

EU-frågor uppfattas inte som lika viktiga för partivalet idag som i de första EUP-valen. Andelen som anger EU-frågor som ett av de absolut viktigaste skälen eller ett ganska viktigt skäl har minskat från 83 procent 1995, över 79 procent 1999 till 73 procent 2004. Inte en dramatisk nedgång, men en nedgång i samklang med övriga indikatorer vi har på att EU-frågor har minskat något i betydelse när det gäller hur svenska väljare röstar i EUP-val.

Röstningsskälet ”svensk politik” nämns inte oftare 2004 än tidigare. Det anges i ungefär samma utsträckning i alla tre EUP-valen, med en svag dipp nedåt 2004 (från 66 till 63 procent). Sakskalet har alltså inte blivit mer centrala. De röstningsskäl som blivit populärare är ”gammal vana”, som nämns av 38 procent 2004 mot 32 procent 1995 och ”kandidaterna”, som ökat från 39 procent 1995 till 47 procent 2004. Slentrian och person ökar med andra ord i betydelse som röstningsskäl medan sak minskar. Ingen bra utveckling för EUP-valen oavsett om vi ser dem som instrument för ansvarsutkrävande eller som möjligheter att sända ett budskap – ge ett mandat till Bryssel.

Rörlighet jämfört med övriga EU

Vi kan jämföra den svenska rörligheten 2004 med motsvarande uppgifter från ett tjugotal andra länder i EU. Resultaten kommer från *European Election Study*, ett komparativt valforskningsprojekt som med mycket små ekonomiska resurser lyckades genomföra surveystudier med röstberättigade väljare i 23 EU-länder strax efter valen sommaren 2004. Två typer av rörlighetsanalyser kan genomföras. En som gäller röstning i EUP-valet i förhållande till uppgivet partival i senaste nationella parlamentsval. Och en andra som gäller sambandet mellan den faktiska EUP-rösten och vilket parti man skulle ha röstat på om det hade varit ett nationellt parlamentsval 2004. Båda analyserna belyser kopplingen mellan väljarnas partipreferenser på EU respektive nationell nivå. Om många människor röstar olika respektive har olika preferenser kan det indikera att EUP-valen lever ett eget liv, att de påverkas av andra faktorer än som vanligen bestämmer utgången av

nationella val. Dessa andra faktorer behöver dock inte vara EU-relaterade omständigheter. De kan – som teorin om andra rangens val säger – vara faktorer som expressivt proteströstande mot stora etablerade partier eller mot sittande regering.

En faktor som definitivt ökar väljarrörligheten är om partirörligheten är stor, det vill säga om gamla partier har avvecklats så att man inte längre kan rösta på dem, om det finns nybildade partier att rösta på eller om det finns speciella EU-partier som bara ställer upp i EUP-valen. I det förra fallet behöver de avvecklade eller nya partierna inte ha någon speciell EU-profil medan det i det senare fallet ofta, men inte alltid, är fråga om partier med en EU-kritisk profil, som junilistan i Sverige, junibevegelsen i Danmark eller UK Independence Party i England.

En annan faktor som kan öka rörligheten är om etablerade gamla partier politiserar EU-frågor och intar olika ståndpunkter. Det mest troliga är att om det finns valmöjligheter kommer fler väljare att rösta olika än om det inte finns valmöjligheter. Om alla etablerade partier intar i huvudsak samma position i EU-frågor är det inte lätt för väljare att åsiktsrösta utifrån EU-politiken.

Väljarrörlighet mellan partipreferenser på olika nivåer kan alltså uppstå av många olika orsaker. Vår förenklade hypotes är dock att ju högre väljarrörlighet – det vill säga ju mer frikopplade EUP-val är från nationella val i väljarnas partipreferenser - desto större möjlighet att också EU-frågor kan ha påverkat röstandet. Sannolikheten att EUP-valen har handlat om EU är större om många väljare röstar annorlunda än de brukar, jämfört med om mycket få väljare avviker från sitt vanliga röstande. I det senare fallet kan det naturligtvis i teorin ligga en dold EU-röst begravd, men det förutsätter att konfliktlinjerna mellan partierna ser likadana ut i EU-frågor som i normala inrikespolitiska stridsfrågor. Det gör de inte i många länder.

Resultaten i tabell 6:7 visar i rangordnad form hur stor andel av väljarna i 21 länders EUP-val 2004 som röstade på ett annat parti än det de skulle ha röstat på om det istället hade varit ett nationellt parlamentsval. Vi redovisar också de något mer osäkra siffrorna över hur stor andel av väljarna 2004 som hade bytt parti

Tabell 6:7 Röstning på samma eller olika partier i Europaparlamentsval som i nationella parlamentsval (rang och procent)

land	annat parti i EUP-valet 2004 jämfört med en tänkt röst om det var parlamentsval idag		partibyte mellan senaste parlamentsval och EUP-valet 2004	
	rang	andel	rang	andel
Litauen	1	33	4	44
Polen	2	29	1	54
Irland	3	29	6	37
Danmark	4	29	9	34
Sverige	5	29	7	37
Holland	6	28	8	37
Slovakien	7	28	18	16
Storbritannien	8	27	3	46
Luxemburg	9	26	10	34
Estland	10	25	2	49
Lettland	11	24	5	44
Portugal	12	23	16	20
Frankrike	13	22	11	29
Österrike	14	19	12	28
Cypern	15	18	14	28
Italien	16	18	13	27
Finland	17	13	17	18
Spanien	18	11	21	10
Tyskland	19	11	15	25
Grekland	20	8	19	13
Ungern	21	5	19	10
Genomsnitt 21 EU-länder		22		30

Kommentar: Data kommer från *European Election Study* och bygger på surveyundersökningar omedelbart efter EUP-valen 2004. Procenten är beräknad bland svarspersoner som 1) partiröstat och 2) uppgivit något parti de skulle rösta på om det var parlamentsval i dag respektive angett något parti de röstade på i senaste parlamentsvalet. Rangkorrelationen (Spearman's rho) mellan de båda rangordningarna är +.77. Resultatet för Belgien är 18 procent partibytet 2004 jämfört med senaste parlamentsval. Frågan om röstning om det var val idag ställdes inte i Belgien.

jämfört med det senaste parlamentsvalet. Här är minnesuppgifter om tidigare partival ett välkänt mätproblem, liksom att gamla avvecklade partier och nybildade partier kan påverka resultaten

påtagligt. Men vi får inte låta alla mät- och tolkningsproblem skymma själva resultaten. I tabellen finns dom.

Mycket stora majoriteter av väljare röstar på samma partier i EUP-valen som nationellt i parlamentsval. Andelen som röstar olika var 2004 i genomsnitt endast 22 procent om vi jämför med ett tänkt samtida parlamentsval och 30 procent jämfört med närmast föregående parlamentsval. De svenska resultaten ligger i båda fallen över medeltalen. De är 29 respektive 37 procent. Nationaliseringen av EUP-valen är med andra ord något mindre markerad i Sverige än i flertalet EU-länder. Eller omvänt uttryckt, EUP-valen i Sverige är potentiellt mer *eufierade* än i de flesta andra EU-länder.

Bland de länder som toppar rörlighetslistan återfinns några östländer med instabila partisystem (Litauen och Polen) och ett antal mindre västländer i norra Europa – Irland, Danmark, Sverige och Holland. Storbritannien är det enda stora EU-land som ligger högt upp på rangordningen. Övriga stora EU-länder uppvisar liten rörlighet i EUP-valen, valen är föga eufierade i Italien, Spanien, Frankrike och Tyskland om man skall döma utifrån väljarrörligheten.

I de västländer som hamnar högt på rörlighetslistan finns ofta speciella partier som bara kandiderar i EUP-val, som t ex Europa Transparant i Holland, UK Independent Party i Storbritannien, junibevegelsen i Danmark och junilistan i Sverige. I Irland fick olika oberoende kandidater mycket fler röster i EUP-valet än de får i nationella val.

Men det är klart, väljarrörlighet är ett mycket trubbigt mått på eufiering av EUP-valen. Ett annat och mer direkt mått är i vilken utsträckning som medborgare kan kanalisera sina EU-åsikter när de väljer parti. Graden av eufiering av Europaparlamentsvalen är hög i länder där sambandet mellan väljarnas partival och EU-åsikter är starkt. Resultaten i tabell 6:8 visar för tjugoen länder i vilken utsträckning som väljarnas EU-åsikter var kopplade till partivalet 2004. EU-åsikterna har vi mätt med en fråga om EU-medlemskapet är bra eller dåligt för det egna landet.

Tabell 6:8 Sambandet mellan EU-åsikt och partivalet i EU-parlamentsvalet 2004 (eta)

Land	samband mellan EU-åsikt och partival i EUP-valet 2004 (eta)	procentandel personer som tyckte att det egna landets medlemskap i EU var någonting dåligt
1. Sverige	.61	42
2. Danmark	.56	18
3. Lettland	.53	25
4. Polen	.42	19
5. Slovakien	.42	15
6. Frankrike	.42	16
7. Österrike	.39	33
8. Finland	.37	32
9. Storbritannien	.32	40
10. Belgien	.29	7
11. Estland	.26	17
12. Italien	.23	9
13. Grekland	.20	6
14. Ungern	.20	12
15. Irland	.17	4
16. Portugal	.13	5
17. Cypern	.13	4
18. Holland	.11	14
19. Tyskland	.09	10
20. Luxemburg	.05	5
21. Spanien	.05	7

Kommentar: Väljarnas EU-åsikter mättes med en fråga om EU-medlemskapet var någonting bra eller dåligt för det egna landet. I procentberäkningen har endast bra- respektive dåligt-svar medräknats. Intervjufrågan om EU-medlemskapet ställdes inte i Litauen. Sambandsmättet eta kan variera mellan .00 (lågt) och 1.00 (högt).

Sverige och Danmark hamnar i topp, precis som de gjorde på motsvarande mätningar 1994/95 och 1999. Slutsatsen blir densamma nu som tidigare. EU-parlamentsval är mer präglade av EU-frågor i danska och svenska EUP-val än i övriga EU-länder. Andra länder som också hamnade högt på listan 2004 är de nya medlemmarna Lettland, Polen och Slovakien. I botten på listan, där alltså EUP-valen skulle vara minst eufierade, återfinns vi länder som Spanien, Tyskland, Luxemburg och Holland. När det

gäller de tre förstnämnda länderna befann de sig också mot botten i motsvarande rangordning 1999.

Om man jämför rangordningarna i tabell 6:7 som bygger på väljarrörlighet och rangordningen i tabell 6:8 som är baserad på åsiktssamband med röstningen lägger man snabbt märke till ett antal avvikande fall. Tre sådana är exempelvis Irland, Holland och Luxemburg. Alla tre är klart högre placerade på rörlighetslistorna än när det gäller listan över åsiktssambanden. Kanske är det så att en stor del av den relativt stora väljarrörligheten i dessa länder har att göra med andra omständigheter än EU-frågor? Vi har inte svaret, men totalt sett utgör de tre länderna klara avvikelser från ett annars tydligt mönster som visar på ett starkt samband mellan våra olika eufieringsmått. Rangkorrelationen mellan rörlighetsmått och måttet för åsiktskopplingen är +.43 och +.41; anständiga samband men inte överväldigande starka.

När det gäller Sverige råder ingen tvekan om slutsatsen. Vi kom högt upp på alla tre rangordningarna och högst upp på den rangordning som rakast mäter det vi är ute efter – kopplingen mellan EU-åsikt och partival. Jämfört med andra EU-länder är EU-parlamentsval i Sverige mer influerat av det de bör vara influerat av. Och det EUP-val bör vara influerat av är naturligtvis EU-frågor. På väljarnivå gäller att Sverige leder utvecklingen mot mer *eufierade* Europaparlamentsval.

Kapitel 7

Ideologisk röstning

Varför röstade väljarna som de gjorde i samband med 2004 års Europaparlamentsval? I vilken utsträckning lät väljarna sina åsikter i EU-relaterade sakfrågor vara styrande för valet av parti? Vilka ideologier och sakfrågeåsikter kan bäst förklara junilistans valframgång och socialdemokraternas historiskt låga valresultat? Och vad betyder junilistans vallycka i Europaparlamentsvalet 2004 för det svenska partisystemet på kort och lång sikt?

För att besvara frågeställningar av det här slaget genomför vi här analyser i flera steg. Inledningsvis görs en analys av hur de svenska väljarna uppfattade junilistan som röstningsalternativ och hur junilistan positionerades längs centrala konfliktdimensioner i svensk politik. Därefter tecknas en lägesbeskrivning av den svenska EU-opinionen i samband med 2004 års Europaparlamentsval. Kapitlet avslutas med en analys av väljarnas egna förklaringar till varför de röstade som de gjorde i EUP-valet 2004.

Väljarnas perceptioner av junilistan

Junilistans framgångsrika entreprenörskap på den svenska väljarmarknaden är ett exempel som skulle kunna vara direkt härlett från den statsvetenskapliga litteraturen om hur partier bör utforma röstmaximerande partistrategier på väljararenan. Spatialsalteorier bygger bland annat på antaganden om att partierna i röstmaximeringssyfte försöker manövrera sig fram till väljartäta

positioner längs viktiga ideologiska dimensioner (Downs 1957; Oscarsson 1998).

Ett nybildat parti har i teorin avsevärt lättare än etablerade partier att snabbt och obekymrat manövrera sig till fördelaktiga positioner i den politiska rymden. Det beror helt enkelt på att det varken finns historia eller partiinterna motsättningar att ta hänsyn till. Det finns inget intjänat förtroendekapital man riskerar att förlora på att snabbt anpassa sitt valbudskap till hur väljarmarknaden ser ut. Den stora nackdelen är förstås att det tar en viss tid att etablera ett politiskt alternativ som huvuddelen av väljarna är förtrogna med. Utrymmet för missuppfattningar är – som vi snart skall se – särskilt stor när valet endast ligger några månader bort.

Inom statsvetenskapliga teoribildningar om partiers uppkomst och organisation finns en hävdvunnen förkärlek att ägna sig åt att klassificera partier. Frågan som gäcker partiforskarna är om junilistan kan betraktas som en helt ny typ av partibildning eller om partiet kvalar in i några av de etablerade partityperna. Det behöver knappast sägas att *alla* nya partier per definition är protestpartier. Alla idag etablerade partier har en gång tiden bildats på grund av att det funnits tillräcklig grogrund för protester mot den rådande samhällsordningen (Beyme 1985).

Junilistan påstås ibland uppvisa en del likheter med den mest ursprungliga typen av elitpartier som bildades i parlamentarismens barnkammare – *kaderpartierna*. Men de tidiga kaderpartierna var i huvudsak inomparlamentariska och skapades av förmögna representanter som slöt sig samman i första hand för att skydda sina egna och varandras ekonomiska intressen. Motiven var ofta helt egoistiska och vilade knappast på någon önskan att representera grupper av medborgare. Före demokratins och den allmänna rösträttens införande var frågan om folkligt stöd irrelevant.

Är junilistan ett *populistparti*? Enligt gängse definitioner är ett populistparti ett parti som grundas av eliter inom andra områden än politiken och som oftast leds av karismatiska ledare. Man anser sig inte behöva ha medlemmar eftersom man gör anspråk på att ha etablerat ett slags direktkontakt med folket. Ett antieta-

blissemangsbudskap är ett centralt inslag i partiideologin. Några medlemmar eller någon stor partiorganisation är inte nödvändigt eller önskvärt. Partiets ledning kan bestämma partiets ideologier och strategier utan stora inslag av interndemokrati (Widlund 2000; Jonasson 2004).

Junilistan delar många egenskaper med ett klassiskt populistparti. Partiet bildades av personer från den ekonomiska eliten. Huvudbudskapet vid den första presskonferensen den 11 februari var att man önskade representera de hittills orepresenterade och politiskt hemlösa väljarna. Oviljan mot att bygga upp någon partiorganisation med betalande medlemmar finns redovisad i junilistans idéprogram. Finansieringen av satsningen inför Europaparlamentsvalet bestod i huvudsak av lån från privatpersoner och bidrag från den danska systerorganisationen *junibevegelsen*.

Junilistan har påståtts sakna den karismatiska ledare som ofta utmärker populistpartier. De "gamla gubbarna" Nils Lundgren och Lars Wohlin utmålades inte som några potentiella dragplåster för junilistan inför valet. Men hur var det med den saken, egentligen? I Europaparlamentsvalundersökningarna undersöks partiledarnas popularitet på en ogillar-gillarskala. I vår redovisning från -50 (ogillar starkt) till +50 (gillar starkt). Resultaten visar att junilistans ledare Nils Lundgren var lika populär bland samtliga väljare (+6) som mer etablerade partiers ledare (Maud Olofsson +5, Fredrik Reinfeldt +7, Göran Persson +5).¹

En annan indikator på att Lundgren var en klar tillgång för junilistan i samband med Europaparlamentsvalet är att han var den ende partiledare som hade ett positivt genomsnittsbetyg bland *samtliga* grupper av partiväljare (se tabell 7:1). Givetvis var hans popularitet störst bland de egna väljarna (+21), men fick alltså övervägande positiva betyg även från andra partiers väljare.

¹ Väljarnas kännedom om de olika partiledarna varierar avsevärt. Göran Persson (s) var den mest kände partiledaren och betygsattes av 97 procent av de som fick frågan. Efter Persson var Lars Leijonborg (fp) mest känd, 92 procent, följt av Maud Olofsson (c) 88 procent, Fredrik Reinfeldt (80 procent), Peter Eriksson (mp) 81 procent, Lars Ohly (76 procent), Maria Wetterstrand (mp) 75 procent, Nils Lundgren (jl) 61 procent, och Göran Hägglund (kd) 58 procent.

Tabell 7:1 Väljarna betygsätter partiledarna i svenska Europaparlamentsval 1995-2004 (genomsnitt)

	1995	1999	2004	parti 2004								
				v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	
Gudrun Schyman (v)	+8	+12										
Lars Ohly (v)			-4	+17	+1	-13	-17	-21	-16	+4	-6	
Ingvar Carlsson (s)	+11											
Göran Persson (s)		-2	+5	+3	+29	-3	-5	-7	+1	-6	-3	
Birger Schlaug (mp)	+5	-1										
Marianne Samuelsson (mp)	-3											
Peter Eriksson (mp)			-1	+12	-0	-3	-13	-15	-6	+23	-2	
Maria Wetterstrand (mp)			+2	+15	+1	-3	+3	-10	-2	+28	-2	
Olof Johansson (c)	+2											
Lennart Daléus (c)		-4										
Maud Olofsson (c)			+5	-1	-6	+29	+8	+6	+18	+0	+1	
Maria Leissner (fp)	-8											
Lars Leijonborg (fp)		-5	-4	-15	-1	+4	+25	+15	+16	-6	+2	
Alf Svensson (kd)	-2	+12										
Göran Hägglund (kd)			-1	-11	-3	+4	-2	+4	+19	-3	-3	
Carl Bildt (m)	+3	+15										
Fredrik Reinfeldt (m)			+7	-14	+3	+16	+14	+32	+20	-10	+10	
Nils Lundgren (jl)			+6	+6	+1	+11	+1	+8	+9	+8	+21	

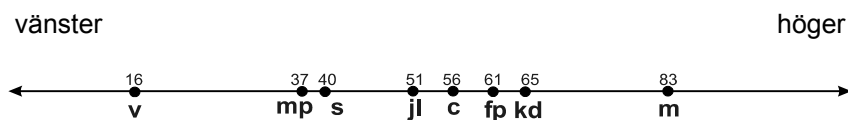
Kommentar: Popularitetssiffrorna i tabellen är genomsnitt för samtliga väljare 1995, 1999 och 2004 respektive för de olika partiernas väljare 2004. Medelta-len har multiplicerats med 10 för att undvika decimaler i redovisningen.

Som så många andra nya partier försökte junilistan undvika att låsa sig i frågan om huruvida partiets tyngdpunkt låg till vänster eller till höger i politiken. I själva verket var (som vanligt) en av huvudpoängerna med partiets politik att den inte gick att positionera i de traditionella strukturerna. Partiets främsta företrädare hade sina ideologiska rötter såväl till vänster (socialdemokraten Nils Lundgren) och till höger (fd riksbankschefen Lars Wohlin och Birgitta Swedenborg). Det gjorde det inte lättare för väljarna att på kort tid få grepp om junilistans ideologiska position längs den hemtama vänster-högerdimensionen.

Vänster-högerdimensionen är alltså den i särklass mest betydelsefulla konfliktdimensionen i svensk politik. I själva verket finns det inte något land där väljarnas vänster-högerideologier har en lika stark strukturerande kraft på partival som i Sverige (Holmberg & Oscarsson 2004). Den sanningen gäller inte enbart i samband med riksdagsvalen, utan också i frågor som rör EU. Konsekvensen är förstås att alla nya partibildningar är tvingade att på något sätt relatera sig till vänster-högerdimensionen.

Enligt Europaparlamentsvalundersökningen var osäkerheten om junilistans vänster-högerposition utbredd bland väljarna. Endast 61 procent av väljarna valde att placera ut junilistan på den etablerade skalan, vilket kan jämföras med motsvarande siffror för de etablerade partierna (91-93 procent). Många avstod alltså från att positionera partiet. Och av de intervjupersoner som valde att placera ut junilistan på vänster-högerskalan föredrog mer än hälften att använda skalans mittpunkt (5). Genomsnittet för partiplacementen blev 5,1 på den elvgradiga skalan (se figur 7:1).

Figur 7:1 Väljarnas uppfattningar om partiernas vänster-högerpositioner i samband med 2004 års Europaparlamentsval (medeltal)

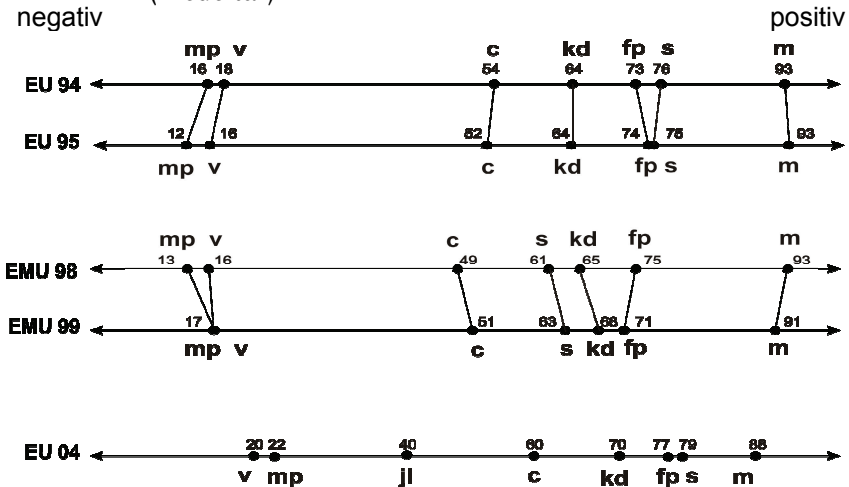


Kommentar: Frågan lyder: ”Man brukar ju ibland tänka sig att partierna kan ordnas från vänster till höger efter politisk ställning. På det här kortet finns en skala. Jag skulle vilja att Du placerade de politiska partierna på skalan. Var någonstans på skalan skulle Du placera [... parti]?”. Vänster-högerskalan går från 0 ”långt till vänster” och 10 ”långt till höger” och med mittpunkten 5 ”varken till vänster eller höger”. Antalet svarande var omkring 1 200 personer för de etablerade partierna och 768 för junilistan.

Vänster-högerdimensionen i all ära. Men det var politiskt entreprenörskap längs *EU-dimensionen* som skulle vara junilistans starka kort. Partiets huvudbudskap – att man var för EU-

medlemskapet men emot en fortsatt förskjutning av beslutsmakt från riksdagen till Bryssel – tycks dock ha uppfattats som en förvirrande nyansering av EU-ståndpunkter. Väljarna var högst ovilliga att placera ut junilistan längs EU-dimensionen (66 procent mot 88-94 procent för de etablerade partierna). Snittmässigt placerade väljarna junilistan i det hittills outnyttjade och enligt partikonkurrensteorierna fördelaktigt väljartäta området längs EU-dimensionen – tomrummet mellan nej-partierna (mp och v) och ja-partierna (c, kd, fp, s och m). Men bakom denna genomsnittsposition döljer sig en mycket stor förvirring (se figur 7:2). En femtedel av väljarna har placerat junilistan på det mest EU-kritiska ändpunkten av skalan (20 procent), och en nästan lika stor grupp placerade junilistan i mitten av skalan (18 procent).

Figur 7:2 Väljarnas uppfattningar om partiernas positioner längs EU/EMU-dimensionen i Sverige 1994-2004 (medeltal)



Kommentar: Frågan lyder: ”På den här skalan vill vi att Du placerar ut de olika partierna efter deras ståndpunkter i frågan om det svenska medlemskapet i EU. Om Du inte känner till något eller några av partiernas ståndpunkter, säg bara till. Var någonstans på skalan skulle Du placera [.parti]?”. Skalan går från 0 ”mycket negativt till det svenska medlemskapet i EU” till 10 ”mycket positivt till det svenska medlemskapet i EU”. Andelen intervjupersoner som placerade ut junilistan på EU-skalans 11 skalsteg var 20, 7, 11, 9, 5, 18, 7, 9, 7, 3 respektive 4 procent (=100 procent).

Junilistans egna väljare hade samma genomsnittsuppfattning om partiets position (5,1) som väljarkåren i helhet. Men inte heller här rådde någon stor samsyn. En majoritet av junilistans egna väljare (55 procent) placerade partiet på den EU-medlemskapskritiska sidan av skalan trots att partiet var uttalat positivt till det svenska EU-medlemskapet. Inte mindre än en tredjedel av jl-väljarna (32 procent) valde att placera junilistan på skalans mest extrema punkt 0="mycket negativt till det svenska EU-medlemskapet".

I Europaparlamentsvalundersökningen ingick också en helt öppen fråga om de olika partiernas inställning i frågan om ett fortsatt svenskt EU-medlemskap. Intervjupersonerna fick uppge vilket eller vilka partier som enligt deras uppfattning var för respektive emot medlemskapet. Frågan kan betraktas som en ren kunskapsfråga men också som en mätning av i vilken utsträckning och hur partiernas EU-politik uppfattas av väljarna på en viktig kärnpunkt (se tabell 7:2).

Tabell 7:2 Andel som uppgett vilka partier som är för respektive emot ett fortsatt svenskt medlemskap i EU (procent)

	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl
Parti(-er) som är för ett fortsatt svenskt medlemskap i EU	8	79	51	68	75	56	8	5
Parti(-er) som är emot ett fortsatt svenskt medlemskap i EU	64	2	9	2	1	4	58	9
Partiet ej nämnt	28	19	40	30	24	40	34	86
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: Frågorna lyder: "Vilket eller vilka partier är enligt Din mening för ett fortsatt svenskt medlemskap i EU?" och "Vilket eller vilka partier är enligt Din mening emot ett fortsatt svenskt medlemskap i EU?". Antalet personer som fick frågan var 1 329.

Socialdemokraterna, moderaterna och folkpartiet nämndes oftast som förespråkare av det svenska EU-medlemskapet (79, 75 respektive 68 procent). För andra partier var väljarnas perceptio-

ner av partiståndpunkter inte lika tydliga. Andelen som svarade att centerpartiet och kristdemokraterna var för ett fortsatt medlemskap var 51 respektive 56 procent. Och de vanligast förekommande svaren på frågan om vilka partier som var emot ett svenskt EU-medlemskap var vänsterpartiet (64 procent) och miljöpartiet (58 procent).

Resultaten bekräftar bilden av stor förvirring i väljarkåren beträffande junilistans inställning till ett fortsatt svenskt EU-medlemskap. Endast 14 procent av de tillfrågade svarade spontant junilistan när de fick frågan om partiernas inställning. Och 9 procent avgav det på papperet helt felaktiga svaret att junilistan var emot ett fortsatt medlemskap i EU.

Slutsatsen är att de annars så välorienterade svenska väljarna demonstrerade en anmärkningsvärd okunskap om junilistans inställning till det svenska EU-medlemskapet. Huvudorsaken är sannolikt att väljarna inte hade särskilt många veckor på sig att bekanta sig med det nya alternativet i svensk politik. En annan viktig förklaring var att mediebevakningen inte erbjöd samma rika utbud av valinformation som under en normal riksdagsvalrörelse. En tredje slutsats är att det fortfarande inte är möjligt att nå fram med nyanserade budskap i den svenska EU-debatten.

Men det finns sannolikt också socialpsykologiska orsaker till att så många väljare felaktigt uppfattade junilistan som ett extremt EU-medlemskapskritiskt parti; stora mått av *önsketänkande* kan ha fått många väljare att kanalisera sitt motstånd mot det svenska medlemskapet genom att rösta på ett parti som är positiva till det svenska medlemskapet – åsiktsröstning som bygger på inkorrekta perceptioner av partiståndpunkter är också åsiktsröstning.

Den intressanta frågan inställer sig om junilistan verkligen skulle ha haft samma framgångar om mediernas och partiernas valrörelseaktiviteter varit lika intensiva som vid ett första rangens riksdagsval. I vilken utsträckning bidrog den låga valtemperaturen till att ge junilistan ett så stort elektoralt genomslag? Vi har i det här sammanhanget inte möjlighet att söka svar på sådana frågor. Men frågeställningen ligger högt på agendan för den

komparativa forskningen om hur valens karaktär får effekter på nya partiers möjligheter att nå framgång.

Från ja eller nej till nyanserade ställningstaganden?

Vad bör Europaparlamentsvalen egentligen handla om? Hittills har den politiska debatten om EU-frågor varit en svartvit historia. Inte minst visar de hittillsvarande analyserna att det fortfarande är mycket svårt att kommunicera nyanserade ståndpunkter till väljarna – som till exempel att ställer man sig positiv till en viss utveckling av EU-samarbetet men negativ till andra. Till stora delar tycks svensk EU-debatt vara fastfusen i en diskussion om medlemskapets vara eller inte vara. Den svenska EU-dimensionen kan om man så vill beskrivas som två läger (ja/nej) snarare än en kontinuerlig ideologisk dimension. En livlig debatt om vilket slags EU partierna vill verka för och vad partierna anser att Sverige bör använda EU-samarbetet till trängs alltjämt undan av frågan om själva medlemskapet. Frågan är om det finns några tecken på en utveckling av EU-dimensionen?

Svenska väljare har hunnit samla på sig ett decennium av erfarenheter av EU-medlemskapet. I figur 7:3 redovisas hur partiernas väljare utvärderar vad det svenska EU-medlemskapet hittills har inneburit för Sverige på en lång rad politikområden. Väljarna är övervägande kritiska. För åtta av tretton politikområden värderar väljarna utvecklingen negativt. Men det finns variationer mellan olika politikområden. Snittmässigt är väljarna övervägande positiva endast till utvecklingen av möjligheterna att påverka utvecklingen inom EU (2,6), företagens villkor (2,7), den militära säkerheten (2,8), och miljön (2,9). För övriga politikområden är svenskarna övervägande negativa till utvecklingen. Mest kritiskt ställer sig väljarna till utvecklingen när det gäller nationell självständighet (3,7), offentlig service (3,3), social välfärd (3,3) och flykting- och invandring (3,3).

Väljarnas bedömningar är i huvudsak strukturerade på samma sätt som partiernas positionstaganden längs EU-dimensionen brukar vara, alltså enligt rangordningen v-mp-jl-c-kd/s/fp-m. Enligt resultaten tenderar moderaternas och folkpartiets väljare att

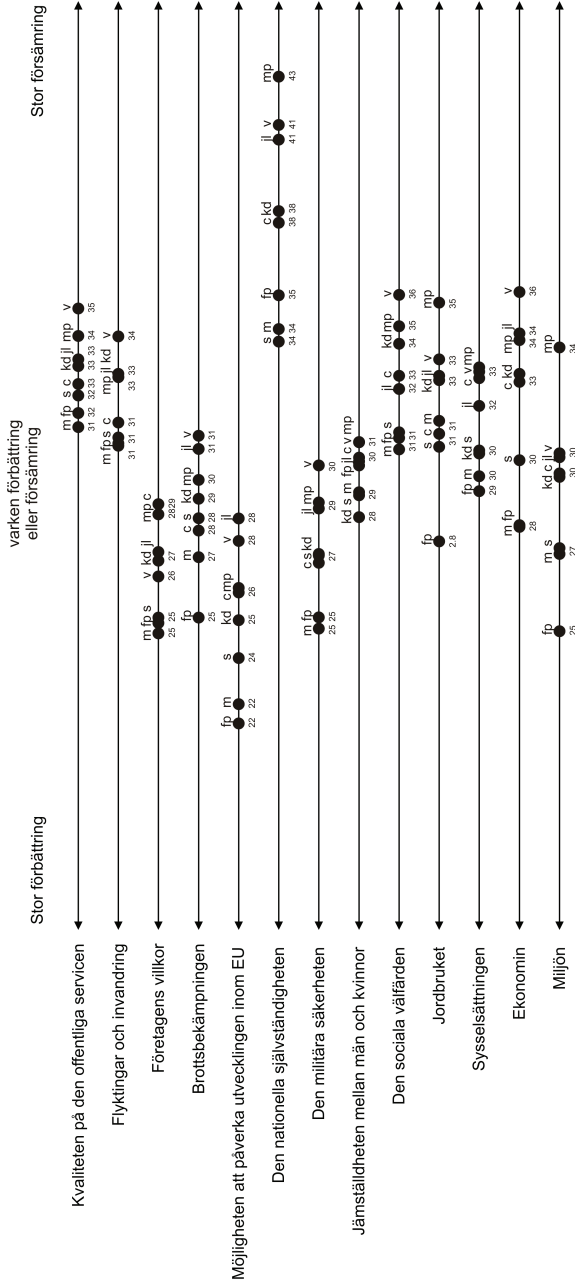
vara mest positiva till utvecklingen medan vänsterpartiets och miljöpartiets väljare är mest negativa.

Variationen mellan olika partiers väljare är dock högst begränsad. För de flesta politikområden är partipolitiseringsen mycket blygsam, ja närmast obefintlig. De politikområden där det idag finns störst skillnader i uppfattningar mellan partiernas väljare är på områdena nationell självständighet (eta=.15) följt av företagens villkor, militär säkerhet, jordbruk och miljö (eta=.10). Det handlar om svaga samband. Svenska väljare från olika partipolitiska läger är alltså i huvudsak överens i sina bedömningar av vad EU-medlemskapet hittills inneburit för Sverige: EU har varit bra för miljön, företagen och säkerheten, men dåligt för självständigheten och välfärden. Kritiken mot EU ser likartad ut bland alla partiers väljare. Det tycks vara en "allsvensk" kritisk hållning till den europeiska erfarenheten snarare än skilda bedömningar mellan partiernas väljare.

Den europeiska integrationen utövar ett starkt förändringstryck på den svenska flernivådemokratin. Frågan om på vilken politisk nivå olika frågor hör hemma är central i alla diskussioner om den europeiska unionens framtid. Över vad skall de nationella parlamenten bestämma själva, och över vad skall unionsmedlemmarna gemensamt styra? Det är om sådana saker vi tänker oss att ett Europaparlamentsval borde handla. I Europaparlamentsvalundersökningen 2004 frågade vi väljarna i vilken utsträckning de anser att besluten på olika politikområden bör beslutas uteslutande på nationell eller europeisk nivå (se figur 7:4).

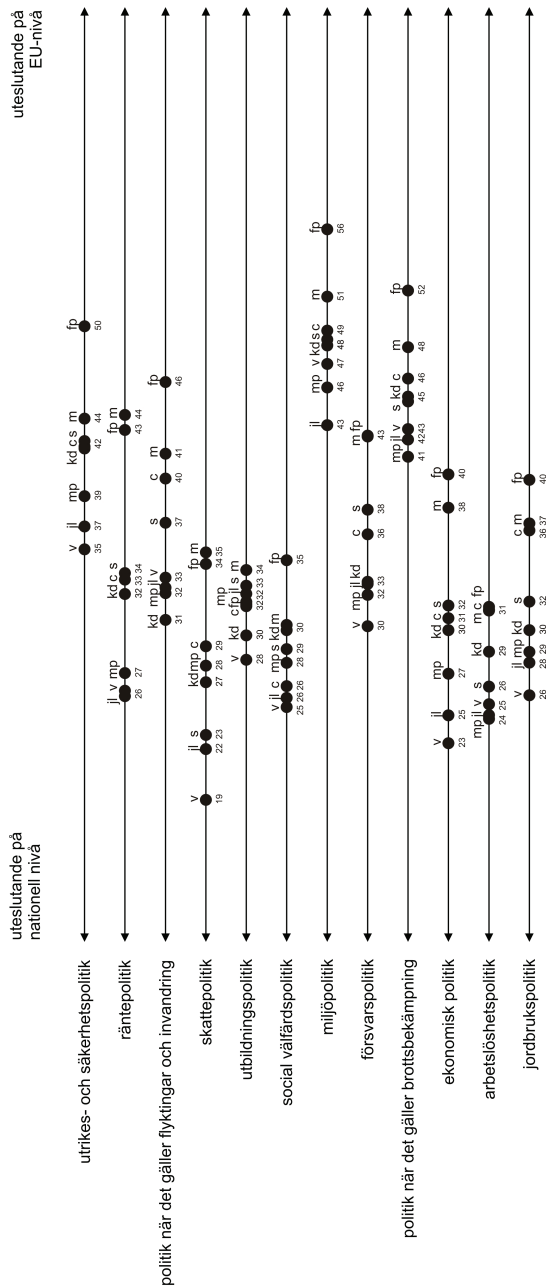
Motståndet mot att överlåta beslutsmyndighet till EU-nivån är utbredd bland svenska väljare. Tio av tolv politikområden får genomsnittliga värden som ligger nedanför den sjugradiga skalans mittpunkt (4). Väljarna önskar att frågor som rör arbetslöshetspolitiken (2,5), skattepolitik (2,6), välfärdspolitik (2,8) och jordbrukspolitik (2,9) beslutas på nationell nivå. De enda politikområden där väljarna anser att besluten bör fattas på EU-nivå är miljön (4,5) och brottsbekämpningen (4,2).

Figur 7:3 Partiernas väljare utvärderar det svenska EU-medlemskapet (medeltal)



Kommentar: Frågan lyder: "Vad anser Du att medlemskapet i EU hittills har inneburit för Sverige inom följande områden?". Svarsalternativen var "stor förbättring", "viss förbättring", "varken förbättring eller försämring", "viss försämring" och "stor försämring". I figuren används medeltal på en skala från 1 till 5 för att illustrera skillnader i väljarnas utvärderingar av det svenska EU-medlemskapet. I analysen ingår endast väljare (n=528).

Figur 7:4 Väljarnas åsikter om EUs beslutskompetens på olika politiska områden (medeltal)



Kommentar: Frågan om beslutskompetens lyder: "Enligt Din mening, i vilken utsträckning bör besluten inom följande områden fattas på nationell nivå respektive på EU-nivå?". Skalan som användes var sjugradig och gick från 1 "uteslutande på nationell nivå" till 7 "uteslutande på EU-nivå". I figuren används medeltal för att illustrera skillnader i partiväljarnas attityder om EUs beslutskompetens. I analysen ingår endast väljare.

Inte heller här existerar någon stark partipolitisering. Partiernas väljare skiljer sig mycket litet åt när det gäller åsikter om nivåfrågor. En variansanalys visar att de tre mest partiskiljande områdena är utbildningspolitiken ($\eta^2=.15$), skattepolitiken och miljöpolitiken ($\eta^2=.12$).

Vi konstaterar att på två sakområden som borde föranleda flitig debatt i en nationell valrörelse inför ett Europaparlamentsval – utvärderingar av EUs politik på olika sakområden och EUs beslutskompetens – är skillnaderna mellan våra politiska partier inte tillräckligt stora för att ge utslag i form av skilda uppfattningar bland partiernas väljare. Det är ett fattigdomsbevis för svensk europadebatt. Det bekräftar bilden av en alltjämt mycket utvecklade europapolitik hos de svenska partierna. En alternativ tolkning av resultaten är att det finns *en* gemensam icke-politiserad allsvensk ståndpunkt i frågor som rör vad vi vill ha EU till och vad som är unionens styrkor och svagheter.

Väljarnas sakfrågeåsikter

2004 års Europaparlamentsval genomfördes i en situation då svenska väljare sedan några år tillbaka varit övervägande positiva till det svenska medlemskapet – något som inte varit fallet vid de båda tidigare Europaparlamentsvalen 1995 och 1999. Men även om den skeptiska svenska europaopinionen blivit mindre skeptisk mot själva EU-medlemskapet finns kritiken mot den europeiska integrationen kvar – inte minst manifesterat i form av nej:et till euron i folkomröstningen 2003 (Oscarsson & Holmberg 2004).

I Europaparlamentsvalundersökningen 2004 ställdes en lång rad frågor om sakfrågeståndpunkter varav åtta var direkt relaterade till EU (se tabell 17). De mest populära EU-förslagen bland den minoritet av medborgarna som deltog i valet var att EU bör ha en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik (balansmätt +39) och att jordbruksstödet inom EU bör minskas (+34). Attityderna till förslaget om ny grundlag för EU var också övervägande positivt bland väljarna (+16). För förslagen om att införa euron som valuta i Sverige och att Sverige bör fullt ut delta i EUs försvarssamarbete saknades ett klart majoritetsförhållande (+3).

Väljarna i Europaparlamentsvalet var övervägande negativa till förslagen att EU skulle uppta fler medlemmar (-9) och klart negativa till förslaget om ett svenskt utträde ur unionen (-36).

Sakfrågorna i tabell 7:3 har rangordnats efter hur partiskiljande de var i samband med EUP-valet 2004. I samband med riksdagsvalen brukar listan toppas av en lång rad vänsterhögerrelaterade sakfrågor som att sänka skatterna eller minska den offentliga sektorn (Holmberg & Oscarsson 2004). Men i samband med Europaparlamentsvalet 2004 placerade sig två EU-relaterade sakfrågor – om medlemskapet och om eurovalutan – i den absoluta toppen ($\eta = .56$ respektive $.54$).

Den iakttagelsen har betydelse för den etablerade föreställningen om Europaparlamentsvalen som ett slags val där EU-relaterade frågor inte diskuteras utan trängs undan av nationella inrikespolitiska frågor. Resultaten antyder att det kanske inte är så enkelt i det svenska fallet. Det fanns alltså en lika stor variation mellan partiernas väljare i två EU-frågor som det fanns i de traditionstyngda frågor som relaterar till vänster-högerkonflikten. Å ena sidan talar det för att valet verkligen politiserade rätt politikområden (EU). Men å andra sidan handlade inte dessa båda starkt politiserade EU-frågor (utträde och euroanslutning) om saker som EU-parlamentet har på sitt bord. Det är alltså två på papperet avgjorda politiska sakfrågor – om EU-medlemskapet och eurovalutan – som fortfarande sätter en stark prägel på svensk EU-debatt.

Alla EU-relaterade sakfrågor var inte lika partiskiljande. Försvarssamarbetet och den nya grundlagen var hyfsat partipolitiserad i 2004 års Europaparlamentsval ($\eta = .42$ respektive $.41$) medan frågor om utvidgning, gränskontroller och jordbruksstöd inte var lika partiskiljande.

Väljarnas sakfrågeståndpunkter som har med EU att göra formar en relativt väl sammanhållen åsiktsdimension 2004 (Cronbachs $\alpha = .77$). I huvudsak orienterar sig alltså svenska väljare efter en sammanhållen EU-ideologi när de formar sina ståndpunkter i mer konkreta EU-sakfrågor. Låt vara att kärnan i

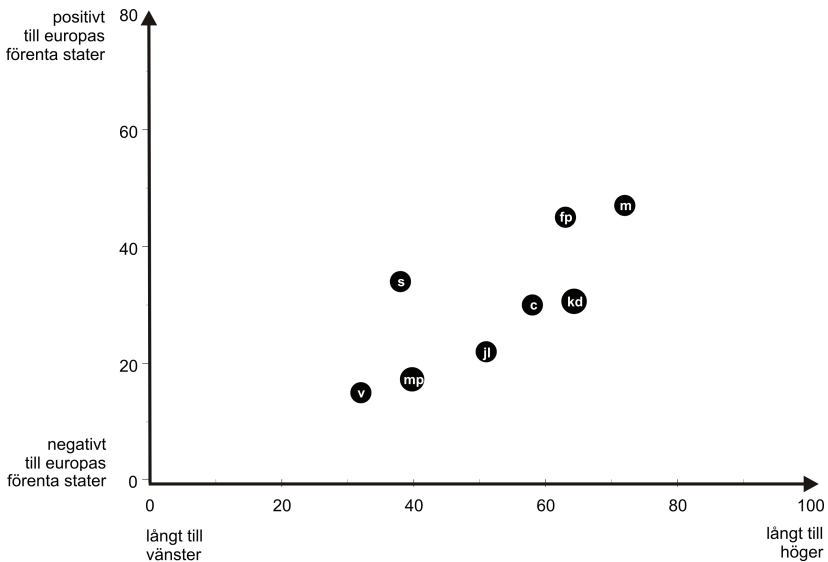
Tabell 7:3 Väljarnas åsikter i politiska sakfrågor 2004 (balansmätt)

	samtliga väljare	partival 2004										eta 04	eta 02
		v	s	c	fp	m	kd	mp	jl				
Sverige bör uttråda ur EU	-36	EU	+25	-52	-46	-89	-83	-31	+29	-5		.56	.38
Sverige bör införa euro som valuta (2002: medlem i EMU)	+3	EU	-65	+30	-8	+56	+62	-3	-49	-55		.54	.40
bedriva mer av sjukvården i privat regi	-8		-59	-52	+11	-25	+59	+30	-45	-13		.52	.50
sänka skatterna	+13		-56	-16	+31	+40	+74	+52	-25	+13		.49	.45
minska den offentliga sektorn	-18		-63	-43	-3	0	+43	+4	-69	-21		.46	.46
Sverige bör söka medlemskap i NATO	-40		-76	-55	-53	-2	+10	-29	-65	-67		.44	.38
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	+1		+43	-9	+34	+8	-57	+12	+66	-3		.43	.34
införa sex timmars arbetsdag	+5		+65	+25	-14	-16	-53	-19	+45	+11		.42	.37
Sverige skall delta fullt ut i EU:s försvarssamarbete	+3	EU	-56	+11	+19	+40	+49	-7	-44	-22		.42	.42
förslaget till ny grundlag för EU	+16	EU	-23	+32	+28	+49	+47	+9	-23	-10		.41	.41
minska inkomstskillnaderna i samhället	+54		+86	+73	+74	+33	+9	+63	+73	+54		.39	.30
satsa på ett miljövänligt samhälle	+18		+52	+13	+20	+10	-19	+48	+73	+8		.35	.35
ta emot färre flyktingar i Sverige	-19		-54	-27	-14	-43	+7	0	-49	+8		.30	.30
begränsa rätten till fri abort	-70		-89	-64	-54	-77	-88	+12	-85	-69		.32	.24
minska u-hjälpen	-53		-71	-53	-31	-71	-32	-67	-78	-46		.30	.25
EU bör ha en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik	+39	EU	+4	+34	+53	+74	+56	+47	+16	+41		.28	.28
öka arbetskraftsinvandringen till Sverige	+5		-9	-7	+12	+37	+29	-26	+10	-10		.27	.16
öka det ekonomiska stödet till glesbygden	+39		+54	+48	+74	+26	+13	+54	+45	+28		.26	.24
EU bör ej uppta fler länder som medlemmar i unionen	-9	EU	0	-16	+14	-31	-9	-24	-15	0		.23	.23
återinföra strängare gränskontroller mellan EU-länder	+18	EU	+30	+10	+28	-24	+7	+43	+30	+1		.22	.22
minska jordbruksstödet inom EU	+34	EU	+18	+34	+5	+43	+49	+34	+37	+32		.17	.17

Kommentar: Opinionsbalansmättet beräknas genom att subtrahera andelen som svarat "mycket dåligt förslag" och "ganska dåligt förslag" från procentandelen som svarat "mycket bra förslag" eller "ganska bra förslag". Balansmättet kan teoretiskt variera mellan -100 (samtliga tycker förslaget är dåligt) till +100 (samtliga tycker förslaget är bra). I analysen ingår endast personer som röstat i Europaparlamentsvalet 2004. Antalet svarspersoner som ingår i analysen för samtliga väljare varierar mellan 519 och 525. Balansmättna för de olika partierna väljare är beräknade på följande antal svarspersoner (min/max): vänsterpartiet (69/71), socialdemokraterna (111/113), centerpartiet (35/35), folkpartiet (51/51), moderaterna (106/106), kristdemokraterna (27/27), miljöpartiet (39/39) och juniorlistan (72/99).

väljarnas EU-ideologier fortfarande är framförallt attityder till det svenska medlemskapet och inställning till ett tänkt framtida Europas förenta stater. Det finns dock sakfrågeåsikter som spretar. De rör saker som inte varit lika flitigt diskuterade, t ex förslaget om EUs nya grundlag (som presenterades veckan efter valet) eller ett återinförande av strängare gränskontroller (som var en av junilistans mer konkreta ställningstaganden i idéprogrammet).

Figur 7:5 Partiernas väljare positionerar sig längs vänster-höger dimensionen och längs EU-dimensionen (medeltal)



Kommentar: Partiernas genomsnittliga positioner längs vänster-högerdimensionen respektive EU-dimensionen var för vänsterpartiet (32,15), socialdemokraterna (38, 34), centerpartiet (58, 30), folkpartiet (63, 45), moderaterna (72, 47), kristdemokraterna (64, 31), miljöpartiet (40, 17), junilistan (49, 22). Korrelationen mellan vänster-högerpositioner och attityder till ett framtida Europas förenta stater är $r=.24$.

Partiernas väljares genomsnittliga positioner i en tvådimensionell rymd med vänster-högerdimensionen och EU-dimensionen

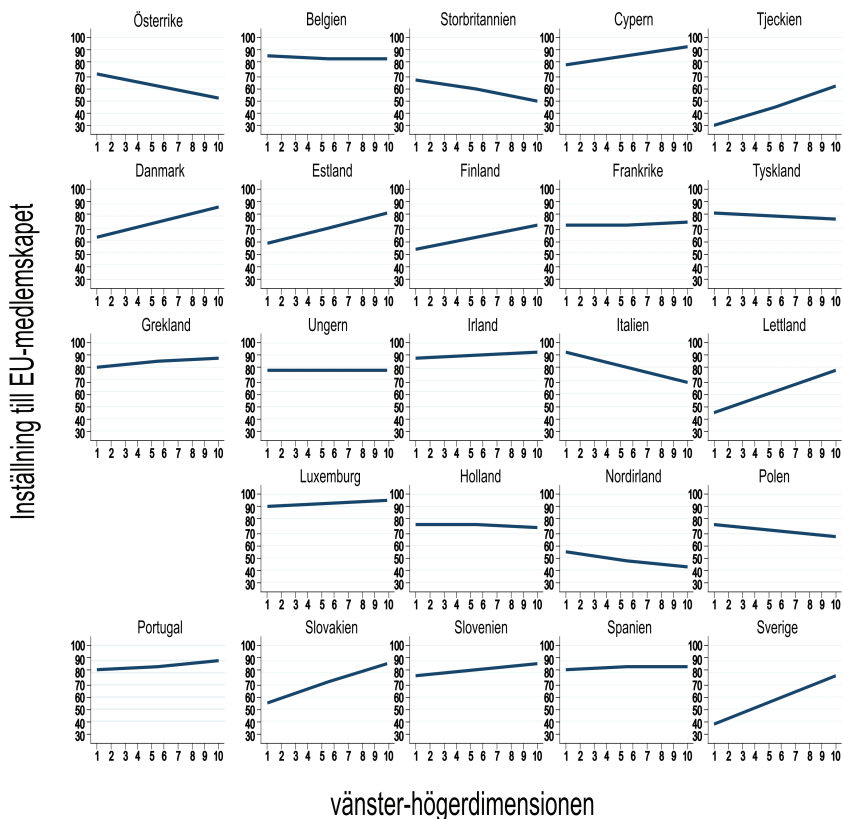
visar tydligt att det finns ett starkt samband mellan vänsterhögerideologi och inställning till ett framtida Europas förenta stater (se figur 7:5). Kritiken mot den europeiska integrationsprocessen kommer i huvudsak från den ideologiska vänstern. Sambandet brukar förklaras av att medborgare i väl utbyggda välfärdstater som Sverige associerar den europeiska integrationen med ett förändringstryck som riskerar att försämra möjligheterna att upprätta ambitiösa välfärdssystem.

I Sverige har medborgarnas EU-kritik alltså kommit att politiseras på ett sätt som i mycket stor utsträckning sammanfaller med vårt partisystems endimensionella vänster-högerstruktur. Sambandet mellan väljarnas ideologiska positioner längs vänsterhögerdimensionen och EU-dimensionen har historiskt varit betydligt starkare i Sverige än i något av de andra EU-länderna (Holmberg m fl 2001). I vårt land har vänsterståndpunkter haft en stark tendens att gå i hand i hand med en EU-kritisk inställning. I andra EU-länder som t ex Belgien, Österrike och Storbritannien har sambandet varit omvänt: EU-kritiska ståndpunkter har varit vanligare bland högerväljare.

Resultaten från den europeiska valundersökningen 2004 visar dock att Sverige inte längre är unikt när det gäller sambandet mellan vänsterideologi och EU-kritiska attityder.¹ Korrelationen mellan vänsterhögerideologi och alla slags EU-åsikter har legat stabilt omkring .30 under den tioårsperiod Sverige varit medlem i EU. Nyheten 2004 är att detta samband nu har försvagats något.

¹ De bivariata sambandet (Pearsons r) mellan vänsterhögerideologi och attityder till ett *fortsatt enande av unionen* (en skala från 0=enandet har gått för långt till 10=enandet ska drivas på ytterligare) är följande: Italien (-.20), Storbritannien (-.17), Österrike (-.14), Nordirland (-.13), Belgien (-.09), Tyskland (-.09), Luxemburg (-.09), Spanien (-.05), Frankrike (-.02), Holland (-.02), Polen (-.00), Danmark (+.00), Ungern (+.02), Slovenien (+.04), Irland (+.06), Portugal (+.06), Grekland (+.08), Estland (+.14), Finland (+.15), Lettland (+.15), Sverige (+.18), Cypern (+.26), Tjeckien (+.29), och Slovakien (+.31). Negativa korrelationskoefficienter innebär att högerideologi tenderar att gå hand i hand med EU-kritiska attityder. Positiva korrelationskoefficienter innebär att vänsterideologi tenderar att gå hand i hand med EU-kritiska attityder.

Figur 7:6 Sambandet mellan ideologisk placering längs vänster-högerdimensionen och EU-dimensionen i 23 EU-länder 2004



Kommentar: Frågan som ställdes om generell EU-attityd var följande: "Generellt sett, tycker Du att [landets] medlemskap i EU är bra, dåligt eller varken bra eller dåligt". I analysen har svarsalternativet "bra" kodats som 1, "dåligt" som 0 och "vet ej" som 0.5. Sambandens form illustreras i figuren med hjälp en kvadratisk funktion. Värdena i figuren är predicerade värden för ändpunkterna, det vill säga för personer som står långt till vänster respektive långt till höger. I den europeiska valundersökningen 2004 användes en tiogradig vänster-högerskala från 1 till 10. De som placerade sig på 0-punkten på den svenska elvgradiga 0-10 skalan har kodats om till 1:or i analysen.

EU-dimensionen kanske håller på att bryta sig loss från vänster-höger. En sådan utveckling kan hänga samman med junilistans framgångar i valet. För många borgerliga väljare med högerideologi har junilistan blivit ett sätt att kanalisera kritiska ståndpunkter i frågor som rör EU.

Sverige har alltså tappat sin tidigare position som det land där vänster-högerideologi hade starkast samband med attityder gentemot EU (se figur 7:6). I samband med 2004 års Europaparlamentsval var korrelationen mellan vänster-höger och inställning till EU-medlemskapet – mätt med en fråga om huruvida medlemskapet är bra eller dåligt – lägre än tidigare, $r=+.21$. Fortfarande kommer huvuddelen av kritiken mot EU-medlemskapet från personer som ideologiskt står till vänster i politiken. Och vår länderjämförelse visar att det finns en klar vänsterpolitisering av EU-kritiska ståndpunkter även i Slovakien ($r=+.26$), Lettland ($+.23$), Tjeckien ($+.19$), Estland ($+.19$) och Cypern ($+.16$) – och samtliga dessa länder är intressant nog nya EU-medlemmar.

Sett över hela unionen är det enkla linjära sambandet mellan vänster-högerideologi och attityder gentemot EU alltså lika med noll. Att EU-skepticismen tenderar att komma från vänster i många av de nya medlemsländerna kan möjligen ha betydelse för unionsbyggets framtid på sikt. Samtidigt måste man komma ihåg att i de allra flesta länder finns en EU-kritik från både vänster och höger. Sambandet mellan ideologi och EU-attityder är i somliga länder linjärt, i andra kurvlinjärt. Frågan om EU:s framtida enande har politiserats mycket olika i olika länder. I Österrike, Storbritannien, Italien, Nordirland och Polen tenderar kritiken mot det egna landets EU-medlemskap att gå hand i hand med högerståndpunkter.

Väljarna förklarar sitt partival

En framgångsrik metod för att förklara väljarbeteende är att helt enkelt fråga väljarna varför de röstade som de gjorde. Väljarnas egna motiveringar kan ibland färgas av eftertänksamma tendenser och tendenser att ge socialt önskvärda svar. Men för det mesta råder förvånansvärt stor samstämmighet mellan de subjektiva motiver-

ingarna till partival och resultaten från mer ”objektiva” analyser av väljarbeteende.

I Europaparlamentsvalundersökningen 2004 ställde vi en intervjufråga om hur viktiga olika skäl var för valet av parti. Intervjupersonerna fick svara med hjälp av fyra svarsalternativ: ”ett av de absolut viktigaste skälen”, ”ganska viktigt skäl”, ”inte särskilt viktigt skäl” och ”inte alls viktigt skäl”. De olika röstningsskälen vi frågat om är inspirerade från och har sina teoretiska motsvarigheter i den internationella forskningen om väljarbeteende. I tabell 7:4 har de olika skälen till partival rangordnats efter väljarnas viktighetsbedömningar 2004.

Tabell 7:4 Andel som svarar att olika röstningsskäl var ”ett av de absolut viktigaste skälen” till partivalet i 1995, 1999 och 2004 års Europaparlamentsval (procent)

	EUP 1995	EUP 1999	EUP 2004
partiet har en bra politik i frågor jag tycker är viktiga	–	–	40
partiet har en bra politisk ideologi	–	–	34
partiet har en bra politik i EU-frågor	–	–	33
partiernas politik i EU-frågor	41	31	31
partiet har ett bra program inför framtiden	–	–	26
partiet har en bra politik i många inrikespolitiska frågor	–	–	22
jag brukar alltid rösta på partiet	–	–	22
partiernas insatser i svensk politik	19	19	20
kandidaterna på röstsedlarna	13	23	21
partiet har bra kandidater på valsedeln	–	–	21
partiet har en bra partiledare	–	–	17
gammal vana/lojalitet med mitt parti	10	10	16
jag känner mig som anhängare av partiet	–	–	14
partiet har varit övertygande under valkampanjen	–	–	13
partiets politik brukar vara till fördel för den yrkesgrupp jag tillhör	–	–	10

Kommentar: Vet inte-svar ingår inte i procentbasen. Endast röstande ingår i procentbasen (n omkring 800). Röstningsvariabeln är kontrollerad mot röstlängden.

I sedvanlig ordning bedömer svenska väljare ideologisk röstning och sakfrågeröstning som relativt sett viktigare än kandidat-röstning och partiledarröstning. Något förvånande är att yrkesgruppsröstning – skälet att partiets politik brukar vara till fördel för den yrkesgrupp jag tillhör – kommer på en sista plats i rangordningen.

Tabell 7:5 Andel som svarar att olika röstningsskäl var ”ett av de absolut viktigaste skälen” till partival bland partiernas väljare 2004 (procent)

	samtliga	partival 2004							
		v	s	c	fp	m	kd	mp	jl
partiet har en bra politik i frågor jag tycker är viktiga	40	32	30	22	36	48	47	63	48
partiet har en bra politisk ideologi	34	26	38	28	31	40	51	46	18
partiet har en bra politik i EU-frågor	33	36	23	31	38	29	26	35	53
partiernas politik i EU-frågor	31	36	25	29	29	28	28	42	54
partiet har ett bra program inför framtiden	26	18	22	21	24	36	43	26	22
partiet har en bra politik i många inrikespolitiska frågor	22	17	27	19	20	32	33	16	4
jag brukar alltid rösta på partiet	22	13	45	20	13	27	17	11	0
partiernas insatser i svensk politik	20	13	30	14	22	25	33	7	15
kandidaterna på röstsedlarna	21	47	12	33	21	15	61	11	16
partiet har bra kandidater på valsedeln	21	35	17	18	29	15	39	9	21
partiet har en bra partiledare	17	7	24	22	12	19	11	11	25
gammal vana/lojalitet med mitt parti	16	10	28	20	8	22	11	2	0
jag känner mig som anhängare av partiet	14	7	25	16	12	19	11	5	3
partiet har varit övertygande under valkampanjen	13	17	1	9	16	8	6	7	44
partiets politik brukar vara till fördel för den yrkesgrupp jag tillhör	10	6	20	16	6	12	0	0	2

Kommentar: Vet inte-svar ingår inte i procentbasen. Endast röstande ingår i procentbasen (n omkring 800). Röstningsvariabeln är kontrollerad mot röstlängden. Den högsta siffran för respektive skäl har blivit inramat i tabellen.

En analys av hur de olika partiernas väljare värderar olika röstningsskäl kan indirekt svara på frågan om varför de valde att

rösta på de partier de gjorde i 2004 års Europaparlamentsval (se tabell 7:5). Bland socialdemokraternas rekordfå väljare var det vanligaste röstningsskålet vaneröstning, det vill säga att man brukar rösta på partiet. S-väljare uppgav skälen anhängarskap, gammal vana och lojalitet i högre utsträckning än andra partiers väljare.

Junilistan – valets stora vinnare – belönades för sin politik i EU-frågor, enligt de egna väljarna. En klar majoritet av junilistans väljare angav att partiets EU-politik varit ett av de viktigaste skälen till röstning. En fjärdedel av junilistans väljare (25 procent) uppgav partiledaren Nils Lundgren som ett viktigt skäl till partival. Många av partiets väljare förklarade sitt partival med att junilistan varit övertygande under valkampanjen (44 procent). Resultaten bekräftar våra tidigare resultat att det var valrörelsen som gav junilistan valframgången.

Ett nationellt val om EU-medlemskapet

Valresultatet i det svenska Europaparlamentsvalet – och i synnerhet junilistans framgångar – kan i huvudsak förklaras av de svenska väljarnas åsikter i EU-relaterade sakfrågor, framför allt de frågor som rör vårt medlemskap. Våra analyser har visat att Europafrågorna var bland de mest partipolitiserade av alla sakfrågor i samband med valet och att EU-frågorna också hamnade högt på listan över väljarnas egna motiveringar till partivalet. Och fördjupade analyser av vilka ideologiska dimensioner som spelade roll för partivalet bekräftar att väljarnas ideologiska positionstaganden längs EU-dimensionen spelade en avgörande roll. Vi har också kunnat konstatera att åsiktssammanhållningen bland väljarna blivit större i sakfrågor som har med EU att göra, vilket är ett tydligt tecken på en allt starkare ideologisk EU-dimension. EU-dimensionen visar för första gången tecken att bli mer oberoende från den traditionella vänster-högerdimensionen. Tendensen att vänsterståndpunkter sammanfaller med EU-kritiska åsikter har blivit mindre tydlig.

Det står alltså klart att det svenska EUP-valet i stor utsträckning faktiskt handlade om det som det är tänkt att det skall

handla – nämligen om svensk europapolitik. I det här avseendet är de svenska EU-parlamentsvalen tämligen unika. Samtidigt visar resultaten tydligt att svensk europadebatt – på såväl elitnivå som massnivå – fortfarande inte handlar särskilt mycket om de frågor som Europaparlamentet har att behandla under den kommande mandatperioden. Väljarbeteendet kan inte tydligt knytas till de nationella partiernas mer genomgripande visioner för svenskt Europasamarbete. Väljarnas förvirrade reaktioner på junilistans uppstigning på den politiska stjärnhimlen visar att EU-debatten inte kommit särskilt mycket längre än till diskussioner om det svenska EU-medlemskapets vara eller inte vara. En majoritet av junilistans egna väljare tycks ha åsiktsröstat på ett parti som man felaktigt trodde var motståndare till det svenska EU-medlemskapet.

Junilistans framgångar i juni 2004 skickade i huvudsak samma signaler till de etablerade politiska partierna som folkomröstningen om euron 2003 gjort tio månader tidigare. Junilistan och dess företrädare lyckades på kort tid etablera ett förtroendekapital bland väljarna och effektivt appellera till samma väljarmarknad som fällde avgörandet i eurofolkomröstningen. Nästa möjlighet för de etablerade partierna att ta revansch på junilistan är i nästa Europaparlamentsval 2009. För att undvika ytterligare en stjärnsmäll finns två vägar att gå för förlorarpartierna i 2004 års EUP-val: att antingen aktivt anpassa sin europapolitik till den befintliga väljarmarknaden eller att genom opinionsbildning söka förändra förutsättningarna på väljarmarknaden genom att utveckla, förädla, nyansera och internt förankra den egna europapolitiken.

Kapitel 8

Kunskap och förtroende

Kunskap och förtroende är två mycket centrala fenomen när det gäller väljarbeteende i politiska demokratier. Okunniga väljare kan inte på ett meningsfullt sätt utkräva ansvar eller ge mandat för framtida handlande. Någon form av kunskap om vad som gäller i valen måste finnas. Men vi kan inte kräva hur mycket kunskap som helst. Väljarna skall inte vara experter. De har sina liv att leva och kan inte ägna för mycket tid och resurser åt att lära sig alla valprogram och följa med i allt vad partierna gör mellan valen. Väljarna måste kunna fatta sina beslut utifrån begränsad men central information.

Det är här som förtroende kommer in; som en genväg eller komplement i beslutsfattandet. Eftersom man inte kan sätta sig in i allt kan det vara funktionellt att lita på att andra har kunskaper och sköter det som skall skötas. Det kallas representativ demokrati. Väljarna kan inte detaljkontrollera allt. De måste till en del lita på att de partier de röstar på gör sitt bästa och att demokratiens institutioner sedan fungerar någorlunda väl. Men förtroendet får naturligtvis inte vara blint och helt utan bas i grundläggande kunskaper. Fanatiska väljare som litar på allt utan att veta är inget demokratiskt ideal.

En välfungerande demokrati behöver alltså både någorlunda kunniga väljare och väljare med ett visst mått av förtroende för systemets aktörer och institutioner. Dessutom måste förtroendet vara baserat på någon form av politisk kunskap. Kunskap och förtroende skall ha ett samband. Kopplingen behöver dock inte nödvändigtvis var positiv, det vill säga att människor med högt

förtroende tenderar att också vara kunniga. Men är kopplingen positiv kan vi tala om *systembärare* – den etablerade demokratins idealväljare som både har förtroende och kunskaper. Sambandet kan också vara negativt, åtminstone på kort eller medellång sikt. Människor kan ha kunskaper men ändå hysa ett lågt förtroende. De kan vara *skeptiker* till det rådande systemet. En stabil demokrati kräver dock förmodligen att skeptiker – om de är många – på lång sikt omvänds till systembärare eller att systemet ändras på något sätt.

Kunskap och förtroende kan också kombineras på ytterligare två sätt. Människor kan vara okunniga samtidigt som de har ett högt politiskt förtroende. Sådana människor kan kallas *de förtrostansfulla*. Bra väljare för etablissemang och systemets stabilitet, men knappast bra väljare med tanke på möjligheterna till ansvarsutkrävande. Till sist har vi väljare utan såväl kunskaper som förtroende. Vi kan tala om *de likgiltiga* eller utanförstående. De medföljer tåget utan att ta aktiv del eller i övrigt bry sig. De varken stödjer systemet eller tar avstånd.

I det följande skall vi studera svenska väljares politiska kunskaper och förtroende i samband med EU-parlamentsvalet 2004 och i vilken utsträckning som kunskaper och förtroende spelade någon roll för röstningen i valet. Kunskaperna gäller EU-systemet och förtroendet EUs institutioner. Resultaten kommer att sättas in i ett jämförande perspektiv. Är svenskar mer kunniga och mer förtroendefulla än övriga medborgare i EU, eller är svenskar tvärtom bland de minst kunniga och minst förtroendefulla i EU?

Kunskaper om EU

Kunskapsmätningar är notoriskt omdiskuterade – vad slags kunskap talar vi om – men inte svåra att genomföra i surveyundersökningar (Milner 2002). Människor tycker om att svara på kunskapsfrågor – åtminstone är det vår erfarenhet i Valundersökningarna (Holmberg och Oscarsson 2004, Oscarsson och Holmberg 2004). Vi har inte stött på några problem eller sura reaktioner. Och vi har frågat om många olika slags kunskaper – om politiska systems regler och uppbyggnad, om sakfrågor och ideo-

logier, om partiets ställningstaganden och om politikens aktörer som till exempel om kandidater, ledande politiker och partiledare. Resultat av kunskapsmätningar får inte tolkas alltför fyrkantigt. Människor kan förstå och känna till utan att kunna alla fakta. Kunskapsbegreppet är mångfasetterat.

I EUP-undersökningen 2004 ställde vi tre olika slags kunskapsfrågor. De handlade om EU som politiskt system, om sakfrågekunskap och om partiernas ställningstagande i EMU-frågan och till det svenska medlemskapet i EU. I några fall har vi tillgång till jämförbara resultat från tidigare val. Utfallen av mätningarna redovisas i tabellerna 8:1-8:4.

Nivåer kan alltid diskuteras. Men att sjuttio-åttio procent av svenska folket känner till att EU-kommissionen har sitt högkvarter i Bryssel, att Spanien är EU-medlem, att euron *inte* är värd tio svenska kronor och att de flesta riksdagspartier är för ett svenskt medlemskap i EMU är hyfsat goda resultat. Liksom att det inte är imponerande att endast 17 procent känner till att Sverige har 19 ledamöter i EU-parlamentet och enbart 29 procent vet att euron hittills införts i 12 länder. Det finns uppenbarligen svårare och lättare frågor om EU.

Tabell 8:1 Svenska folkets kunskap om EU som politiskt system (procent rätt svar)

EU-kunskaper (rätt svar)	EUP 1995	EUP 1999	EUP 2004
A. Antal medlemmar i EU (15/15/25)	29	26	50
B. Kommissionens högkvarter (Bryssel)	79	83	83
C. Antal röster i ministerrådet (4)	25	13	-
D. Antal svenska representanter i Europaparlamentet (22/22/19)	28	14	17
E. Antal länder som infört euron som valuta (12)	-	-	29

Kommentar: Kunskapsfrågorna lyder: A. "Kan Du säga hur många länder som idag är medlemmar av EU?" Fyra svarsalternativ: 1995/1999 var det 6, 9, 12 och 15 länder; 2004 var det 12, 15, 25 och 28 länder. B. "Vet Du i vilken stad EU-kommissionen har sitt säte?" Fyra svarsalternativ: Paris, Strasbourg, Bonn och Bryssel. C. "Känner Du till hur många röster Sverige har i EU:s ministerråd?" Svarsalternativ: 2, 3, 4 och 5 röster. D. "Kan Du säga hur många representanter Sverige har i EU-parlamentet?" (öppen fråga). E. (2004). "Kan du också säga hur många EU-länder som idag har infört euro som valuta?" (9, 12, 15, 25 länder). Svarsalternativet "vet inte" ingår i procentbasen vid alla beräkningar.

Tabell 8:2 Andel svenskar som svarar rätt på kunskapsfrågor om EU i samband med riksdagsvalet 2002, folkomröstningen 2003 och Europaparlamentsvalet 2004 (procent rätt svar)

Kunskapsfråga (rätt svar)	2002	2003	2004
Vet Du i vilken av följande städer EU-kommissionen har sitt högkvarter (Bryssel)	-	88	83
Spanien är medlem i EU (rätt)	80	88	88
En euro är idag mer värd än tio svenska kronor (fel)	77	86	79
De flesta partier i riksdagen är emot ett svenska EU-medlemskap (fel)	-	84	70
Den öppna arbetslösheten är i genomsnitt högre i euroländerna än i Sverige (rätt)		79	-
Räntenivån i euroländerna är i genomsnitt högre än i Sverige (fel)	-	57	-
Kan Du säga hur många länder som idag är medlemmar i EU? (15/25)	-	50	50
Nästa år (2004) blir Rumänien medlem i EU (fel)		42	
[Nästa år (2004)] [2009] är det val till Europaparlamentet (rätt)	-	41	24
Kan du också säga hur många länder som idag är medlemmar i EMU infört euron som valuta? (12)	-	33	29
I vilken stad har den Europeiska centralbanken (ECB) sitt huvudkontor (Frankfurt)	-	16	-
EU-parlamentet stiftar alla lagar inom EU (fel)	-		35
EU-parlamentet kan avsätta EU-kommissionen (rätt)	-		36

Kommentar: Kunskapsfrågorna i påståendeform har svarsalternativen: ”riktigt påstående; felaktigt påstående; känner inte till om påståendet är riktigt eller felaktigt.” Uppgifterna från folkomröstningen är hämtade från Oscarsson & Holmberg (2004). Uppgifterna från riksdagsvalet 2002 är hämtade från Holmberg & Oscarsson (2004). Alla svars personer ingår i procentbasen.

Tabell 8:3 Svenska folkets uppfattning om partiernas ståndpunkt när det gäller det svenska EU-medlemskapet (procent)

parti	andel som uppfattar respektive parti som för eller mot det svenska medlemskapet i EU	
	för	mot
v	8	64
mp	8	58
s	79	2
c	51	9
fp	68	2
kd	56	4
m	75	1
jl	5	9

Kommentar: Resultaten bygger på svaren från två öppna intervjufrågor i Valundersökningen 2004: ”Vilket eller vilka partier är enligt Din uppfattning för/mot det svenska medlemskapet i EU?” Rätt svar är *mot* för v och mp respektive *för* när det gäller s, c, fp, kd, m och jl. Samtliga svars personer utgör procentbasen. Andelen vet ej-svar var 16 procent på för-frågan och 24 procent på mot-frågan.

Tabell 8:4 Kännedom om partierna ståndpunkter när det gäller det svenska medlemskapet i EU (procent)

	andel av samtliga svars personer som anger rätt alternativ för respektive parti				
	1991	1994	1995	1999	2004
v	39	56	72	69	64
mp	35	60	82	68	58
s	66	75	78	71	79
c	29	39	33	42	51
fp	59	58	59	67	68
kd	28	36	71	55	56
m	78	83	86	83	75
jl	-	-	-	-	5

Kommentar: Se tabell 8:3. Resultaten från 1991 och 1994 kommer från Valundersökningar i samband med riksdagsvalen.

Kunskaperna om partiernas positioner är i de flesta fall bättre än systemkunskaperna. Och det är viktigt eftersom utan elementär partikunskap är det svårt att åsiktsrösta i EU-val. I EUP-valet 2004 kände en majoritet av valmanskåren till vad alla partier tyckte om Sveriges EU-medlemskap; men med ett undantag – junilistan. Endast 5 procent av röstberättigade svenskar angav på en öppen intervjufråga att junilistan var för det svenska EU-medlemskapet. Något fler utpekade partiet som motståndare, 9 procent, medan de allra flesta inte uppgav hur de bedömde var junilistan stod. Bäst kunskaper hade svenska folket om vad socialdemokraterna och moderaterna stod för. Bland de etablerade partierna var kunskaperna om centerpartiets position sämst – endast 51 procent kände till den rätta EU-positiva positionen.

Våra kunskapsmätningar spänner inte över några längre tidsperioder. Det kan vara för tidigt att börja leta efter ökade eller minskade kunskaper. Men vad vi hittills kan se tyder inte på att svenska folkets kunskaper om EU-systemet ökat eller minskat entydigt sedan vi blev medlemmar. De få jämförelser vi kan göra med läget 1995 visar i två fall på en kunskapsökning och i ett fall på en minskning. Mätningarna under 2000-talet visar på samma sätt på både kunskapsuppgångar och kunskapsnedgångar. I den mån vi kan spåra någon förbättring av svenska folkets kunskaper om EU-systemet är den högst begränsad. Vi har inte varit särskilt läraktiga elever.

Men denna något dystra slutsats gäller inte kunskaperna om partiernas ställningstagande till EU-medlemskapet. Här har vi tillgång till flera jämförbara mätningar ända tillbaka till riksdagsvalet 1991 och de visar på en klar kunskapsökning för de flesta partier. För de mindre partierna på den EU-positiva sidan (c, fp, kd) har kunskapsuppgången varit kontinuerlig över hela perioden. Kunskapen om socialdemokraternas position ökade fram till 1995 och har sedan dess förblivit på samma höga nivå, med en viss liten nedgång 1999. Kännedomen om hur EU-frågans flankpartier ställer sig – moderaterna respektive vänsterpartiet och miljöpartiet – toppade dock efter folkomröstningen 1994 och har sedan sjunkit något.

Människors kunskaper om partiernas EU-positioner har ett klart positivt samband med kunskaperna om EU-systemet. Personer med goda partikunskaper tenderar att också ha goda systemkunskaper och tvärtom. Korrelationen (r) mellan två index byggda på parti- respektive systemkunskaperna är .37 i undersökningen 2004.¹

När det gäller orsaker bakom goda eller dåliga politiska kunskaper brukar tre faktorer framhållas som centrala – formell utbildning, engagemang och mediaexponering. De förväntade sambanden är att högre utbildning skall ge mer kunskaper, liksom starkare engagemang och stor mediaexponering skall ge mer kunskaper. När vi har testat hypoteserna i samband med riksdagsval och för kunskaper som gäller svensk politik har alla förväntade samband återfunnits - starkast för politikläsning i dagspress, följt av politiskt intresse och sist formell utbildning. Kontroller i flervariabelanalyser visar att alla tre faktorer har självständiga samband med människors politiska kunskaper (Holmberg och Oscarsson 2004).

I tabellerna 8:5 och 8:6 demonstreras att sambanden även återfinns när det gäller EU-kunskaper. Analysen gäller kunskaper om EU-systemet och visar att personer som läser mycket om EU i dagspressen, som är politiskt intresserade och som har högre utbildning är klart kunnigare om EU än den genomsnittlige svensken. Resultaten visar också att äldre personer och män är mer kunniga än yngre personer och kvinnor; ett mönster vi även brukar finna när det gäller kunskaper av mer inrikespolitisk natur. Yrkesmässigt visar det sig att högre tjänstemän är klart mest EU-kunniga medan arbetare har minst kunskaper.

¹ Partikunskapsindexet kan variera mellan 0 (ingen korrekt kännedom om något partis ståndpunkt i fråga om det svenska medlemskapet i EU) och 8 (kännedom om alla i EU-parlamentet representerade partiers ställningstagande). Kunskapsindexet när det gäller kännedom om EUs politiska system bygger på frågorna A-E i tabell 8:1 och på frågorna nummer 2, 9, 12 och 13 i tabell 8:2. Systemkunskapsindexet kan också variera mellan 0 (inget rätt svar) och 8:2 (alla svar rätt). Internkorrelationerna mellan frågorna i systemkunskapsindexet varierar mellan +.00 och +.25. I analyserna i texten har systemkunskapsindexet transformerats till ett mått mellan 1 (låg kunskap) och 5 (hög kunskap).

Tabell 8:5 God EU-kunskap i olika politiska och sociala grupper (procent, medeltal)

	andel god EU-kunskap			andel god EU-kunskap	
	kunskap	medeltal		kunskap	medeltal
Samtliga	29	3,1	Samtliga	29	3,1
Kön			Svenskt EU-medlemskap		
man	33	3,2	för	36	3,3
kvinna	24	2,9	mot	24	3,0
Ålder			ingen åsikt	14	2,6
18 – 30 år	19	2,8	EU-dimensionen		
31 – 60 år	29	3,1	ut ur EU fortast		
61 – 80 år	38	3,3	möjligt	19	2,8
Utbildning			ut ur EU på sikt	24	3,0
låg	27	2,9	medlem men med		
mellan	25	3,0	förbehåll	33	3,2
hög	36	3,3	medlem och sikta på ett		
Yrkesgrupp			Europas förenta stater	38	3,3
industriarbetare	17	2,8	ingen åsikt	18	2,7
övrig arbetare	20	2,8	Partival i EUP-valet 2004		
lägre tjänsteman	27	3,0	v	34	3,3
mellantjänstemän	32	3,2	s	44	3,4
högre tjänsteman	44	3,2	mp	31	3,0
småföretagare	35	3,2	c	41	3,5
jordbrukare	35	2,7	fp	36	3,3
studerande	23	3,0	kd	33	3,4
Sektor			m	36	3,3
offentlig	34	3,2	jl	37	3,4
privat	26	3,0	blankt	19	2,8
Bostadsort			icke-röstning	22	2,9
landsbygd	26	3,0	Allmän partisympti 2004		
tätort	31	3,1	v	29	3,3
stad	27	3,1	s	29	3,1
storstad	33	3,2	mp	21	2,9
Politiskt intresse			c	29	3,0
mycket stort	59	3,8	fp	36	3,2
ganska stort	33	3,3	kd	32	3,2
inte särskilt	20	2,8	m	20	3,2
inte alls	14	2,5	inget parti	26	2,9

Kommentar: Resultaten kommer från Valundersökningen 2004. Medelvärdet för EU-kunskap kan variera mellan 1 (dålig kunskap) och 5 (god kunskap). Andel ”god kunskap” har definierats som värdena 4 och 5 på kunskapsmättet. Mättet för EU-kunskap gäller systemkunskap och presenteras i tabell 8:1-2 och i fotnot 1.

Tabell 8:6 Samband mellan medieexponering och god EU-kunskap (procent)

andel som läser om EU-frågor i dagstidningar

	(1) i stort sett allt	(2) ganska mycket	(3) inte särskilt mycket	(4) ingenting	skillnad (1) – (4)
dagstidningsläsning	58	44	27	16	+42
fördelning:	3	23	54	20	= 100%

andel som ser/hör nyhetsprogram i radio/TV

	(1) 6 – 7 dagar	(2) 3 – 5 dagar	(3) 1 – 2 dagar	(4) mera sällan	(5) aldrig	skillnad (1) – (5)
Rapport; Aktuellt	36	25	19	13	28	+8
SR/Ekot	40	36	36	29	21	+19
TV4/Nyhetera	28	25	30	37	27	+1
fördelning SVT:	50	26	14	8	2	= 100%
SR:	10	12	12	29	37	= 100%
TV4	26	33	22	15	4	= 100%

Kommentar: Resultaten visar andelen svars personer med god EU-kunskap i Valundersökningen 2004.

Prövar man sambanden med hjälp av multipel regression kvarstår tre faktorer med en stark självständig effekt på graden av EU-kunskap – dagstidningsläsning av EU-material, politiskt intresse och arbete som högre tjänsteman. Flera övriga faktorer bibehåller sin självständiga effekt, men på en klart reducerad nivå. Exempel här är kön och ålder som båda har ett självständigt samband med EU-kunskap men på en relativt svag nivå.

Det relativt tydliga sambandet mellan EU-kunskap och dagstidningsexponering för EU-material är speciellt intressant. Det indikerar att informationsinsatser via medierna (främst tryckta medier) eventuellt kan bättra på medborgarnas kunskaper om EU. Vi skriver eventuellt eftersom våra samband inte bevisar att

verkliga medieeffekter föreligger. Vi har inte tillgång till effektdata över tid eller från experiment. Vi kan endast konstatera att det finns ett positivt samband mellan medieexponering och EU-kunskap. Ett sådant samband kan ha uppkommit som en effekt av exponeringen, men det kan också ha uppkommit som en selekteringseffekt. Det vill säga att redan kunniga personer väljer att exponera sig för media. Om vi i huvudsak har att göra med en selektionseffekt kan vi dock fastslå att de människor som väljer att exponera sig för tidningarnas EU-material knappast blir radikalt okunnigare om EU. De är tvärtom de kunnigaste om EU.

De politiska kunskapssambanden är också intressanta. Resultaten i tabell 8:5 visar mycket tydligt att de partipolitiska kopplingarna är relativt begränsade. Precis som när det gäller inrikespolitiska kunskaper tenderar folkpartiets sympatisörer vara kunnigast om EU-systemet, men skillnaderna jämfört med övriga partiers anhängare är små. Sämst EU-kunskaper återfinns bland miljöpartiets sympatisörer. Kunskapsskillnaderna märks mycket tydligare när vi ser på blankröstare och icke-röstare. Deras EU-kunskaper är klart sämre än vad vi återfinner bland partiröstarna. Det är uppenbarligen svårt att motivera sig att gå och rösta om kunskaperna är begränsade. Mer information och bättre kunskaper skulle kanske hjälpa till att höja det låga valdeltagandet i EU-valen?

Människors åsikter om EU är en annan politisk variabel med ett intressant samband med kunskaperna om EU-systemet. Vårt resultat visar tydligt att kunskaperna är klart bättre bland EU-anshängare än bland EU-motståndare. Sämst kunskaper har personer som vill lämna EU fortast möjligt. Mest kunniga är de som vill integrera EU ytterligare till ett Europas förenta stater. Sambandet mellan EU-åsiikt och EU-kunskap kvarstår även sedan vi tagit hänsyn till sådana faktorer som tidningsexponering, politiskt intresse och utbildning. Det positiva intresset för EU skapar en bättre grogrund för kunskaper om EU än en negativ avvisande hållning.

Sett i detta perspektiv är det inte förvånande att svenska folket inte tillhör de mest kunniga om EU. Eurobarometerens mätningar har ju sedan länge visat att svenskar tillsammans med bland an-

Tabell 8:7 Kunskap om EU-systemet bland medborgare i 30 olika länder (genomsnittlig andel rätt svar på fyra kunskapsfrågor)

land	genomsnittlig andel rätt svar
1 Slovenien	65
2 Cypern	62
3 Malta	62
4 Luxemburg	62
5 Polen	54
6 Grekland	52
7 Danmark	51
8 Ungern	50
9 Slovakien	50
10 Belgien	47
11 Frankrike	46
12 Finland	46
13 Österrike	45
14 Portugal	44
15 Litauen	43
16 Irland	43
17 Spanien	41
18 Estland	41
19 Sverige	41
20 Tjeckien	38
21 Cypern (turkiska)	38
22 Lettland	38
23 Italien	36
24 Tyskland	36
25 Holland	36
26 Kroatien	33
27 Storbritannien	31
28 Rumänien	30
29 Turkiet	27
30 Bulgarien	26

Kommentar: Kunskapstestet bygger på fyra frågor – antal medlemmar i EU, om EU har en hymn, om EU-parlamentet är direktvalt och när senaste EU-valet hölls. Snittet för EU25 är 41, för EU15 39 och för nya medlemmar 50. Resultaten gäller för våren 2005. Källan är *Eurobarometer* 63.

nat briter är bland de mest EU-negativa i hela unionen. Om det är EU-negativism eller andra faktorer som ligger bakom kan vi inte säkert avgöra, men faktum kvarstår att svenska folket är bland de mest okunniga om EU-systemet. Vi hamnade på nedre halvan när Eurobarometern jämförde EU-kunskaperna i olika länder våren 2005 (se tabell 8:7).

Bland trettio länder placerade sig Sverige på plats nitton. Bäst kunskaper hade medborgare i några nya EU-länder som Slovenien, Cypern och Malta. Sämst kom ansökarländerna Turkiet, Rumänien och Bulgarien ut. I botten återfanns också briter, obetydligt kunnigare än rumäner och turkar. Mätningen baseras på fyra olika kunskapsfrågor – om antalet medlemsländer i EU, om EU har en egen hymn, om EU-parlamentet är direktvalt av medborgarna och om när det senaste EU-parlamentsvalet hölls.²

När det gäller kunskaper om EU är uppenbarligen inte svenskar bäst i klass. Vi är snarare bland de sämre. Men vi är rätt kaxiga. I Eurobarometern våren 2005 bad man också människor bedöma de egna kunskaperna om EU på en tiogradig skala. Genomsnittet i hela EU blev 4,4. Svenskar placerade sig klart över snittet på en sjätte plats med värdet 4,9. Vi tror att vi kan mer om EU än vad vi kan.

Förtroendet för EUs institutioner

Högt förtroende är som olja i en maskin. Det får det mesta att fungera bättre. Brist på förtroende har motsatt effekt. Det fungerar som sand i maskineriet. Allt går långsammare och sämre. Den operativa ingrediensen heter transaktionskostnader. De blir lägre när människor hyser förtroende och högre när misstänksamhet råder. Institutioner som åtnjuter högt förtroende behöver inte ödsla så mycket tid och resurser på information, återförsäkringar och kontroller. Verksamheten fungerar smidigt ändå – utan stora

² Bland svenskar visste 52 procent att EU våren 2005 *inte* hade 15 medlemmar, 38 procent visste att EU har en egen hymn, 46 procent visste att EU-parlamentet är direktvalt och 29 procent visste att senaste EUP-valet *inte* hölls 2002. Felaktiga svar och vet ej-svar ingår i procentberäkningarna (*Eurobarometer* 63, våren 2005).

morötter eller piskor, och utan stora informationsstaber som ständigt putsar på varumärket.

Tabell 8:8 Förtroendet för EU-kommissionen och EU-parlamentet bland medborgare i EUs medlemsländer våren 2005 (procent)

land	procentandel förtroende för:	
	EU-kommissionen	EU-parlamentet
1 Belgien	67	67
2 Ungern	65	71
3 Slovenien	64	66
4 Cypern	62	62
5 Luxemburg	61	67
6 Italien	60	66
7 Malta	59	58
8 Portugal	59	63
9 Slovakien	56	63
10 Finland	54	56
11 Estland	53	54
12 Grekland	53	59
13 Litauen	53	56
14 Irland	51	57
15 Danmark	50	56
16 Holland	49	51
17 Polen	49	52
18 Tjeckien	46	51
19 Frankrike	45	50
20 Österrike	44	48
21 Lettland	44	47
22 Spanien	43	50
23 Sverige	43	51
24 Tyskland	37	46
25 Storbritannien	31	35

Kommentar: Resultaten kommer från *Eurobarometer 63*, våren 2005. Intervjufrågan är tvådelad: "For each of them, please tell me if you tend to trust it or tend to not trust it?" Siffrorna i tabellen visar andelen "trust"-svar bland samtliga undersökningsspersoner. Genomsnittet "trust"-svar för EU25 var 52 procent för EU-parlamentet och 46 procent för EU-kommissionen.

Problemet för flera av EUs institutioner är att de uppvisar mycket dåliga förtroendesiffror bland svenskar. I SOM-institutets systematiska förtroendemätningar av ett tjugotal samhällsinstitutioner har EU-parlamentet och EU-kommissionen hittills alltid legat i botten. Förtroendebalansen är klart negativ med många fler människor med ett lågt förtroende än med ett högt. I senaste mätningen 2005 uttryckte 52 respektive 53 procent av svarspersonerna ett mycket eller ganska litet förtroende för EU-parlamentet och EU-kommissionen. Motsvarande andel som angav ett mycket eller ganska stort förtroende var endast 10 procent för vardera institutionen; i båda fallen en mycket klar negativ övervikt alltså (Holmberg och Weibull 2006). När SOM började att mäta EU-institutionernas förtroende 1998 såg resultaten i allt väsentligt likadana ut. Förtroendet har inte minskat ytterligare, men det har heller inte stärkts.

Tabell 8:9 Institutionsförtroende i samband med EUP-valet 2004 (procent, medeltal)

institution	förtroende			summa procent	förtroende-balans	medeltal	andel vet ej
	högt	mellan	lågt				
Sveriges riksdag	36	44	20	100	+16	5,5	1
Sveriges regering	27	45	28	100	-1	5,0	1
Kommunstyrelsen i den kommun där Du bor	19	44	37	100	-18	4,4	7
Europeiska centralbanken, ECB	13	34	51	100	-38	3,6	25
EU-kommissionen	8	33	59	100	-51	3,2	14
EU-parlamentet	7	31	62	100	-55	3,1	8
Ministerrådet i EU	6	31	63	100	-57	3,0	20

Kommentar: Intervjufrågan lyder: "Hur stort förtroende har Du allmänt sett för följande institutioner? Svara med hjälp av skalan på det här kortet. Om Du inte känner till någon av institutionerna, säg bara till." Svarsskalan hade värden mellan 0 (mycket litet förtroende) och 10 (mycket högt förtroende). Svar mellan 7 – 10 har klassificerats som högt förtroende, 4 – 6 som mellanförtroende och 0 – 3 som lågt förtroende. Förtroendemedeltal kan variera mellan 0 (lågt förtroende) och 10 (högt förtroende).

De låga förtroendesiffrorna för EU-parlamentet och EU-kommissionen i Sverige är också låga om vi jämför med motsvarande

resultat i andra länder (se tabell 8:8). Eurobarometerens mätning våren 2005 visar att Sverige hamnar först på tjugotredje plats bland EUs tjugofem medlemsländer när det gäller förtroende för kommissionen och på nittonde plats när det gäller förtroendet för parlamentet. I förtroendebotten tillsammans med Sverige återfinns Storbritannien, men också Tyskland och Spanien. Förtroendeligan toppas av Belgien där både parlamentet och kommissionen befinner sig. Det måste kännas skönt att åtminstone ha förtroende på hemmaplan.

I valundersökningen 2004 frågade vi om förtroendet för fyra EU-institutioner tillsammans med förtroendet för tre inhemska politiska institutioner. Resultaten blev föga överraskande desamma som vi tidigare funnit i alla SOM-undersökningar. EU-institutionerna uppvisar alla sämre förtroendesiffror än de genuint svenska institutionerna (se tabell 8:9).

Riksdagen klarar sig bäst med en positiv förtroendebalans. Regeringen kommer tvåa med en svagt negativ balans. Trea kommer kommunstyrelserna med en något tydligare negativ förtroendebalans. Därefter kommer EU-institutionerna med klara negativa övervikter – minst för ECB och mest för Ministerrådet.

Bedömningarna av EU-institutionerna hänger mycket klart samman på individnivå. Korrelationerna mellan förtroendevärderingarna varierar mellan +.68 och +.88. Vi kan alltså i allt väsentligt tala om en gemensam förtroendedimension när det gäller EU-institutionerna. Det går att skapa ett sammanvägt index byggt på svarspersonernas förtroendebedömningar av de fyra EU-institutionerna.

Ett sådant förtroendeindex kan användas för att studera kopplingen mellan förtroende och kunskap. Frågan är i vad mån och hur förtroendet för EUs institutioner är kunskapsbaserat. Om vi korstabulerar vårt EU-kunskapsmått med måttet för förtroende för EU-institutionerna kan vi få fram fyra olika grupper – *systembärare* som har både kunskaper och förtroende, *skeptiker* som har kunskaper men inget förtroende, *förtröstansfulla* som har

förtroende men inga kunskaper och *likgiltiga* som varken har kunskaper eller förtroende.³

Den exakta avgränsningen av de fyra grupperna kan göras på många olika sätt. Och därmed kan storleken på grupperna påverkas. Andelen systembärare, skeptiker, förtröstansfulla och likgiltiga kan med andra ord manipuleras upp eller ned beroende på hur avgränsningarna specificeras. Vi har därför valt att inte redovisa några exakta andelar för de olika grupperna.⁴ Vi kommer endast att redovisa vilka sociala och politiska grupper som uppvisar klara avvikelser från hela befolkningens medelvärden för de fyra grupperna. Sociala eller politiska grupper som inte nämns uppvisar inga större avvikelser från relevanta genomsnitt. Analysen har genomförts för följande variabler: kön, åldersgrupp, utbildningsnivå, boende i stad eller på landsbygd, anställningssektor, yrkesgrupp, politiskt intresse, för eller emot det svenska EU-medlemskapet och allmän partisympati.⁵

Systembärarna med både kunskaper och förtroende för EUs institutioner kan ses som Europeiska unionens idealväljare. Högst andelar systembärare återfinns bland män, bland äldre, bland högutbildade, bland högre tjänstemän, bland högt politiskt intresserade, bland EU-anhängare och bland sympatisörer till folkpartiet och moderaterna.

Skeptikerna med kunskaper men med ett lågt förtroende för EUs institutioner återfinns främst bland jordbrukare, EU-motståndare och vänsterpartister. I övriga sociala och politiska grupper är andelen skeptiker ungefär lika stor.

De förtröstansfulla är intressanta eftersom det är fråga om personer som mer än andra utnyttjar förtroende istället för kunskap när de bestämmer sig politiskt. Andelen förtröstansfulla med förtroende för EUs institutioner men med dåliga kunskaper är högst bland unga, bland studerande och bland EU-anhängare.

³ Korrelationen (r) mellan våra kunskaps- och förtroendeindex är $+0.17$ i valundersökningen 2004.

⁴ Den avgränsning vi har använt för analysen ger 25 procent systembärare, 22 procent skeptiker, 22 procent förtröstansfulla och 31 procent likgiltiga.

⁵ En liknande analys återfinns i Holmberg och Oscarsson 2004: 255. Den gäller svensk inrikespolitik.

De likgiltiga eller utanförstående, som varken har förtroende eller kunskaper om EU, är vanligast bland kvinnor, bland lågutbildade, bland landsbygdsbor, bland arbetare, bland politiskt ointresserade, bland EU-motståndare och bland miljöpartister.

Om vi enbart fokuserar på den minoritet av medborgarna som deltog i EUP-valet 2004 återfinns – relativt sett – flest systembärande bland dem som röstade på folkpartiet, flest skeptiker bland vänsterpartister, flest förtröstansfulla bland s-väljare och flest likgiltiga bland väljare som stödde miljöpartiet.

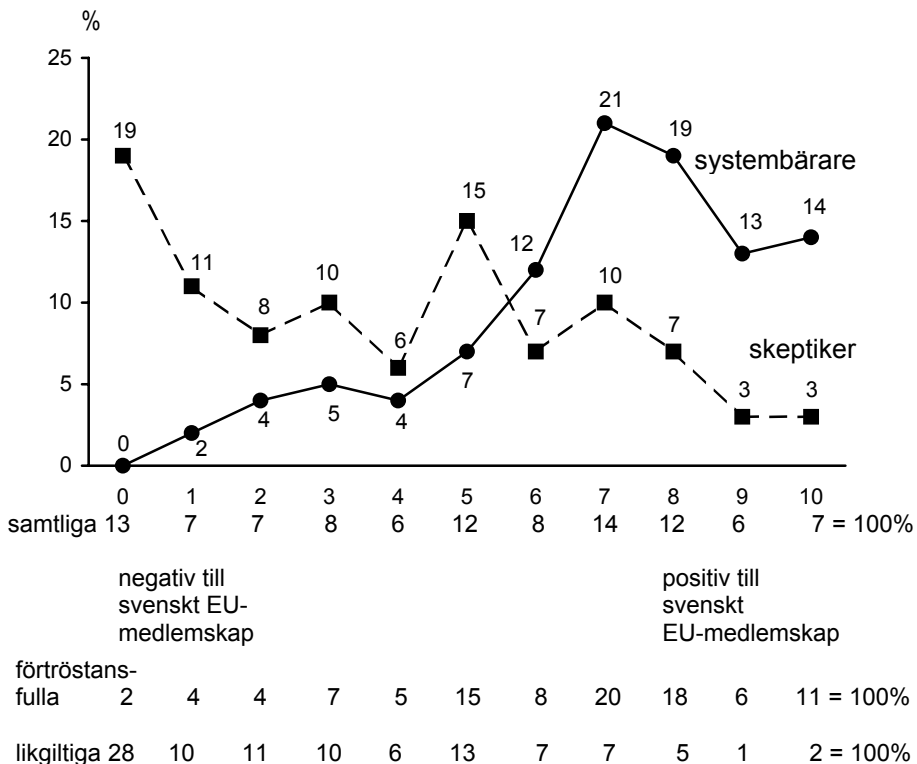
EU-kunskap och EU-förtroende har alltså ett klart positivt statistiskt samband bland två typer av medborgare – bland systembärande och bland de likgiltiga. I den förstnämnda gruppen går högt förtroende hand i hand med goda kunskaper. I den andra gruppen är läget det omvända – lågt förtroende går hand i hand med bristande kunskaper. Skeptiker och förtröstansfulla uppvisar statistiskt negativa samband mellan EU-kunskaper och förtroende för EU-institutionerna. Goda kunskaper förenas med lågt förtroende bland skeptikerna medan de förtröstansfulla kombinerar dåliga kunskaper med ett högt förtroende.

Uppställningen i figur 8:1 illustrerar att det finns ett förhållandevis klart samband mellan vilken grupp man tillhör och vilken inställning man har till det svenska medlemskapet i EU. Systembärande och förtröstansfulla har en klart starkare tendens att vara positiva till Sveriges medlemskap medan skeptiker och likgiltiga tenderar att luta åt en negativ hållning.

Sambanden åstadkoms både av kunskaps- och förtroendefaktorn, men mest av förtroendefaktorn. Flervariabelanalyser visar att människors kunskaper om EU spelar en mindre självständig roll för inställningen till unionen än förtroendet för institutionerna.⁶ Tillspetsat formulerat betyder det att rationalistiska kunskaper betyder mindre än affektivt förtroende när det gäller vad man tycker om det svenska medlemskapet i EU.

⁶ Kunskapsfaktorn har en självständig men förhållandevis svag effekt på åsikterna om det svenska EU-medlemskapet efter det att vi i flervariabelanalyser har kontrollerat för ytterligare faktorer som t ex utbildningsnivå, social klass, kön och ålder. Utrymmet för att informera bort EU-motståndet är med andra ord klart begränsat. Men ett visst *litet* utrymme finns.

Figur 8:1 Åsikter om Sveriges medlemskap i EU bland personer med olika kombinationer av EU-kunskap och förtroende för EUs institutioner (procent)



Kommentar: Se tabell 8:12 för definitionen av de fyra grupperna. Inställningen till det svenska EU-medlemskapet är mätt på en elvgradig skala (0-10). Andelen personer som inte besvarade skalfrågan är 3 procent. Resultaten visar hur personer som tillhör de fyra olika grupperna fördelar sig när det gäller inställningen till Sveriges medlemskap i EU.

I nästa avsnitt skall vi se vad kunskapsfaktorn respektive förtroendefaktorn betyder när vi kommer till riktigt politiskt beteende – hur man röstade i EUP-valet 2004. Om förtroendet för EUs institutioner spelar en roll blir vi föga förvånade, men hur är det med EU-kunskaperna. Har de någon självständig effekt på röstningen?

Att rösta utifrån kunskap och/eller förtroende

Kunskap och förtroende har mycket tydliga samband med valdeltagandet och med blankröstning i EUP-valet. Människor med dåliga EU-kunskaper respektive lågt förtroende för EUs institutioner hade en mycket starkare tendens att *inte* rösta 2004 jämfört med människor med goda EU-kunskaper och ett högt institutionsförtroende. Andelen som satt hemma var 73 respektive 67 procent i den förstnämnda gruppen mot endast 49 och 46 i den sistnämnda. Och som resultaten visar, effekten av kunskapsfaktorn är ungefär lika stor som effekten av förtroendefaktorn (se tabell 8:10 och 8:11).

När vi kombinerar kunskaps- och förtroendefaktorerna i form av våra fyra grupper blir den samlade effekten på valdeltagandet än tydligare. Andelen icke-röstare 2004 var hela 76 procent bland de likgiltiga mot endast 44 procent bland systembärarna. Samma mönster finner vi för blankröstarna – hela 8 procent bland de likgiltiga och endast 1 procent bland systembärarna (se tabell 8:12).

Tabell 8:10 Partival i EUP-valet 2004 efter grad av kunskap om EU (procent)

EU-kunskap	partival i EUP-valet 2004									summa procent	andel blankt	andel icke-röstning
	v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	övr			
god	12	26	7	7	10	5	20	13	0	100	2	49
mellan	16	18	7	7	10	5	20	14	3	100	3	63
dålig	10	22	13	4	13	5	21	12	0	100	7	73
skillnad												
god - dålig	+2	+4	-6	+3	-3	±0	-1	+1	±0			

Kommentar: Fördelningen på kunskapsmättet är: god EU-kunskap 29 procent, mellan 45 procent och dålig EU-kunskap 26 procent. Uppgifterna om icke-röstningen är nedvägda.

Tabell 8:11 Partival i EUP-valet 2004 efter grad av EU-förtroende (procent)

EU-förtroende	partival i EUP-valet 2004									summa procent	andel blankt	andel icke-röstning
	v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	övr			
högt	4	29	3	6	19	6	31	2	0	100	1	46
mellan	9	29	3	8	9	4	26	12	0	100	2	54
lågt	19	15	12	6	8	5	14	18	3	100	5	67
skillnad												
högt - lågt	-15	+15	-9	±0	+11	+1	+17	-16	-3			

Kommentar: Fördelningen på förtroendemåttet är: högt EU-förtroende 12 procent, mellan 26 procent och lågt EU-förtroende 62 procent. Uppgifterna om icke-röstningen är nedvägda.

Tabell 8:12 Partival 2004 i grupper med olika EU-kunskaper och förtroende för EUs institutioner (procent)

kunskaps- och förtroende grupp	partival i EUP-valet 2004									summa procent	andel blankt	andel icke-röstn
	v	s	mp	c	fp	kd	m	jl	övr			
systembärare	3	29	5	6	14	5	27	11	0	100	1	44
skeptiker	26	14	11	6	5	5	13	17	3	100	3	57
förtröstansfulla	14	27	6	8	10	4	25	6	0	100	3	62
likgiltiga	16	13	13	7	8	5	13	21	4	100	8	76
skillnad systembärare - skeptiker												
	-23	+15	-6	±0	+9	±0	+14	-6	-3			

Kommentar: Systembärare har högt förtroende för EUs instsitutioner och goda kunskaper om EU-systemet. Skeptiker har goda kunskaper men lågt förtroende. Förtröstansfulla har tvärtom högt förtroende med dåliga kunskaper. Likgiltiga har både dåliga kunskaper och lågt förtroende.

Bilden blir mindre entydig när vi ser på valet av parti. Kunskapseffekterna blir nu mycket svaga. Människor med goda respektive dåliga EU-kunskaper tenderar inte i någon större utsträckning att rösta på olika partier. Det enda parti som uppvisar en någorlunda tydlig skillnad i röststödet bland personer med

goda respektive dåliga EU-kunskaper är miljöpartiet, som har ett starkare stöd bland okunniga väljare än bland kunniga.

Kunskapssambanden är mer påtagliga i riksdagsval. I de senaste riksdagsvalen har framförallt tre partier haft starkast stöd bland politiskt okunniga väljare (v, s och mp) medan främst folkpartiet haft mest röststöd bland kunniga väljare (Holmberg och Oscarsson 2004). I EUP-valet 2004 är mönstret annorlunda för folkpartiet som nu tenderade att få störst andel röster bland väljare med dåliga EU-kunskaper medan socialdemokraterna och vänsterpartiet tvärtom fick sitt starkaste stöd bland personer med goda EU-kunskaper. För miljöpartiet är dock resultaten desamma i riksdags- och EUP-valen. Partiet tenderar att få störst röstandelar bland väljare med dåliga politik-kunskaper. Men som sagt, sambanden är mycket svaga.

Sambanden är inte speciellt starka när det gäller förtroendefaktorn heller. Men de är starkare än för kunskapsfaktorn. Analysen i tabell 8:11 visar att tre partier i EUP-valet 2004 fick ett klart starkare röststöd bland människor med ett lågt förtroende för EUs institutioner. De partierna är vänsterpartiet, junilistan och miljöpartiet. Samtidigt fick tre andra partier ett lika tydligt förstärkt röststöd bland väljare med ett högt institutionsförtroende – moderaterna, socialdemokratern och folkpartiet. När det gäller röstandet på centerpartiet och kristdemokraterna kan vi däremot inte spåra någon förtroendeeffekt.

Mer konventionella analyser med hjälp av regressionstekniken bekräftar våra slutsatser. Kunskapsfaktorn hade helt försumbara och inte signifikanta effekter på partivalet i EUP-valet 2004 medan vissa effekter fanns för förtroendefaktorn.⁷

För få systembärare

Europeiska unionens problem i Sverige är att systembärarna är så få bland allmänheten. Systembärarna är EUs idealväljare. De är

⁷ Analysen (logistisk regression) gjordes med den beroende variabeln tudelad: röstande på v, mp, jl mot röstande på s, c, fp, kd, m. Andelen förklarad varians blev 11 procent med effektmåttet för kunskaperna nära noll och ej signifikanta. Effektmåttet för förtroendefaktorn blev 0,54 på en femgradig skala.

kunniga, hyser ett stort förtroende för unionens institutioner, tenderar att gå till valurnorna och väl där har en klar tendens att rösta på EU-positiva partier. Men som demonstrerats, detta slags väljare är jämförelsevis få i Sverige. EU-komparativa mätningar visar att svenska folket ligger på nedre halvan inom EU när det gäller både kunskaper och förtroende, men på övre halvan när det gäller lågt valdeltagande och att stödja EU-kritiska partier.

Om man föreställer sig att ökad information och bättre kunskaper är en möjlig medicin för att ändra detta sakernas tillstånd utgör resultaten i detta kapitel inte någon uppmuntrande läsning. Vissa kunskapseffekter finns på åsikter och förtroende, men de är mycket svaga och kvarstår knappt efter kontroller för andra variabler. Och när vi kommer till politiskt beteende i form av partiaval i europaval försvinner de självständiga kunskapseffekterna helt. Men, och det är ett viktigt men, EU-kunskaperna är inte helt utan beteendeeffekter. När det gäller deltagandet i EU-valen återfinns klarare kunskapseffekter. EU-kommissionen med Margot Wallström som huvudansvarig kan kanske bidra till ett ökat valdeltagande 2009 genom mer och bättre information. Försöka duger i alla fall.

Kapitel 9

En europeisk partirymd?

I studier genomförda under de senaste decennierna är flertalet forskare överens om att medborgare i allmänhet inte är särskilt insatta i olika politiska frågor (Converse 1975; Kinder och Sears 1985; Neuman 1986; Luskin 1987; Zaller 1992; Sniderman 1993; Bartels 1996; Lupia och McCubbins 1998; Niemi och Weisberg 2001). I de flesta länder uppfyller endast en liten andel av väljarna de grundläggande kriterier som ligger till grund för flertalet av de mer flitigt använda modellerna kring politisk representation. En berättigad fråga i detta sammanhang är hur den representativa demokratin kan fungera över huvudtaget?

Ett argument som ofta åberopas för att förklara hur den politiska representationen trots allt kan fungera är att väljarna och deras representanter delar en gemensam, förenklad kognitiv bild av den politiska världen (Downs 1957). Enligt detta perspektiv utgör de *politiska ideologierna* ett av de grundläggande medlen för en effektiv kommunikation och fungerar därigenom som en sammanhållande länk mellan medborgarna och deras valda representanter. Det är därmed delvis existensen av ett gemensamt politiskt språk, talat och förstått av både väljare och valda, som bidrar till att medborgarnas preferenser effektivt kan kanaliseras inom de moderna demokratierna via de offentliga valen.

Ett antal studier inom fältet för politisk representation, inklusive denna, fokuserar på medborgarnas förmåga att förstå de politiska budskapen från de politiska partierna samt hur sakpolitiska alternativ och frågeställningar blir förmedlade till medborgarna. En väljarkår med en tydlig och gemensam uppfattning av

partirynden har upprepade gånger identifierats som en viktig förutsättning för en framgångsrik politisk representation (van der Brug 1997; Schmitt och Thomassen 1999). För att en meningsfull kommunikation mellan medborgarna och deras representanter skall kunna upprätthållas behöver väljarna en tydlig, gemensam och korrekt uppfattning av de politiska huvudalternativen. Det är även betydelsefullt att väljarna förmår urskilja de viktigaste skillnaderna mellan de politiska alternativen samt ha en uppfattning om vad de ideologiska konflikterna i partisystemen handlar om (Berelson 1952). För att hantera denna information på ett effektivt sätt använder sig rationella väljare av olika heuristiska informationsgenvägar som kostnadsreducerande verktyg, såsom ideologier, kognitiva scheman eller trossystem (Downs 1957; Popkin 1991; Zaller 1992).

Dock är inte existensen av en gemensam kognitiv karta eller föreställning av det politiska landskapet i sig tillräckligt för att uppnå en effektiv och välfungerande representation. Språket och kommunikation mellan väljarna och deras representanter behöver också vara tydligt och enkelt. Enligt den holländske statsvetaren Jacques Thomassen är ett *endimensionellt* partisystem en ytterst önskvärd egenskap för en representativ demokrati: "effektiviteten i den ansvarstagande partimodellen beror på i vilken utsträckning de sakpolitiska åsikterna hos både massan och eliten utgörs av en endimensionell konfliktdimension, mer specifikt en vänster-högerdimension" (Thomassen 1999:34). Thomassens enkla men starka "mindre är mer"-argument är välgrundat i social valteori liksom i Downs klassiska spatiala väljarteori. Kort sagt är olika förenklingar av den politiska världen en nödvändig förutsättning, inte endast för forskare inom jämförande politik, utan också för en effektiv politisk representation.

Syftet med det här kapitlet är tvåfaldigt. För det första vill vi kartlägga och studera utvecklingen av den fortfarande mest framstående ideologiska skiljelinjen inom de västerländska demokratierna, nämligen vänster-högerdimensionen, bland väljarna inom den Europeiska unionen. Vi ämnar därmed genomföra en beskrivande analys av väljarnas uppfattningar av partiernas vänster-högerpositioner och utröna i vilken utsträckning EU-

medborgarnas politiska preferenser ideologiskt är strukturerade enligt vänster-högerdimensionen. Partisystemen inom flertalet av EU:s medlemsstater är naturligtvis bäst beskrivna som flerdimensionella. Vår kartläggning av den europeiska partirynden kommer emellertid att begränsas till vänster-högerdimensionen av den huvudsakliga anledningen att denna dimension är den enskilt vanligaste skiljelinjen vilken även finns representerad i flertalet av de nationella partisystemen. Utifrån detta hävdar vi att om ett paneuropeiskt partisystem någonsin kommer att framträda, kommer det troligast att konstitueras inom ramen för en vänster-högerideologi.¹

För det andra kommer vi att fortsätta med den pågående utvärderingen av den politiska representationen inom EU:s medlemsstater genom att undersöka styrkan och vikten av en endimensionell ideologisk struktur. Som tidigare nämnts har det hävdats att den politiska representationen fungerar bäst när det råder samstämmighet bland medborgarna gällande partiernas politiska ställningstagande och när deras partipreferenser är strukturerade av en enda politisk dimension. I våra empiriska analyser kommer vi därför även att studera samstämmigheten i medborgarnas uppfattningar av partiernas positioner och i vilken utsträckning en enda politisk dimension är avgörande för partipreferenserna i de olika länderna. Vi vill med andra ord pröva Thomassens enkelhetshypotes empiriskt: är det så att enkla partisystem skapar en mer effektiv politisk representation?

Betydelsen av heuristik för politisk representation

Historien tillhandahåller otaliga exempel av ett extensivt användande av spatials metaforer för organiserandet av abstrakta sociala, politiska och religiösa trossystem (Laponce 1981). Det är således inte överraskande att en spatial metafor såsom den bipolära vänster-höger konstruktionen har spelat en så viktig roll inom den västerländska politiska kulturen. Vänster-höger-

¹ Detta kapitel bygger på en tidigare version som publicerats i: Gabór Tóka and Ágnes Batory (ed.): *A 2004. évi európai parlamenti választások (Parties and their Voters in European Parliament Elections)*. Budapest: DKMKA

dimensionen har uppvisat en anmärkningsvärd motståndskraft genom att reproducera sig själv i nya politiska, historiska och sociala kontexter ända sedan dess födelse vid 1700-talets slut. Vänster och höger är således inte bara en bland andra ideologiska dimensioner utan snarare än slags *'super issue'* vars innehåll förändras i takt med tidens gång. Därigenom kommer vänsterhögerbegreppet förmodligen fortsätta att spela en dominerande roll i skapandet av ett framtida europeiskt partisystem.

Trots att den egentliga betydelsen och tolkningen av vänsterhögerbegreppet inte varit oförändrad under dess tvåhundraåriga existens – förutom bibehållandet av huvudelement 'jämlighet' (Bobbio 1996) - har distinktionen spelat en avgörande roll som ett verktyg för att reducera informationskostnaderna bland de politiska aktörerna. Ledare har flitigt använt sig av vänsterhögersemantik för att sända politiska budskap som annars troligtvis skulle ha varit obegripliga för flertalet av väljarna. Vänsterhögerdistinktionen utgör därmed en viktig orienteringsfunktion för den enskilde medborgaren och en kommunikationsfunktion för det politiska systemet i övrigt (Inglehart och Klingemann 1976; Fuchs och Klingemann 1989). Den semantiska absorptiva styrkan i vänsterhögerdistinktionen är imponerande. Exempelvis bidrar religiösa, liberalekonomiska och materialistiska värderingar alla till högeridentifikation bland medborgarna, medan sekulära, antikapitalistiska och postmaterialistiska värderingar alla bidrar till en vänsteridentifikation (Knutsen 1995, 1999). Sådana tillgodoser vänster-höger metaforen en kraftfullare bas för politisk kommunikation än något annat jämförbart alternativ.

Givetvis kan man inte säga vad den rumsliga vänsterhögerdistinktionen i sig själv har betytt för formandet och verkandet av de västerländska representativa demokratierna. Det är emellertid inte särskilt kontroversiellt att dra slutsatsen att den politiska representationen fungerar bättre om medborgarna och deras representanter delar en ungefärligen likartad uppfattning av det politiska och ideologiska landskapet.

Analysen av de europeiska väljarnas uppfattningar av de nationella partirynderna är inte ett nytt grepp inom den jämförande forskningen men likväl viktig för att kunna studera en eventuell

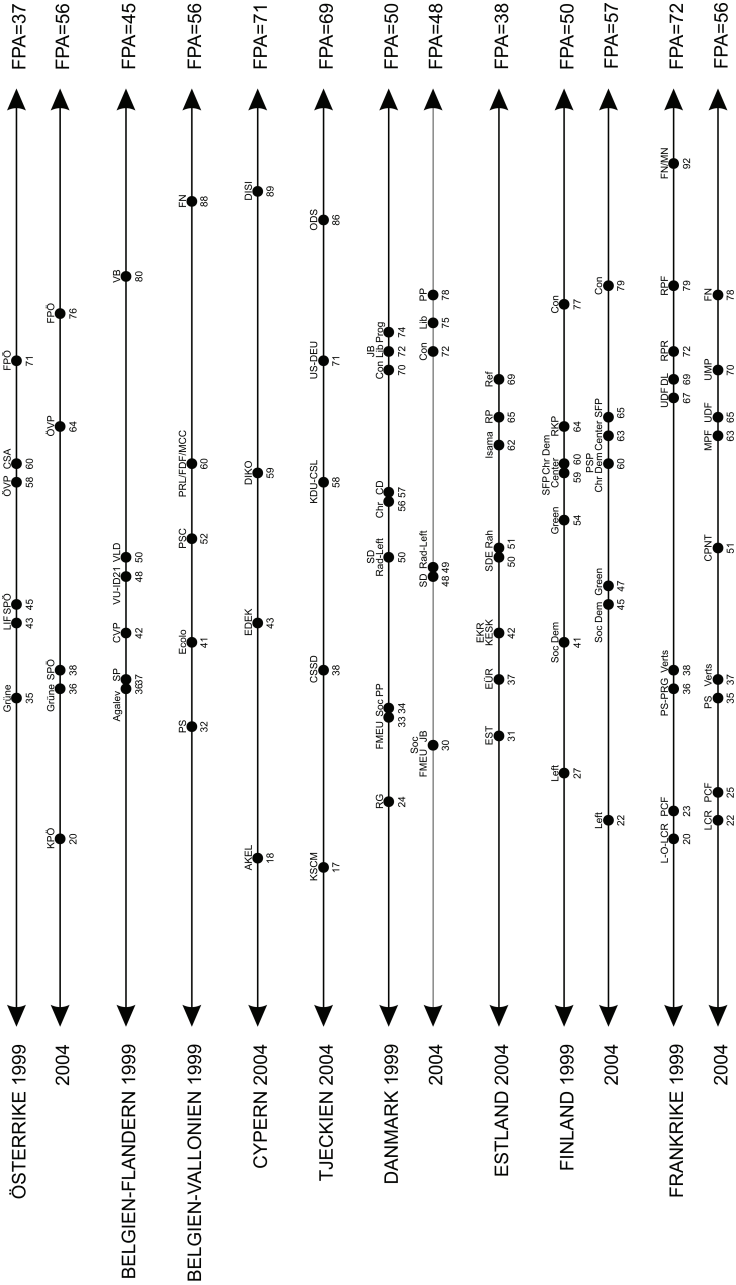
utveckling av en framväxande europeisk partirynd. Detta då utvecklingen av ett välstrukturerat paneuropeiskt partisystem anses vara en viktig grundförutsättning för väl fungerande politisk representation inom den europeiska unionen (Hix 1999). Som den gemensamma beteckningen för de nationella partisystemen i Europa är vänster-högerdimensionen idag den enda realistiskt möjliga kandidaten för att strukturera ett framtida partisystem inom ramen för den europeiska unionen (Schmitt och Thomassen 1999:258). Trots att anti-pro EU-dimensionen är av viss betydelse för röstningsbeteendet i Europa anser vi inte att denna dimension är en giltig kandidat när det kommer till konkurrensen om en partistruktur i ett paneuropeiskt partisystem. Detta då det inte är rimligt att förvänta sig att ett övernationellt partisystem skall konsolideras om partierna konkurrerar i en pro- och antisystemdimension.

En kartläggning av den europeiska partirynden

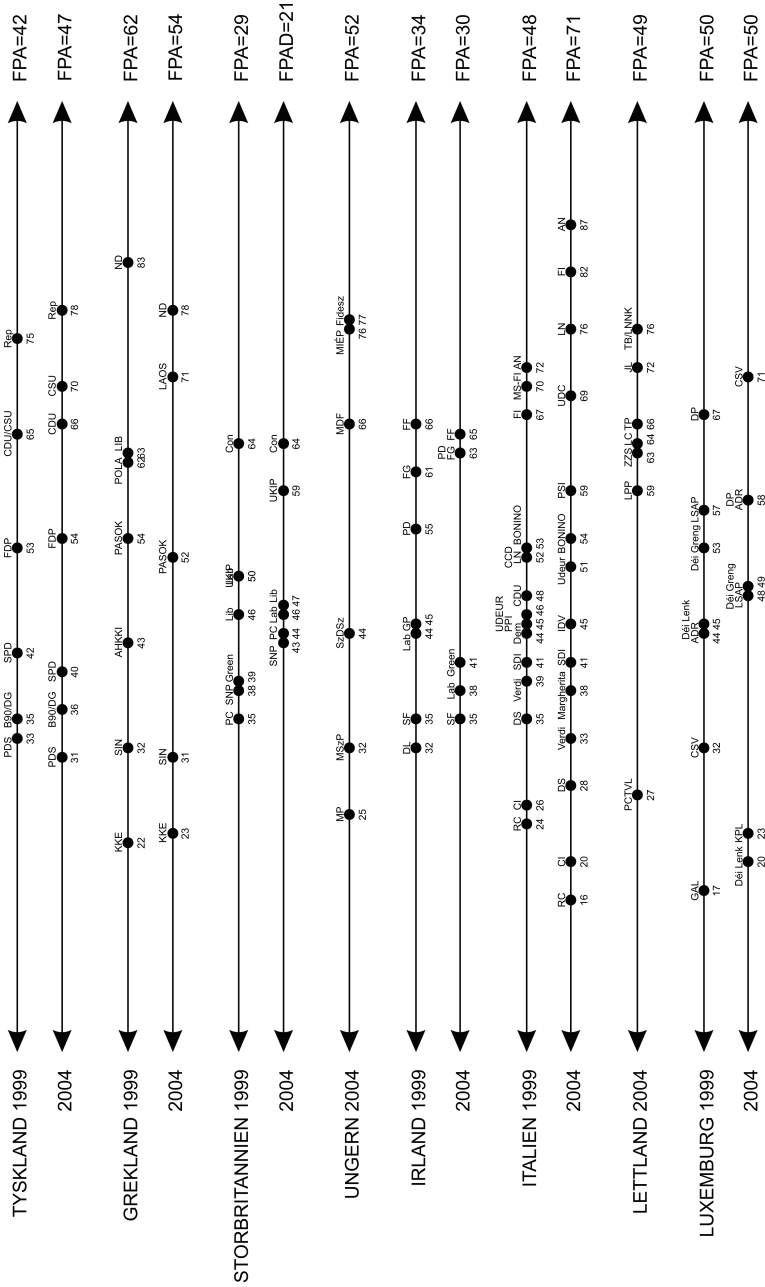
Genom en omfattande tidigare forskning vet vi att en moderat till stark vänster-högerdimension finns representerad i alla länder inom den europeiska unionen, med Irland som det intressanta undantaget. De irländska partiernas placeringar längs vänster-högerdimensionen är endast svagt korrelerade med hur de irländska väljarna själva placerar sig på denna skala (Klingemann 1995: 196). Studier har dock visat att europeiska väljare har tämligen korrekta uppfattningar om partiernas vänster-högerpositioner. Dessutom är de europeiska väljarnas placeringar av partiernas positioner generellt sett mera korrekt när det gäller vänster-högerpositioner än någon annan jämförbar frågedimension, som exempelvis vad gäller EU-relaterade frågor (van der Brug och van der Eijk 1999).

I 1999 och 2004 års europeiska valundersökningar, ombads respondenterna att placera de nationella partierna efter en vänster-högerekala från 1 ('vänster') till 10 ('höger'). I figur 9:1 visas de genomsnittliga vänster-högerpositionerna för de europeiska partierna såsom de uppfattades av de nationella väljarna (för detaljer, se appendix C).

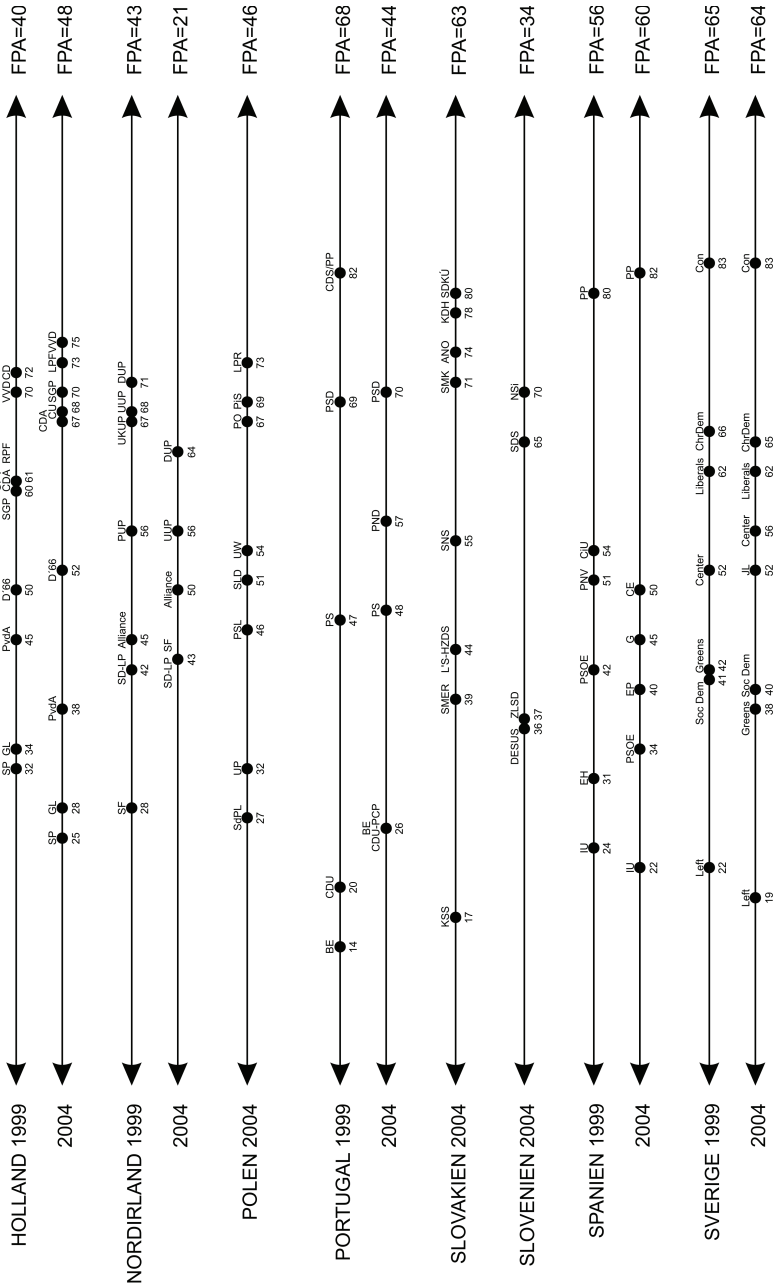
Figur 9:1 Europeiska väljares uppfattningar av partiers vänster-höger positioner, 1999 och 2004 (medelvärden, flankpartistavstånd (FPA))



Figur 9:1 forts



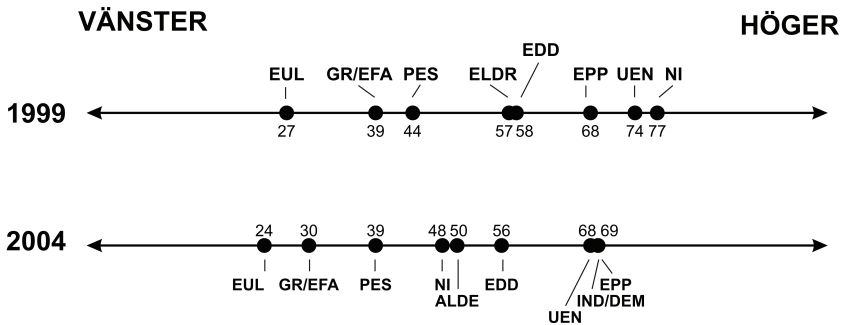
Figur 9:1 forts



Kommentar: Förklaringar av partiförkortningar ges i Appendix C. Partiernas medelvärden har multiplicerats med tio för att undvika decimaler i presentationen. Partiplaceringarna för Nordirland är baserad på ytterst få respondenter (20-30). FPA = Flankpartiavståndet är ett enkelt mått på vänster-högerpolariseringen inom partisystemen och är beräknat såsom det absoluta avståndet mellan medelvärdena för de partier som befinner sig längst till vänster respektive längst till höger (se Gilljam och Oscarsson 1996).

De europeiska partierna är utspridda över merparten av den vänster-högerideologiska partirynden, från portugisiska Bloco de Esquerda (14) längst till vänster 1999, till franska Front National/Mouvement National (92), längst till höger 1999. Enligt väljarnas uppfattningar är även de franska och portugisiska partisystemen de mest polariserade i termer av vänster-höger (FPA=72 och FPA=68), medan det brittiska partisystemet är det mest depolariserade (FPA=29).

Figur 9:2 Europeiska väljares vänster-högeruppfattningar för partier tillhörande de olika partigrupperna i Europa-parlamentet 1999 och 2004 (viktade medelvärden)



Kommentar: Vänster-högerpositionerna av partigrupperna är baserade på de viktade medelvärdena för de nationella partierna inom respektive partigrupp. Medelvärdena är viktade enligt antalet mandat för respektive grupp i Europa parlamentet (se appendix C för mer detaljerad information). Partiernas medelvärden har multiplicerats med tio för att undvika decimaler i presentationen. De svenska rikspartierna återfinns i följande grupper. EPP: m och kd. PES/ESP: s. ALDE/EDLR: fp och c. GR/EFA: mp. EUL: v och svd. IND/DEM: jl.

Naturligtvis går det inte att få tag på liknande mätningar angående partigrupperingarna inom det europeiska parlamentet, då de flesta av EU:s väljare (ännu?) inte är bekanta med partigrupperna i det europeiska parlamentet. Dessutom röstar EU:s medborgare på nationella partier och kandidater och endast indirekt på de transnationella partigrupperingarna. Genom att sammanföra väljarnas uppfattningar angående de nationella partiernas vänster-högerpositioner till den europeiska nivån, kan vi emellertid få en idé om hur ett presumtvt paneuropeiskt partisystem skulle kunna se ut (se figur 9:2).

Vår sammanställning av vänster-högerordningen av partigrupperna i det europeiska parlamentet under åren 1999 och 2004 bekräftas även av studier gällande hur EU-parlamentarikerna placerar sig själva i termer av vänster-höger (se van der Brug och van der Eijk 1999:119). Partigrupperna radas upp efter en förutsägbar vänster-högerordning: den europeiska vänstern, gröna, socialister, liberala, centern, kristdemokrater, konservativa och den extrema högern. Grupperingen av de nationella partierna inom den europeiska unionen återspeglar väl en ordning som hade kunnat förväntas i termer av vänster och höger.

Samstämmiga vänster-högeruppfattningar

Att väljarna har samstämmiga uppfattningar gällande de politiska alternativen är inte enbart ett önskvärt kännetecken för de moderna massdemokratierna (Berelson 1952) utan också ett fundamentalt teoretiskt antagande i de flesta spatiala valteorier (Downs 1957). Detta är även en central aspekt i den ansvarstagande partimodellen. Ju mera precisa och samstämmiga uppfattningarna är om hur den politiska världen är beskaffad, desto mera effektiv kan kommunikationen och aggregerandet av medborgarkårens politiska preferenser bli. I detta sammanhang innebär *effektiv* vanligen en god representation av väljarnas ideologiska preferenser, vilket följaktligen avspeglas i mandatfördelning bland partierna.

Vi vet från ett antal nationella studier att samstämmigheten i väljarnas uppfattningar om partiernas positioner även beror på tydligheten eller snarare hur framträdande dimensionen i fråga är

(Holmberg 1981; van der Brug 1997; Oscarsson 1998). Av detta följer att ju intensivare partierna kommunicerar sina vänster-högerpositioner till väljarna, desto mera samstämmiga kommer väljarnas uppfattningar av partiernas vänster-högerpositioner att vara. Samstämmiga uppfattningar anses vara en nödvändig, om än otillräcklig, förutsättning för att valprocessen ska fungera som en effektiv kommunikationskanal (van der Brug och van der Eijk 1999). Ju starkare samstämmigheten är om partiernas positioner längs vänster-högerskalan desto större genomslag har vänster-högerideologin på väljarnas partipreferenser (Granberg & Holmberg 1988; Oppenhuis 1995; van der Eijk, Franklin och Oppenhuis 1996). En stark samstämmighet bland väljarna om partiernas positioner tolkas allmänt i den vetenskapliga litteraturen som en indikation på att partierna varit framgångsrika i presentationen av de politiska alternativen. Med andra ord, graden av samstämmighet i väljarnas uppfattningar om partierna kan anses vara en indikator på hur väl den politiska representativa processen fungerar i ett politiskt system.

Vår indikator för samstämmigheten i väljarnas uppfattningar av partiernas positioner, *perceptuell samstämmighet* (PS), är ett mått som framtagits av Cees van der Eijk (1998) och som använts vid ett flertal tillfällen i liknande analyser (van der Eijk och Franklin 1996; van der Brug och van der Eijk 1999). PS är uträknat för varje enskilt parti och kan enkelt aggregeras till att avse ett allmänt mått på samstämmigheten i väljarnas uppfattningar inom ett helt politiskt system. Måttet, vilket är en typ av spridningsmått, är speciellt framtaget för frågor på ordinalskalenivå och reflekterar avvikelser från en unimodal distribution som sträcker sig från -1 (perfekt bimodalitet) till $+1$ (perfekt unimodalitet), medan uniforma fördelningar ger ett värde om noll. Således, ju högre PS-värde desto högre grad av samstämmighet i väljarnas uppfattningar.

Det är en stor variation bland partierna vad gäller deras förmåga att framgångsrikt förmedla sina vänster-högerpositioner till väljarna. Vår analys visar dock att största delen av denna variation är en direkt funktion av graden av vänster-högerextremism

bland partierna. Den perceptuella samstämmigheten tenderar att vara högre för partier med mera extrema positioner (se figur 9:3).

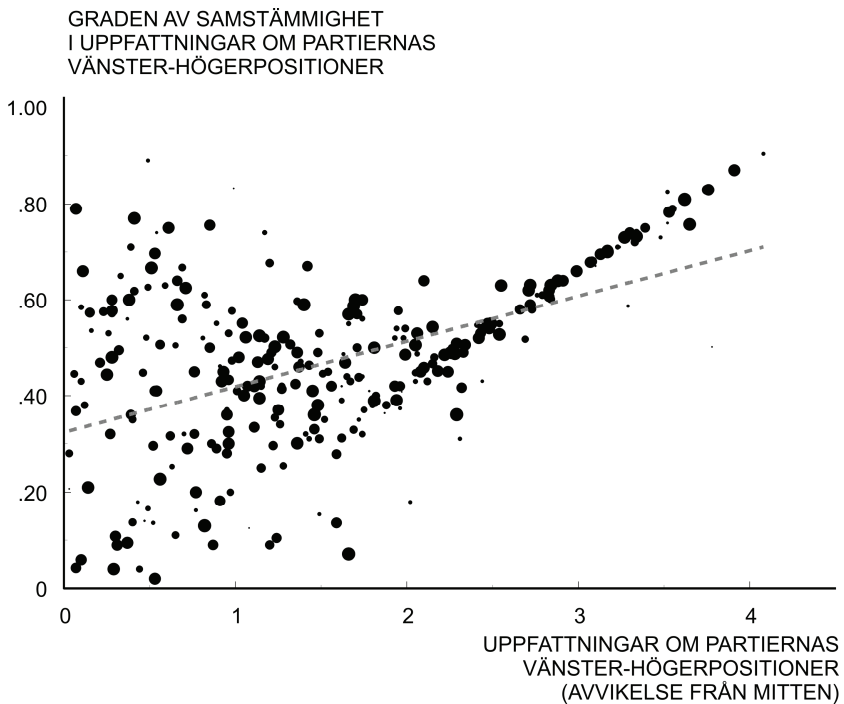
Detta resultat är inte särskilt överraskande mot bakgrund av två av de mera etablerade modellerna för parti- och väljarbeteende, såsom saliency-teorin (Budge och Farlie 1983) eller den direktionala teorin om åsiktsröstning (Rabinowitz och Macdonald 1989). Exempelvis kan det, enligt saliency-teorin, vara strategiskt rationellt för partier att understryka vikten av de dimensioner där de anser sig ha ett övertag, man brukar i dessa sammanhang tala om frågeägarskap och att vissa partier 'äger' vissa frågor. Partierna konkurrera därmed genom att undvika att tala om de politikområden som 'ägs' av konkurrerande partier medan man framhäver de sakområden där man själv har ett övertag (Budge och Farlie 1983). Enligt den direktionala teorin kan partier med mer extrema vänster-högerpositioner vara mer framgångsrika med att kommunicera sina positioner till väljarna än mera centralt placerade partier. Partier som håller en mittenposition ger ofta mera nyanserade vänster-högerbudskap till väljarna eftersom de talar till ett bredare spektrum av väljarkåren. Sådana budskap löper dock högre risk att misstolkas och gör att väljarnas uppfattningar blir både skiftande och oklara. Dessa resultat styrker även Kirscheimers (1966) teori om stora publikfriande *catch all*-partier med vaga ideologier som ett distinkt drag.

Vårt mått på graden av samstämmighet i väljarnas uppfattningar tillåter också jämförelser mellan nationer. För alla partier som blev representerade i det europeiska parlamentet har vi beräknat ett viktat genomsnittligt mått på grad av samstämmighet för varje land i vilket vi även tagit hänsyn till partiernas respektive storlek (d.v.s. deras procentuella andel av rösterna i de europeiska parlamentsvalen 1999 respektive 2004). Detta ger en bild av hur nära varje land svarar mot de kriterier som återfinns i den ansvarstagande partimodellen.

I vår analys av europaparlamentsvalet 2004 hade både Spanien, Italien, Danmark, Sverige och Finland aggregerade samstämmighetsmått högre än .50. I dessa länder strukturerar vänster-högerdimensionen tydligt det politiska landskapet. I den nedre delen av skalan återfinns vi Nordirland, Storbritannien och Ir-

land med resultat lägre än .30. I dessa länder är vänster-högerdimensionen uppenbarligen en mer flyktig ideologisk dimension som spelar en mindre viktig roll, åtminstone vid tidpunkten för de europeiska parlamentsvalen.

Figur 9:3 EU-medborgarnas uppfattningar av partiernas vänster-högerpositioner samt graden av samstämmighet i deras uppfattningar



Kommentar: Skatterplotten visar partiernas vänster-högerextremism (beräknat utifrån väljarnas genomsnittliga placeringar av partierna längs en vänster-högerekala samt överensstämmelsen i väljarnas uppfattningar om partiernas vänster-högerpositioner. Datamängden kommer från EES 1999 och EES 2004. Punkternas varierade storlek anger partiernas relativa elektoral storlek i form av andel röster i respektive val (se appendix C).

Våra mätningar gällande den perceptuella samstämmigheten visar också att vänster och höger utgör en etablerad ideologisk dimension i flera av de nya medlemsländerna. Faktum är att det genomsnittliga värdet gällande graden av samstämmighet bland medborgarna i de nya medlemsländerna faktiskt ligger på samma nivå som hos de gamla medlemsländerna (.45 respektive .44). Dock är det uppenbart att samstämmigheten i uppfattningarna om partiernas vänster-högerpositioner varierar i betydligt högre utsträckning bland de nya medlemsländerna. Cypern erhåller ett påfallande högt värde (.70) medan Slovenien och Polen erhåller synnerligen låga resultat (.27 och .32) på samstämmighetsskalan. Detta innebär att vid tiden för det europeiska valet år 2004 var väljarna på Cypern mera överens i sina uppfattningar om de nationella partiernas vänster-högerpositioner än vad väljarna i Polen eller i Slovenien var gällande deras motsvarigheter.

Genom att beräkna den perceptuella samstämmigheten för de olika partisystemen för flera val längre bak i tiden kan vi även få information om utvecklingen över tid, vilket ger oss möjlighet att testa hypotesen om politisk integration inom den europeiska unionen. Enligt gängse litteratur kan integrationsprocessen innebära att det uppkommer sk. *'spill over'*-effekter mellan medlemsländerna (Haas 1958). Följaktligen säger vår hypotes att allt eftersom EU:s länder blir mer politiskt integrerade kommer de nationella partisystemen att bli mer lika varandra, vilket i sin tur kommer att resultera i ett växande konsensus bland Europas medborgare angående partiernas vänster-högerpositioner. Det skall dock erkännas att det ännu kan vara svårt att pröva en hypotes av det här slaget då integrationsprocessen, relativt sett, fortfarande befinner sig i ett tidigt skede. Dessutom är den tidsmässiga kompatibiliteten i den här analysen olyckligtvis långt ifrån perfekt då uppsättningen av nationella partier, partiernas inflytande och metoderna för insamlandet av data varierar från val till val.

Tabell 9:1 EU-medborgarnas uppfattningar av partiernas vänster-högerpositioner bland EU:s medlemsstater, 1989-2004

Partisystem	PA 1989 ^{a)}	PA 1994 ^{b)}	PA 1999 ^{c)}	PA 2004 ^{c)}	Förändring 1989-2004	Genomsnittlig förändring 1989-2004
EU15						
Vallonien	0.40	0.53	0.29	—	—	—
Flandern	0.40	0.32	0.45	—	—	—
Tyskland (ö)	—	0.61	—	—	—	—
Nordirland	0.36	0.47	-0.32	0.20	-0.16	-0.51
Storbritannien	0.55	0.50	0.27	0.28	-0.27	-0.18
Irland	0.48	0.44	0.35	0.29	-0.19	-0.07
Portugal	0.63	0.54	0.72	0.35	-0.28	0.15
Frankrike	0.65	—	0.59	0.40	-0.25	—
Grekland	0.71	0.65	0.40	0.43	-0.28	-0.18
Österrike	—	—	0.36	0.46	—	—
Tyskland	0.56	—	0.40	0.47	—	—
Nederländerna	0.54	0.47	0.47	0.47	—	0.07
Tyskland (v)	—	0.53	—	—	—	—
Tyskland	—	—	0.40	0.47	—	—
Luxemburg	0.52	0.51	0.53	0.47	-0.05	0.01
Finland	n a	n a	0.47	0.52	—	—
Sverige	n a	n a	0.54	0.52	—	—
Danmark	0.63	0.60	0.50	0.54	-0.09	-0.06
Italien	0.60	0.62	0.37	0.54	—	-0.17
Spanien	0.48	0.40	0.48	0.58	0.10	0.19
Nya medlemmar 2004						
Slovenien	—	—	—	0.27	—	—
Polen	—	—	—	0.32	—	—
Estland	—	—	—	0.39	—	—
Lettland	—	—	—	0.45	—	—
Ungern	—	—	—	0.46	—	—
Slovakien	—	—	—	0.47	—	—
Tjeckien	—	—	—	0.53	—	—
Cypern	—	—	—	0.70	—	—
EU 15 (medelvärden)	0.54	0.52	0.41	0.44	-0.10	-0.08
Nya medlemmar -04	—	—	—	0.45	—	—
EU 25	—	—	—	0.44	—	—

Kommentar: ^{a)} data för 1989 kommer från (van Egmond, de Graaf, and van der Eijk 1998,:84). ^{b)} data för 1994 kommer från van der Brug and van der Eijk (1999: 138). ^{c)} Resultat för 1999 och 2004 inkluderar endast partier som vann platser i Europaparlamentet i respektive val. Partierna har viktats efter antalet erhållna platser i parlamentet (se appendix C för mer detaljerad information).

Utvecklingen av samstämmigheten bland väljarna om partiernas vänster-högerpositioner har i stor utsträckning varit negativ bland EU:s medlemsländer under 1990-talet, vilket ger antydning om bistra framtidsutsikter för vänster-högerdimensionens vidare framtid. På senare tid tycks dock denna nedåtgående trend ha upphört. I 2004 års europaparlamentsval har flera av de nationella nivåerna rörande samstämmigheten bland väljarna ökat något, vilket tyder på att den negativa spiralen bland de femton gamla medlemsländerna är bruten. Sammantaget ger resultaten för 2004 i jämförelse med 1999 att samstämmigheten har ökat i 9 av 15 länder.

Graden av endimensionalitet bland EU:s medlemsländer

Alla europeiska partisystem kan naturligtvis inte beskrivas eller karakteriseras i enlighet med en downsiansk endimensionell vänster-högerideologisk uppdelning. Frågan är då hur tillämplig vänster-högerdimensionen egentligen är i Europa?

För att kunna besvara den frågan behöver vi en mer 'neutral' analytisk strategi för att kartlägga de europeiska väljarnas uppfattningar av deras nationella partirynd utan ett *a priori* nämnande av etiketterna 'vänster' och 'höger'. En lång tradition inom väljarforskningen för dylika ändamål är att bruka olika tekniker av skalningsanalyser för att kartlägga olika strukturer i väljarnas preferenser.

Det tillvägagångssätt vi har valt för detta syfte bygger på en endimensionell utvikiningsanalys, en s k '*unfolding*'-analys (van Schuur och Post 1990), vilket är ett mera indirekt och mer sofistikerat sätt att upptäcka hur EU-medborgarna uppfattar sin nationella partirynder. Utvikiningsanalyserna hjälper oss att uppskatta i vilken utsträckning en enda dimension är tillräcklig för att beskriva preferensstrukturen bland väljarna. När analysen är gjord kan dessutom den partiordning som visar sig passa bäst mot data värderas med hjälp av andra alternativa informationskällor för parti placeringar. Detta för att uppskatta huruvida den

endimensionella modellen liknar en vänster-högerordning av partierna eller inte.¹

Idealet är om all data gällande individers partievalueringar eller hela uppsättningar av partipreferenser är analyserade med hjälp av 'unfolding'-tekniker. För genomförandet av unfolding-analysen kommer vi här att använda oss av ett mått för sannolikheten att rösta på ett parti. I EES undersökningarna fick deltagarna besvara en fråga om hur sannolikt det var att de skulle rösta på vart och ett av de respektive partierna. Frågan lød: "*Hur sannolikt är det att du någonsin kommer att rösta på följande partier?*". För ändamålet användes en tio-gradig skala från 1 'inte alls sannolikt' till 10 'mycket sannolikt'.² Endast tillfrågade som

¹ Den första och viktigaste anledningen för att använda utvikningstekniker är teoretisk: Antagandena som ligger till grund för utvikningsmodellen är analoga till de antaganden som ligger till grund för den välkända Downsianska spatiala väljarteorin. Till exempel förutsätter både utvikningsmodellen och den spatiala teorin en perceptuell samstämmighet där alla aktörer upplever den politiska världen på ungefär samma sätt. Om detta antagande inte håller svarar heller inte utvikningsmodellen mot data. Således är tillämpandet av utvikningsmodellen i praktiken samma sak som att testa Downs spatiala teori (se även Rabinowitz 1978; Rabinowitz, Macdonald och Listhaug 1991). Den andra anledningen för att använda utvikningdanalyser är att vi kan göra bättre och mer valida tolkningar av de partirymd som framkommit tidigare i våra analyser. Detta då utvikningstekniken ger koordinater för både partier och väljare, vilket ger oss möjlighet att extensivt använda oss av andra informationskällor för att ge en substantiell och pålitlig tolkning av resultaten.

² I denna studie kommer vi att tillämpa en endimensionell variant av utvikningsanalys. Då vi vet att många europeiska partisystem är bättre representerade med mer än en dimension måste dock denna restriktion rättfärdigas. Den viktigaste anledningen är dock att den endimensionella utvikningsmodellen har stora likheter med den klassiska downsianska spatial väljarteorin. Eftersom vi bygger våra argument på föreställningen att förenklandet av den politiska världen är en nödvändighet för en framgångsrik politisk representation, är valet av en endimensionell modell således det mest naturliga. För det andra är multidimensionella utviknings-algoritmer väldigt datakrävande. För att nå kraftfulla lösningar måste man nominellt åtminstone ha minst åtta politiska stimuli, d v s partier, utvärderat för varje land vilket vi saknar för flera av länderna. För det tredje är det ofta ett naturligt första steg att testa huruvida preferensstrukturen är utvecklingsbar i en dimension, vilket vi här tänker göra. Ett fortsatt sökande efter en andra och tredje dimension är, naturligtvis, ofta framgångsrikt eftersom en andra dimension tillåter mer nyanserade slutledningar om hur väljare uppfattar

tillskrev sannolikheter för att rösta (*probability to vote*, PTV) för samtliga partier är inkluderade i utvikiningsanalyserna. För Sveriges vidkommande år 2004 är analysen genomförd med hjälp av en elvagrading sympatiskala för huruvida respondenten gillar- eller ogillar de respektive partierna. Detta då frågor om sannolikheten för att rösta på ett parti inte var inkluderade i det svenska frågeformuläret.

Skalbarhetskoefficienten (Loevingers H), kommer att ge oss information om i vilken utsträckning väljarnas preferensordningar producerats av en gemensam underliggande ideologisk dimension. H-måttet varierar från 0 till 1 och visar till vilken omfattning väljarnas respons till partierna överensstämmer med en perfekt dikotom utvikiningsmodell. Utvikiningsproceduren prövar alla möjliga ordningar av partierna och väljer den endimensionella modell som passar bäst mot data, med andra ord, partiordningen med det högsta H-värdet. För varje given uppsättning partipreferenser finns det oftast mer än en plausibel lösning. Tumregeln i denna sökningsprocedur är att den bästa lösningen, idealt sett, bör innehålla alla huvudpartier och därmed strukturera uppfattningen hos så många väljare som möjligt. I vår analys har därför plausibla modeller där alla stora partier inkluderats föredragits framför modeller som passat bättre men uteslutit något av de mer relevanta partierna.³

Notera att om väljarna inte baserar sina partivärderingar på en allmän uppfattning av partirynden kan utvikiningsmodellen inte heller vara särskilt framgångsrik. Med andra ord, inte endast frånvaron av en endimensionell struktur utan även frånvaron av samstämmig perceptioner bland väljarna kan leda till en sämre överensstämmelse mellan data och modell (Rabinowitz, Macdonald och Listhaug 1991; Oscarsson 1998).

den politiska världen, detta även inom starkt endimensionella system såsom Sverige (se Oscarsson 1998).

³ Det finns ett antal möjliga anledningar varför ett stimuli (parti) inte är utvecklingsbart, a) om stimuli är för populärt eller för impopulärt, b) om ett stimuli står för nära ett annat stimuli eller c) om ett parti helt enkelt inte passar in i den valda modellen.

Trots att resultaten för några länder var relativt låga på den endimensionella skalan – särskilt Estland och Irland år 2004 – visar sig de flesta länder ge endimensionella modeller som har en godtagbar passform gentemot data (se appendix D). Något som innebär att en enda dimension ofta är tillräcklig för att porträttera preferensstrukturen hos de europeiska väljarna. De länder som bäst lever upp till det downsianska idealet om en endimensionell politisk rymd där alla partiers positioner ungefärligen uppfattas på samma sätt av flertalet väljare är Portugal år 1999 ($H=.87$), Nordirland ($H=.84$), Italien ($H=.78$), Cypern ($H=.75$) och Spanien ($H=.74$).

I vilken utsträckning kan då de erhållna endimensionella modellerna av de nationella partirymderna tolkas som en vänster-högerdimension? Ett sätt att besvara denna fråga är att jämföra dessa modeller med väljarnas placeringar av partierna på vänster-högerskalan. Ett enkelt mått på överensstämmelsen mellan resultaten i utvecklingsanalysen och väljarnas vänster-högerplaceringar av partierna är Spearmans rangkorrelationskoefficient (Rho), som går mellan 0 och 1 där 1 indikerar en perfekt överensstämmelse mellan utvecklingsmodellen och väljarnas partiplaceringar. För vissa länder såsom Sverige, Portugal och Grekland år 1999 samt Cypern, Estland och Polen år 2004, reflekterar partiordningen som gavs av utvecklingsanalysen perfekt vänster-högerordningen av partierna som gavs tidigare ($\rho=1.0$). Totalt sett har fler än hälften av alla fall Spearmankoefficienter högre än .75, vilket bekräftar att den dominerande uppdelningen i partisystemen vanligen reflekterar en vänster-högerdimension (se appendix D).

För de flesta länder är resultaten från 1999 och 2004 relativt likartade. Spanien och Portugal är de huvudsakliga undantagen då Portugal år 1999 hade ett av de mest välstrukturerade vänster-högersystemen i Europa men uppvisar en betydligt dunklare bild år 2004. Spanien utvecklades i motsatt riktning mellan 1999 och 2004. Uppkomsten av nya partier och karaktären på valkampanjerna kan vara möjliga förklaringar till varför den strukturerande kraften hos vänster-högerdimensionen varierar från val till val inom samma länder.

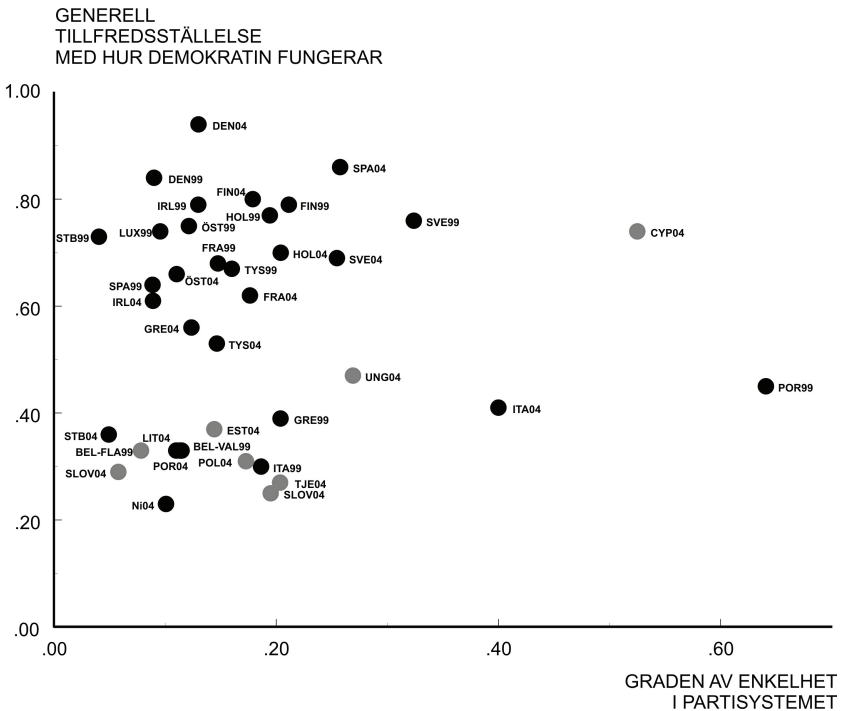
Skapar enkla partisystem ökad demokratisk legitimitet?

Enligt Jacques Thomassens hypotes bör enkla partisystem skapa högre grader av demokratisk legitimitet. Tanken är att i länder med starkt endimensionella partisystem där de större partierna uppvisar stabila och lätt igenkännliga ideologiska positioner över ett vänster-högerkontinuum, kommer den politiska representationen även att vara mer framgångsrik i skapandet av demokratisk legitimitet bland medborgarna. Detta i jämförelse med länder med flerdimensionella partisystem inom vilka partierna konkurrerar över ett större antal ideologiska dimensioner. Anledningen till detta är att det inom ett mera endimensionellt politiskt system kommer att vara lättare för partierna och väljarna att kommunicera sina politiska preferenser, varpå preferensaggregeringen blir mer framgångsrik och effektiv. Den förda politiken kommer då i högre utsträckning att spegla väljarnas önskemål än vad som annars skulle ha varit fallet.

Thomassens enkelthetshypotes bygger emellertid inte enbart på antaganden om endimensionalitet utan också på styrkan i vänster-högerdimensionen i sig själv. Grundtanken är att endimensionaliteten på egen hand inte är tillräcklig för att dra lasset – ett enkelt och allmänt politiskt språk är också en viktig förutsättning för en effektiv kommunikation av preferenser mellan medborgare och representanter. Den spatials vänster-högermetaforen kan dock betraktas som exakt den sorts förenklade kommunikativa verktyg som underlättar skapandet och aggregerandet av preferenser. Därför borde en operationalisering av enkelheten inom ett partisystem inte bara inkludera ett mått på graden av endimensionalitet, utan också ett mått på graden av vänster-högerdominans inom respektive partisystem. Den valda operationaliseringen för att mäta enkelheten inom partisystemen blir därmed en produkt av tre olika systemkaraktäristika, nämligen: endimensionalitet (H), vänster-högerstruktur (Rho) och perceptuell samstämmighet (PS). Således: partisystemenkelhet = $H * Rho * PS$.

Den empiriska prövningen av enkelthetshypotesen kräver även en indikator på graden av legitimitet bland medborgarna gällande

Figur 9:4 Partisystemenkelhet och generell tillfredsställelse med demokratin inom EU 1999 och 2004



Kommentar: Data kommer från 1999- och 2004 års EES undersökningar. Tillfredsställelsen med hur demokratin fungerar har mätts som procentandelen medborgare som svarade "mycket nöjd" och "något nöjd" på de respektive frågorna i undersökningen. Måttet på grad av enkelhet i partisystemet är en produkt av graden av endimensionalitet (H), Spearman's rangkorrelationskoefficient gällande överensstämmelsen mellan parti placeringarna från utvecklingsanalysen och väljarnas vänster-högerplacering av partierna (Rho), samt den viktade samstämmigheten i väljarnas uppfattningar av partiernas vänster-högerpositioner (PS).

den demokratiska representationen. Vi har för detta syfte valt ett mått avseende allmän tillfredsställelse hos medborgarna gällande den demokratiska processen. Måttet är baserat på 1999 och 2004 års EES-undersökningar där de tillfrågade fick frågan: "Hur nöjd är du med hur demokratin fungerar i ditt land?"

I figur 9:4 har vi plottat de 38 tillgängliga fallen från 1999 och 2004 efter partisystemets enkelhet och allmän tillfredsställelse med hur det demokratiska systemet fungerar. Vi förväntar oss att denna korrelation ska vara positiv, d.v.s. att höga nivåer av enkelhet inom partisystemen går hand i hand med höga nivåer av stöd för demokratin. Resultatet stöder emellertid inte hypotesen då den enkla bivariata korrelationen nästan är noll ($r = .06$; $\tau\text{-}b = .10$). Den mest uppenbara upptäckten är istället att länderna tycks vara uppdelade i två grupper enligt nivåerna av nöjdhet med demokratin.

Om vi erkänner det faktum att höga nivåer av demokratisk legitimitet inte kan uppnås omgående inom nyare demokratier utan snarare ackumuleras under längre tidsperioder, framstår de separata resultaten från de nya medlemsländerna och de femton gamla medlemsländerna som mer rimliga. I den grupp av länder där stödet för demokratin är som starkast utgör 21 av 22 länder gamla medlemsländer med Cypern som enda undantaget. Det generella mönstret inom denna grupp av länder ger ett visst stöd till Thomassens hypotes om att enkla partisystem är positivt korrelerade med högre grader av stöd för demokratin. Samma mönster uppträder inom gruppen av länder med lägre nivåer av stöd för demokratin, som till största delen består av relativt nybildade demokratier.

Två fall står dock ut som klart avvikande i denna analys; Portugal år 1999 och Italien år 2004. Båda länderna uppvisar enkla och välstrukturerade partisystem med höga nivåer av perceptuell samstämmighet och en hög grad av endimensionalitet. Trots det är stödet för demokratin bland medborgarna i dessa båda länder tämligen lågt.

En regressionsanalys kan mer formellt fastställa att enkla partisystem faktiskt tycks ha en stark effekt på graden av demokratisk legitimitet (.89). Detta när vi kompenserat för de båda avvikande fallen (Portugal 1999 och Italien 2004) samt i beräkningen medtagit en variabel för att särskilja nya och gamla medlemsländer.

Tabell 9:2 Effekten av enkla partisystem på graden av stöd för demokratin, under kontroll för nya- och gamla medlemsländer (OLS)

	b	Bootstrap Std. Err.	P>z 95% ci
Partisystemenkelhet	+ .89	.33	0.01
Nya EU-medlemsstater	-.29	.05	0.00
Portugal 1999	-.61	.30	0.04
Italien 2004	-.44	.22	0.05
Konstant	.49	.07	0.00
R ²	.38		
N:	38		

Kommentar: En linjär OLS-regression estimerades med frågan "Hur nöjd är du med hur demokratin fungerar i ditt land?" som beroende variabel (1 inte alls nöjd – 4 mycket nöjd). Koefficienter och standardfel estimerades genom en *bootstrapping*-procedur med 1000 repetitioner. Kontrollvariablerna utgörs av en dummyvariabel för nya medlemsstater samt två dummyvariabler för Italien 2004 respektive Portugal 1999.

Med tanke på att de data som använts i denna analys inte har sitt ursprung i de nationella parlamentsvalen utan från europa-parlamentsvalen och att användandet av utvecklingstekniker ibland ger labila svar samt att vi använt ett väldigt grovt mått på demokratisk legitimitet; kan vår analys betraktas som en ganska hård prövning av Thomassens enkelhetshypotes. Med tanke på den hårda prövningen och hypotesens djärvhet antyder resultaten att hans påstående är väl värt att undersöka mer noggrant i framtida forskning.

Ett paneuropeiskt partisystem?

Tidigare undersökningar av hur den politiska representationen fungerar i den europeiska unionen är långt ifrån entusiastiska. Ett viktigt resultat har varit att de europeiska parlamentsvalen uppfyller relativt få av de krav som framkommer i olika normativa modeller kring politisk representation, såsom den ansvarstagande partimodellen (Schmitt och Thomassen 1999). Många forskare är överens om att utvecklingen av ett välstrukturerat paneuropeiskt partisystem är ett viktigt krav för en bättre fungerande politisk representation inom EU. Unionen behöver ett partisystem för att

lösa den ofta diskuterade bristen på inflytande och legitimitet bland sina medborgare. Vår analys i detta kapitel kastar lite ljus över möjligheterna för uppkomsten av ett framtida paneuropeiskt partisystem.

De deskriptiva analyserna bekräftar att vänster-högerdimensionen fortfarande är en livskraftig kandidat när det gäller att strukturera ett framtida europeiskt partisystem. I de flesta av Europas länder utgör vänster-högerdimensionen en stark, eller till och med den starkaste, strukturerande kraften bakom medborgarnas politiska preferenser. Bland en stor majoritet av EU:s medlemsländer är väljarnas uppfattningar av partipositionerna över vänster-högerdimensionen fortfarande mycket upplysande beträffande de huvudsakliga krafterna bakom regeringsformationer, partikonkurrens och röstningsbeteende i varje system. Naturligtvis tenderar länderexperter att anse att endimensionella beskrivningar är alltför förenklade eller att jämförandet av länder är naivt. Icke desto mindre står det ganska klart att vänster-högerdimensionen är den enda gemensamma nämnaren för det ideologiska landskapet bland EU:s medlemsländer.

Med tanke på utsikterna för ett endimensionellt paneuropeiskt partisystem, strukturerat enligt en vänster-högerdimension, går de empiriska bevisen åt båda hållen. Å ena sidan minskade samstämmigheten bland medborgarna angående partiernas vänster-högerpositioner under 1990-talet vilket antyder att vänster-högerideologierna börjar bli mindre framträdande inom de europeiska partisystemen. Å andra sidan var nivåerna av samstämmighet i väljarnas uppfattningar åter något högre år 2004 än år 1999, vilket antyder att vänster-högerideologi ökar i betydelse.

Vår sista fråga rörde huruvida ett endimensionellt partisystem på EU-nivå egentligen kan förmå att skapa högre grader av demokratisk legitimitet. Resultatet visar att stödet för det demokratiska systemet är något högre i enkla endimensionella vänster-högerstrukturerade system än i andra. Den största effekten av partisystemenkelhet på graden av stöd för demokratin återfinns bland EU:s äldre medlemsländer men hypotesen vinner också något stöd bland de nya medlemsländerna. En rimlig förklaring

bakom de skillnader som framkommit mellan de femton äldre- och de tio nya EU-medlemsländerna torde vara att demokratisk legitimitet till stor del är resultatet av en långvarig ackumulativ demokratisk process.

Kapitel 10

Det vill sig inte

Europaparlamentsvalen instiftades en gång i tiden med två syften. Som en mekanism för att välja politiker och för att ge ökad demokratisk legitimitet och opinionsstöd åt EU. Det första syftet har uppfyllts väl och utan allvarliga anmärkningar. Via EU-valen rekryteras vart femte år hundratals politiker till parlamentet i Bryssel. I senaste valet 2004 sammanlagt hela 732 personer.

När det gäller det andra syftet har framgången varit mer begränsad eller helt obefintlig. Det folkliga opinionsstödet för EU har inte stärkts sedan det första EUP-valet 1979. Andelen EU-medborgare som tycker att EU-medlemskapet är ”a good thing” har ända sedan 1970-talet hållit sig kring måttliga 50 procent utan att lyfta mot högre höjder. Samma frånvaro av ett lyft gäller förtroendet för EUs centrala institutioner som heller inte stärkts sedan mätningarna inleddes på sent 1990-tal. Förtroendet för EU-parlamentet var till exempel 50 procent i Eurobarometerns första mätning våren 1999 och 53 procent under hösten. I den senaste mätningen hösten 2005 var motsvarande resultat 51 procent (*Eurobarometer 64*, 2006).

Det låga och sjunkande valdeltagandet i EUP-valen är ytterligare ett tecken på att 1979 års reform inte har varit framgångsrik när det gäller legitimeringssyftet. Valdeltagandet har minskat i varje val sedan starten. I senaste valet 2004 deltog färre än femtio procent av EUs medborgare. Valdeltagandet blev rekordlåga 45,7 procent totalt. Även i de femton äldre medlemsländerna var valdeltagandet under femtio procent. Det blev endast 49,4 procent. I

Sverige gick det ännu sämre med ett valdeltagande på endast 37,8 procent.

Det är svårt att dra någon annan slutsats än att Europaparlamentsvalen hittills varit ett misslyckande. De har fungerat väl tekniskt men EUs legitimitet och opinionsstöd har inte stärkts.

Om vi enbart ser på utvecklingen i Sverige är bilden också mörk, men den har inte blivit mörkare i alla avseenden. Sverige är ett av de länder inom EU som uppvisar lägst allmänt opinionsstöd för EU och lägst förtroende för EUs institutioner. Men opinionsstödet och förtroendet har inte minskat sedan vi blev medlemmar. Det har förblivit stabilt lågt när det gäller institutionsförtroendet, men ökat något när det gäller opinionsstödet och bedömningarna av hur demokratin fungerar inom unionen. I SOM-undersökningarna har andelen svenskar som i huvudsak är för det svenska medlemskapet i EU ökat från 36 procent 1995 till 39 procent 2005 samtidigt som andelen negativa minskat från 49 procent till 37 procent. När det gäller bedömningarna av EUs demokrati har andelen som är mycket eller ganska nöjda ökat från 25 procent i SOMs första mätning 1998 till 35 procent 2005. EUs legitimitet må vara jämförelsevis låg i Sverige, men den växer långsamt till sig (Holmberg och Weibull 2006).

När det gäller valdeltagandet i EUP-valen går dock utvecklingen fortsatt åt det negativa hållet i Sverige. Det minskar för varje val. Och Sverige är ett av de länder i EU där deltagandet i EU-valen är speciellt lågt i jämförelse med deltagandet i nationella riksdagsval.

Vid sidan av och i skuggan

Tyskarna kallar EU-val för *Nebenwahl*, ett slags sidoval i skuggan av viktigare nationella och regionala val (Niedermayer und Schmitt 2005). Tanken är densamma som resonemangen kring andra rangens val (Reif and Schmitt 1980). EU-valen betyder än så länge mindre, alltså väcker de mindre intresse och uppmärksamhet i alla läger – bland partier, bland kandidater, i medier och bland väljare.

Alla hypoteser som brukar härledas ur teorin om andra rangens val får stöd i det svenska fallet. Hypotes ett är att valdelta-

gandet i EUP-val blir klart lägre än i närliggande nationella val. I det svenska fallet är skillnaden något över fyrtio procentenheter. Snittet i EU brukar vara lägre, kring trettio procentenheter.

Hypotes två säger att regeringspartier tenderar att lyckas sämre i EU-val än i nationella val. EUP-val gäller inte regeringsmakten. Väljarna kan rösta mer expressivt och lufta eventuella missnöjen med hur regeringen sköter sig. I Sverige har socialdemokraterna haft makten vid alla tre EUP-valen och vid alla tre tillfällena gjort rejält dåliga val, bland de sämsta någonsin för partiet sedan demokratin infördes i Sverige på 1920-talet. Resultaten visar dessutom på en nedåtgående kurva, 28,1 procent 1995, 26,0 procent 1999 och 24,6 procent 2004.

Hypotes nummer tre förutspår att små partier skall lyckas bättre än stora i EUP-val. Frånvaron av regeringsfrågan tar bort en del av fokuseringen på de stora partierna och ger mindre partier en ökad chans eftersom väljarna är mer fria att rösta expressivt. Detaljstuderar man valresultaten i tabell 1.1 visar det sig att stora partier (s och m) mycket riktigt oftare förlorar röster jämfört med näraliggande riksdagsval (s tre gånger, m en gång) än de vinner (m två gånger). I fyra fall av sex stämmer alltså hypotesen (67 procent). När det gäller de mindre partierna har de gått framåt i nio fall av femton (60 procent). Vänsterpartiet och miljöpartiet har alltid gjort bättre ifrån sig i EUP-val än i riksdagsval, centerpartiet har gjort det två gånger, folkpartiet en gång medan kristdemokraterna är det stora undantaget. Partiet har aldrig lyckats bättre i ett EU-parlamentsval än i det mest näraliggande riksdagsvalet.

Även partier utanför de etablerades krets tenderar att lyckas bättre i EUP-val. Det har hänt två gånger av tre. Naturligtvis 2004 med succén för junilistan, men också i första valet 1995.

Att EU-rösta i EU-val

EU-valen uppfyller alltså alla kriterier för att vara sidoordnande val i slagskuggan av de fortfarande helt dominerande riksdagsvalen. Det betyder dock inte att berättelsen är slut. Även om svenska EU-val är andra rangens val finns det en del tecken som tyder

på att de i jämförelse med EU-valen i många andra länder är hyfsat meningsfulla. Bland de många väljarna handlar de trots allt om det de bör handla om, det vill säga EU-frågor. I många andra länder i EU dominerar fortfarande inrikespolitik och regeringsbedömningar när väljarna röstar.

Resultatet 2004 är detsamma som i de tidigare EUP-valen. Svenska väljare påverkas klart mer av vilken allmän inställning de har till EU än vad som är fallet i de flesta andra EU-länder. Sambandet mellan EU-åsikt och partival 2004 var starkast i Sverige, följt av Danmark och svagast i länder som Spanien, Tyskland och Holland. På väljarnivå leder Sverige utvecklingen mot mer *eufierade* Europaparlamentsval.

Sett över tid tycks dock EU-faktorn ha blivit något mindre betydelsefull även i Sverige. Svenska väljare åsiktsröstade mer utifrån EU-frågor 1995 och 1999 än 2004. En av huvudorsaken till att Sverige fortfarande toppar listan är att det i Sverige (och i Danmark) finns etablerade partier som tydligt tar ställning mot EU. Det finns det inte i alla EU-länder. Svenska väljare kan kanalisera sin EU-skepticism på valdagen.

Och den möjligheten tillvaratas. Många svenska väljare röstar annorlunda i EUP-valen jämfört med i riksdagsvalen. Partibyten i samband med EUP-valen är vanligare i Sverige än i majoriteten av andra EU-länder. Väljarrörligheten i svenska EUP-val är också större än i riksdagsvalen. Man bestämmer sig senare och man byter oftare parti. Valrörelsen blir mycket viktig, vilket illustrerades extremt tydligt av junilistans snabba tillväxt från 4-5 procent till hela 14,5 procent under valsprtens sista fyra-fem dagar 2004.

Åsiktsröstandet i EU-valen underlättas högst betydligt av att svenska väljare har relativt goda kunskaper om vad partierna står för när det gäller EU-medlemskapet. Och till skillnad från när det gäller andra kunskaper om EU – där den svenska kunskapsnivån inte har förbättrats, och inte är bättre än EU-snittet, snarast lite sämre – ser vi en viss tendens till förbättrade kunskaper om vad partierna står för över tid. Det är viktigt eftersom rationell åsiktsröstning förutsätter att väljarna känner till vad partierna har för ståndpunkter.

I valet 2004 var det bara ett parti som väljarna uppenbart var osäkra om vad det stod för. Det partiet var junilistan. Osäkerheten gällde dock inte partiets EU-skepticism utan huruvida partiet var för eller emot Sveriges EU-medlemskap. Många väljare, även sådana som röstade på junilistan, kände inte till att partiet är för det svenska medlemskapet. Den förvillelsen kan till en del ha hjälpt till när EU-motståndare från exempelvis vänsterpartiet och miljöpartiet röstade på partiet. Junilistans röststöd är annars lite unikt i det att det kom i ungefär lika stor utsträckning från alla olika sociala och politiska grupper.

Socioekonomisk kamp i EU-valen

I Sverige finns det ett mycket tydligt samband mellan väljarnas sociala tillhörighet och röstning i EUP-valen. Och de samband som finns är oftast starkare i EU-valen än i riksdagsvalen. Den socioekonomiska kamp som utkämpas via valurnorna vid valen till riksdagen förs också på valdagen när EU-parlamentariker väljs. Kopplingen mellan social tillhörighet och partival har varit mycket stabil och likartad i de tre svenska EUP-valen. Med visst undantag för klassröstningen som minskat något, återfinns de socioekonomiska konflikter som manifesterades i röstningen i det första EUP-valet fortfarande i röstningen 2004. Om en läkningsprocess pågår är den mycket långsam.

Många sociala motsättningar kanaliseras alltså tydligare via röstandet i EUP-valen än via röstandet i riksdagsvalen. Klasskampen via valedeln är fortfarande starkare när vi väljer representanter till Stockholm än när vi väljer till Bryssel. Men när det gäller många andra sociala kamper – könskampen, generationskampen, kampen mellan stad och landsbygd, regionala och religiösa motsättningar – utkämpas de klarare i EUP-valen. Europeiska unionen väcker alternativt tydliggör många sociala motsättningar i vårt land som inte syns lika bra i den nationella politiken.

Jämfört med övriga EU-länder spelar socioekonomiska faktorer en relativt stor roll för röstningen i Sverige. Och det gäller också EUP-val. Störst socioekonomiska skillnader i partivalet

2004 fanns i några östländer som Polen och Tjeckien, och i de tre nordiska länderna Finland, Sverige och Danmark samt i Österrike och Frankrike. Mot botten av listan återfinns många sydeuropeiska länder som Grekland, Spanien och Italien med Storbritannien strax ovanför. Ser vi på enskilda sociala faktorer hamnar Sverige relativt högt när det gäller klassröstning (sjätte plats), men också när det gäller röstningsskillnader mellan stad och landsbygd (också en sjätte plats). Klart lägre placeras Sverige när det gäller köns- och åldersskillnader i partivalet (trettonde respektive sjuttonde plats). Detsamma gäller den religiöst påverkade röstningen (tolfte plats).

Om vi ser vilka sociala faktorer som är starkast kopplade till röstningen i varje land framträder Europas två klassiska konfliktlinjer med enfaset. Klassröstningen dominerar i elva länder, däribland i Sverige, medan religiöst influerad röstning är starkast i åtta länder. Nittonhundratalets, för att inte säga adertonhundratalets sociala motsättningar sätter fortfarande klara avtryck i tvåtusentalets EUP-val.

Något måste göras

Om vi avslutningsvis skall peka på någonting riktigt positivt med de svenska EUP-valen måste det bli personröstningen. Den har blivit en succé med över femtio procent av väljarna som har kryssat för en kandidat i de två senaste valen (67 respektive 59 procent). Och kryssandet har varit mycket jämnt spritt socialt och politiskt. Personröstning är en form av deltagande, som till skillnad från valdeltagande, är lika vanligt bland unga som bland äldre och bland arbetare såväl som bland övre medelklassen. Dessutom fick personkryssandet effekter. Fyra kandidater fick åka till Bryssel tack vare att de lyckades samla många personröster, fler än konkurrenterna. I riksdags- och kommunalvalen har personröstandet inte varit tillnärmelsevis lika framgångsrikt. Snarare tvärtom med en sjunkande andel personröstare 2002 från en redan låg nivå premiäråret 1998. Huvudorsaken till framgången för personröstandet i EUP-valen är att partierna endast går fram med en nationell vallista vardera och att många kandidater då

har en chans att bli kända. Vi vet från studier i samband med riksdagsvalen att väljarna inte tycker om att kryssa för kandidater de inte känner till.

Personröstandet och att många svenska väljare trots allt röstar utifrån EU-åsikter i EUP-valen är det mest positiva med de svenska EU-parlamentsvalen. Mycket annat är klart mindre positivt. Det låga valdeltagandet är det mest påtagliga. Men röstandet utifrån slentrian, regeringsfrågan eller bara allmän inrikespolitik är också inte bra. Detsamma gäller det dåliga intresset som alla visar – partier, kandidater, medier och väljare.

Om vi skall ha demokratiskt fungerande Europaparlamentsval måste något göras och många skärpa sig – i Sverige och nere i Bryssel.

Referenser

- Aardal, Bernt. (red) (2002). *Valdeltagelse og lokaldemokrati*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Abrahamsson, Erika & Jesper Strömbäck (2004). *EU-parlamentsvalet: En god eller dålig nyhet?* Sundsvall, Demokratiinstitutet.
- Aldrich, John H. (1993). Rational Choice and Turnout. *American Journal of Political Science* 37: 246-278.
- Almond, Gabriel A. & Verba, Sidney. (1963). *The Civic Culture*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Allmänna valen 2002*. Del 1. (2003). Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Andersson, Tom (2005). *Moment 22. Uppföljning och utvärdering av riksdagspartiernas informationsinsatser inför Europaparlamentsvalet 2004*. Stockholms universitet, Institutionen för tillämpad kommunikationsvetenskap.
- Bartels, Larry M. (1996). Uninformed Votes: Information Effects in Presidential Elections. *American Journal of Political Science* 40: 194-230.
- Bennulf, Martin & Hedberg, Per (1999). Utanför demokratin. Om det minskade valdeltagandets sociala och politiska rötter. I *Valdeltagande i förändring*. Amnå, Erik (red) Demokratiutredningens forskarvolym 12. SOU 1999:132. Stockholm: Elanders Gotab.
- Bennulf, Martin, Hedberg, Per & Oscarsson, Henrik (2000). Vem bryr sig? En analys av valdeltagandet i det svenska Europaparlamentsvalet 1999. I *Valdeltagande och Europaparlamentsval*. Slutbetänkande av Rådet för utvärdering av 1998 års val. SOU 2000:81. Stockholm.
- Berelson, Bernard (1952). Democratic Theory and Public Opinion. *Public Opinion Quarterly* 16: 313-330.
- Beyme, Klaus von (1985). *Political parties in Western democracies*. Aldershot, Gower.
- Blondel, Jean, Richard Sinnott & Palle Svensson (1998). *People and Parliament in the European Union. Participation, Democracy and Legitimacy*. Oxford: Clarendon Press.
- Bobbio, Norberto (1996). *Left and Right. The Significance of a Political Distinction*. Cambridge, Polity Press.
- Budge, Ian & Dennis Farlie (1983). *Voting and Party Competition*. London, John Wiley and Sons.

- Campbell, Angus, Philip E. Converse, Warren Miller & Donald E. Stokes. (1960). *The American Voter*. New York: John Wiley.
- Converse, Philip E. (1975). Public Opinion and Voting Behavior. I *Handbook of Political Science*. Fred I. Greenstein & Nelson W. Polsby (eds). Reading, Massachusetts, Addison-Wesley. 4: 75–169.
- Crewe, Iwor. (1981) Electoral Participation. In David Butler, Howard Penniman and Austin Ranney (eds) *Democracy at the Polls*. Washington DC: American Enterprise Institute
- Downs, Anthony (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York, Harper & Row.
- Elklit, Jørgen, Birgit Möller, Palle Svensson & Lise Togeby. (2005). *Gensyn med sofavælgerne. Valdeltagelse i Danmark*. Århus: Århus universitetsforlag.
- Esaiasson, Peter (1990). *Svenska valkampanjer 1866-1988*. Stockholm, Allmänna Förlaget.
- Eurobarometern 63 (2005). Bryssel: EU-kommissionen.
- Eurobarometern 64 (2006). Bryssel: EU-kommissionen.
- Franklin, Mark N. (2004). *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies Since 1945*. New York: Cambridge University Press.
- Franklin, Mark N. (2000). *More Means Less: The Consequences of Successive Enlargements of the European Union for Turnout at European Parliament Elections*. 2000 Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington D.C.
- Franklin, Mark N. (1996). Electoral Participation. In Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi & Pippa Norris (eds) *Comparing Democracies. Elections and Voting in Global Perspective*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Franklin, Mark N., van der Eijk, Cees & Erik Oppenhuis. (1996). The Institutional Context: Turnout. In van der Eijk, Cees & Mark N. Franklin (eds). *Choosing Europe. The European Electorate and National Politics in the Face of the Union*. Ann Arbor: Michigan University Press.
- Fuchs, Dieter & Hans-Dieter Klingemann (1989). *The Left-Right Schema*. In *Continuities in Political Action. A Longitudinal Study of Political Orientations in Three Western Democracies*. Kent M Jennings & Jan W. van Deth (eds). Berlin, Walter de Gruyter and Co.: 203-234.
- Gilljam, Mikael & Holmberg, Sören m fl. (1990). *Rött Blått Grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*. Stockholm: Bonniers.
- Gilljam, Mikael & Sören Holmberg (1998). *Det första valet till Europaparlamentet*. Stockholm, Norstedts Juridik.

- Granberg, Donald & Sören Holmberg. (1988). *The Political System Matters – Social Psychology and Voting Behaviour in Sweden and the United States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Granberg, Donald & Sören Holmberg (1992) The Hawthorne Effect in Election Studies: The Impact of Survey Participation on Voting *British Journal of Political Science* 22: 240-247.
- Granberg, Donald & Sören Holmberg. (1991). Self-Reported Turnout and Voter Validation. *American Journal of Political Science* 35: 448-459.
- Haas, Ernst B. (1958). *The uniting of Europe: political, social and economical forces 1950-1957*. London, Stevens.
- Hedberg, Per, Henrik Oscarsson & Martin Bennulf (2001). Lågt valdeltagande. I *EuropaOpinionen*. Sören Holmberg et al. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Hernborn, Hans, Sören Holmberg & Per Näsman (2005). *Valu i allmänhetens tjänst*. Stockholm: Sveriges Television.
- Hix, Simon (1999). Dimensions and alignments in European Union Politics. Cognitive constrains and partisan responses. *European Journal of Electoral Research* 35.
- Holmberg, Sören. (1981). *Svenska väljare*. Stockholm: Liber.
- Holmberg, Sören & Tommy Möller (red). (1999). *Premiär för personval*. SOU 1999:92. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Holmberg, Sören (2000) *Välja parti*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Holmberg, Sören, m fl. (2001). *EuropaOpinionen*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Holmberg, Sören & Henrik Oscarsson (2004). *Väljare. Svenskt väljarbete under 50 år*. Stockholm, Norstedts Juridik.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) (2006) *Du stora nya värld*. Göteborg: SOM-institutet
- Inglehart, Ronald and Hans-Dieter Klingemann (1976). Party Identification, Ideological Preference, and the Left-Right Dimension among Western Mass Publics. In *Party Identification and Beyond*. Ian Budge, Ivor Crewe and Dennis Farlie (eds). London, John Wiley: 243-273.
- Jackman, Robert W & Miller, Ross A (1995). Voter Turnout in the Industrial Democracies During the 1980s. *Comparative Political Studies* 27: 467-492.
- Jonasson, Ann-Kristin (2004). *At the Command of God? On the Political Linkage of Islamist Parties*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

- Key, Valdimer. O. (1966). *The Responsible Electorate. Rationality in Presidential Voting 1936-1960*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Kinder, Donald R. & David O. Sears (1985). Public Opinion & Political Action. In *Handbook of Social Psychology*. Gardner Lindzey and Elliot Aronson (eds). New York, Random House. 2: 659-741.
- Kircheimer, Otto (1966). The transformation of the Western European party systems. In *Political parties and political development*. La Palombara, Joseph & Weiner Myron (eds). Princeton. Princeton University press.
- Klingemann, Hans-Dieter (1995). Party Positions and Voter Orientations. In *Citizens and the State*. Hans-Dieter Klingemann & Dieter Fuchs (eds). Oxford, Oxford University Press: 183-205.
- Knutsen, Oddbjørn (1995). Left-Right Materialist Value Orientations. In *Impact of Values*. Jan W. Van Deth & Elinor Scarbrough (eds). Oxford, Oxford University Press.
- Knutsen, Oddbjørn (1999). Left-Right Party Polarization among the Mass Publics: A Comparative Longitudinal Study from Eight West European Countries. In *Challenges to Representative Democracy. Parties, Voters and Public Opinion*. Hanne Marthe Narud & Toril Aalberg (eds). Bergen, Fagbokforlaget: 229-277.
- Laponce, Jean Antoine (1981). *Left and Right: The Topography of Political Perceptions*. Toronto, University of Toronto Press.
- Lipset, Seymour Martin. (1960). *Political Man. Social Bases of Politics*. New York: Doubleday.
- Lupia, Arthur & Matthew D. McCubbins (1998). *Democratic Dilemma. Can Citizens Learn What They Need to Know?* Cambridge, Cambridge University Press.
- Luskin, Robert P. (1987). Measuring Political Sophistication. *American Journal of Political Science* 31: 856-899.
- Milbrath, Lester W (1965). *Political Participation*. Chicago: Rand McNally.
- Miller, Warren E. (1992). The Puzzle Transformed: Explaining Declining Turnout. *Political Behavior* 14: 1-43.
- Milner, Henry (2002) *Civic Literacy: How Informed Citizens Make Democracy Work*. Hanover, N.H: University Press of New England
- Narud, Hanne Marthe & Henry Valen. (1999). Decline of Electoral Turnout: The Case of Norway. In *Challenges to Representative Democracy: Parties, Voters and Public Opinion*. Narud, Hanne Marthe & Toril Aalberg (eds). Bergen: Fagbokforlaget.

- Neuman, W. Russell (1986). *The paradox of mass politics: knowledge and opinion in the American electorate*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Niedermayer, Oskar & Hermann Schmitt. Hrsg. (2005). *Europawahl 2004*. Wiesbaden: VS Verlag für Socialwissenschaften
- Niemi, Richard G. & Herbert F. Weisberg (2001). *Controversies in voting behavior*.
- Norris, Pippa. (1997). Nomination: Second order election revisited. *European Journal of Political Research*, volume 31:109-114.
- Norris, Pippa. (1999). Blaming the Messenger? Political Communications and Turnout in EU Elections. I *Citizen Participation in European Politics*. Amnå, Erik (red). Demokratiutredningens skrift 32. SOU 1999:151. Stockholm: Elanders Gotab.
- Oppenhuis, Erik (1995). *Voting Behavior in Europe. A Comparative Analysis of Electoral Participation and Party Choice*. Amsterdam, Het Spinhuis.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg red. (2004). *Kampen om euron*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Oscarsson, Henrik (1998). *Den svenska partirynden. Väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996*. Avhandling. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Oscarsson, Henrik. (2000). *Kontextuella förklaringar till variationer i politiskt deltagande. En analys av valdeltagandet i svenska riksdagsval 1956-1998*. Uppsats presenterad vid Politikk och Demokratiseminarier vid Institutt for Samfunnsforskning i Oslo, februari (2000).
- Oscarsson, Henrik. (2004). Valdeltagande. I Holmberg, Sören & Oscarsson, Henrik *Väljare. Svenskt väljarbete under 50 år*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Oscarsson, Henrik & Stefan Dahlberg. (2005). Az európai pártrendszer feltérképezése: Erosíti-e a pártrendszer egyszerezése a demokratikus legitimitációt? (En kartläggning av den europeiska partirynden: Skapar enkla partisystem ökad demokratisk legitimitet?) I *vi európai parlamenti választások* (Partierna och deras väljare i de europeiska parlamentsvalen). Gabór Tóka & Ágnes Batory (eds). Budapest: DKMKA.
- Oskarsson, Maria (2005). Social Structure and Party Choice. In Thomassen, Jacques (ed) *The European Voter*. Oxford: Oxford University Press
- Popkin, Samuel (1991). *The Reasoning Voter*. Chicago, University of Chicago Press.

- Powell, Bingham Jr G. (1986). American voter turnout in a Comparative Perspective. *American Political Science Review* 96: 41-56.
- Rabinowitz, George, Stuart Elaine Macdonald & Ola Listhaug (1991). New Players in an Old Game: Party Strategy in Multiparty Systems. *Comparative Political Studies* 24(2): 147-185.
- Reif, Karlheinz & Hermann Schmitt (1980). Nine Second-Order Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results. *European Journal of Political Research* 8: 3-44.
- Reif, Karlheinz (1997). Reflections: European elections as member state second-order elections revisited. *European Journal of Political Research*, 31:115-124.
- Rosenstone, Steven & Hansen, John M. (1993). *Mobilization, Participation, and Democracy in America*. New York: McMillan
- Schmitt, Hermann. (1999). The Architecture of EU Institutions and Participation. I *Citizen Participation in European Politics*. Amnå, Erik (red). Demokratiutredningens skrift 32. SOU 1999:151. Stockholm: Elanders Gotab.
- Schmitt, Hermann. (2005). Die Beteiligung der Deutschen an der Europawahl 2004. Niedeimayer, Oskar & Schmitt, Herman (red) *Europawahl 2004*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Schmitt, Hermann & Jacques Thomassen (1999). *Political representation and legitimacy in the European Union*. Oxford, Oxford University Press.
- Sniderman, Paul M. (1993). The New Look in Public Opinion Research. In *Political Science: The State of the Discipline II*. Ada W Finifter. Washington, The American Political Science Association.
- Sollander, Staffan & Richard Öhrvall (2004). *Ja eller nej till euron*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- SOU (1996:66). *Utvärderat personval. Betänkande av nomineringsrätts- och valkretskommittén*. Stockholm, Justitiedepartementet. Statistiska centralbyrån. (1997). *Valet till Europaparlamentet 95*. Sveriges officiella statistik. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Statistiska centralbyrån. (2000). *Valet till Europaparlamentet 1999*. Sveriges officiella statistik. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Statistiska centralbyrån. (2005). *Valet till Europaparlamentet 2004*. Sveriges officiella statistik. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Strömblad, Per. (2003). *Politik på stadens skuggsida*. Acta Universitatis Upsaliensis 152. Uppsala universitet.
- Teorell, Jan & Anders Westholm (2000): Ert Europa i nationens skugga: Om det svenska valdeltagandet på europeisk och nationell nivå. I *Valdeltagande och Europaparlamentsval*. Slutbetänkande av Rådet för utvärdering av 1998 års val. SOU 2000:81. Stockholm.

- Thomassen, Jacques (1999). Political Communication between Political Elites and Mass Publics. The Role of Belief Systems. In *Policy Representation in Western Democracies*. Miller W. (ed) Oxford, Oxford University Press.
- van der Brug, Wouter (1997). *Where's the Party? Voters' Perceptions of Party Positions*. University of Amsterdam, Department of Political Science.
- van der Brug, Wouter & Cees van der Eijk (1999). The Cognitive Basis of Voting. In *Political Representation and Legitimacy in the European Union*. Hermann Schmitt and Jacques Thomassen (eds). Oxford, Oxford University Press: 129-160.
- van der Eijk, Cees & Mark N Franklin (eds). (1996). *Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of Union*. Ann Arbor: Michigan University Press.
- van der Eijk, Cees (1998). Measuring agreement in ordered rating scales. In *In search of structure. Essays in social science and methodology*. Meindert Fennema, Cees van der Eijk and Huibert Schijf. Amsterdam, Het Spinhuis: 73-87.
- van der Eijk, Cees, Mark N. Franklin and Erik Oppenhuis (1996). The Strategic Context: Party Choice. In *Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of Union*. Cees van der Eijk and Mark N. Franklin (eds). Ann Arbor, University of Michigan Press: 332-365.
- van der Eijk, Cees. (1999). Why Some People Vote and Others do not. I *Citizen Participation in European Politics*. Amnå, Erik (red). Demokratiutredningens skrift 32. SOU 1999:151. Stockholm: Elanders Gotab.
- van Schuur, Hendrick W. and Wendy Post (1990). *MUDFOLD User's Manual. A Program for Multiple Unidimensional Unfolding*. Groningen, ProGamma.
- Verba, Sidney & Nie, Norman. (1972). *Participation in America. Political Democracy and social Equality*. New York: Harper & Row.
- Verba, Sidney, N. H. Nie & J. Kim. (1978). *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison*. New York: Cambridge University Press.
- Verba, Sidney, Kay Schlossman & Henry Brady. (1995). *Voice and Equality: Civic Voluntarism and American Politics*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Westholm, Anders & Teorell, Anders. (1999). Att bestämma sig för att vara med och bestämma. Om varför vi röstar – allt mindre. I *Valdeltagande i förändring*. Amnå, Erik (red). Demokratiutredningens forskarvolym 12. SOU 1999:132. Stockholm: Elanders Gotab.

- Widlund, Ingrid (2000). *Paths to power and patterns of influence: the Dravidian parties in South Indian politics*. Uppsala, Acta Universitatis Upsaliensis: Univ.-bibl. distributör.
- Wolfinger, R. E. & Rosenstone, S. J. (1980). *Who votes?* New Haven: Yale University Press.
- Zaller, John (1992). *The Nature and Origins of Mass Opinions*. Cambridge, Cambridge University Press.

Författarna

Stefan Dahlberg, pol mag, verksam vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på väljarbeteende och valsystem.

Per Hedberg, fil kand, verksam vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på valdeltagande.

Sören Holmberg, professor vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han är ledare för valforskningsprogrammet och forskar kring opinionsbildning, väljarbeteende och representativ demokrati.

Henrik Oscarsson, docent, är lärare och forskare vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på väljarbeteende och opinionsbildning.

Appendix A

Väljarnas partier 1995-2004 Andel röstande på partierna i olika grupper

Sammanställt av Malin Forsberg och Per Hedberg

I sammanställningen har data från valundersökningarna i samband med Europaparlamentsvalen 1995, 1999 och 2004 utnyttjats. Resultaten för valdeltagande är viktade. Eftersom valdeltagandet bland svarande är något högre än det officiella resultatet och något lägre bland personer som inte ställt upp för intervju har andelen röstande viktats ned bland svarande och upp bland icke-svarande. Resultatet för valdeltagande bland män och kvinnor, bland personer i olika ålders grupper och bland personer i olika inkomstgrupper avser hela urvalet. Övriga data är oviktade i förhållande till officiella valresultat. För fler detaljer kring kodning och kategoriseringar hänvisas till Valundersökningarnas tekniska rapporter och kodböcker. All dokumentation finns tillgänglig via Svensk Samhällsvetenskaplig Datatjänst (SSD): www.ssd.gu.se.

- Tabell A.1 Kön
- Tabell A.2 Ålder
- Tabell A.3 Boende
- Tabell A.4 Civilstånd
- Tabell A.5 Fackföreningstillhörighet
- Tabell A.6 Inkomst
- Tabell A.7 Kyrkogång
- Tabell A.8 Sektor
- Tabell A.9 Bostadsort
- Tabell A.10 Utbildning
- Tabell A.11 Yrke
- Tabell A.12 Klass

Tabell A.1 Kön och partival 1995-2004

	Partival									summa procent	antal personer	andel blanka	andel röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr				
Kvinna													
1995	14	27	7	3	19	4	24	-	2	100	494	1	43
1999	15	25	7	16	15	10	12	-	0	100	445	3	41
2004	14	23	7	11	17	4	9	13	2	100	381	4	38
Man													
1995	14	30	6	6	24	3	15	-	2	100	494	2	40
1999	11	26	6	15	26	7	9	-	0	100	399	2	36
2004	11	25	6	12	21	5	5	13	2	100	390	3	37

Tabell A.2 Ålder och partival 1995-2004

	Partival									summa procent	antal pers	andel blank	andel röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr				
Alder													
18-22													
1995	21	14	6	5	14	0	35	-	5	100	57	3	28
1999	23	14	5	12	23	7	0	-	16	100	43	7	24
2004	11	22	4	15	11	7	4	26	0	100	27	12	23
23-30 år													
1995	18	14	7	8	25	2	24	-	2	100	135	2	35
1999	10	16	2	23	24	10	15	-	0	100	82	4	26
2004	22	17	4	14	15	3	15	9	1	100	78	1	30
31-40 år													
1995	16	17	7	6	18	1	28	-	7	100	151	1	35
1999	14	18	7	19	17	11	14	-	0	100	133	4	30
2004	13	13	3	18	25	5	11	8	4	100	119	4	26
41-50 år													
1995	20	27	8	4	14	3	22	-	2	100	205	2	42
1999	19	22	4	14	16	9	16	-	0	100	160	3	36
2004	19	15	7	13	16	4	11	14	1	100	121	5	33
51-60 år													
1995	10	38	3	3	27	4	15	-	0	100	175	2	46
1999	15	25	11	13	21	7	8	-	0	100	169	2	45
2004	12	32	9	9	15	5	5	12	1	100	176	3	44
61-70 år													
1995	10	39	7	1	23	7	12	-	1	100	154	0	53
1999	8	34	7	12	23	9	7	-	0	100	146	0	56
2004	9	22	9	8	27	5	4	15	1	100	153	1	52
71-80 år													
1995	8	40	7	3	28	4	9	1	1	100	111	0	50
1999	7	40	9	13	19	10	2	-	0	100	111	4	54
2004	6	40	8	5	18	5	2	15	1	100	97	2	57

Tabell A.3 Boende och partival 1995-2004

	Partival									summa procent	antal pers	andel blanka	Andel röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr				
Hyr bostaden													
2004	17	23	4	11	15	4	12	12	2	100	158	5	32
Äger bostaden													
2004	13	22	7	10	22	5	6	14	1	100	432	3	41

Tabell A.4 Civilstånd och partival 1995-2004

	Partival									summa procent	antal pers	andel blanka	Andel röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr				
Gift & Sambo													
1995	14	30	6	4	22	3	19	-	2	100	688	1	45
1999	12	24	8	16	20	9	11	-	0	100	511	3	41
2004	12	22	7	11	21	4	7	14	2	100	445	2	41
Änka/änkling													
1995	10	32	5	2	24	12	13	-	2	100	59	2	43
1999	10	34	8	16	16	13	3	-	0	100	38	4	55
2004	8	30	7	0	22	11	15	7	0	100	27	6	50

Tabell A.4 Civilstånd och partival 1995-2004

	Partival									summa procent	antal pers	andel blanka	Andel röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr				
Ensamstående/ogift													
1956	19	19	6	6	18	2	27	-	3	100	195	2	32
1999	20	20	3	15	19	8	15	-	0	100	151	4	31
2004	20	19	3	10	19	7	7	13	2	100	118	7	28

Tabell A.5 Fackföreningstillhörighet och partival 1995-2004

	Partival									summa procent	antal pers	andel blanka	Andel röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr				
Förvärsarbetande, ej fackanslutna													
1995	6	14	11	3	37	4	21	-	4	100	104	3	40
1999	4	8	4	30	29	16	9	-	0	100	93	3	35
2004	6	11	8	12	31	13	9	10	0	100	97	4	38
Samtliga LO-anslutna													
1995	25	37	4	2	6	2	23	-	1	100	276	1	33
1999	23	42	4	4	8	6	13	-	0	100	162	3	28
2004	19	36	3	4	7	2	7	19	3	100	117	5	26
Samtliga TCO-anslutna													
1995	12	29	5	5	20	5	21	-	3	100	229	2	47
1999	20	19	7	22	12	7	13	-	0	100	162	4	46
2004	21	20	7	10	12	3	10	16	1	100	135	2	39
Samtliga, SACO-anslutna													
1995	12	19	4	12	31	4	16	-	2	100	83	2	64
1999	10	15	6	24	23	10	12	-	0	100	82	3	60
2004	13	20	4	17	27	2	9	6	2	100	86	3	60

Tabell A.6 Inkomst och partival 1995-2004

	Partival									summa procent	antal pers	andel blanka	Andel röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr				
15 procent lägsta inkomsterna													
1995	15	13	10	6	23	2	28	-	3	100	123	2	34
1999	17	15	8	10	22	9	19	-	0	100	88	4	26
2004	15	19	11	11	14	8	6	14	2	100	88	7	30
15-35 percentilen													
1995	16	31	9	2	16	4	19	-	3	100	169	2	38
1999	11	29	10	12	16	14	8	-	0	100	153	3	38
2004	13	28	6	9	17	5	8	12	2	100	105	6	33
35-65 percentilen													
1995	17	29	6	3	16	4	24	-	1	100	293	1	40
1999	16	33	9	11	11	9	11	-	0	100	236	2	36
2004	16	31	6	9	10	4	9	13	2	100	224	3	37
65-85 percentilen													
1995	15	39	5	3	18	4	15	-	1	100	216	0	43
1999	15	26	3	20	18	6	12	-	0	100	183	4	42
2004	16	17	7	14	16	4	10	14	2	100	176	4	38
15 procent högsta inkomsterna													
1995	7	22	4	8	39	3	14	-	3	100	187	2	58
1999	9	17	5	20	34	8	7	-	0	100	184	1	53
2004	5	19	6	12	38	4	4	11	1	100	178	1	53

Tabell A.7 Kyrkogång och partival 1995-2004

	Partival									summa procent	antal pers	andel blanka	Andel röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr				
Minst en gång i månaden													
1995	5	18	15	2	18	19	19	-	4	100	91	1	50
1999	7	15	15	16	10	34	3	-	0	100	73	1	55
2004	12	8	14	4	6	35	4	17	0	100	49	0	46
Några gånger om året													
1995	10	25	10	3	29	3	18	-	2	100	228	1	48
1999	13	21	10	18	18	7	13	-	0	100	176	4	52
2004	7	22	10	9	27	3	9	12	1	100	157	4	40
En gång om året													
1995	15	32	4	5	21	2	19	-	2	100	331	1	40
1999	12	25	5	15	23	8	12	-	0	100	269	2	38
2004	12	21	6	15	21	1	6	17	1	100	156	2	37
Aldrig													
1995	20	30	3	4	16	1	24	-	2	100	291	2	38
1999	19	29	3	15	19	3	12	-	0	100	181	2	29
2004	20	25	3	10	19	3	8	10	2	100	229	4	36

Tabell A.8 Sektor och partival 1995-2004

	Partival									summa procent	antal pers	andel blanka	Andel röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr				
Offentlig sektor													
1995	15	30	5	4	15	5	24	-	2	100	385	0	47
1999	18	25	7	17	13	8	12	-	0	100	281	3	43
2004	18	25	7	10	14	5	7	13	1	100	246	4	42
Privat sektor													
1995	13	27	8	4	26	3	17	-	2	100	516	2	39
1999	10	23	7	17	23	10	10	-	0	100	379	3	36
2004	10	19	7	10	25	5	9	13	2	100	330	3	36

Tabell A.9 Bostadsort och partival 1995-2004

	Partival									summa procent	antal pers	andel blanka	Andel röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr				
Ren landsbygd													
1995	17	21	17	3	12	3	26	-	1	100	152	0	36
1999	16	11	28	8	11	13	13	-	0	100	98	3	30
2004	15	16	19	6	15	8	8	11	2	100	135	4	35
Mindre tätort													
1995	17	36	7	5	14	3	17	-	1	100	221	2	42
1999	14	32	5	13	17	9	10	-	0	100	150	1	36
2004	14	28	7	8	15	4	5	16	3	100	149	5	35
stad/större tätort													
1995	12	28	4	4	24	3	23	-	2	100	418	1	42
1999	12	26	3	15	22	8	14	-	0	100	314	3	40
2004	13	27	3	12	22	4	6	12	1	100	357	3	38
Stockholm, Göteborg, Malmö													
1995	15	25	2	4	32	4	13	-	5	100	151	2	48
1999	15	20	1	28	22	9	5	-	0	100	139	4	48
2004	10	17	4	17	23	2	13	14	0	100	126	3	44

Tabell A.10 Utbildning och partival 1995-2004

	Partival									summa procent	antal pers	andel blanka	andel röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr				
Obligatorisk													
1995	14	49	6	1	12	3	14	-	1	100	217	0	37
1999	13	48	9	3	12	7	8	-	0	100	118	3	35
2004	8	45	8	2	10	5	5	15	2	100	88	5	35
Påbyggnad													
1995	16	26	7	4	18	3	23	-	3	100	444	2	39
1999	14	26	8	13	19	9	11	-	0	100	314	3	32
2004	15	24	8	9	15	7	5	15	2	100	229	4	29
Högskola/universitet													
1995	12	16	6	6	33	3	21	-	3	100	281	1	54
1999	14	11	4	25	23	10	13	-	0	100	266	2	52
2004	14	12	5	15	28	3	11	11	1	100	267	2	53

Tabell A.11 Yrke och partival 1995-2004

	Partival									summa procent	antal personer	andel blanka	andel röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr				
Industriarbetare													
1995	22	42	5	0	8	0	22	-	1	100	101	2	31
1999	21	40	9	9	8	6	7	-	0	100	53	0	24
2004	19	45	0	7	3	3	10	7	6	100	31	9	22
Övriga arbetare													
1995	20	34	5	2	11	4	23	-	1	100	193	0	35
1999	17	38	4	9	8	11	13	-	0	100	113	4	30
2004	12	27	11	3	11	9	6	19	2	100	91	6	29
Lägre tjänstemän													
1995	17	30	6	3	16	4	22	-	2	100	103	2	43
1999	15	27	10	12	14	13	9	-	0	100	86	4	40
2004	19	25	5	13	13	2	5	15	3	100	60	3	33
Mellan tjänstemän													
1995	10	30	4	4	22	5	23	-	2	100	241	1	51
1999	13	25	4	21	19	7	11	-	0	100	204	1	49
2004	16	22	6	11	15	6	10	13	1	100	184	3	44
Högre tjänstemän													
1995	8	22	5	11	40	1	11	-	2	100	150	1	57
1999	8	9	5	27	31	9	11	-	0	100	130	1	56
2004	6	18	6	11	36	3	6	13	1	100	140	1	58
Småföretagare													
1995	6	12	10	6	32	6	24	-	4	100	50	4	38
1999	8	24	5	11	37	10	5	-	0	100	38	7	37
2004	11	11	6	6	36	5	11	14	0	100	36	0	34
Jordbrukare													
1995	5	0	58	0	21	0	11	-	5	100	19	0	40
1999	0	0	53	0	21	16	10	-	0	100	19	0	47
2004	0	10	50	10	20	0	0	10	0	100	10	9	45
Studerande													
1995	21	16	8	5	23	0	19	-	8	100	77	1	40
1999	26	12	6	10	24	4	18	-	0	100	50	7	33
2004	23	6	3	25	17	11	6	9	0	100	35	3	35

Tabell A. 12 Klass och partival 1995-2004

	Partival									summa procent	antal personer	Andel blanka	andel röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr				
Arbetarklass													
1995	21	37	5	1	10	3	22	-	1	100	294	1	34
1999	18	39	6	9	8	9	11	-	0	100	166	3	28
2004	14	32	8	4	9	7	7	16	3	100	122	7	27
Medelklass													
1995	10	25	7	6	27	4	19	-	2	100	563	2	49
1999	11	20	7	19	23	9	11	-	0	100	477	2	47
2004	12	20	7	11	24	4	8	13	1	100	430	2	44

Appendix B

Partiernas väljare 1995-2004

Andel av partiernas väljare som tillhör olika grupper (procent)

Sammanställt av Malin Forsberg och Per Hedberg

Tabell B.1	Kön
Tabell B.2	Ålder
Tabell B.3	Boende
Tabell B.4	Civilstånd
Tabell B.5	Fackföreningstillhörighet
Tabell B.6	Inkomst
Tabell B.7	Kyrkogång
Tabell B.8	Sektor
Tabell B.9	Bostadsort
Tabell B.10	Utbildning
Tabell B.11	Yrke
Tabell B.12	Klass och partival

Tabell B.1 Kön och partival 1995-2004

	Partival									Andel samtliga röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr	
Kvinna										
1995	50	47	57	36	43	51	61	-	57	49
1999	60	52	56	54	38	60	61	-	0	53
2004	56	47	52	48	44	47	62	49	50	50
Man										
1995	50	53	43	64	57	49	39	-	43	51
1999	40	48	44	46	62	40	39	-	0	47
2004	44	53	48	52	56	53	38	51	50	50

Tabell B.2 Ålder och partival 1995-2004

	Partival									Andel samtliga röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr	
Ålder 18-22										
1995	9	3	5	7	4	0	10	-	14	5
1999	9	3	3	4	6	4	8	-	0	3
2004	6	3	2	5	3	6	3	7	0	3
22-30 år										
1995	17	7	16	24	16	9	16	-	14	13
1999	7	6	3	15	12	11	13	-	0	10
2004	14	7	6	13	7	5	20	7	8	11
31-40 år										
1995	17	9	16	21	13	6	22	-	48	15
1999	17	11	16	20	13	20	21	-	0	16
2004	16	9	6	24	20	17	23	9	42	15
41-50 år										
1995	28	20	25	22	14	20	24	-	14	21
1999	26	17	10	18	15	18	29	-	0	18
2004	24	10	15	19	13	14	23	17	8	16
51-60 år										
1995	12	24	8	14	22	23	13	-	0	18
1999	23	20	32	18	21	16	15	-	0	21
2004	21	31	29	18	18	22	16	22	17	23
61-70 år										
1995	11	21	17	5	16	31	10	-	5	15
1999	11	23	18	13	20	17	12	-	0	16
2004	13	18	27	15	28	22	11	24	17	19
71-80 år										
1995	6	16	13	7	15	11	5	-	5	12
1999	7	20	18	12	13	14	2	-	0	14
2004	6	22	15	6	11	14	4	14	8	13

Tabell B.3 Boende och partival 2004

	Partival									Andel samtliga röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr	
Hyrbostaden										
1995	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
1999	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
2004	32	28	18	30	19	23	43	24	33	27
Äger bostaden										
1995	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
1999	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
2004	68	72	82	70	81	77	57	76	67	73

Tabell B.4 Civilstånd och partival 1995-2004

	Partival									Andel samtliga röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr	
Gift & Sambo										
1995	69	79	75	69	75	64	69	-	67	73
1999	65	74	83	74	75	73	69	-	0	72
2004	68	77	85	80	77	60	73	78	78	74
Änka/änkling										
1995	4	7	5	3	7	23	4	-	5	6
1999	4	8	6	5	4	8	1	-	0	6
2004	2	6	5	0	5	10	9	3	0	5
Ensamstående/ogift										
1995	27	14	20	28	18	13	27	-	28	21
1999	31	18	11	21	21	19	30	-	0	22
2004	30	17	10	20	18	30	18	19	22	21

Tabell B.5 Fackföreningstillhörighet och partival 1995-2004

	Partival									Andel samtliga röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr	
Förvärsarbetande, ej fackanslutna										
1995	7	15	31	11	34	18	17	0	40	18
1999	6	8	12	35	35	37	15	0	0	21
2004	12	14	32	31	42	67	22	20	0	26
Samtliga LO-anslutna										
1995	65	55	42	22	19	30	51	--	25	47
1999	48	61	29	11	26	34	41	--	--	40
2004	36	49	25	15	17	25	27	45	50	36
Samtliga TCO-anslutna										
1995	25	36	46	41	52	55	39	--	58	39
1999	42	28	50	57	37	38	40	--	--	41
2004	46	31	56	39	34	50	47	45	25	39
Samtliga SACO-anslutna										
1995	10	9	12	37	29	15	10	--	17	14
1999	10	11	21	32	37	28	19	--	--	19
2004	18	20	19	46	49	25	26	10	25	25

Kommentar: Procentbasen utgörs av samtliga LO-, TCO- och SACO-anslutna

Tabell B.6 Inkomst och partival 1995-2004

	Partival									Andel samtliga röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr	
15 procent lägsta inkomsterna										
1995	14	6	19	19	13	6	18	-	19	12
1999	13	6	12	7	11	10	19	-	0	10
2004	13	9	19	12	8	20	9	12	17	12
15-35 percentilen										
1995	19	19	24	10	12	20	16	-	24	19
1999	15	21	26	14	15	28	14	-	0	19
2004	14	17	12	10	12	14	14	13	17	16
35-65 percentilen										
1995	35	30	28	21	22	34	36	-	19	29
1999	34	36	35	21	16	28	28	-	0	28
2004	36	38	27	24	15	22	34	31	33	30
65-85 percentilen										
1995	23	30	16	14	18	23	17	-	14	21
1999	24	22	11	29	20	14	25	-	0	22
2004	28	17	23	28	20	22	30	24	25	21
15 procent högsta inkomsterna										
1995	9	15	13	36	35	17	13	-	24	19
1999	14	15	16	29	38	20	14	-	0	21
2004	9	19	19	26	45	22	13	20	8	21

Tabell B.7 Kyrkogång och partival 1995-2004

	Partival									Andel samtliga röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr	
Minst en gång i månaden										
1995	4	6	24	5	8	55	9	-	19	10
1999	5	7	23	11	5	39	3	-	0	10
2004	7	3	18	3	2	57	5	10	0	8
Några gånger om året										
1995	17	21	40	20	33	23	21	-	19	24
1999	24	21	38	28	24	20	28	-	0	26
2004	14	27	41	23	35	13	31	24	22	27
En gång om året										
1995	36	40	24	44	35	16	34	-	29	35
1999	35	40	28	36	46	33	41	-	0	39
2004	23	26	26	38	27	7	22	35	11	26
Aldrig										
1995	43	33	12	31	24	6	36	-	33	31
1999	36	32	11	25	25	8	28	-	0	25
2004	56	44	15	36	36	23	42	31	67	39

Tabell B.8 Sektor och partival 1995-2004

	Partival									Andel samtliga röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr	
Offentlig sektor										
1995	46	45	32	44	31	55	51	-	42	43
1999	56	45	44	43	30	37	46	-	0	43
2004	56	49	44	41	30	46	38	42	33	43
Privat sektor										
1995	54	55	68	56	69	45	49	-	58	57
1999	44	55	56	57	70	63	54	-	0	57
2004	44	51	56	59	70	54	62	58	67	57

Tabell B.10 Bostadsort och partival 1995-2004

	Partival									Andel samtliga röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr	
Ren landsbygd										
1995	18	12	43	13	9	16	21	-	10	16
1999	16	7	58	7	8	20	17	-	0	14
2004	20	12	51	9	13	31	20	14	25	17
Mindre tätort										
1995	27	30	25	31	15	19	19	-	14	24
1999	22	28	17	18	19	22	19	-	0	22
2004	21	23	21	14	15	17	15	23	33	20
Stad/större tätort										
1995	38	44	27	41	51	45	50	-	38	44
1999	40	48	23	41	51	38	55	-	0	44
2004	46	53	18	52	52	43	36	45	42	47
Stockholm, Göteborg, Malmö										
1995	17	14	5	15	25	20	10	-	38	16
1999	22	17	2	34	22	20	9	-	0	20
2004	13	12	10	25	20	9	29	18	0	16

Tabell B.10 Utbildning och partival 1995-2004

	Partival									Andel samtliga röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr	
Hög utbildning										
1995	25	17	27	43	47	29	31	-	38	30
1999	39	18	24	60	45	42	44	-	0	37
2004	46	26	36	66	63	31	64	39	22	44
Medel utbildning										
1995	53	43	50	49	41	48	53	-	57	47
1999	45	48	53	36	45	45	45	-	0	45
2004	45	43	46	31	30	55	27	44	56	40

Tabell B.10 Utbildning och partival 1995-2004 forts

	Partival									Andel samtliga röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr	
Låg utbildning										
1995	22	40	23	8	12	23	16	-	5	28
1999	16	34	23	4	10	13	11	-	0	18
2004	9	31	18	3	7	14	9	17	22	16

Tabell B.11 Yrke och partival 1995-2004

	Partival									Andel samtliga röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr	
Industriarbetare										
1995	16	16	9	0	4	0	12	-	5	11
1999	11	13	11	4	3	5	5	-	0	8
2004	8	11	0	3	1	3	7	3	22	6
Övriga arbetare										
1995	29	25	16	10	11	27	23	-	5	21
1999	20	26	11	9	7	19	19	-	0	17
2004	14	19	26	5	8	27	11	22	22	17
Lägre tjänstemän										
1995	13	12	10	8	8	13	12	-	9	11
1999	14	14	19	9	9	18	10	-	0	13
2004	14	12	8	13	7	3	7	12	23	11
Mellan tjänstemän										
1995	18	27	15	23	27	43	29	-	24	25
1999	28	31	15	38	29	24	29	-	0	28
2004	39	32	26	34	23	34	42	29	22	30
Högre tjänstemän										
1995	9	13	12	41	31	7	9	-	14	16
1999	10	7	13	31	30	19	19	-	0	18
2004	10	20	20	25	43	13	20	23	11	22
Småföretagare										
1995	2	2	9	8	8	10	6	-	9	6
1999	3	5	4	4	10	7	3	-	0	6
2004	5	3	5	3	11	7	9	6	0	6
Jordbrukare										
1995	1	0	19	0	2	0	1	-	5	2
1999	0	0	21	0	3	5	3	-	0	3
2004	0	1	13	2	2	0	0	1	0	2
Studenter										
1995	12	5	10	10	9	0	8	-	29	8
1999	14	4	6	5	9	3	12	-	0	7
2004	10	2	2	15	5	13	4	4	0	6

Tabell B.12 Klass och partival 1995-2004

	Partival									Andel samtliga röstande
	v	s	c	fp	m	kd	mp	jl	övr	
Arbetarklass										
1995	51	43	27	11	17	27	38	-	13	34
1999	36	40	23	14	11	25	28	-	0	27
2004	24	31	26	10	10	35	19	25	44	24
Medelklass										
1995	49	57	73	89	83	73	62	-	87	66
1999	64	60	77	86	89	75	72	-	0	73
2004	76	69	74	90	90	65	81	75	56	76

Appendix C

Partier och partigrupper i den Europeiska unionen

Sammanställt av Stefan Dahlberg

Förkortningar för Europaparlamentets partigrupper: (EPP EPP/ED) Gruppen för Europeiska folkpartiet (kristdemokraterna) och Europademokraterna. 264 ledamöter. Svenska partier: Moderaterna, Kristdemokraterna. (ESP tidigare PES) Socialdemokratiska gruppen i Europaparlamentet. 200 ledamöter. Svenska partier: Socialdemokraterna. (ALDE tidigare ELDR) Gruppen Alliansen liberaler och demokrater för Europa. 90 ledamöter. Svenska partier: Folkpartiet, Centerpartiet. (De Gröna/EFA eller GR/EFA) Gruppen De gröna / Europeiska fria alliansen. 42 ledamöter. Svenska partier: Miljöpartiet. (GUE/NGL tidigare EUL/NGL) Gruppen Europeiska enade vänstern / Nordisk grön vänster. 41 ledamöter. Svenska partier: Vänsterpartiet. (IND/DEM) Gruppen självständighet/demokrati. 33 ledamöter. Svenska partier: Junilistan. (UNE/UEN) Gruppen Unionen för nationernas Europa. 30 ledamöter. Inga svenska partier. (NI) Grupplösa. 32 ledamöter. Inga svenska partier (informationen uppdaterad, mars 2006).

Land/valår	Partiförkortning	Partinamn	Partigrupp i Europaparlamentet	# mandat i EP	Valresultat	VH-position (medel)	Perceptual Agreement
Österrike							
1999	Grüne	Die Grünen — Die Grünen	GR/EFA	2	9.2	3.45	0.51
		Alternative					
	LIF	Liberales Forum	-	0	2.6	4.27	0.35
		Sozialdemokratische Partei					
	SPÖ	Österreichs	PES	7	31.8	4.54	0.43
	ÖVP	Österreichische Volkspartei	EPP	7	30.6	5.82	0.49
CSA	Christlich-Soziale Allianz	-	0	1.5	5.95	-0.03	
FPÖ	Freiheitliche Partei Österreichs	NI	5	23.5	7.12	0.31	
2004	Grüne	Die Grünen — Die Grünen	EG-EFA	2	12.8	3.56	0.54
		Alternative					
	LIF	Liste Hans-Peter Martin – For Real Control in Brussels	NI	2	14.0	na	n.a
		Sozialdemokratische Partei					
	SPÖ	Österreichs	PES	7	33.4	3.79	0.57
	ÖVP	Österreichische Volkspartei	EPP-ED	6	32.7	6.35	0.50
	FPÖ	Freiheitliche Partei Österreichs	NI	1	6.3	7.56	0.53
Kommunistische Partei Österreichs							
KPÖ		-	0	0.8	1.98	0.76	

Land/valår	Partiförkortning	Partinamn	Partigrupp i Europa parlamentet	# mandat i EP	Valresultat	VH-position (medel)	Perceptual Agreement
Belgien-Flandern							
1999	Agalev	Agalev	GR/EFA	2	7.5	3.56	0.39
	SP	Socialistische Partei	PES	2	8.8	3.69	0.39
	CVP	Christelijke Volkspartei	EPP	3	13.5	4.15	0.31
	VU-ID21	Volksunie-ID21	GR/EFA	2	7.6	4.79	0.63
	VLD	Vlaamse Liberalen en Democraten	ELDR	3	13.6	5.02	0.52
	VB	Vlaams Blok	NI	2	9.4	8.04	0.53
Belgien-Vallonien							
1999	PS	Parti Socialiste	PES	3	9.6	3.22	0.49
	Ecolo	Ecolo	GR/EFA	3	8.4	4.14	0.30
	PSC	Parti Social Chrétien	EPP	1	4.9	5.20	0.11
	PRL/FDF	Parti Réformateur Libéral/Front Democratique des Francophones/ Mouvement des Citoyens pour le					
	/MCC	Changement	ELDR/EPP	3	10.0	6.02	0.14
	FN	Front National	-	0	1.5	8.79	0.59
Storbritannien							
1999	PC	Plaid Cumry	GR/EFA	2	1.8	3.54	0.37
	SNP	SNP	GR/EFA	2	2.7	3.81	0.33
	Green	Green Party	GR/EFA	2	6.2	3.86	0.47
	Lib	Liberal Democrats	ELDR	10	12.7	4.61	0.55
	UKIP	UKIP	EDD	3	7.0	4.97	0.02
	Lab	Labour	PES	29	28.0	4.98	0.30
	Con	Conservatives	EPP	36	35.8	6.41	0.18
2004	Con	Conservative Party	EPP-ED	27	27.4	6.39	0.29
	Lab	Labour Party	PES	19	22.3	4.64	0.30
	UKIP	UK Independent Party	UEN	12	16.8	5.94	0.04
	Green	Green	GR/EFA	2	6.2	na	n.a
	Lib	Liberal Democrats	ALDE/ELDR	12	15.1	4.68	0.61
	SNP	Scottish National Party	EG/EFA	2	3.0	4.29	0.49
	PC	Plaid Cumry	EG/EFA	1	1.1	4.38	0.39
Cypern							
2004	DISI	Dimokratikos Synagermos (ΔΗΣΥ)	EPP-ED	2	28.2	8.89	0.75
	AKEL	Anorthotiko Komma Ergazomenou Laou (AKEΛ)	UEN	2	27.9	1.75	0.83
	DIKO	Dimokratiko Komma (ΔΗΚΟ)	ELDR	1	17.1	5.89	0.71
	EDEK	Movement of Social Democrats (ΕΔΕΚ)	EPP-ED	1	10.8	4.33	0.74

Land/valår	Partiförkortning	Partinamn	Partigrupp i Europa parlamentet	# mandat i EP	Valresultat	VH-position (medel)	Perceptual Agreement
Tjeckien							
2004	ODS	Obcanska demokraticka strana Komunistická strana Čech a	EPP-ED	9	30.0	8.58	0.68
	KSČM	Moravy	EUL	6	20.3	1.73	0.83
	KDU- CSL	Křesťanské a demokratické unie - čs strany lidové	EPP-ED	2	9.6	5.78	0.48
	SN-ED	Sdruzeni nezavislych a Evropsti Demokraté	EPP-ED	3	11.0	na	n.a
	ČSSD	Česká strana sociálně demokratická	PES	2	8.8	3.84	0.57
	N	Nezavisli	IND/DEM	2	8.2	na	n.a
	US-DEU	Unie svobody - demokratická unie	-	0	0.1	7.12	0.42
Danmark							
1999	RG	Enhedslisten – De Rød-Grønne	-	0	0.0	2.40	0.67
	FMEU	Folkebevægelsen mod EU	EDD	1	7.3	3.28	0.49
	Soc	Socialistisk Folkeparti	EUL	1	7.1	3.35	0.54
	PP	Dansk Folkeparti	UEN	1	5.8	3.40	0.46
	Rad-Left	Radikale Venstre	ELDR	3	9.1	4.99	0.67
	SD	Socialdemokratiet	PES	3	16.5	5.01	0.63
	Chr	Kristelig Folkeparti	-	0	2.0	5.56	0.45
	CD	Centrum-Demokraterne	-	0	3.5	5.65	0.57
	Con	Konservative Folkeparti	EPP	1	8.6	6.95	0.41
	Lib	Venstre	ELDR	5	23.3	7.22	0.44
	JB	Junibevegelsen	EDD	3	16.1	7.24	0.32
	Prog	Fremskridtspartiet	-	0	0.0	7.37	0.36
2004	FMEU	Folkebevægelsen mod EU	EUL	1	5.2	3.02	0.54
	Soc	Socialistisk Folkeparti	EG/EFA	1	8.0	2.95	0.63
	PP	Dansk Folkeparti	UEN	1	6.8	7.77	0.49
	Rad-Left	Radikale Venstre	ALDE/ELDR	1	6.4	4.89	0.75
	SD	Socialdemokratiet	PES	5	32.6	4.84	0.64
	Chr	Kristdemokraterne	-	0	1.3	na	n.a.
	Con	Konservative Folkeparti	IND/DEM	1	11.3	7.16	0.55
	Lib	Venstre	ALDE/ELDR	3	19.3	7.49	0.54
	JB	Junibevegelsen	EDD	1	9.1	3.01	0.55
Estland							
2004	SDE	Sotsialdemokratlik Erakond	PES	3	36.8	4.97	0.41
	KESK	Eesti Keskerakond	ALDE/ELDR	1	17.5	4.23	0.42
	Ref	Eesti Reformierakond	ALDE/ELDR	1	12.2	6.91	0.32
	Isama	Erakond Isamaaliit	EPP-ED	1	10.5	6.20	0.32
	RP	Res Publica	-	0	6.7	6.46	0.30
	Rah	Rahvaliid	-	0	8.0	5.12	0.60
	EÜR	Eestima Überhendatud Rahva- partei	-	0	0.2	3.72	0.41
	EKR	Eesti Kristlik Rahvapartei	-	0	2.9	4.24	0.34
	EST	Eesti Socialdemokratlik Tööpartei	-	0	0.5	3.10	0.52

Land/valår	Partiförkortning	Partinamn	Partigrupp i Europa parlamentet	# mandat i EP	Valresultat	VH-position (medel)	Perceptual Agreement
Finland							
1999	Left	Vasemmistoliitto	EUL	1	9.1	2.66	0.63
		Soumen Sosialidemokraatinen					
	Soc Dem	Poulu	PES	3	17.8	4.13	0.30
	Green	Vihreä Liitto	GR/EFA	2	13.4	5.40	0.58
	SFP	PS Perussomalaiset	ELDR	1	6.8	5.87	0.09
	Center	Keskusta	ELDR	4	21.3	5.91	0.62
	Chr Dem	Kristilliset	EPP	1	2.4	5.96	0.45
	RKP	Ruotsalainen kansanpuolue	-	0	0.0	6.44	0.30
Con	Kokoomus	EPP	4	25.3	7.65	0.47	
2004	Left	Vasemmistoliitto	EUL	1	9.1	2.23	0.73
	Con	Kokoomus	EPP-ED	4	23.7	7.94	0.54
	Center	Keskusta	ALDE/ELDR	4	23.3	6.33	0.59
		Soumen Sosialidemokraatinen					
	Soc Dem	Poulu	PES	3	21.1	4.49	0.41
	Green	Vihreä Liitto	EG-EFA	1	10.4	4.69	0.52
	RKP	Ruotsalainen kansanpuolue	ALDE/ELDR	1	5.7	6.45	0.36
	Chr Dem	Kristilliset	-	0	4.3	6.04	0.41
		PS Perussomalaiset (True Finns)	-	0	0.5	5.97	0.14
Frankrike							
1999	L-O-LCR	Ligue Communiste Révolutionnaire	EUL	5	5.1	1.97	0.78
		Parti Communiste Français					
	PCF	Independants	EUL	2	6.7	2.33	0.70
	PS-PRG	Parti Socialiste	PES	18	21.9	3.55	0.58
	Verts	Les Verts	GR/EFA	9	9.7	3.81	0.59
		Union pour la Démocratie Française					
	UDF	Française	EPP	9	9.3	6.73	0.50
	DL	Démocratie Libérale*	EPP	4	12.7	6.88	0.47
		Rassemblement pour la République*					
	RPR	Rassemblement pour la France	EPP	8	12.7	7.24	0.56
RPF	Front National/Mouvement National	UEN	13	12.9	7.91	0.55	
2004	FN/MN	National	NI	5	9.0	9.15	0.76
	PS	Parti Socialiste	PES	31	28.9	3.54	0.42
	UMP	Union pour Mouvement Populaire	EPP-ED	17	16.6	7.02	0.35
		Union pour la Démocratie Française					
	UDF	Française	ALDE/ELDR	11	12.0	6.45	0.37
	FN	Front National	NI	7	9.8	7.79	0.36
	Verts	Les Verts	EG-EFA	6	7.4	3.69	0.50
	MPF	Mouvement pour la France	IND/DEM	3	6.7	6.27	0.20
		Parti Communiste Français					
	PCF	Independants	EUL	2	5.3	2.51	0.66
	UG	Union de la Gauche	NI	1	1.4	na	n.a
	PCR	Parti Communiste Révolutionnaire	EUL	1	↑	na	n.a
		Ligue Communiste Révolutionnaire					
LCR	Ligue Communiste Révolutionnaire	-	0	2.6	2.17	0.72	
CPNT	Chasse. Pêche. Nature. Traditions	-	0	1.3	5.07	0.18	

Land/valår	Partiförkortning	Partinamn	Partigrupp i Europa parlamentet	# mandat i EP	Valresultat	VH-position (medel)	Perceptual Agreement	
Tyskland								
1999	PDS	Partei des Demokratischen Sozialismus	EUL	6	5.8	3.32	0.45	
	B90/DG	Buendnis 90/Die Gruenen	GR/EFA	7	6.4	3.51	0.49	
	SPD	Sozialdemokratische Partei Deutschlands	PES	33	30.7	4.18	0.51	
	FDP	Freie Demokratische Partei	-	0	3.0	5.29	0.47	
	CDU/CSU	Christlich Demokratische Union	EPP	53	48.7	6.46	0.32	
	Rep	Die Republikaner	-	0	1.7	7.52	0.18	
	2004	PDS	Partei des Demokratischen Sozialismus	EUL	7	6.1	3.08	0.52
B90/DG		Buendnis 90/Die Gruenen	EG-EFA	13	11.9	3.57	0.52	
SPD		Sozialdemokratische Partei Deutschlands	PES	23	21.5	4.01	0.53	
FDP		Freie Demokratische Partei	ALDE/ELDR	7	6.1	5.39	0.66	
CDU		Christlich Demokratische Union	EPP-ED	40	36.5	6.57	0.42	
CSU		Christlich Soziale Union in Bayern	EPP-ED	9	9.0	6.98	0.38	
Rep		Die Republikaner	-	0	1.9	7.81	0.31	
Grekland								
1999		KKE	Kommunistiko Komma Ellados	EUL	3	8.7	2.16	0.73
	SIN	Sinaspismos tis Aristeras ke ti... (ΣΥΝ)	EUL	2	5.2	3.16	0.51	
	AHKKI	Dimokratiki Kinoniku Kinima	EUL	2	6.9	4.31	0.48	
	PASOK	Panellino Socialistiko Kinima (ΠΑΣΟΚ)	PES	9	32.9	5.43	0.04	
	POLA	Politiki Anixi	-	0	2.3	6.15	0.11	
	LIB	FILELEFTHERI	-	0	1.6	6.27	0.16	
	ND	Nea Dimokratia (NA)	EPP	9	36.0	8.33	0.61	
2004	KKE	Kommunistiko Komma Ellados	EUL	3	9.5	2.33	0.70	
	SIN	Sinaspismos tis Aristeras... (ΣΥΝ)	EUL	1	4.2	3.07	0.53	
	PASOK	Panellino Socialistiko Kinima (ΠΑΣΟΚ)	PES	8	34.0	5.23	0.32	
	ND	Nea Dimokratia (NA)	EPP-ED	11	43.1	7.75	0.49	
	LAOS	Laikos Orthodoxos Synagermos (ΛΑ.Ο.Σ)	IND/DEM	1	4.1	7.09	0.14	
Ungern								
2004	Fidesz	Fidesz – Magyar Polgári Párt	EPP-ED	12	47.7	7.74	0.45	
	MSzP	Magyar Szocialista Párt	PES	9	34.3	3.17	0.49	
	SzDSz	Szabad Demokraták Szövetsége	ALDE/ELDR	2	7.7	4.36	0.43	
	MDF	Magyar Demokrata Fórum	EPP-ED	1	5.3	6.63	0.47	
	MP	Munkáspárt	-	0	1.8	2.52	0.66	
		Magyar Igazság és Élet Pártja (Party of Hungarian Justice and Life)	-	0	2.3	7.62	0.43	
	MIÉP		-	0	2.3	7.62	0.43	

Land/valår	Partiför- kortning	Partinamn	Partigrupp i Europa parla- mentet	# mandat i EP	Val- resultat	VH- position (medel)	Perceptual Agreement
Irland							
1999	DL	Democratic Left	-	0		3.24	0.50
	SF	Sinn Fein	-	0		3.53	0.41
	Lab	Labour Party	PES	1	8.8	4.36	0.52
	GP	Green Party	GR/EFA	2	6.7	4.45	0.40
	PD	Progressive Democrats	-	0		5.47	0.21
	FG	Fine Gael	EPP	4	24.6	6.12	0.32
	FF	Fianna Fail	UEN	6	38.7	6.61	0.33
2004	FF	Fianna Fail	UEN	4	29.5	6.45	0.28
	FG	Fine Gael	EPP-ED	5	27.8	6.26	0.32
	Lab	Labour Party	PES	1	10.6	3.76	0.44
	SF	Sinn Fein	EUL	1	11.1	3.45	0.43
	Indep	Non-partisans	ALDE and NI	2	16.7	na	n.a
	Green	Green Party	-	0	4.3	4.13	0.46
	PD	Progressive Democrats	-	0	n.a.	6.32	0.13
Italien							
1999	RC	Rifondazione Comunista	EUL	4	4.3	2.43	0.68
	CI	Comunisti Italiani	-	0	n.a.	2.64	0.63
	DS	Democratici di Sinistra	PES	15	17.4	3.45	0.45
	Verdi	Federazione dei Verdi	GR/EFA	2	1.8	3.87	0.49
	SDI	Socialisti Democratici Italiani	PES	2	2.1	4.14	0.60
	Dem	I Democratici	ELDR	6	7.7	4.44	0.52
	PPI	Partito Popolare Italiano	PPE	4	4.3	4.46	0.55
	UDEUR	Unione Democratici Europei	PPE	1	1.6	4.59	0.46
	CDU	Cristiani Democratici Uniti	PPE	2	2.1	4.81	0.67
	LN	Lega Nord	ELDR (1)/NI	4	4.5	5.19	0.09
	CCD	Centro Cristiano Democratico	PPE	2	2.6	5.22	0.57
	BONINO	Lista Panella/Bonino	NI	7	8.5	5.25	0.44
	FI	Forza Italia	PPE	22	25.2	6.72	0.30
		Movimento Sociale Fiamma					
	MS-FI	Tricolore	NI	1	1.6	6.99	0.15
	AN	Alleanza Nazionale	UEN	9	10.3	7.22	0.35

Land/valår	Partiförkortning	Partinamn	Partigrupp i Europa parlamentet	# mandat i EP	Valresultat	VH-position (medel)	Perceptual Agreement
Italien							
2004	DS	Democratici di Sinistra	PES	12	31.0	2.84	0.58
	Mar-gherita	La Margherita – Democrazia è Libertà	ALD/EDP	7	↑	3.80	0.60
	SDI	Socialisti Democratici Italiani	PES	2	↑	4.10	0.59
		Movimento dei Repubblicani					
	MRE	Europei	ALDE/ELDR	1	↑	na	n.a
	SVP	Südtiroler Volkspartei	EPP-ED	1	↑	na	n.a
	Ind	Indeodendenti	PES	2	↑	na	n.a
	FI	Forza Italia	EPP-ED	16	20.9	8.23	0.58
	AN	Alleanza Nazionale	UEN	9	11.4	8.73	0.71
	RC	Rifondazione Comunista	EUL	5	6.1	1.59	0.87
		Unione dei democratici cristiani e dei democratici di centro	EPP-ED	5	5.9	6.86	0.49
	LN	Lega Nord	IND/DEM	4	5.0	7.58	0.45
	Verdi	Federazione dei Verdi	EG-EFA	2	2.5	3.34	0.48
	BONINIO	Lista Bonino	ALDE/ELDR	2	2.3	5.38	0.38
	SCP	Società Civile di Pietro	ALDE/ELDR	2	2.1	na	n.a
	SU	Socialisti uniti per l'Europa	NI	2	2.0	na	n.a
	Udeur	Alleanza Popolare Udeur	EPP-ED	1	1.3	5.13	0.56
		Per un'Alternativa sociale-Lista Mussolini	NI	1	1.2	na	n.a
	PP	Partito Pensionati	EPP-ED	1	1.1	na	n.a
		Movimento Sociale Fiamma					
	MSFT	Tricolore	NI	1	0.7	na	n.a
	IDV	Italia Dei Valori	ALDE/ELDR	0	2.1	4.54	0.53
	PSI	Nuovo PSI	EUL	0	2.0	5.90	0.35
	CI	Partito dei Comunisti Italiani	EUL	2	2.4	1.95	0.79
Letland							
TB/LNN							
2004	K	Tēvzemei un Brīvībai/LNNK	UEN	4	29.8	7.60	0.46
	JL	Latvijas Ceļš	EPP-ED	2	19.7	7.17	0.43
		Par cilvēka tiesībām vienotā					
	PCTVL	Latvijā	EG-EFA	1	10.7	2.74	0.61
	TP	Tautas partija	EPP-ED	1	6.6	6.61	0.42
	LC	Savienība "Latvijas cels"	ALDE/ELDR	1	6.5	6.43	0.45
		Zālo un Zemnieku Savienība (Union of Green and Farmers)	-	0	4.3	6.26	0.45
	ZZS	Latvijas Pirmā Partija (Latvia's First Party)	-	0	3.3	5.89	0.36
	LPP	First Party)	-	0	3.3	5.89	0.36

Land/valår	Partiförkortning	Partinamn	Partigrupp i Europa parlamentet	# mandat i EP	Valresultat	VH-position (medel)	Perceptual Agreement	
Luxemburg								
1999	CSV	Chrëschtlech Sozial Vollekspartei	EPP	2	31.9	3.18	0.42	
	DP	Demokratesch Partei	ELDR	1	20.8	6.70	0.68	
	LSAP	Lëtzeburger Sozialistesesch Aarbechterpartei	PES	2	23.2	5.73	0.58	
	ADR		-	0		4.42	0.12	
	Déi							
	Greng	Déi Gréng	GR/EFA	1	10.7	5.34	0.54	
	Déi Lenk	Déi Lenk	-	0		4.51	0.83	
	GAL		-	0		1.72	0.50	
	2004	CSV	Chrëschtlech Sozial Vollekspartei	EPP-ED	3	37.1	7.06	0.42
LSAP		Lëtzeburger Sozialistesesch Aarbechterpartei	PES	1	22.1	4.81	0.56	
Déi								
Greng		Déi Gréng	EG-EFA	1	15.0	4.91	0.63	
DP		Demokratesch Partei	ALDE/ELDR	1	14.9	5.76	0.53	
KPL		Parti Communiste de Luxembourg	-	0	1.2	2.26	0.71	
Déi Lenk		Déi Lenk	-	0	1.7	2.02	0.73	
		Aktiounskomitee fir Demokratie an Rentengerechtigkeet						
ADR			-	0	8.0	5.79	0.04	
Nederländerna								
1999	SP	Socialistische Partij	EUL	1	5.0	3.21	0.51	
	GL	Groen Links	GR/EFA	4	11.9	3.44	0.49	
	PvdA	Partij van de Arbeid	PES	6	20.1	4.52	0.47	
	D'66	Democraten 66	ELDR	2	5.8	4.97	0.70	
	CDA	Christen Democratisch Appèl	EPP	9	26.9	6.06	0.51	
	SGP	Staatkundig Gereformeerde Partij	EDD	1	8.7	5.99	0.17	
	RPF	Reformatoerisch Politieke Federatie	EDD	1	↑	6.06	0.23	
	GPV	Gereformeerde Politek Verbond	EDD	1	↑	6.13	0.25	
	VVD	Volkspartij voor Vrijheid en Democratie	ELDR	6	19.7	7.01	0.45	
	CD	CD	-	0		7.16	0.07	
	2004	CDA	Christen Democratisch Appèl	EPP-ED	7	24.4	6.67	0.52
		PvdA	Partij van de Arbeid	PES	7	23.6	3.79	0.50
			Volkspartij voor Vrijheid en Democratie					
VVD		Democratie	ALDE/ELDR	4	13.2	7.48	0.52	
GL		Groen Links	EG-EFA	2	7.4	2.79	0.62	
ET		Europa Transparant	EG-EFA	2	7.3	na	n.a	
SP		Socialistische Partij	EUL	2	7.0	2.51	0.66	
CU		ChristenUnie	EDD	1	5.9	6.75	0.37	
SGP		Staatkundig Gereformeerde	EDD	1	↑	6.96	0.36	
D'66	Democraten 66	ALDE/ELDR	1	4.2	5.22	0.60		
LPF	Lijst Pim Fortuyn	-	0	2.6	7.32	0.40		

Land/valår	Partiförkortning	Partinamn	Partigrupp i Europa parlamentet	# mandat i EP	Valresultat	VH-position (medel)	Perceptual Agreement
Nordirland							
1999	SF	Sinn Fein Social Democrats and Labour	-	0	17.3	2.81	0.52
	SD-LP	Party	PES	1	28.1	4.23	0.41
	Alliance	Alliance Party	-	0	2.1	4.52	0.58
	PUP	Progressive Unionist Party	-	0	3.3	5.57	0.37
	UKUP	UK Unionist Party	-	0	3.0	6.74	0.10
	UUP	Ulster Unionist Party	EPP	1	17.6	6.78	0.25
	DUP	Democratic Unionist Party	NI	1	28.4	7.09	0.28
2004	SF	Sinn Fein Social Democrats and Labour	EUL	1	26.3	4.30	0.09
	SD-LP	Party		0	15.9	4.27	0.46
	Alliance	Alliance Party		0	1.6	5.01	0.89
	UUP	Ulster Unionist Party	EPP-ED	1	16.6	5.60	0.43
	DUP	Democratic Unionist Party	NI	1	31.9	6.37	0.09
	Polen						
2004	PO	Platforma Obywatelska	EPP-ED	15	24.4	6.65	0.25
	LPR	Liga Polskich Rodzin	IND/DEM	10	15.9	7.25	0.37
	PIŚ	Prawo I Sprawiedliwosc	UEN	7	12.7	6.93	0.31
	SRP	Samobrona Rzeczypospolitej Polskiej	NI	6	10.8	5.09	0.12
	SLD	Sojusz Lewicy Demokratycznej	PES	5	9.3	2.00	0.77
	UP	Unia Pracy	PES	↑	↑	3.24	0.49
	UW	Unia Wolności	ALDE/ELDR	4	7.3	5.36	0.21
	PSL	Polskie Stronnictwo Ludowe	EPP-ED	4	6.3	4.58	0.43
	SdPL	Socjaldemokracja Polski	PES	3	5.3	2.67	0.62
	Portugal						
1999	BE	Bloco de Esquerda	-	0	1.8	1.42	0.90
	CDU	Coligacao Democrática Unitária	EUL	2	10.3	1.98	0.83
	PS	Partido Socialista	PES	12	43.1	4.65	0.76
	PSD	Partido Social Democrata	EPP	9	31.1	6.92	0.67
	CDS/PP	CDS/Partido Popular	UEN	2	8.2	8.22	0.63
2004	PS	Partido Socialista	PES	12	45.0	4.78	0.29
	PSD	Partido Social Democrata	EPP-ED	7	34.0	6.96	0.33
	PP	Partido Popular	EPP-ED	2	↑	na	n.a
	CDU-	Coligacao Democrática Unitária-					
	PCP	Partido Comunista Português	EUL	2	9.0	2.62	0.64
	BE	Bloco de Esquerda	EUL	1	5.0	2.59	0.64
	PND	Partido da Nova Democracia	-	0	1.0	5.67	-0.07

Land/valår	Partiförkortning	Partinamn	Partigrupp i Europa parlamentet	# mandat i EP	Valresultat	VH-position (medel)	Perceptual Agreement
Slovakien							
2004	SDKÚ	Slovenska demokratická a kresťanská únia	EPP-ED	3	17.1	8.04	0.55
	L'S-	Ľudová Strana-Hnutie za Demokratické Slovensko	NI	3	17.1	4.35	0.42
	SMER	Strana Smer – Tretia Cesta	PES	3	16.9	3.85	0.44
	KDH	Kresťansko-demokratické hnutie	EPP-ED	3	16.2	7.76	0.50
	SMK	Stará maďarskej koalície – Magyar Koalíció Pártja	EPP-ED	2	13.2	7.12	0.39
	KSS	Komunistická strana Slovenska	-	0	4.6	1.74	0.83
	ANO	Aliancia Nového Občana	-	0	4.7	7.43	0.42
	SNS	Slovenská Národná Strana	-	0	2.0	5.47	0.28
Slovenien							
2004	NSi	Nova Slovenija Krscanski Ljudska Stranka	EPP-ED	2	23.5	6.99	0.31
	LDS	Liberalna Demokracija Slovenije	ALDE/ELDR	2	21.9	3.62	0.38
	DESUS	Demokratska Stranka Upokojenecv Slovenije	ALDE/ELDR	↑	↑	n.a.	
	SDS	Slovenska Demokratska Stranka	EPP-ED	2	17.7	6.47	0.20
	ZLSD	Združena Lista socialnih demokratov	PES	1	14.2	3.70	0.38
Spanien							
1999	IU	Izquierda Unida	EUL	4	5.8	2.37	0.70
	EH	Euskal Herritarrok	NI	1	1.5	3.06	0.43
	PSOE	Partido Socialista Obrero Español	PES	24	35.2	4.15	0.42
	PNV	Partido Nacionalista Vasco	GR/EFA	1	2.9	5.10	0.14
	CiU	Convergencia i Unió	ELDR	2	4.4	5.40	0.06
	PP	Partido Popular	EPP	27	39.8	7.97	0.55
2004	PSOE	Partido Socialista Obrero Español	PES	24	43.3	3.40	0.64
	V	Los Verdes	EG-EFA	1	↑		
	PP	Partido Popular	EPP-ED	23	41.3	8.22	0.59
	G	Galluska				4.46	0.35
	CDC	Convergencia Democratica de Catalunya	ALDE	1	5.2	na	n.a.
	PNV	Euzko Alderdi Jeltzalea/Partido Nacionalista Vasco	ALDE/ELDR	1	↑	na	n.a.
	BNG	Bloque Nacionalista Gallego	EG-EFA	1	↑	na	n.a.
	IU	Izquierda Unida	EUL	1	4.2	2.20	0.74
	ICV	Iniciativa per Catalunya/Verdes	EG-EFA	1	↑	na	n.a.
	EP	Europa de los Pueblos	EG-EFA	1	2.5	3.96	0.45
	ERC	Esquerra Republicana de Catalunya	EG-EFA	↑	↑	na	n.a.
	CE	Coaliti6n Europea (Leer Partidos)	-	0	1.2	4.96	0.74

Land/valår	Partiförkortning	Partinamn	Partigrupp i Europa parlamentet	# mandat i EP	Valresultat	VH-position (medel)	Perceptual Agreement
Sverige							
1999	Left	Left Party	EUL	3	15.8	2.16	0.74
	Soc Dem	Social Democratic Party	PES	6	26.1	4.07	0.46
	Greens	Environmentalists	GR/EFA	2	9.4	4.22	0.52
	Center	Center Party	ELDR	1	6.0	5.22	0.58
	Liberals	Liberal Peoples Party	ELDR	3	13.8	6.15	0.50
	ChrDem	Christian Democrats	EPP	2	7.7	6.64	0.39
	Con	Conservatives	EPP	5	20.6	8.34	0.60
2004	Left	Left Party	EUL	2	9.8	1.88	0.81
	Soc Dem	Social Democratic Party	PES	5	24.8	4.02	0.49
	Greens	Environmentalists	EG-EFA	1	5.9	3.76	0.60
	Center	Center Party	ALDE/ELDR	1	6.3	5.57	0.79
	Liberals	Liberal Peoples Party	ALDE/ELDR	2	9.8	6.16	0.59
	ChrDem	Christian Democrats	EPP-ED	1	5.7	6.52	0.48
	Con	Conservatives	EPP-ED	4	18.2	8.29	0.61
	JL	Junelist	IND/DEM	3	14.4	5.17	0.65

Kommentar: Information om förkortningar, valresultat och parlamentsplatser i Europa parlamentet har hämtats från: www.agora.stm.it/elections/europeanunion.htm. Valresultat har även hämtats från: www.electionworld.org/europeanunion.htm; www.europeanforum.net; <http://en.wikipedia.org/wiki/>; <http://encyclopedia.thefreedictionary.com> och www.ulbache/soco/cevipol/documentatione/-documentation-elections-e.htm.

Appendix D

Resultat från utvecklingsanalysen av de europiska väljarnas självrapporterade röstsannolikheter 1999 och 2004.

Sammanställt av Stefan Dahlberg

Land	År	1		2		3		4		5		6		7	
		Antal partier	Antal Resp.	Erhållen	utvikningsmodell	Partier exkluderade från utvecklingsmodellen	Modellpassning (H)	Korr. utvkn. & vh-plac. (rho)	Viktad samstämmighet (PS)						
Österrike	1999	6	443	LIF-Grüne-SPÖ-ÖVP-FPÖ	CSA	.45	.90	.30							
	2004	5	940	SPÖ-Grüne-KPÖ-FPÖ-ÖVP	-	.40	.60	.46							
Storbritannien	1999	7		Labour-LDP-Green-UKIP-Con	SNP, P Cymru	.50	.30	.27							
	2004	6	1344	Labour-LDP-SNP-Conservatives	UKIP, PC	.44	.40	.28							
Cypern	2004	4	475	AKEL-EDEK-DIKO-DISI	-	.75	1.00	.70							
Tjeckien	2004	5	822	KSĀM-ĀSSD-ODS-US/DEU-KDU/CSL	-	.64	.60	.53							
Danmark	1999	12	919	JB-FMEU-Soc-SocDem-RL-CD-Lib-Con	PP, RG, ChrPP, Progress	.65	.29	.50							
	2004	6	1225	Soc-PP-Con-RL-SocDem-ChrDem	-	.56	.43	.54							
Estland	2004	9	1164	EÜR-EST-EKR-SDE-ISAMA-REF	KESK, RP, Rah	.37	1.00	.39							
Finland	1999	7 (no RKP)	353	Left-SocDem-Green-Con-Center	Chr-Dem, RKP	.50	.90	.47							
	2004	8	847	Left-SocDem-Green-RKP-ChrDem-KD-PS-Center-Con	-	.40	.86	.52							
Belgien, Flandern	1999	6	264	CVP-Agalev-VLD-VUID21-VB	SP	.40	.60	.45							

224 *Appendix D*

	1	2	3	4	5	6	7	
Land	År	Antal partier	Antal Resp.	Erhållen utviktningmodell	Partier exkluderade från utviktningssmodellen	Modell passning (H)	Korr. utvikt. & vh-plac. (rho)	Viktad perceptuell samstämmighet (PS)
Frankrike	1999	7	670	V-PS/PRG-PC-FN/MN-RPF-RPR-UDF	-	.50	.50	.59
	2004	7	1375	PC-PS-Les Verts-UDF-UUMP-MPF	LO	.63	.70	.40
Tyskland	1999	6	967	PDS-B90/DG-SPD-FDP-CDU/CSU	Rep	.40	1.00	.40
	2004	6	551	SPD-Grüne-PDS-FDP-REP	CDU/CSU	.52	.60	.47
Grekland	1999	7	456	KKE-SYN-AHKKI-PASOK-ND	POLA, LIB	.51	1.00	.40
	2004	5	476	PASOK-SIN-KKE-LAOS-ND	-	.48	.60	.43
Ungern	2004	6	1058	MSzP-SzDSz-MIÉP-MDF-Fidesz MP	MP	.65	.90	.46
Italien	1999	9	3043	LN-FI-AN-Bonino-CCD-Dem-PPI-DS-RC	-	.63	.80	.37
	2004	14	1152	RC-CI-DS-LM-IDV-AP-UDC-AN-FI-LN	V, SDI, NPSI	.78	.95	.54
Irland	1999	7	427	SF-DL-Green-Lab-FF-FG-ProgDem	-	.47	.79	.35
	2004	7	1043	SF-FG-Lab-GP-Indep-PDS-FF	-	.37	.83	.29
Lettland	2004	6	810	PCTVL-TP-LC-TB/LNNK-LPP	ZZS-JL	.58	.30	.45
Luxemburg	1999 (no ADR)	6	232	GAL-DL-DG-LSAP/POSL-DP/PD-CSV/PCS	-	.43	.42	.53
Nederländerna	1999	10	931	SP-GL-PvdA-D'66-VVD-CDA-RPF	SGP, CD, GPV	.47	.88	.47
	2004	9	1304	SP-GL-PvdA-D'66-VVD-LPF-CU-SGP	CDA	.55	.79	.47
Nordirland	2004	6	891	SF-SDLP-AI-UUP-DUP	AP	.84	.60	.20
Polen	2004	9	702	SRP-LPR-PiS-PO-UW-SdLP	PSL, SLD & UP	.54	1.00	.32

Land	År	1		2		3		4		5		6		7	
		Antal partier	Antal Resp.	Erhållen	utvikningsmodell	Partier exkluderade från utvkningsmodellen	Modellpassning (H)	Korr. utvikn. & vh-plac. (rho)	Viktad perceptuell samstämmighet (PS)						
Portugal	1999	5	416	BE-CDU-PS-PSD-CDS/PP		-	.89	1.00	.72						
	2004	6	817	CDU/PCP-BE-PND-PS-PSD-CDS/PP		-	.54	.60	.35						
Slovakien	2004	8	934	KSS-LS/HZDS-SMER-SNS-ANO-KDH-SDKU-SMK		-	.50	.83	.47						
Slovenien	2004	9	685	DESUS-LDS-SMS-SLS-NSI-SDS		SNS, ZLSD & SJN	.43	.50	.27						
Spanien	1999	6	821	EH-PNV-CIU-IU-PSOE-PP		-	.50	.37	.48						
	2004	6	860	PSOE-IU-G-CE-PP-EP		-	.74	.60	.58						
Sverige	1999	7	462	LP-SocD-Gr-C-Lib-ChrD-Con		-	.60	1.00	.54						
	2004	7	974	LP-Gr-SocD-C-Lib-ChrD-Con		-	.49	1.00	.52						
Belgien, Vallonien	1999	5	198	PS-Ecolo-PRL/FDF/MCC-PSC-FN		-	.44	.90	.29						

Kommentar:: Tabellen visar de slutliga resultaten av den endimensionella utvkningsanalysen av de europeiska väljarnas svar på *probability to vote*-frågorna. Analyserna genomfördes med programmet MUDFOLD (Van Schuur 1998). Programmet distribueras av ProGAMMA, P.O. Box 841, 9700 AV Groeningen, Nederländerna. Kolumn 1 visar antalet partier som var med i undersökningen; kolumn 2 antalet av tillfrågade som uppgav sannolikheten för att rösta på de respektive partierna; kolumn 3 visar de partiplacementer som erhöles genom utvkningsanalyserna; kolumn 4 anger de partier som av olika anledningar inte inkluderades i den valda modellen; kolumn 5 anger passningsmättet (Loevingers H) för utvkningsmodellerna, d v s graden av endimensionalitet; kolumn 6 anger Spearmans rangkorrelationskoefficient för den valda utvkningsmodellen och väljarnas placeringar av partierna på vänster-högerskalan; kolumn 7 anger graden av samstämmighet bland väljarnas uppfattningar av partiernas vänster-högerpositioner. Partierna är viktade i enlighet med antalet parlamentsplatser som de erhållit. Då en dikotom utvkningsmodell (MUDFOLD) har använts för att genomföra analyserna måste en 'cut-point' för när partierna kan anses vara 'valda' av en respondent stipuleras på förhand. Här har denna 'cut-point' fastställts till mellan 6-10 på den tio-gradiga PTV-skalan. Denna skärningspunkt har dock varit tvungen att justeras för vissa länder för att kunna erhålla rimliga j-skalar: ^{a)} omfång 7-10, ^{b)} omfång 5-10, ^{c)} omfång 4-10 ^{d)} omfång 2-10. Detta för att erhålla en endimensionell modell som kan beskriva hur medborgare rangordnar partierna i det landet. Det finns ett antal möjliga anledningar varför ett stimuli (parti) inte är utvecklingsbart (unfoldable), som t ex om ett stimuli är för populärt eller för impopulärt, om ett stimuli står för nära andra stimuli, eller om ett parti inte passar in i den valda modellen. (eller att responsen till ett stimuli är föranledd av helt andra principer eller ideologier än övriga stimuli). s

Det tredje svenska Europaparlamentsvalet 2004 blev ännu en stor besvikelse. Medier och partier gjorde en halvhjärtad valrörelse. Väljarnas kunskaper, intresse för EU-frågor och exponering för EU-nyheter var lägre än i de tidigare EUP-valen. Och valdeltagandet sjönk till den nya bottennivån 37,9 procent.

De etablerade riksdagspartierna fick se sig besegrade av det nybildade junilistan som vann 14,5 procent av rösterna och tre mandat i Europaparlamentet. Socialdemokraterna gjorde sitt sämsta valresultat på närmare hundra år.

Europaval handlar om hur och varför väljarna röstade som de gjorde i EUP-valet 2004. Hur kunde Junilistan bli så framgångsrikt på så kort tid? Varför uteblev så många från valurnorna? Hur skiljer sig svenska väljares röstningsbeteende i EUP-valen från riksdagsvalen. Fungerar EUP-valen bättre eller sämre som Europaval i Sverige än vad de gör i andra EU-länder.

Europaval bygger på besöksintervjuer med 2 100 svenska väljare som genomfördes i samband med 2004 års Europaparlamentsval. Undersökningen ingår i serien av väljarundersökningar som Valforskningsprogrammet vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg har genomfört i samarbete med Statistiska Centralbyrån sedan 1950-talet.

Centrala jämförelsepunkter i analysen är de senaste svenska riksdagsvalen, de svenska EUP-valen 1995 och 1999 samt de EUP-val som genomfördes i övriga EU-länder 2004.

